

Politiestraatwerk onder corona

Verbinding tussen landelijk beleid en lokale gemeenschap

Wouter Stol, Litska Strikwerda, Saskia Westers, Wendy Schreurs

Politiestraatwerk onder corona

Politiestraatwerk onder corona

*Verbinding tussen landelijk beleid en lokale
gemeenschap*

Wouter Stol
Litska Strikwerda
Saskia Westers
Wendy Schreurs

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:

Sdu Klantenservice
Postbus 20025
2500 EA Den Haag
tel.: (070) 378 98 80
website: www.sdu.nl

Omslagontwerp: Imago Mediabuilders, Amersfoort

Afbeelding omslag: Shutterstock

ISBN: 978 90 12 40883 7

NUR: 600

© 2023 Sdu B.V., Den Haag; Politie & Wetenschap, Den Haag; Open Universiteit, Heerlen; NHL Stenden

Alle rechten voorbehouden. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich te wenden tot de Stichting PRO, Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp www.cedar.nl/pro. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoudsopgave

Samenvatting / 9

Summary / 13

Ten geleide / 17

Achtergrond van deze studie / 17

Opbouw van dit verslag en leesadvies / 18

Woord van dank / 18

Deel I Politiestraatwerk onder corona / 21

1 Onderzoek naar politiestraatwerk onder corona / 23

1.1 Onderzoeksvragen / 23

1.2 Enkele centrale begrippen / 24

1.3 Afbakening / 25

1.4 Onderzoeksmethoden en -data / 26

2 Onderzoeksomgeving / 29

2.1 Inleiding / 29

2.2 De drie basisteams / 29

2.2.1 Gebiedsgebonden politie (GGP) / 29

2.2.2 Amsterdam Zuid-De Pijp / 30

2.2.3 Groningen Noord / 31

2.2.4 Heerlen / 32

2.3 De coronapandemie in maart-mei 2020 / 32

2.4 Noodverordeningen gedurende maart-mei 2020 / 36

3 Veranderingen in politiestraatwerk / 39

3.1 Door politiemensen ervaren veranderingen / 39

3.2 Veranderingen volgens politiecijfers / 41

3.2.1 Over GMS en BVH / 41

3.2.2 De GMS-registratie / 43

3.2.3 De BVH-registratie / 48

3.2.4 Geregistreeerde bekeuringen en aanhoudingen / 51

3.3 Conclusies / 55

4	Politiestraatwerk onder corona nader beschouwd / 57
4.1	De betekenis van corona voor politiemensen persoonlijk / 57
4.1.1	Vraagstelling / 57
4.1.2	Hoe politiemensen corona persoonlijk beleven / 57
4.1.3	Hoe de persoonlijke beleving doorwerkt / 58
4.1.4	Conclusies over de persoonlijke beleving / 61
4.2	De kleur van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen / 61
4.2.1	Vraagstelling en inleiding / 61
4.2.2	Enkele methodische aantekeningen / 62
4.2.3	Het beeld uit de 58 gebeurtenissen / 63
4.2.4	Conclusie over de kleur van de 58 gebeurtenissen / 68
4.3	Gebeurtenissen op straat waarbij corona een rol speelt / 69
4.3.1	Vraagstelling / 69
4.3.2	Coronagebeurtenissen op hoofdlijnen / 69
4.3.3	Hulpverlening bij gezondheidsproblemen / 72
4.3.4	Hulpverlening bij overlijdens / 73
4.3.5	Eenvoudige handhaving van social distancing / 74
4.3.6	Complexere handhaving van social distancing / 75
4.3.7	Complexere handhaving van social distancing, met geweld / 76
4.3.8	Coronaspugers of -hoesters / 78
4.3.9	Conclusie over soorten coronagebeurtenissen / 79
4.4	Hoe politiemensen optreden en waarom zo / 80
4.4.1	Vraagstelling / 80
4.4.2	Wijzen van optreden / 81
4.4.3	Wat helpt in het optreden / 84
4.4.4	Wat is bepalend voor het optreden / 87
4.4.5	Conclusie over hoe politiemensen optreden en waarom zo / 88
4.5	Informatievoorziening / 88
4.5.1	Vraagstelling / 88
4.5.2	Informatie voor de werkvloer bij aanvang van de crisis / 89
4.5.3	Informatie voorafgaand aan het optreden bij een gebeurtenis / 92
4.5.4	Informatie tijdens het optreden bij een gebeurtenis / 93
4.5.5	Conclusies over de informatievoorziening / 95
4.6	Hulpmiddelen / 96
4.6.1	Vraagstelling / 96
4.6.2	Beschikbaarheid van hulpmiddelen / 96
4.6.3	De rol van hulpmiddelen tijdens het optreden / 97
4.6.4	Conclusies over hulpmiddelen / 99
4.7	Corona en ethiek in politieoptreden / 100
4.7.1	Vraagstelling / 100
4.7.2	Vijf algemene ethische kwesties voor politiemensen / 101
4.7.3	Ethische kwesties in 15 concrete gebeurtenissen / 104
4.7.4	Conclusies over ethische kwesties. / 107

4.8	Zelfevaluatie van het politieoptreden / 108
4.8.1	Vraagstelling / 108
4.8.2	Wat kon beter? / 109
4.8.3	Conclusies over wat beter kon / 113
4.9	Wat politiemensen zien als lessen voor de toekomst / 113
4.9.1	Vraagstelling / 113
4.9.2	Politiemensen over lessen voor de toekomst / 114
4.9.3	Conclusie over lessen voor de toekomst / 120
5	Conclusies en discussie over deel I: Politiestraatwerk onder corona / 121
5.1	Inleiding / 121
5.2	Een mix van nieuwe en vertrouwde elementen in politiestraatwerk / 123
5.3	Informatie en aansturing van politiestraatwerk / 126
5.4	Ethiek / 131
5.5	Epiloog: reflecties van politiemensen op dit onderzoek / 134
Deel II	Politie in crisistijd / 137
6	De coronacrisis in breder perspectief / 139
6.1	Inleiding / 139
6.2	De begrippen 'crisis' en 'ramp' / 139
6.3	Maatschappelijke achtergrond van de coronacrisis / 141
6.3.1	De complexiteit van de huidige maatschappij / 141
6.3.2	Drang om risico's te beheersen, de controlecultuur en technologie / 144
6.4	Het voorzorgsprincipe tijdens de coronacrisis en ethische dilemma's / 145
6.5	Ethische dilemma's in de praktijk / 149
7	Crises en verschillende politierollen / 151
7.1	De Spaanse griep in Nederland 1918 / 151
7.1.1	Inleiding, vragen en methoden / 151
7.1.2	De Spaanse griep in november 1918, maatregelen en politiewerk / 153
7.1.3	Conclusies en discussie op basis van de Spaanse griep / 156
7.2	De vluchtelingencrisis in Nederland 2015 / 157
7.2.1	Inleiding, vragen en methoden / 157
7.2.2	De vluchtelingencrisis van 2015: aard, omvang en overheidsmaatregelen / 158
7.2.3	De vluchtelingencrisis en het politiestraatwerk / 161
7.2.4	Overeenkomsten en verschillen met het politiewerk tijdens de coronacrisis / 162
7.3	Kenmerken van de drie crises samengevat / 165

8	Conclusies en discussie over deel II: Politie in crisistijd	/ 167
8.1	Centraal beleid en onzekerheid	/ 167
8.2	Decentraal handhaven als balanceeract	/ 169
8.3	Micro-fieldlabs als verbindend perspectief	/ 171

Slotbeschouwing	/ 175
------------------------	--------------

Literatuur	/ 179
-------------------	--------------

Bijlage 1	Protocol algemeen interview	/ 187
------------------	------------------------------------	--------------

Bijlage 2	Protocol reconstructie-interview	/ 195
------------------	---	--------------

Bijlage 3	Enkele kerncijfers over de drie onderzoeksgebieden	/ 203
------------------	---	--------------

Bijlage 4	Gereconstrueerde gebeurtenissen vergeleken met eerdere observaties	/ 209
------------------	---	--------------

Bijlage 5	Aantallen politiecijsers	/ 211
------------------	---------------------------------	--------------

Bijlage 6	Korte chronologie van de coronacrisis van januari t/m mei 2020	/ 217
------------------	---	--------------

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap	/ 223
--	--------------

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap	/ 225
---	--------------

Trefwoordenregister	/ 237
----------------------------	--------------

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over politiestraatwerk tijdens de coronapandemie. De hoofdvraag luidt: 'Hoe werkt de coronacrisis door in politiestraatwerk?' Dit rapport bestaat uit twee delen. Het eerste deel focust op politiestraatwerk in de eerste drie maanden van de coronapandemie in Nederland (maart-mei 2020). Voortbouwend daarop heeft het tweede deel een breder perspectief en gaat over de rol van de politie tijdens een crisis. In deel 1 is de centrale onderzoeksmethode het gestructureerde interview. In drie basisteams zijn 33 algemene interviews afgenomen en 32 reconstructie-interviews van gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde. De resultaten laten zien dat de grootste verandering in politiestraatwerk vanwege corona is dat politiemensen minder te maken hebben met klassieke politiewerkzaamheden op het gebied van verkeer (bijv. parkeren, stremmingen) en traditionele criminaliteit (bijv. woninginbraak, winkeldiefstal) en dat zij zich, vanwege de anderhalvemetermaatregel en het groepsverbod, zijn gaan bezighouden met het reguleren van sociale relaties in de wijk. Dat houdt niet alleen ander werk in, maar ook een andere doelgroep, namelijk 'gewone mensen' die iets doen wat tot voor kort normaal was (elkaar ontmoeten). De coronaregels zijn landelijk vastgesteld op basis van wetenschappelijke epidemiologische inzichten. Politiemensen zoeken een weg tussen enerzijds consequent handhaven en anderzijds lokaal of zelfs incidentgebonden maatwerk. Er zit namelijk spanning tussen landelijke regels en de filosofie en de praktijk van gebiedsgebonden politiewerk, waarin immers lokaal maatwerk richtinggevend is. Politiestraatwerk onder corona toont zich dan ook als een balanceeract tussen landelijke maatregelen en wat nodig is om de lokale gemeenschap door de crisis te helpen.

In politiestraatwerk ligt de nadruk op drie soorten 'gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt'. Het gaat om (1) diverse vormen van social distancing, (2) onwille personen en (3) geweld tegen de politie in de vorm van coronaspugen of -hoesten. Bij de laatste categorie is 'aanhouden' het parool en bij de middelste categorie 'hulp verlenen'. Bij social distancing is de politiepraktijk minder eenduidig. Soms wordt gehandhaafd, soms wordt gewaarschuwd en soms geadviseerd. In hun optreden bij 'gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt' hebben politiemensen vooral steun van informatie, zowel beleidskaders als incidentspecifieke informatie die zij voorafgaand aan of tijdens het optreden krijgen. Het gaat dan vooral om informatie over de aanwezigheid van mogelijk besmette personen. Van beschermingsmiddelen hebben politiemensen ook geregeld steun, maar niet zelden zijn die tevens tot last. Naast fysieke hinder ervaren politiemensen dat hulpmiddelen (bijv. mondkapje, plastic overall) een overtuigende presentatie van goed politiewerk in de weg zitten (Goffman 1959), wat nogal eens de

reden is dat zij van het gebruik ervan afzien. Deze symbolische kant van beschermingsmiddelen zit het gebruik in de weg en behoeft meer aandacht. Desinfectiemateriaal verdient een permanente plaats in politieauto's.

Nieuw in politiestraatwerk is ook het geregeld gebruikmaken van de officiële politie-waarschuwing: de eerste keer waarschuwen en dat vastleggen in de politieregistratie en in tweede instantie verbaliseren mocht later na een controle blijken dat iemand al is gewaarschuwd. Dat is conform landelijk handhavingsbeleid. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen of de officiële politiewaarschuwing vanaf nu vaker zal worden ingezet en waarom dat vóór corona niet gebeurde. De coronahandhavingsmogelijkheden zijn onderdeel geworden van de handhavingsinstrumenten van politiemensen. In een concrete situatie gebruiken zij van alle mogelijkheden waarover zij beschikken het instrument dat zij nodig achten om in dat geval de orde en vrede in hun werkgebied te handhaven. Ericson (1982) wees er reeds op dat politiemensen niet zozeer de wet handhaven als wel de wet gebruiken als instrument om de orde te handhaven (we noemen dat 'instrumenteel pragmatisme').

De coronamaatregelen zijn voorzorgsmaatregelen gebaseerd op preventie en bedoeld om de kans te verkleinen dat persoonlijke en/of maatschappelijke schade ontstaat. Een eigenschap van voorzorg is, zeker als de maatregelen zo snel genomen moeten worden als tijdens een crisis, dat nooit zeker te zeggen valt welke combinatie van maatregelen in de praktijk precies goed is om het beoogde doel te bereiken – en dat er dus altijd discussie over de maatregelen mogelijk is. Sterker nog, de coronamaatregelen brengen zelf ook maatschappelijke risico's met zich mee. Zo wees Sunstein (2003) er eerder al op dat regulering vaak gepaard gaat met nieuwe en niet direct onderkende maatschappelijke risico's. Politiestraatwerk onder corona vereist aldus balanceren in een onzekere omgeving. Politiestraatwerk onder corona is dus bijna per definitie politiestraatwerk dat in de samenleving ter discussie staat. Ook sommige politiemensen laten merken dat zij ethische dilemma's ervaren, bijvoorbeeld ten aanzien van jongeren die volgens de coronaregels niet bijeen mogen zijn, maar elkaars gezelschap en vermaak wel erg nodig hebben.

We troffen onder politiemensen geen pertinente coronaontkenners, maar er zijn serieuze verschillen in hoe voorzichtig politiemensen persoonlijk zijn en hoe strikt zij de coronaregels handhaven, deels ingegeven door persoonlijke omstandigheden (bijv. kwetsbare ouders) en deels ingegeven door de persoonlijke houding tegenover corona. Dit kan sporen in de politieorganisatie nalaten in de vorm van spanningen tussen politiemensen en verdient daarom in de nabije toekomst aandacht.

In deel 2 wordt de coronacrisis in een breder perspectief geplaatst door de maatschappelijke achtergrond van de coronacrisis en ethische dilemma's te bespreken. Daarnaast vergelijken we de coronacrisis met twee eerdere crises en wordt er besproken wat deze crises ons kunnen leren over de rol van de politie in crisistijd.

In deel 2 komt naar voren dat de coronacrisis een 'modern risico' (Beck 1986) is, maar dan niet een crisis die voortkomt uit moderne technologie, maar anders. De crisis ontstaat nu doordat een ouderwets risico (een virus) een cruciale technologische voorziening (de intensive care) dreigt te laten bezwijken. We noemen dit het risico van tech-

---

nologische mediatie: de technologie bevindt zich tussen het gevaar en de maatschappelijke ontwrichting. Zo gezien is onze samenleving door haar hightechvoorzieningen crisisgevoeliger geworden. Technologie speelt naast de genoemde mediërende ook een modererende rol: het gebruik van sociale media heeft effect op hoe een crisis verloopt.

Wanneer we de coronacrisis vergelijken met twee eerdere crises (de Spaanse griep van 1918 en de vluchtelingencrisis van 2015) zien we dat de politie verschillende rollen kan hebben. Bij de Spaanse griep lag de aanpak bij de huisartsen voor de ziekenzorg en bij de burgemeester voor de ordemaatregelen zoals schoolsluiting en een verbod op bijeenkomsten. De politie had geen specifieke taken in die crisis, ook niet bij het handhaven van de burgemeestersbevelen. In de vluchtelingencrisis van 2015 had de politie klassieke politietaken bij de asielzoekerscentra (rechts- en ordehandhaving) alsook een signalerende taak (mensensmokkel?, extremisme?). Het politiewerk was gericht op de klassieke politiedoelgroep (wetsovertreders, onruststokers, terroristen). In de coronacrisis heeft de politie ook een rechtshandhavende taak, maar geen signalerende. De doelgroep omvat voor een belangrijk deel 'gewone mensen' die dingen doen die tot voor kort normaal waren (bijeen zijn) maar die nu zijn verboden. De combinatie van voorzorgsmaatregelen, die vaak diep ingrijpen in persoonlijke levens, en met 'gewone mensen' als doelgroep, maakt politiestraatwerk onder corona tot een ingewikkelde balanceeract met ethische dilemma's.

De filosofie van gebiedsgebonden politie positioneert de politie als 'volgend op' of in elk geval 'rekening houdend met' de lokale samenlevingsnormen. Handhaven van landelijk afgekondigde coronamaatregelen staat daarmee op gespannen voet, want dat gaat niet uit van lokaal beleid of lokale nuances. Politiemensen zoeken en vinden die nuances overigens wel: in hun discretionaire ruimte manoeuvrerend tussen uniforme regels en gebiedsgebonden politiezorg. Het is ook een manoeuvreren tussen rechtshandhaving en hulpverlening aan een samenleving in crisis.

Bij een volgende crisis kan burgemeesters de ruimte worden gegeven om met micro-fieldlabs te werken aan een lokaal perspectief. Een micro-fieldlab is een werkelijk kleinschalig experiment, bijvoorbeeld om te ontdekken of en zo ja hoe een restaurant tien gasten kan hebben, dan wel hoe op een dag vijf mensen in een zorginstelling bezoek kunnen krijgen. Het doel is om samen te ontdekken wat wél kan en de lokale gemeenschap perspectief te bieden in donkere tijden. Bij zo'n experiment zijn in elk geval betrokken het lokale bestuur, medisch deskundigen en wetenschappers die het experiment evalueren en daarover rapporteren. De rol voor de politie is het verbinden van partijen, het handhaven van de spelregels en, mocht dat nodig zijn, het beschermen van het experiment.

Summary

This study is about police patrol work during the corona pandemic. This study answers the question: 'How does the corona crisis affect police patrol work?' The report consists of two parts, the first part focuses on police patrol work in the first three months of the corona pandemic (May-March 2020). Building on this, the second part of this study examines the role of police during a crisis.

In part 1, the central research method is the structured interview. In total, 33 general interviews and 32 reconstruction interviews of events where corona played a role were conducted in three police teams. Results show that the biggest change in police patrol work due to corona (COVID-19) is that police officers have less to do with classic police work in the field of traffic (e.g. wrong parking, traffic obstructions) and traditional crime (e.g. home burglary, shoplifting). Due to the enforcement of social distancing and group bans, police are more involved in shaping and regulating social interactions in the neighbourhood. This entails working differently with a different target group, namely 'ordinary people' who do something that was considered normal until recently (being together). The corona measures have been established nationally, based on scientific epidemiological insights. Police officers are looking for a way for consistent law enforcement on the one hand and local or even incident-related tailor-made work on the other. There is a tension between national rules and local policing's philosophy and practice, in which local customization is the guiding principle. Police patrol work during corona, therefore, shows itself as a balancing act between national measures and what is needed to help the local community cope with the crisis.

In police patrol work there are three types of 'events in which corona plays a role' that police officers focus on. It concerns (1) various forms of social distancing, (2) unwell persons, and (3) violence against police in the form of corona spitting or corona coughing. In police practice and culture, the code of conduct for the last category is 'arresting' and in the middle category 'offering to help'. In the case of social distancing, police practice is less clear-cut. Sometimes the police reply is enforcement of corona measures, sometimes it is giving a warning or advice.

In their actions in 'events in which corona plays a part', police officers mainly experience support in information, both policy guidelines and incident-specific information that they receive before or during their intervention. This mainly concerns information about the presence of potentially infected persons. Furthermore, police officers regularly receive support from protective equipment, but not infrequently such equipment is also a burden. In addition to physical hindrance, police officers experience that protective equipment (e.g. face masks, plastic overalls) hinders a convincing presentation

of good police work (Goffman 1959), which is often the reason that they refrain from using such equipment. This symbolic side of protective equipment hinders its use and requires more attention. Disinfection equipment deserves a permanent place in police cars.

Another new aspect of police patrol work is the regular use of an official police warning: warning the first time and recording this in the police registration and writing a ticket in the second instance when a person has already been warned. This is in accordance with national corona enforcement policy. Future research will have to show whether official police warnings will be used more often from now on and why this did not happen before corona. Corona enforcement options have become part of enforcement tools of police officers. More concrete, from all options they have at their disposal they use the very instrument that they deem necessary to maintain order and peace in their working area. Ericson (1982) already pointed out that police officers do not so much enforce the law as use the law as an instrument to maintain order and peace (we call this 'instrumental pragmatism').

The corona measures are precautionary measures, based on prevention and intended to reduce the risk of personal and/or social damage. A property of precaution is the lack of certainty in which combination of measures is exactly right to achieve the intended goal, especially if measures have to be implemented quickly in a crisis. Therefore there is always room for discussion. In fact, corona measures also entail social risks. For example, Sunstein (2003) pointed out that regulation is often accompanied by new and not immediately recognized social risks. Police street work under corona is thus a balancing act in an uncertain environment. Police patrol work under corona is therefore almost by definition police work that is under discussion in society. Some police officers also indicate that they experience ethical dilemmas, for example with regard to young people who are not allowed to be together according to corona rules, but who do need each other's company and entertainment.

We did not find pertinent corona deniers among police officers, but there are serious differences in how careful police officers are personally and how strictly they enforce the corona rules, partly motivated by personal circumstances (e.g. vulnerable parents) and partly motivated by their personal attitude towards corona. This can leave traces in the police organization in the form of tensions between police officers and therefore deserves attention in the near future.

In part 2, the corona crisis is placed in a broader perspective. This is done by discussing the societal background of the corona crisis as well as ethical dilemma's. In addition, we compare the corona crises with two previous crisis and discuss what we can learn from these crises about the role of the police in times of crisis. Part 2 shows that the corona crisis is a 'modern risk' (Beck 1986), not a crisis arising from modern technology, but vice versa. The crisis arises because an old-fashioned risk (a virus) threatens to cause a crucial technological facility (intensive care) to fail. We call this the risk of technological mediation: technology finds itself between the danger and social disruption. In this sense, our society has become more crisis-sensitive due to its high-tech

---

facilities. In addition to the mediating role just mentioned, technology also plays a moderating role: the use of social media has an effect on how a crisis unfolds.

When we compare the corona crisis with two previous crises (the Spanish flu of 1918 and the refugee crisis of 2015), we see that police can have different roles. In the case of the Spanish flu, fighting the crisis lay with general practitioners for healthcare and the mayor for measures such as school closures and a ban on gatherings. The police had no special duties, not even in enforcing the mayor's orders. In 2015's refugee crisis police had classic police tasks at asylum seekers' centres (law and order enforcement) as well as a signaling task (in cases of possible people smuggling or extremism). Police work was aimed at classic police target groups (lawbreakers, troublemakers, terrorists). In the corona crisis, police also have a law enforcement task, but not a signaling one. The target group largely consists of 'ordinary people' who do things that until recently were considered normal (being together) but which are now prohibited. The combination of precautionary measures, which often deeply affect personal lives, and 'ordinary people' as a target group, makes police patrol work under corona a complicated balancing act with ethical dilemmas.

The philosophy of local policing positions police as 'adhering' or at least 'taking into account' local social norms. Enforcing nationally announced corona measures is therefore at odds because that central system is not based on local policy or local nuances. Police officers do look for and find those nuances, by the way, maneuvering in their discretionary space between uniform rules and local policing. It is also a balancing act between law enforcement and providing aid to a society in crisis.

In the event of a subsequent crisis, mayors can be given the space to work on a local perspective with 'micro field labs'. A micro field lab is a truly small-scale experiment, for example, to discover whether and, if so, how a restaurant can have ten guests or how five people can receive a visit in a care institution in one day. The aim is to discover together what is possible and to offer the local community a perspective in dark times. Such an experiment in any case involves local government, medical experts, and scientists who evaluate and report on the experiment. The role of the police is to connect parties, enforce rules in the experiment and, if necessary, protect the experiment.

Ten geleide

Achtergrond van deze studie

Onderhavig onderzoek maakt deel uit van een longitudinale studie naar politiestraatwerk en informatiegebruik. Die studie bestaat uit drie momentopnamen: een beeld van politiestraatwerk en informatiegebruik in 1991-1993 (Stol 1996), in 2001 (Stol e.a. 2004) en in de huidige tijd. Het doel van die longitudinale studie is om te doorgronden hoe politiestraatwerk zich in drie decennia ontwikkelt en welke rol informatie daarbij speelt. De centrale methode in de drie momentopnamen is systematische sociale observatie (SSO): meegaan met politiemensen op straat en hun activiteiten, inclusief informatiegebruik en registreren volgens een vast protocol.

De derde momentopname is gehonoreerd in de call 2019 van Politie & Wetenschap. De toekenningsbrief is gedateerd 11 maart 2020. Dat feit is relevant vanwege de coronapandemie die juist toen begon. Al vrij snel na 11 maart 2020 is duidelijk dat SSO onder corona niet als onderzoeksmethode kan dienen. Een andere methode toepassen, zoals zelfrapportage, zou het onmogelijk maken de nieuwe bevindingen te vergelijken met die uit de twee eerdere momentopnamen. Bovendien zou een beeld van politiestraatwerk onder coronaomstandigheden, niet een beeld zijn van 'politiestraatwerk in de huidige tijd' maar van 'politiestraatwerk tijdens een crisis', wat de beoogde reeks geweld zou aandoen. De derde momentopname is daarom uitgesteld.

De coronacrisis legt dingen stil, maar roept ook vragen op, bijvoorbeeld: 'Beschikken politiemensen over de middelen en informatie om onder deze omstandigheden hun werk te doen?' en 'Welke rol speelt de politie tijdens een ingrijpende crisis?' Mogelijk ontwikkelt de politie onder corona werkwijzen die ook na corona nog effect hebben op het werk. Dus wanneer SSO weer kan worden toegepast en de derde momentopname van de longitudinale studie kan worden uitgevoerd, kan politiestraatwerk niet worden beschreven en begrepen zonder aandacht voor de vraag of en hoe de coronacrisis sporen in et politiestraatwerk heeft nagelaten. De coronacrisis was aldus aanleiding tot een verdieping in politiewerk onder deze bijzondere omstandigheden. Het plan voor dit onderzoek is gedateerd 12 juni 2020. Een conceptversie van dit verslag was gereed op 17 maart 2022. Daarop ontvingen we een reactie van de door Politie & Wetenschap ingestelde leescommissie en van enkele leden van de betrokken basisteams. De tekst sloten we af op 29 juni 2022.

Het doel van ons onderzoek is tweeledig. Het eerste doel is inzicht verwerven in de praktijk van politiestraatwerk onder corona en daaruit lessen te trekken voor de toekomst. Bij de later uit te voeren derde momentopname dient het verworven inzicht om

ontwikkelingen in politiestraatwerk te helpen begrijpen. Het tweede doel van dit onderzoek is om een beeld te krijgen van de rol van de politie tijdens de coronapandemie en zo een bijdrage te leveren aan de gedachtevorming over de positie van de politie tijdens een crisis.

Opbouw van dit verslag en leesadvies

In lijn met de zojuist genoemde twee doelen presenteren we het onderzoek hierna in twee delen die zich zelfstandig laten lezen. In het eerste deel ligt de focus op het straatwerk van de gebiedsgebonden politie (GGP). In het tweede deel hanteren we een breder en meer theoriegeoriënteerd perspectief. De focus ligt dan op de rol van de politie in crisistijd. In een slotbeschouwing brengen we de twee delen met elkaar in verband. Deel I omvat hoofdstuk 1 tot en met 5. Hoofdstuk 1 behandelt de onderzoeksvragen ten aanzien van politiestraatwerk en enkele methodische kwesties. Voor wie gericht verder wil lezen, toont tabel 1.1 welke vraag wáár aan bod komt. Hoofdstuk 2 geeft een beknopte beschrijving van de werkgebieden van de drie basisteams en van de coronapandemie. In hoofdstuk 3 bespreken we op basis van de interviews en politiecijfers of en zo ja hoe politiestraatwerk is veranderd vanwege corona. In hoofdstuk 4 komt aan de hand van de interviews het politieoptreden onder corona in meer detail aan bod. In hoofdstuk 5 sluiten we het eerste deel af met conclusies en discussie over politiestraatwerk onder corona.

Deel II omvat hoofdstuk 6 tot en met 8. In hoofdstuk 6 verbreden we het perspectief, met onder meer aandacht voor het begrip 'crisis', de complexiteit van de huidige maatschappij, de risicosamenleving en social distancing als voorzorgsmaatregel. Hoofdstuk 7 gaat over politiestraatwerk in eerdere crises (de Spaanse griep van 1918 en de vluchtelingencrisis van 2015) en wat opvalt als we de rol van de politie onder corona vergelijken met de rol van de politie in die eerdere twee crises. In hoofdstuk 8 sluiten we het tweede deel af met conclusies en discussie. In hoofdstuk 9 leggen we een verbinding tussen beide delen.

Wie snel de hoofdlijnen uit dit onderzoek wil lezen, kan volstaan met de samenvatting of, wat uitgebreider, hoofdstuk 5 over politiestraatwerk, hoofdstuk 8 over de rol van de politie tijdens een crisis en hoofdstuk 9 met de slotbeschouwing waarin we de twee delen met elkaar verbinden. Wie dit verslag gebruikt als naslagwerk heeft baat bij de inhoudsopgave en de index.

Woord van dank

Om te beginnen gaat onze dank uit naar Annemieke Venderbosch van Politie & Wetenschap voor het snelle schakelen toen bleek dat de van oorsprong geplande studie niet kon doorgaan en wij met het voorstel kwamen voor onderzoek naar politiestraatwerk onder corona, en voor het geduld tijdens het schrijfproces. In het onderzoek hebben we van veel mensen medewerking gekregen en zonder hen zou dit onderzoek niet mogelijk zijn geweest. We zijn hen dan ook allen zeer erkentelijk voor hun bijdragen.

Om te beginnen denken we dan aan de politiemensen die met ons in de interviews hun ervaringen deelden en die we in dit verslag, zoals afgesproken, enkel anoniem opvoeren. Alle Axxx en Rxxx: hartelijk bedankt voor de prettige gesprekken en het delen van jullie ervaringen en inzichten! Voor het doen van dit onderzoek bij de drie basisteams kregen we toestemming en hulp van de betrokken politiechefs: Ali Sabri en Ronnie Rabuda (Heerlen), Sipke Land en Harm Bos (Groningen Noord) en Ton van Kesteren en Lonneke Teeken (Amsterdam Zuid-De Pijp). Hulp bij het werven van respondenten kregen we van Terence Kloor (Heerlen), Bouke van der Laan (Groningen Noord) en van Francisca Kroone en Michelle Leeuw (Amsterdam Zuid-De Pijp). Toegang tot en hulp bij de analyse van de politiecijfers kregen we van Susan Wubbels en Enno Wuijts van Bureau Management Informatie. Enno beantwoordde geduldig onze inhoudelijke vragen, zond overzichten en hielp bij de interpretatie van de cijfers. Op een conceptversie van dit onderzoeksverslag kregen we gedegen en deskundig commentaar van de leden van de leescommissie: Annemieke Venderbosch, Reinder Doeleman, Astrid Scholtens, Jan Terpstra, Hans de Vries en Nicolien Kop. Vanuit de drie betrokken basisteams kregen we waardevolle feedback op de conceptversie van de politiemensen Lonneke Teeken, Ali Sabri, Pepijn Meijer en Jouke van der Veen. Alle genoemde personen bedanken we heel hartelijk voor hun hulp, tips, adviezen, vragen en commentaren. Zoals altijd is de uiteindelijke tekst geheel de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Deel I Politiestraatwerk onder corona

1   **Onderzoek naar politiestraatwerk onder corona**

1.1   **Onderzoeksvragen**

De hoofdvraag van dit onderzoek naar politiestraatwerk onder corona luidt: hoe werkt de coronacrisis door in politiestraatwerk? Deze hoofdvraag is uitgewerkt in de volgende deelvragen:

1. In welke omgeving speelt dit onderzoek zich af?
2. Is politiestraatwerk in de periode maart-mei 2020 anders dan in dezelfde periode in 2019? Waarom?
3. Wat betekent corona voor de politiemensen persoonlijk? Hoe beïnvloedt dat het optreden?
4. Geven de in dit onderzoek gebruikte gereconstrueerde 'coronagerelateerde gebeurtenissen' een volledig beeld van politiestraatwerk onder corona? Wat wordt wel of juist niet benadrukt?
5. Bij wat voor gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt treden politiemensen op in de periode maart-mei 2020? Wat is 'typisch corona' aan die gebeurtenissen?
6. Hoe handelen politiemensen de gebeurtenissen waarbij zij optreden af en wat is bepalend daarvoor?
7. Welke informatie hebben/krijgen agenten voorafgaand en tijdens hun optreden?
  - a) Wanneer en hoe krijgen ze welke informatie? Op wiens initiatief? Uit welke bron?
  - b) Wat hebben ze met die informatie gedaan?
  - c) Wat hadden ze met die informatie willen doen? Waarom hebben ze dat niet gedaan?
8. Welke rol spelen hulpmiddelen in politiestraatwerk onder corona?
9. Kent politiestraatwerk onder corona specifieke ethische kwesties?
10. Had het optreden realistisch gesproken beter gekund? Zo ja, waarom en hoe?
11. Wat zijn lessen voor de toekomst?

De deelvragen hebben we afgeleid van hoofdonderwerpen in politiestraatwerk (inhoud van het werk, wijze van optreden, informatie, ethiek), van corona (persoonlijk risico, hulpmiddelen) en van het doel van dit onderzoek (verbeterpunten, lessen voor de toekomst). De vragen zijn niet afgeleid uit eerder empirisch onderzoek naar Nederlands politiestraatwerk onder corona, want dat was er bij aanvang van dit onderzoek

nog niet. Inmiddels is dat er wel (Ferwerda & Landman 2021; Bouwmeester e.a. 2021). In hoofdstuk 5 houden we onze bevindingen naast de resultaten uit die andere studies. Tabel 1.1 toont in welke paragraaf welke onderzoeksvraag speciaal aan bod komt. In paragraaf 2 bespreken we enkele begrippen die centraal staan in de onderzoeksvragen.

Tabel 1.1: onderzoeksvragen en paragrafen

Nr.	Vraag	hfdst/par.
1	Wat is de onderzoeksomgeving?	hfdst. 2
2	Is politiestraatwerk in 2020 anders dan in 2019?	hfdst. 3
3	Welke impact heeft corona op politiemensen?	par. 4.1
4	Geven de 'coronagebeurtenissen' het politiestraatwerk volledig weer?	par. 4.2
5	Waarbij treden politiemensen op in 2020?	par. 4.3
6	Hoe treden politiemensen op in 2020?	par. 4.4
7	Welke rol speelt informatie?	par. 4.5
8	Welke rol spelen hulpmiddelen?	par. 4.6
9	Zijn er ethische kwesties?	par. 4.7
10	Had het politietoetreden beter gekund?	par. 4.8
11	Wat zijn lessen voor de toekomst?	par. 4.9

1.2 Enkele centrale begrippen

In deze paragraaf bespreken we enkele begrippen die in dit onderzoek een centrale rol spelen. Het gaat om: politiestraatwerk, gebeurtenis waarbij corona een rol speelt, informatie en hulpmiddelen.

Politiestraatwerk omvat alle activiteiten die politiemensen ondernemen vanuit hun politierol terwijl zij op straat zijn. 'Op straat' wil zeggen 'niet op het bureau'. Politiestraatwerk kan zich afspelen in parken en velden of in gebouwen niet zijnde politiebureaus. 'Vanuit hun politierol' betekent dat de politiemensen politietaken uitvoeren. Deze benadering komt overeen met wat veelal in onderzoek naar politiestraatwerk wordt aangehouden.¹

Een gebeurtenis is in dit onderzoek iedere interactie tussen agent en burger tijdens het politiestraatwerk. *Een gebeurtenis waarbij corona een rol speelt* is iedere gebeurtenis waarbij corona op enigerlei wijze van betekenis is voor het verloop van de gebeurtenis en/of voor hoe politiemensen de gebeurtenis hebben ervaren. Deze (brede) definitie geeft politiemensen de ruimte om 'de rol die corona speelt in politiestraatwerk' volgens hun eigen zienswijze en met hun eigen voorbeelden in te vullen.

Informatie is elk signaal dat iemand bewust uit de omgeving waarneemt of heeft waargenomen en onthouden. Daarmee vatten we het begrip informatie ruim op. Bij 'infor-

1 Bijv. Holmberg, 1999; Stol e.a., 2004; Wildeboer e.a., 2006; Verwee, 2009; Van Altert e.a., 2009; Liedenbaum, 2011; Feltes e.a., 2013.

matie' moeten we dus niet enkel denken aan informatie die politiemensen opvragen uit databestanden, maar bijvoorbeeld ook aan coronarichtlijnen (wat mag en wat niet) en coronahandhavingen (wanneer hoe optreden). Informatie kunnen politiemensen dus uit of van veel verschillende bronnen krijgen: een document, een collega, een burger, een computerbestand of een appje.

Hulpmiddelen zijn alle fysieke voorwerpen die politiemensen tot steun zijn in hun werk of die daarvoor zijn bedoeld. Iets wat niet als hulpmiddel is bedoeld maar politiemensen desalniettemin tot steun is, geldt dus ook als hulpmiddel. Om verwarring te voorkomen, noemen we informatie geen hulpmiddel, maar natuurlijk kan ook informatie politiemensen tot steun zijn.

1.3 Afbakening

Dit onderzoek gaat over politiestraatwerk en dus niet over politiewerk op het politiebureau. In politiestraatwerk maken we in dit onderzoek geen nader onderscheid zoals tussen noodhulp-surveillance en wijkagentenwerk. Verder gaat dit onderzoek over de *inhoud* van politiestraatwerk onder corona en niet over hoe (efficiënt of inefficiënt) politiemensen hun tijd besteden. Wat de inhoud van het werk betreft, ligt de nadruk op wat politiemensen doen – niet op wat zij *niet* doen. We vroegen politiemensen naar gebeurtenissen waarbij ze zelf hebben opgetreden. We vroegen niet naar voorbeelden van niet-optreden.

Dit onderzoek richt zich op politiestraatwerk onder corona in de periode maart tot en met mei 2020, de eerste drie maanden van de coronacrisis in Nederland. De politiecijfers die we presenteren hebben op die maanden betrekking en we vroegen politiemensen naar gebeurtenissen uit die drie maanden. We hebben niet, bijvoorbeeld aan de hand van politieregistraties, gecontroleerd of de aangedragen gebeurtenissen ook werkelijk in die drie maanden hebben plaatsgevonden.

Het handhaven van de coronamaatregelen lag voor een deel ook bij de gemeentelijke buitengewone opsporingsambtenaren (boa's). Hun werk en hun aandeel in de handhaving komen in dit onderzoek niet aan bod. Dit onderzoek gaat immers over het straatwerk van politiemensen onder coronamomstandigheden en niet over 'de handhaving van de coronamaatregelen'.

Het onderzoek is opgezet als meervoudige gevalstudie. Het speelt zich in hoofdzaak af bij de basisteams Amsterdam Zuid-De Pijp, Groningen Noord en Heerlen. De focus op drie basisteams heeft als voordeel dat we ons in de gesprekken met de politiemensen konden verdiepen in de situatie van hun team. Zo had de leiding van een van de teams een WhatsAppgroep ingesteld voor een teambrede informatievoorziening over corona en konden we, juist doordat we meerdere mensen van dat team spraken, nagaan of dat had gewerkt. Een nadeel van focussen op drie basisteams is natuurlijk de beperkte generaliseerbaarheid. In een ander team gaan de dingen misschien anders. We moeten dus voorzichtig zijn met generalisaties. Omwille van de leesbaarheid schrijven we echter niet steeds bij elke tussentijdse conclusie '... althans, in de drie teams van ons on-

derzoek.' In hoofdstuk 5 staan we opnieuw stil bij de generaliseerbaarheid van de bevindingen.

1.4 Onderzoeksmethoden en -data

De centrale methode is het gestructureerde interview. De onderzoeksvragen zijn daartoe uitgewerkt in een interviewprotocol met niet enkel een paar vragen als handvatten (zoals bij een semigestructureerd interview), maar met een mix van gesloten vragen, beperkt open vragen en open vragen. Een voorbeeld van een gesloten vraag is 'Had je bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde de juiste hulpmiddelen?' De antwoordmogelijkheden zijn 'nooit, soms, geregeld, vaak, altijd'. Een respondent kon dan enkel kiezen uit de vijf voorgelezen antwoordmogelijkheden, zoals bij een enquête. Een beperkt open vraag is 'Wat voor specifieke hulpmiddelen had je bijvoorbeeld?' Er zijn geen antwoordcategorieën, dus het lijkt een open vraag, maar zo'n vraag is 'beperkt open' omdat de respondent voor een antwoord enkel kan putten uit concrete ter beschikking staande hulpmiddelen.² Na een interview kunnen we de antwoorden op dergelijke vragen vrij eenvoudig coderen.³ Een open vraag is bijvoorbeeld 'Had het politie-optreden bij deze gebeurtenis realistisch gesproken beter gekund? Zo ja, wat had er beter gekund? Wat was daarvoor nodig geweest?' Het verschil tussen een beperkt open vraag en een open vraag is graduëel. Soms vertonen de antwoorden op een als open bedoelde vraag, een beperkte variëteit en laten de antwoorden zich alsnog eenvoudig in een klein aantal categorieën indelen. Waar zich dat aandienende, deden we dat steeds met een categorie 'anders' voor de antwoorden die buiten de gehanteerde categorieën vallen.

We gebruiken twee gestructureerde interviews: een algemeen interview over politiestraatwerk onder corona (bijlage 1) en een reconstructie-interview waarin we twee gebeurtenissen uitdiepen (bijlage 2). We kozen voor deze tweedeling omdat we vermoedden dat alles in één interview tot te lange gesprekken zou leiden, hetgeen een te zware belasting voor de politiemensen en hun werk zou opleveren. We beoogden per basisteam tien respondenten voor het algemene interview en tien respondenten voor het reconstructie-interview. Geregeld lukte het toch om met één respondent beide interviews te doen, in een enkel geval omdat de respondent thuis zat vanwege corona.

De werving van respondenten verliep steeds via een contactpersoon uit het basisteam die politiemensen aansprak met het verzoek deel te nemen. Zei iemand deelname toe, dan kregen wij van de contactpersoon de betreffende naam, het e-mailadres en het telefoonnummer, waarna we een afspraak maakten. Bij één basisteam zijn de interviews overwegend face to face afgenomen. Bij de andere twee teams deden we de interviews

2 Afgezien van de mogelijkheid dat een respondent niet-bestaande hulpmiddelen noemt, wat we niet meemaakten.

3 De beperkt open vraag 'Wat voor specifieke hulpmiddelen had je bijvoorbeeld?' resulteerde aldus in: 1. Mondkapjes, 2. Spatbril, 3. Spuugmasker, 4. Desinfectiegel, 5. Aanpak-device, 6. Handschoenen, 7. Houder op wapenstok, 8. Overall, 9. Coronakit, 10. Anders.

vanwege coronabeperkingen en de reisafstand per telefoon of beeldbellen. Alle interviews zijn afgenomen tussen 13 september 2020 en 15 januari 2021.

We weten niet hoeveel mensen wel zijn gevraagd maar niet wilden of konden meedoen (non-response). We weten dus ook niet of de politiemensen die we spraken een representatieve vertegenwoordiging zijn van de basisteams. In totaal hielden we met 33 politiemensen het algemene interview en met 32 het reconstructie-interview. Met 5 van die 32 reconstrueerden we slechts 1 gebeurtenis omdat de respondent aangaf dat de dienst geen langer gesprek toeliet. In totaal komt het aantal reconstructies daarmee op 59. Echter, bij de analyse bleek dat 2 politiemensen van 1 basisteam hadden verteld over dezelfde gebeurtenis. Het betreft een studentenfeestje op een dakterras. Twee politiemensen treden op en vragen om versterking, waarna een motorrijder als derde ter plaatse komt. Degene die als eerste ter plaatse is, bespreekt met ons dit voorval. Later interviewen we de motorrijder die als derde ter plaatse komt en ook die geeft deze gebeurtenis als voorbeeld. We haalden de reconstructie van de motorrijder uit de dataset omdat hij later ter plaatse komt. Zo resteren in de dataset 58 gereconstrueerde gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt.

Tijdens de interviews noteerden we in het interviewprotocol de antwoorden en de toelichtingen. Omdat het ging om een gestructureerde interviews maakten we geen gebruik van audio-opnames. Na het gesprek werkten we het verslag uit en stuurden dat ter controle naar de respondent. In enkele gevallen corrigeerden de politiemensen een feitelijke onjuistheid. Na het akkoord en eventuele wijziging namen we het verslag als 'definitief' op in de dataset. Daarna codeerden we het verslag in SPSS. Tijdens de analyse en het schrijven van dit verslag gebruikten we zowel het SPSS-bestand (om hoofdlijnen te identificeren) als de oorspronkelijke interviewverslagen (voor diepgang).

We citeren hierna frequent uit de interviews. We verwijzen daarbij naar respondenten met een unieke code (bijv. A123 of R321) waarbij A staat voor algemeen interview en R voor reconstructie-interview. Om de identiteit van de respondenten te beschermen, laten we in het midden van welk basisteam een respondent afkomstig is. Citaten nemen we letterlijk over uit de door de respondenten goedgekeurde interviewverslagen, met dien verstande dat we typefouten herstellen en lokatienamen vervangen door een algemene uitdrukking. Een uitspraak zoals 'Heerlen heeft een druk centrum' vervangen we bijvoorbeeld door 'Onze stad heeft een druk centrum'.

In verband met de vraag of en zo ja hoe corona effect heeft op de inhoud van politiestraatwerk, maken we behalve van de interviews ook gebruik van politiestatistieken. De methodische toelichting daarop staat in paragraaf 3.2, waar we de cijfers presenteren.

2 Onderzoeksomgeving

2.1 Inleiding

Onderzoek naar politiestraatwerk vindt plaats in een omgeving, en die kan richting geven aan de uitkomsten. De eerste onderzoeksvraag luidt dan ook 'In welke omgeving speelt dit onderzoek zich af?' Daarop geeft dit hoofdstuk een antwoord. De drie basisteams hebben de Nederlandse context gemeen, dus dezelfde industrieel-technologische ontwikkeling, dezelfde sociale media, dezelfde wetgeving, dezelfde landelijke politiek, en hetzelfde landelijke politiebeleid. Tegen die gedeelde achtergrond beschrijven we in paragraaf 2.2 de drie basisteams op hoofdlijnen. We baseren ons op topografische kaarten, CBS-cijfers, Google maps, verkiezingsuitslagen en enkele aanvullende bronnen.⁴ Ook vroegen we aan politiemensen hun werkgebied te typeren. Verder vindt het onderzoek plaats tijdens de coronapandemie. In paragraaf 2.3 schetsen we hoe de pandemie verloopt in de periode die in dit onderzoek centraal staat (maart-mei 2020). We sluiten dit hoofdstuk af met een beknopte schets van de juridische achtergrond waartegen het politiestraatwerk onder corona plaatsvindt (par. 2.4).

2.2 De drie basisteams

2.2.1 *Gebiedsgebonden politie (GGP)*

De drie basisteams waar dit onderzoek zich primair afspeelt, hebben gemeen dat zij werken vanuit het concept *community policing*, of in het Nederlands 'gebiedsgebonden politie'. Sinds het rapport 'Politie in verandering' van de Projectgroep Organisatiestructuren (Heijink e.a. 1977) is *community policing* of gebiedsgebonden politie, de basisfilosofie achter politiewerk. De politie kan in die benadering vooral effectief zijn wanneer zij in nauw contact staat met de lokale samenleving waarin zij werkt en voor haar werk steun geniet vanuit die samenleving (Heijink e.a. 1977, Cachet 1990, Terpstra & Salet 2020, Van Steden e.a. 2021). Centraal staan draagvlak en het vermogen van de politie om krachten te bundelen met sleutelpersonen in de wijk (bijv. Bervoets, 2006). Een actuele uitwerking van deze politiefilosofie is het intensiveren van de sa-

---

4 Zie www.gemeentenatlas.nl, www.cbs.nl, www.verkiezingsuitslagen.nl, www.tijdlijn-coronavirus.nl, www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn; de overige bronnen staan vermeld waar we ze gebruiken. Zie bijlage 3 voor de cijfers.

menwerking met burgers in de vorm van ‘burgerparticipatie’ (Kop 2016, Schreurs 2019, Lam e.a. 2020).

Een bondige en (inter)nationaal gedragen definitie van gebiedsgebonden politie ontbreekt, constateren Van Steden e.a. (2021) in hun internationale literatuurstudie naar dit onderwerp. We weten wel wat de benadering vanuit de politie is. Gebiedsgebonden politie is lokaal politiewerk dat zich kenmerkt door: er zijn voor de burgers, lokale verankering, nabijheid tot burgers in de zin van aanspreekbaarheid en zichtbaarheid, betrokkenheid van burgers bij politieprioriteiten en politiewerk, reageren op incidenten en tegelijk een proactieve oriëntatie op problemen, en tot slot een taakuitvoering waarbij toezicht, handhaving en opsporing met elkaar in balans zijn (De Vries & Hensen 2018). Gebiedsgebonden politie is een filosofie die vermoedelijk ook niet strikt gedefinieerd hoeft te worden om bruikbaar te zijn. Typen volstaat. De term ‘gebiedsgebonden politie’ (hierna ook: GGP) beschouwen we derhalve als een wat Blumer heeft genoemd ‘sensitizing concept’. Een sensitizing concept ‘gives the user a general sense of reference and guidance in approaching empirical instances. Whereas definite concepts provide prescriptions of what to see, sensitizing concepts merely suggest directions along which to look’ (Blumer 1954, p.7; zie ook Bowen 2006).

De politie voert gebiedsgebonden politiewerk tegenwoordig uit in 167 ‘robuuste basisteams’ of kortweg ‘basisteams’ (NP 2012). Dat zijn geografisch bepaalde eenheden waarin gebiedsgebonden politiewerk centraal staat. ‘Een robuust basisteam werkt voor een hele gemeente, een deel van een (grote) gemeente of voor meerdere (kleinere) gemeenten.’⁵ Bij drie van die basisteams speelt dit onderzoek zich in het bijzonder af: Amsterdam Zuid-De Pijp, Groningen Noord en Heerlen. We geven hierna een beknopte beschrijving van deze drie teams.

2.2.2 *Amsterdam Zuid-De Pijp*

Amsterdam Zuid-De Pijp grenst aan de binnenstad en loopt vanaf daar naar het zuiden tot aan de Amstel. Het gebied meet slechts 3,7 km² en bestaat uit een stedelijk woongebied (Rivierenbuurt) plus een stedelijk woon- en vooral uitgaansgebied (De Pijp). Er zijn hoegenaamd geen eengezinswoningen. Het gebied is klein en compact, dichtbevolkt (17.500 inwoners/km²) en geheel en al stedelijk. Het wemelt in dit gebied van de cafés en eettentjes met buitenlandse keukens. Er zijn twee parken. Het gebied heeft drie (inter)nationale trekpleisters: de Albert Cuypmarkt, het Heinekenmuseum en de RAI met zo’n 1,6 miljoen bezoekers per jaar (vóór corona).⁶ De inwoners zijn jong, cultureel divers, hoogopgeleid, en wonen single of in kleine huishoudens. Ze hebben veel te besteden: hier is een volksbuurt yuppenbuurt geworden (Van der Tuin 2013). De bewoners van Zuid-De Pijp stemmen bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2021 links en opvallend vaak D66; extreem rechts is hier klein. Met de (klas-

5 www.politie.nl/informatie/organisatiestructuur-politie-regionaal-en-lokaal.html, geraadpleegd 21 februari 2022.

6 www.rai.nl, geraadpleegd 11 augustus 2020.

sieke) criminaliteit lijkt het hier in verhouding tot die bij de andere twee basisteams wel mee te vallen.

De politiemensen uit Zuid-De Pijp schetsen eenzelfde beeld. Het is aldus één van hen 'Amsterdam in het klein. Het gebied heeft bijna alles wat je in heel Amsterdam ook hebt, zoals een markt en toeristische trekpleisters. Het mooiste is dat het een volksbuurt is geweest en tegenwoordig met alle soorten maatschappelijke klassen van heel arm tot heel rijk, van heel jong tot heel oud, van puur Hollands en de rest van de wereld' (A111). Nadruk leggen de politiemensen op de bevolkingsdichtheid, de vele horeca, de afwisseling en de diversiteit. Ze waarderen die levendigheid positief.

2.2.3 *Groningen Noord*

Ook dit gebied grenst aan de oude binnenstad en beslaat van daaruit het noord-westen, het noorden en het noord-oosten van de gemeente Groningen. Het gebied is met 71,5 km² ruim 19 keer groter dan Zuid-De Pijp en bestaat uit diverse omgevingen: zeer stedelijk gebied met studentenwijken, een stedelijk woongebied, en een goeddeels agrarisch buitengebied met woonkernen. Dat laatste is de voormalige gemeente Ten Boer die op 1 januari 2019 aan Groningen is toegevoegd. Groningen Noord heeft 1.300 inwoners per km². Dat is vanwege het toegevoegde landelijke gebied aanzienlijk minder dan Zuid-De Pijp, maar nog altijd meer dan het landelijk gemiddelde van 500 inwoners/km². Het gemiddelde inkomen in Groningen Noord ligt onder het landelijk gemiddelde. Politiek gezien bestaat Groningen Noord uit nogal verschillende delen: bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2021 stemt het agrarisch gebied christelijker en rechtser dan het stedelijk gebied, dat qua stemgedrag overeenkomt met Zuid-De Pijp. De stedelijke delen kennen flink wat sociale problematiek; er zijn twee achterstandswijken of vogelaarwijken (Korrewegwijk en De Hoogte). Hier zijn volksbuurten nog volksbuurten. Groningen Noord is een van de zestien 'stedelijke vernieuwingsgebieden'. Dit zijn 'gebieden waar sprake is van een – overigens per gebied uiteenlopende – combinatie en cumulatie van opgaven op het gebied van onderwijs, werk/armoede/inclusie, veiligheid/ondermijning, wonen en gezondheid'.⁷ Deze kwetsbare gebieden vallen binnen het landelijke verbeterprogramma Leefbaarheid en Veiligheid.

De politiemensen uit Groningen Noord noemen sociale problematiek typerend voor hun werkgebied en, al of niet daarmee verbonden, problemen met jeugd of jeugdgroepen. Ze noemen het werk afwisselend ('veelzijdig', 'rennen of stilstaan') en druk ('veel werk te verrichten', 'hoge werkdruk'). Verder wijzen zij op stadskenmerken zoals 'veel verschillende culturen', 'horeca', 'veel verwarde personen' en 'diversiteit'. Eén van hen vult dat aan met 'stad en buitenwijken', maar verder verwijst niemand naar het grote landelijke gebied van de voormalige gemeente Ten Boer.

7 Brief aan de Tweede Kamer van minister Knops van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 31 maart 2020.

2.2.4 Heerlen

Het werkgebied van het basisteam Heerlen is de gemeente Heerlen. Het gebied meet 44,9 km² en zit dus qua oppervlakte tussen Zuid-De Pijp en Groningen Noord in. Heerlen heeft 1.900 inwoners per km². Het basisteam omvat stedelijk gebied, woonbuurten, parken, natuurgebied en industriegebied, maar geen agrarisch gebied zoals Groningen Noord. De sluiting van de mijnbouwindustrie (de laatste mijn sloot eind 1974) leidde tot grote werkloosheid in de regio. Opvallend in Heerlen is nog steeds een geringe arbeidsparticipatie, een laag opleidingsniveau, een laag inkomensniveau en een hoog percentage uitkeringen. Er is één vogelaarwijk (Meezenbroek). Heerlen-Noord is, evenals Groningen Noord, een 'stedelijk vernieuwingsgebied' en valt daarmee dus ook als kwetsbaar gebied binnen het landelijke verbeterprogramma Leefbaarheid en Veiligheid. Verder is Heerlen een grensgemeente, met drugstoerisme en een hoog percentage westerse migranten als gevolg. De CBS-cijfers voor (klassieke) criminaliteit liggen in Heerlen hoger dan in Zuid-De Pijp en Groningen Noord. Het politieke profiel van Heerlen is bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2021 rechtser dan dat van Amsterdam en Groningen, en rechtser dan het landelijk profiel. De PVV is de grootste partij. Ook de SP en de FvD trekken hier relatief veel stemmen.⁸ Politie mensen typeren hun werkgebied in termen van: lage inkomens, uitkeringen, armoede, geringe scholing, werkloosheid en sociale problematiek. Eén van hen zegt: 'armoede, verslavingen aan alcohol en drugs, en psychische problematieken komen veel voor, veel werkloosheid, niveau is niet al te hoog' (A804). Twee politie mensen leggen een verband met de mijnsluiting. Enkelen noemen het drugstoerisme. We horen ook wel woorden als 'afwisselend', 'heftige meldingen', 'veel evenementen', 'veel plofkraken', 'veel horeca', maar de nadruk ligt op sociale achterstanden en drugstoerisme.

2.3 De coronapandemie in maart-mei 2020

De COVID-19 pandemie of coronapandemie bestaat uit de wereldwijde verspreiding van het SARS-CoV-2-virus. Een theorie over het ontstaan van deze pandemie is dat het gaat om een zoönose: een virus dat op de markt van Wuhan in China van dier op mens is overgegaan. Een andere theorie is dat het gaat om een virus dat is ontsnapt uit een laboratorium in Wuhan. Hoe dan ook, toen het virus onder de mensen kwam, hadden die nog geen ervaring met dit virus en dus geen weerstand ertegen. Het virus had diensengevolge vrij spel. Omdat het voor mensen met een zwakker gestel, zoals ouderen of mensen met een 'onderliggend lijden' (bijv. een longaandoening) dodelijk kan zijn, en omdat het virus bovendien veel mensen om onverklaarbare redenen langdurig en ernstig ziek maakt, ontstaat eind 2019/begin 2020 een pandemie die de volksgezondheid serieus bedreigt en veel mensen in het ziekenhuis en zelfs op de intensive care (IC) doet belanden. Als gevolg van de vele zieken, de vele ziekenhuisopnames en de vele overlij-

⁸ PVV/SP/FvD in Heerlen samen 42,0% tegen 10,0% in Amsterdam, 13,3% in Groningen en 21,8% landelijk; zie bijlage 3.

dens, raakt de samenleving ontwricht door overbelasting van de gezondheidszorg en angst onder de bevolking. De coronacrisis is een feit. In Nederland is het eerste dodelijke slachtoffer vastgesteld op 6 maart 2020. Medio november 2021 is het aantal dodelijke slachtoffers in Nederland 18.863 op een bevolking van 17,6 miljoen. ‘Het werkelijke aantal overleden COVID-19-patiënten is waarschijnlijk hoger, omdat niet alle patiënten getest worden en er geen meldingsplicht geldt voor overlijden aan COVID-19.’⁹

Sinds 1900 heeft de wereld diverse keren eerder met een pandemie te maken gehad. Zo waren er vier griep pandemieën, veroorzaakt door (varianten van) het influenzavirus:

- 1918 de Spaanse griep (20 tot 100 miljoen doden wereldwijd);
- 1957 de Aziatische griep (1 à 2 miljoen doden wereldwijd);
- 1968 de Hongkonggriep (700.000 tot 1 miljoen doden wereldwijd);
- 2009 de Mexicaanse griep (17.000 tot 200.000 doden wereldwijd).¹⁰

Verreweg de ernstigste van deze vier, in termen van aantallen dodelijke slachtoffers, is de Spaanse griep. In Nederland is het aantal doden door de Spaanse griep geraamd op ongeveer 28.000, dus ruwweg anderhalf keer zoveel als door de coronapandemie tot medio november 2021 – en dat op een bevolking van destijds niet meer dan 6,6 miljoen.¹¹

De huidige pandemie is geen griep- maar een coronapandemie. Coronavirussen veroorzaakten in 2002-2003 de SARS-epidemie (severe acute respiratory syndrome) en in 2012 de MERS-epidemie (Middle East respiratory syndrome) en nu dus de coronapandemie. Het aantal dodelijke slachtoffers van SARS was wereldwijd 774 en van MERS 640.¹² Het aantal doden van de huidige coronapandemie is in augustus 2021 bepaald op wereldwijd 4,3 miljoen en is in aantallen doden dus de Aziatische griep pandemie voorbij. Zo gezien is de huidige coronapandemie de ernstigste pandemie sinds de Spaanse griep in 1918.

De coronapandemie eist, zoals gezegd, in de periode maart 2020 tot medio november 2021 in Nederland een kleine 19.000 doden onder 17,6 miljoen inwoners (circa 1 : 930); aan de Spaanse griep overleden in 1918-1920 in Nederland zo’n 28.000 personen onder 6,6 miljoen inwoners (circa 1 : 240).¹³ Ter verdere vergelijking: het CBS registreert voor 2019 (dus vóór de coronapandemie) ongeveer 47.000 overlijdens door kanker, 38.000 door hart- en vaatziekten en 13.000 door ziekten van de ademhalingsorganen. Aan ‘uitwendige oorzaken’ (alles anders dan ziekte) overleden in 2019 zo’n 9.000

9 <https://coronadashboard.rijksoverheid.nl/landelijk/sterfte>, geraadpleegd 18 november 2021.

10 Deze wereldwijde sterftecijfers zijn indicaties. De aantallen verschillen per geraadpleegde bron.

11 <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller>, 18 november 2021.

12 <https://nos.nl/artikel/2322212-doden-door-coronavirus-overtreft-aantal-slachtoffers-sars-epidemie>; www.parool.nl/wereld/deze-epidemieen-hielden-de-wereld-eerder-in-hun-greep~be600a4a/, beide geraadpleegd 18 november 2021.

13 Bronnen: www.rivm.nl, www.nivel.nl, www.rtvutrecht.nl, www.hln.be, alle geraadpleegd 10 augustus 2021. We hebben uiteraard niet kunnen nagaan of het tellen van coronadoden op dezelfde wijze is verricht als het tellen van Spaanse griepdoden, maar waarschijnlijk is dat niet (Spinney 2017), zodat we een slag om de arm moeten houden wat de exacte vergelijkbaarheid van de cijfers betreft.

mensen waarvan 1.800 door zelfdoding, 600 door ongevallen op de weg en 100 door moord en doodslag.¹⁴ Tegen deze achtergrond en in aanmerking nemende dat het gaat om een doodsoorzaak die mensen ongemerkt aan elkaar doorgeven, is zo'n 19.000 coronadoden te zien als een maatschappelijk significant aantal.

Dit onderzoek focust op de beginperiode van de coronapandemie, de maanden maart tot en met mei 2020. Het is de start van de pandemie en een periode van relatief streng politieoptreden, aldus Bouwmeester e.a. (2021) die keken naar de handhaving van coronamaatregelen in de periode maart tot en met november 2020. 'Gedurende de eerste lockdown werden de meeste waarschuwingen en bekeuringen uitgedeeld. De periode van versoepeling van de gedragsregels is goed terug te zien in het zeer beperkte aantal waarschuwingen en bekeuringen in de maanden juni, juli, augustus en begin september' (2021, p. 42). We schetsen hierna hoe de coronapandemie in de eerste maanden verloopt; dit is niet bedoeld als volledig verslag maar als sfeerschets:¹⁵

- *Januari*: eerste signalen. Eerste signalen van een nieuwe besmettelijke ziekte in de Chinese stad Wuhan. In Europa zijn de eerste besmettingen.
- *Februari*: corona bereikt Nederland. Eerste besmettingen in Nederland, persconferentie van premier Rutte en eerste preventieve quarantainemaatregelen voor reizigers uit China. Minister Bruins meldt dat het inkopen van mondkapjes door de overheid niet nodig is; de Nationale Politie heeft voldoende voorraad ingeslagen.
- *Maart*: intelligente lockdown. De eerste officiële coronadode in Nederland valt op 6 maart 2020. De eerste basismaatregelen verschijnen: veelvuldig handen wassen, niezen in de elleboog en geen handen schudden. Iedereen moet thuiswerken als dat kan. Evenementen met meer dan 100 personen zijn niet langer toegestaan en iedereen met klachten moet thuisblijven. Restaurants, cafés, sportclubs, sauna's, seksclubs en coffeeshops moeten sluiten. Ook scholen en kinderopvangcentra worden gesloten, behalve voor kinderen van ouders in vitale beroepen. Anderhalve meter afstand houden doet zijn intrede. De NS bouwt treinverkeer af. Reizen naar het buitenland wordt afgeraden. Rechtbanken doen alleen urgente zaken. Er komen steunmaatregelen voor bedrijven en zzp'ers. Later in de maand worden alle bijeenkomsten en evenementen verboden tot 1 juni, ongeacht het aantal deelnemers. Iedereen moet zoveel mogelijk thuis blijven en buitenshuis anderhalve meter afstand houden. Er komen boetes voor wie zich niet aan de regels houdt. Mensen in contactberoepen, zoals kappers en schoonheidsspecialisten, mogen tot 6 april hun werk niet uitoefenen. Premier Rutte spreekt van een 'intelligente lockdown'. Een totale lockdown zou de volgende stap kunnen zijn. De handhaving wordt opgevoerd. Er komen boetes. Eind maart worden alle maatregelen tot minimaal 28 april verlengd. De uitbraak van het coronavirus bevindt zich op een hoogtepunt: 31 maart wordt de dag met de meeste bij het RIVM gemelde overledenen: 165.

¹⁴ www.opendata.cbs.nl, geraadpleegd op 10 augustus 2021.

¹⁵ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn, geraadpleegd op 18 november 2021; www.corona-tijdlijn.nl, geraadpleegd 23 juli 2020.

- *April*: voortgezette maatregelen, handhaving en discussie. Op de IC's wordt het spannend, maar ze kunnen de toeloop van coronapatiënten nog aan. Er zijn nog steeds feestjes, waarbij de politie ingegrijpt. Parkeerplaatsen bij natuurgebieden zijn afgesloten. Zendmasten worden in brand gestoken; dit heeft mogelijk te maken met de complottheorie dat 5G bijdraagt aan de verspreiding van het coronavirus. Er is irritatie over pleziermotorrijders; het Limburgse Heuvelland wordt afgesloten voor toeristen. Bij Gouda zijn reizigers vanwege drukte uit de trein gezet. In Rotterdam zijn twaalf buitengewone opsporingsambtenaren (boa's) belaagd en twee het ziekenhuis in geslagen nadat ze een groep bekeurden vanwege overtreding van de coronaregels. In het paasweekend zijn 1.800 boetes uitgedeeld. Burgemeesters willen tot zeker 1 september een verbod op evenementen. Een boete voor onvoldoende afstand houden is 390 euro voor meerderjarigen en levert de overtreder een strafblad op. Daarover is discussie. Voor minderjarigen is de boete vastgesteld op 95 euro. De politie schreef tot nu toe 5.500 bekeuringen uit vanwege de noodverordening. De basisscholen en de kinderopvang gaan na de meivakantie op 11 mei (deels) open. De rest van de lockdown wordt verlengd tot 20 mei: dus zoveel mogelijk thuis blijven en thuiswerken. Restaurants en cafés blijven dicht. In verpleeghuizen blijft bezoek niet toegestaan. Via sociale media, radio en kranten maken opiniemakers kenbaar dat ze het niet eens zijn met de maatregelen. In het weekend is het als vanouds druk in sommige winkelstraten. Op koningsdag zijn buitenactiviteiten geannuleerd. Er komt een spoedwet nu de noodmaatregelen langer duren. IKEA en de Bijenkorf gaan weer open. Sportclubs mogen weer open voor kinderen. Poppodia en nachtclubs moeten tot 1 september dicht blijven. Op 28 april houden 100-200 mensen een demonstratie in Den Haag tegen de lockdown en 5G-masten.
- *Mei*: gaandeweg zicht op versoepelingen. Na de meivakantie gaan basisscholen gedeeltelijk en kinderdagverblijven weer helemaal open. Het kabinet presenteert het tweede economische noodpakket. Buschauffeurs hebben te maken met agressieve passagiers die bussen bekogelen of spugen in de bus. KLM start de vluchten binnen Europa langzaam weer op. De dodenherdenking op de Dam is zonder publiek. Op 5 mei demonstreren zo'n 300 mensen in Den Haag tegen onder meer de lockdown en 5G-masten; ongeveer 80 van hen worden opgepakt. Halverwege mei kondigt het kabinet diverse versoepelingen per 1 juni aan: restaurants, middelbare scholen, musea, theaters en bioscopen mogen dan weer open. Maar ook is het vanaf dan verplicht een mondkapje te dragen in het openbaar vervoer. Per 1 juli mogen campings en vakantieparken weer open en zijn bijeenkomsten met maximaal 100 personen toegestaan. De sportscholen, seksclubs en sauna's volgen op 1 september. De boodschap 'blijf thuis' werkt steeds minder. Op straat en op de weg wordt het steeds drukker. De Efteling is weer open. Op stranden is het druk. Enkele toegangswegen naar stranden worden afgesloten. Parken en plassen in het binnenland zijn ook druk. In IJmuiden worden twee boa's het ziekenhuis in geslagen. Advocaten adviseren in verzet te komen tegen coronaboetes. In Eindhoven wordt geprotesteerd tegen de coronamaatregelen. Gemeenten maken bekend nauwelijks te gaan handhaven op social distancing als per 1 juni de terrassen weer open mogen.

Bijlage 6 bevat een wat verder uitgewerkte weergave van het verloop van de coronapandemie in deze eerste maanden.

2.4 Noodverordeningen gedurende maart-mei 2020

De Wet veiligheidsregio's (Wvr) noemt partijen die een rol spelen tijdens een crisis, zoals de veiligheidsregio, brandweer, gemeente, ambulancezorg, meldkamer en de politie. Er zijn 25 veiligheidsregio's. Het algemeen bestuur van een veiligheidsregio bestaat uit de burgemeesters van de gemeenten in die regio (art. 11 lid 1 Wvr). De voorzitter van het bestuur wordt benoemd uit de burgemeesters van de gemeenten in de betreffende regio (art. 11 lid 2 Wvr), doorgaans die van de grootste gemeente. In de drie veiligheidsregio's waarbinnen we interviews hielden (Groningen, Amsterdam-Amstelland en Limburg-Zuid) zijn de voorzitters van de veiligheidsregio de burgemeester van respectievelijk Groningen, Amsterdam en Maastricht. De voorzitters van de veiligheidsregio's vormen samen het Veiligheidsberaad, dat dient om de afstemming tussen de veiligheidsregio's te bevorderen (art. 1 Wvr).

Gedurende maart-mei 2020 hebben de overheidsmaatregelen ter bestrijding van corona de vorm van noodverordeningen. Per 1 december 2020 treedt de Tijdelijke wet maatregelen covid-19 in werking en deze wet is vanaf dan de basis voor de crisisbestrijding en de daarbij behorende maatregelen.

Bij een coronanoodverordening is het vertrekpunt de Wet publieke gezondheid (Wpg), speciaal paragraaf 4 over infectieziektebestrijding. De verantwoordelijke minister kan op basis van de Wpg aan de voorzitters van de 25 veiligheidsregio's de opdracht geven bepaalde maatregelen te treffen, zoals het verbod van 13 maart 2020 op 'alle evenementen met meer dan 100 personen'.¹⁶ De voorzitter van de veiligheidsregio zet die opdracht vervolgens om in een noodverordening die geldt voor alle gemeenten in de betreffende regio. De basis daarvoor is artikel 39 Wvr dat bepaalt dat de voorzitter van een veiligheidsregio in geval van een ramp of crisis van meer dan plaatselijke betekenis, of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan, bevoegd is om ten behoeve van de rampenbestrijding en crisisbeheersing in de betrokken gemeenten toepassing te geven aan artikel 176 lid 1 Gemeentewet. Dat artikel regelt dat wanneer er ernstige vrees is voor het ontstaan van een ramp, de burgemeester (of bij toepassing van artikel 39 Wvr de voorzitter van de veiligheidsregio voor alle gemeenten in die regio) algemeen verbindende voorschriften kan geven die ter beperking van het gevaar nodig zijn. Daarbij kan van andere dan bij de Grondwet gestelde voorschriften worden afgeweken. In zo'n noodverordening staat aan het slot wie is belast met het toezicht op de naleving ervan. Daartoe behoren de politieambtenaren zoals bedoeld in artikel 141 onder b Wetboek van Strafvordering, dus onder meer de politiemensen waarom het in dit onderzoek

16 Ter uitvoering van het betreffende kabinetsbesluit van 12 maart 2020 stuurt minister Bruins van Medische Zorg en Sport, mede namens de minister van Justitie en Veiligheid, op 13 maart 2020 een brief (kenmerk 1662578-203166-PG) aan de voorzitters van de 25 veiligheidsregio's, inhoudende de opdracht om alle evenementen met meer dan 100 personen te verbieden.

gaat. Overtreding van de gedragsregels die in de noodverordening zijn vastgelegd, is strafbaar gesteld in artikel 443 Wetboek van Strafrecht.¹⁷

Op 12 maart 2020 besluit het kabinet om bijeenkomsten met meer dan 100 personen te verbieden. De minister geeft aan de voorzitters van de veiligheidsregio's de opdracht dit in een noodverordening op te nemen. Op 15 maart vult het kabinet dit besluit aan met de verplichte sluiting van eet- en drinkgelegenheden, sport- en fitnessclubs, sauna's, seksinrichtingen en coffeeshops. De voorzitters van de veiligheidsregio's ontvangen wederom een opdracht van de minister. Ook ontvangen zij van de minister omstreeks deze tijd een modelnoodverordening (Bouwmeester e.a. 2021). De 25 voorzitters van de veiligheidsregio's zetten de opdracht van de minister om in een nieuwe noodverordening voor hun regio. De burgemeester van Amsterdam, bijvoorbeeld, stelt op 16 maart de tweede noodverordening vast, inhoudende het dan reeds geldende verbod op bijeenkomsten met meer dan 100 personen, aangevuld met het nieuwe kabinetsbesluit van 15 maart 2020.¹⁸ In de maanden maart tot en met mei 2020 verschijnen op deze wijze zo'n zes elkaar opvolgende noodverordeningen.¹⁹ Steeds zijn onder meer de politiemensen in ons onderzoek met toezicht op de naleving belast.

Bouwmeester e.a. constateren dat, ondanks de bevoegdheid van een veiligheidsregio om een noodverordening op maat te maken voor de regionale situatie, de noodverordeningen in de 25 veiligheidsregio's steeds gelijkluidend zijn en 'zeer weinig' afwijken van de modelverordening (2021, p. 33). Eventuele lokale verschillen in politiestraatwerk kunnen dus niet verklaard worden uit verschillen in het juridische handavingskader.

Binnen de politie gaat grootschalige inzet bij calamiteiten gepaard met het instellen van een Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGB0), zo ook bij corona. Een SGB0 adviseert in de gezagsdriehoek aan zowel het bestuur als het Openbaar Ministerie (OM) en stelt bij een eenmaal in de driehoek vastgesteld beleid een wijze van werken vast voor de politieorganisatie. Binnen elk van de tien geografisch bepaalde politie-eenheden kan een SGB0 worden opgestart. 'Hoewel de precieze werkwijze per eenheid verschillend is, is de opzet van een SGB0 min of meer uniform. Een SGB0 staat onder leiding van een algemeen commandant (AC) en heeft een aantal hoofden onder zich die verantwoordelijk zijn voor de onderwerpen mobiliteit, ordehandhaving, bewaken en beveiligen, opsporing, interventie, ondersteuning en informatie' (Inspectie Justitie en Veiligheid 2020, p. 13). Tijdens de coronacrisis kende de politie een landelijk SGB0 en SGB0's op eenheidsniveau. Een SGB0 adviseert het bevoegd gezag,

17 Artikel 443 WvSr luidt: 'Hij die een algemeen voorschrift van politie, krachtens de Gemeentewet in buitengewone omstandigheden door de burgemeester, de voorzitter van de veiligheidsregio of de commissaris van de Koning in de provincie uitgevaardigd en afgekondigd, overtreedt, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie.'

18 Besluit van de voorzitter van de veiligheidsregio Amsterdam-Amstelland houdende voorschriften ter voorkoming van verder verspreiding van het coronavirus/COVID-19, gedateerd 16 maart 2020.

19 Op 13, 16 en 26 maart, op 2 en 29 april en op 9/11 mei (<https://veiligheidsregiogroningen.nl/documenten/noodverordening/archiefstukken-corona/>, <https://www.vrk.nl/Coronavirus/Archief-noodverordening-Covid-19>, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/06/26/ek-bijlage-1-overzicht-publicatie-data-van-noodverordeningen>, alle geraadpleegd 26 januari 2022).

waarna handhavingsrichtlijnen worden vastgesteld. Vlak voor de feestdagen van 2021 bijvoorbeeld laat de landelijke AC, politiechef Woelders, optekenen: 'De regels gelden. Maar we hebben samen met het Openbaar Ministerie gekeken wat te handhaven is en wat niet. Als agenten op straat aanlopen tegen een groep, zullen we ze wijzen op de regels. Hoe groter de groep, hoe eerder dat zal gebeuren. We gaan geen mensen in groepjes tellen. Dat soort politie willen we niet zijn en daar kan het OM ook niets mee.'²⁰ In de periode waarop dit onderzoek zich richt (maart-mei 2020) was de politie echter nog niet vooraf betrokken bij de totstandkoming van de coronamaatregelen. Die overlegstructuur moest toen nog worden ingericht. Volgens Woelders was 'zeker vanaf de zomer' van 2020 sprake van overleg tussen politie en landelijke overheid 'aan de voorkant' van de maatregelen.²¹

---

20 *De Limburger*, 24 december 2021, www.limburger.nl/cnt/dmf20211224_92571416

21 BNR Nieuwsradio, 12 juli 2021, 'De top van Nederland', www.bnr.nl/player/audio/10195710/10447447.

3 Veranderingen in politiestraatwerk

De tweede onderzoeksvraag luidt ‘Is politiestraatwerk in de periode maart-mei 2020 anders dan in dezelfde periode in 2019? Waarom?’ Dit hoofdstuk geeft daarop een antwoord. Eerst kijken we naar wat politiemensen daarover zeggen op grond van hun eigen ervaringen (par. 3.1). Daarna maken we gebruik van wat de politie over haar werk in de drie basisteams heeft geregistreerd gedurende maart-mei 2019 en maart-mei 2020 (par. 3.2). Paragraaf 3.3 bevat de conclusies.

3.1 Door politiemensen ervaren veranderingen

Politiemensen zeggen bijna unaniem (97%) dat door corona hun straatwerk gedurende maart-mei 2020 anders is dan gedurende maart-mei 2019. Eén van de 33 respondenten, een generalist GGP met drie jaar ervaring, zegt echter: ‘het werk is niet veranderd, maar de manier waarop je ermee omgaat wel’ (A304). Hierna bespreken we wat er volgens politiemensen is veranderd qua inhoud en qua wijze van werken.

De antwoorden van de politiemensen die zeiden dat het werk is veranderd, hebben we gecodeerd in 22 antwoordcategorieën. Die zijn verdeeld over twee groepen: (i) antwoorden die gaan over de inhoud van het werk (zoals ‘drukker op straat’ en ‘meer huiselijk geweld’) en (ii) antwoorden die gaan over de werkomstandigheden (zoals ‘capaciteitsproblemen’ en ‘werken met beschermingsmiddelen’) (tabel 3.1). We stelden een open vraag, dus politiemensen konden meerdere veranderingen noemen. 79 procent noemt een of meer veranderingen aangaande de inhoud van het werk. Ongeveer 58 procent noemt een of meer veranderingen aangaande de werkomstandigheden.

Tabel 3.1 Spontaan genoemde veranderingen in politiestraatwerk (N = 33, meerdere antwoorden mogelijk)

Aangaande werkinhoud	%	Aangaande werkomstandigheden	%
01 Rustiger op straat (minder incidenten)	39,4	13 Contact veranderd/afstandelijker	24,2
04 Handhaven nu ook op corona	24,2	14 Veel info/onduidelijk/onzeker	12,1
05 Verandering soort melding	21,2	11 Minder personeel/capaciteitsproblemen	9,1
07 Meer meldingen overlast binnen	18,2	12 Werken met beschermingsmiddelen	6,1
15 Meer hulpvragen	6,1	16 Politie onder vergrootglas	6,1
20 Minder werk opgepakt	6,1	17 Werken met noodverordening/gemeente	3,0
03 Meer huiselijk geweld	6,1	18 Sfeer anders (niet gespecificeerd)	3,0
02 Drukker op straat (meer incidenten)	3,0	19 Kortere lontjes bij burgers	3,0
06 Minder meldingen overall	3,0	22 Onduidelijkheden m.b.t. protocollen	3,0
08 Meer meldingen overlast straat	3,0		
09 Meer verwarde personen	3,0		
10 Meer jeugd	3,0		
21 Meer gewelddadige meldingen	3,0		
Eén of meer van deze	78,8	Eén of meer van deze	57,6

Wat werkinhoud betreft zeggen politiemensen vooral dat het in 2020 door corona rustiger is op straat. 'In het begin merkte ik vooral de rust op straat. Overdag leek het alsof je een nachtdienst had' (A902). Politiemensen zien hun werk ook veranderen doordat zij nu coronamaatregelen handhaven, zoals anderhalve meter afstand houden. Ook hebben ze het over een gewijzigd patroon in meldingen, waarbij zo'n 18 procent wijst op meer meldingen over overlast uit een woning. Ze doelen dan op meldingen over geluidsoverlast of over het niet naleven van de coronaregels zoals te veel mensen in het huis van de burens. Op basis van mediaberichten hadden we verwacht dat politiemensen zouden zeggen dat zij door corona vaker te maken krijgen met huiselijk geweld (mensen te lang te dicht op elkaar) en met verwarde personen (wegvallen van zorg). Echter, deze twee springen er hier niet uit.

Wat werkomstandigheden betreft, wijzen politiemensen vooral op een veranderd contact met het publiek: afstandelijker vanwege de anderhalvemetermaatregel en het niet schudden van handen. Voor politiemensen is contact maken een belangrijk deel van hun optreden en hun effectiviteit. Ze moeten het nu zonder doen. Maar, zo tonen zij in hun voorbeelden, moeten ze echt doorpakken, bijvoorbeeld bij een vechtpartij, aanhouding of reanimatie, dan stopt corona hen niet. Dan kan je als diender immers niet zomaar verstek laten gaan. Verder wijzen de antwoorden op onduidelijkheid die in de beginperiode heerste aangaande bijvoorbeeld het nut van mondkapjes en de manier van werken. Politiemensen kregen frequent informatie over corona (zie ook par. 4.5) en omdat in deze beginperiode van de pandemie de inzichten en het beleid inzake het virus geregeld wijzigden, was het ze niet altijd duidelijk hoe zij geacht werden hun werk te doen.

Bij de onderwerpen in tabel 3.1 zien we geen opvallende verschillen tussen de drie teams, op één uitzondering na. Van de 7 politiemensen die spreken over een verandering in soorten meldingen (21,2%, tabel 3.1) werken er 6 in Groningen Noord²², alsof vooral dáár en niet zozeer bij de andere teams het meldingenpatroon is veranderd. We komen daarop terug bij de politiecijsers (par. 3.2).

In wat politiemensen vertellen over de inhoud van hun werk, valt ons verder op dat zij vanwege corona gebruikmaken van ‘officiële waarschuwingen’ die zij vastleggen in de politieregistratie. Het gemeente- en politiebeleid bij overtreding van de coronamaatregelen is ‘de eerste keer waarschuwen en pas de tweede keer bekeuren’. Politiemensen laten zich positief uit over dit vastleggen van waarschuwingen en het later op naam van betrokkene kunnen nagaan of die persoon al een waarschuwing kreeg. Bij een tweede overtreding bestaat dan een onderbouwde grond om te bekeuren. Het uitdelen van een waarschuwing met de toevoeging dat een volgende keer een bekeuring volgt, is een oude politiestrategie. De mogelijkheid om in de politieregistratie een waarschuwing vast te leggen, is ook niet nieuw (Stol 1996). We staan hierbij stil omdat politiemensen daarvan eerder geen gebruik maakten en nu met de coronamaatregelen wel, én zich er bovendien tevreden over uitlaten. Ooit was deze strategie een optie bij (en bedoeld voor) bijvoorbeeld herhaalde geluidsoverlast of andere slepende sociale problemen. Maar zij werd geen onderdeel van het repertoire van politiemensen (ibidem).

Samengevat ervaren politiemensen als veranderingen aangaande de inhoud van het werk:

- Het handhaven van coronamaatregelen is nieuw.
- Het is rustiger op straat, maar er zijn wel meer meldingen over overlast vanuit een woning.

Anders dan verwacht signaleren politiemensen niet meer gevallen van huiselijk geweld of verwarde personen. Aangaande de wijze van werken ervaren zij:

- Het contact met het publiek is afstandelijker, maar als het nodig is pakken politiemensen wel door ondanks een besmettingsrisico.
- Politiemensen werken bij het handhaven van coronamaatregelen met een systematiek van officiële waarschuwingen, met bij herhaling een proces-verbaal.

3.2 Veranderingen volgens politiecijsers

3.2.1 Over GMS en BVH

In het volgende maken we gebruik van politiecijsers uit het Geïntegreerde Meldkamer Systeem (GMS) en de Basisvoorziening Handhaving (BVH) van de politie. Allereerst dient hier te worden benadrukt dat noch GMS noch BVH exact de inhoud van politiestraatwerk weergeeft: de systemen geven weer wat de politie registreert. Als iets in de

22 En één in Zuid-De Pijp.

registratie verandert, wil dat niet meteen zeggen dat op straat andere dingen zijn gebeurd. Meestal duidt een verandering in de politieregistratie op een verandering in politieactiviteiten, bijvoorbeeld omdat prioriteiten zijn veranderd of omdat iets wat niet strafbaar was, strafbaar is geworden (anderhalve meter afstand houden bijvoorbeeld), ofwel omdat de politie iets wat zij altijd al deed is gaan registreren. Natuurlijk kan een verandering in politiecijfers ook wél het gevolg zijn van een verandering in wat op straat gebeurt. Als bijvoorbeeld het aantal inbraken in de wijk opvallend toeneemt, zal dat te zien zijn in de politiecijfers, gegeven dat de slachtoffers de inbraken melden. Wat de politie registreert is immers mede afhankelijk van wat burgers aan de politie doorgeven, en dat wordt weer bepaald door wat burgers waarnemen en wat zij meldenswaardig achten. Kortom, veranderingen die we zien in politiecijfers mogen we niet zonder meer toeschrijven aan veranderingen in wat zich op straat afspeelt. Er is altijd aanvullende informatie nodig die zo'n conclusie aannemelijk maakt en rechtvaardigt, net zoals in researchewerk de feiten niet kunnen spreken zonder een verhaal dat ze in een overtuigend perspectief plaatst (De Poot e.a. 2004).

GMS-informatie is in eerste aanleg ingevoerd door centralisten op de meldkamer en BVH-informatie door politiemensen van de basisteams. Wanneer een centralist een melding aanneemt, maakt die in GSM een gebeurtenis aan. Als daarop politie-inzet is geweest, kunnen de politiemensen die ter plaatse waren de gebeurtenis aanvullen met informatie over wat zij aantreffen en hoe zij optraden. Politiemensen van een basisteam kunnen ook zonder dat daaraan een melding ten grondslag ligt in BVH een gebeurtenis aanmaken en vastleggen wat zij aantreffen en hoe zij optraden. Wanneer we een beeld willen schetsen van politiestraatwerk kunnen we ons dus baseren op GSM- en BVH-registraties. Beide systemen laten, zeker in detail, elk een eigen beeld zien. Een groot verschil is dat GSM primair is gebaseerd op meldingen en dat in BVH ook gebeurtenissen staan die politiemensen op eigen initiatief ondernemen.

Beide systemen hebben een groot aantal codes voor de aard van een gebeurtenis. BVH bijvoorbeeld kent voor het aanduiden van de aard van gebeurtenissen een kleine 600 'maatschappelijke klassen' (categorieën). In onze analyse selecteren we de soorten gebeurtenissen uit GSM en BVH die in verband met corona relevant lijken. Dat kan zijn omdat daarvan melding is gemaakt in de media (bijv. afname verkeersongevallen, meer geweld in huiselijke kring) of omdat politiemensen het in de interviews bij herhaling over dergelijke gebeurtenissen hadden (bijv. reanimaties) of omdat een soort gebeurtenis grote aantallen laat zien en dus kennelijk een serieus deel uitmaakt van het politiestraatwerk (bijv. diefstal, inbraak). Enkele voorbeelden van BVH-categorieën die we niet hebben opgenomen zijn 'bewaking objecten', 'overlast illegale zender', 'onbeheerde bagage', 'asbest' en 'bodemsanering'.

3.2.2 De GMS-registratie

We kijken eerst naar de GMS-cijfers. GMS bevat hoofdzakelijk meldingen van burgers.²³ Activiteiten die politiemensen op eigen initiatief ontplooiën, zoals een praatje maken met het publiek of het uitschrijven van een bekeuring, ontbreken – hoewel er altijd uitzonderingen zijn. De GMS-cijfers zeggen iets over wat burgers hebben gemeld en wat de meldkamer vervolgens heeft geregistreerd en, als regel, ter behandeling heeft doorgegeven aan politiemensen op straat. En dáárover gaat het hier: de inhoud van politiestraatwerk. Dat is verbonden met wat zich afspeelt in de wijk. Maar wanneer de inhoud van het politiestraatwerk verandert, betekent dat niet altijd dat er dus iets is veranderd in wat zich in de wijk afspeelt. Het kan immers zijn dat de politie bij bepaalde situaties vaker in actie komt. Dit onderscheid tussen ‘wat zich in de wijk afspeelt’ en ‘waarbij de politie in actie komt’ is juist in dit onderzoek van belang omdat de politie vanwege corona nu optreedt in situaties waarin zij dat voorheen niet deed (bijv. een vol café of zomaar een groepje op straat).

Tabel 3.2 toont de in GMS geregistreerde gebeurtenissen. In de eerste kolom staan de hoofdcategorieën vet gedrukt (bijv. Leefmilieu). Binnen de hoofdcategorieën staan subcategorieën (>) en soms nog een nadere subcategorie (-). ‘Leefmilieu’ is bijvoorbeeld een GMS-hoofdcategorie. Een subcategorie daarvan is ‘> overlast’ en een subcategorie dáárvan is ‘- geluid’. Een cel geeft voor de betreffende soort gebeurtenis het percentage van het totale aantal GMS-registraties in die kolom. Bijvoorbeeld: in 2019 had basisteam Zuid-De Pijp 1.943 GMS-registraties en 30,7 procent daarvan heeft betrekking op ‘Leefmilieu’. In 2020 was dat 36,9 procent. ‘Leefmilieu’ neemt dus in 2020 een groter aandeel van de GMS-registraties in; het verschil is significant ($p < 0,01$).

We maken meteen enkele methodische kanttekeningen. Wanneer de frequentie van een soort gebeurtenis in de registratie sterk toeneemt, neemt het aandeel dat die gebeurtenis in het geregistreerde straatwerk inneemt toe – en neemt het aandeel van alle andere soorten gebeurtenissen af. Er is hier sprake van communicerende vaten. We kiezen voor deze benadering omdat die eenvoudig zicht geeft op het profiel van het politiestraatwerk: wat neemt daarin een grote plaats in en wat een kleine. De vraag is dan of politiestraatwerk in 2020 een ander profiel heeft dan in 2019. De absolute aantallen staan in bijlage 5. Wanneer die absolute aantallen een ander beeld geven dan de behandelde percentages uit tabel 3.2, maken we daarvan melding.²⁴ Een tweede kanttekening is dat we het profiel van politiestraatwerk maken door weer te geven welke soorten gebeurtenissen welk aandeel innemen. Buiten beschouwing blijft hoeveel tijd de gebeurtenissen vragen. We maken deze keuze omdat we de focus willen houden op (veranderingen in) de aard van het werk en niet op de tijdsbesteding van de politiemensen.

23 Hoewel ook mogelijk is dat de politiemensen ‘tegen iets aanlopen’, dat doorgeven aan de meldkamer, en de meldkamer van die gebeurtenis een incident maakt en daaraan dan deze politiemensen koppelt.

24 In de door ons gehanteerde systematiek kan het immers gebeuren dat een bepaalde soort gebeurtenis in absolute zin afneemt terwijl die gebeurtenis een groter *aandeel* inneemt op het totaal (want andere gebeurtenissen nemen nog sterker af in absolute zin).

We vertrekken steeds vanuit de laatste kolom, waarin staat of er gezien over het totaal van de drie teams een significant verschil is tussen 2019 en 2020. Over het totaal van de drie teams zijn er vier verschillen die ook voor de drie teams afzonderlijk een significant verschil in dezelfde richting laten zien (tabel 3.2): een groter geworden aandeel 'geluidsoverlast' en 'samenscholing' en een kleiner geworden aandeel 'verkeersongeval' en 'winkeldiefstal'. De toename in geregistreerde 'geluidsoverlast' is volgens de onderzochte politiemensen toe te schrijven aan mensen die vaker thuis zijn en overlast van anderen ervaren. 'Samenscholing' kwam in 2019 zelfs helemaal niet in GMS voor. Zo maar wat mensen bijeen, was geen politiewerk, maar is dat in 2020 wel. Verkeersongevallen en winkeldiefstallen nemen een minder groot aandeel in GMS in vanwege het thuiswerken en de winkelsluiting. Deze eerste verschillen in de politieregistratie zijn dus alle vier goed te begrijpen als gevolgen van de pandemie en wijzen op veranderingen in politiestraatwerk.

Tabel 3.2 Gebeurtenissen in GMS, maart-mei 2019 en maart-mei 2020, in percentages van het totale aantal geregistreerde gebeurtenissen, in zes hoofdcategorieën (vet).

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign
Gezondheid	4.2	3.2		4.4	4.2		4.9	3.1	**	4.6	3.5	**
> onwel/ziekte	3.2	1.9	*	0.0	0.2	*	0.0	0.1		0.9	0.5	**
> reanimatie	0.7	0.7		0.8	0.5		1.2	0.8		0.9	0.6	*
> poging zelfdoding	0.3	0.5		0.3	0.5		0.1	0.1		0.2	0.3	
Leefmilieu	30.7	36.9	**	30.9	34.3	**	28.6	31.9	**	29.8	33.9	**
> conflict	5.7	5.4		8.3	8.4		9.6	9.3		8.1	8.1	
– burenruzie	0.7	0.4		2.2	2.5		2.2	2.8		1.8	2.1	
> overlast	24.3	31.1	**	21.4	24.5	**	17.4	20.6	**	20.6	24.4	**
– geluid	7.6	15.0	**	8.4	12.8	**	6.8	8.3	*	7.5	9.3	**
– jeugd	1.4	1.6		3.1	2.9		2.8	2.4		2.5	2.4	
– persoon	15.0	14.1		6.8	7.1		6.2	7.7	*	8.7	8.9	
Ongeval	5.8	4.0	*	6.0	3.1	**	6.8	5.2	**	6.3	4.1	**
> wegvervoer	4.6	3.2	*	5.1	2.6	**	6.4	4.7	**	5.5	3.6	**
Verkeer	2.2	1.6		4.6	4.9		3.8	2.6	**	3.6	3.2	
> wegverkeer	2.1	1.5		4.2	4.8		3.7	2.5	**	3.4	3.2	
Veiligheid en op. orde	29.0	31.9		23.9	30.6	**	17.1	25.1	**	22.5	28.6	**
> aantasting op. orde	1.2	1.6		0.8	7.1	**	0.3	4.7	**	0.7	4.9	**
– samenscholing	0.0	0.6	**	0.0	6.8	**	0.0	5.4	**	0.0	4.5	**
– demonstratie	0.1	0.1		0.0	0.0		0.0	0.0		0.0	0.0	
> geweld	9.0	10.9		4.5	4.4		3.5	3.3		5.3	5.4	
– mishandeling	5.1	7.3	**	1.4	1.5		1.5	1.8		2.4	2.9	
> verdachte situatie	18.5	18.8		18.0	18.1		12.4	15.9	**	15.9	17.4	*

– lijkvinding	0.2	0.5		0.2	0.4		0.3	0.3		0.3	0.4	
– gebouw	1.1	0.7		0.9	1.0		0.9	1.1		1.0	1.0	
– persoon	11.7	12.8		2.8	3.1		1.7	2.3		4.7	4.9	
– geen specificatie	3.3	2.8		12.4	11.3		7.2	9.2	**	7.9	8.6	
> zedenzaak	0.3	0.4		0.2	0.2		0.3	0.2		0.3	0.2	
Bezitsaantasting	14.7	10.3	**	11.1	7.9	**	10.1	7.9	**	11.6	8.4	**
> diefstal	8.5	4.7	**	5.0	3.7	*	4.3	3.4	*	5.6	3.8	**
– winkeldiefstal	4.7	2.0	**	2.9	1.6	**	2.3	1.6	*	3.2	1.7	**
– fraude/oplichting	0.3	0.0	*	0.0	0.3	**	0.0	0.2	**	0.1	0.2	
> inbraak	4.0	3.4		3.8	2.4	**	3.9	2.7	**	3.9	2.7	**
– woninginbraak	2.7	2.0		1.9	1.2	*	2.1	1.5	*	2.2	1.5	**
> overval	0.1	0.2		0.3	0.1	*	0.1	0.2		0.2	0.1	
Totalen												
Alle hoofdcategorieën	86.6	88.0		80.9	84.9	**	71.2	75.8	**	78.5	81.9	**
TOTAAL GMS	1943	1769		2450	2950		2955	3304		7348	8023	
* p < 0,05 en ** p < 0,01, z-score voor proporties, www.socscistatistics.com/tests/ztest , geraadpleegd 16 mei 2021 (zie tabel B3.1 in bijlage 3 voor de absolute aantallen).												

Er zijn nog vijf andere verschillen als we kijken naar het totaal van de drie basisteams. We zien dan naast de zojuist genoemde vier verschillen nog: een groter aandeel ‘aantasting openbare orde’ en ‘verdachte situatie’, en een kleiner aandeel voor ‘woninginbraak’, ‘reanimatie’ en ‘onwel/ziekte’. Niet alleen is er dan over het totaal gezien een significant verschil tussen 2019 en 2020, ook is voor alle teams afzonderlijk de trend in dezelfde richting, zij het dus niet altijd in de vorm van een significant verschil – met als enige uitzondering ‘onwel/ziekte’. Deze vijf verschillen zijn minder evident dan de hiervoor genoemde vier. Het verschil dat over het totaal gezien significant is, is immers niet bij elk afzonderlijk basisteam significant en in één geval (‘onwel/ziekte’) laten de teams zelfs niet een verschil in dezelfde richting zien. We kijken daarom in wat meer detail naar deze vijf.

(1) Het aandeel ‘aantasting openbare orde’ neemt over het totaal gezien toe, maar niet in elk team afzonderlijk. Deze categorie heeft in GMS vijf subcategorieën: ‘demonstratie’, ‘evenementen’, ‘huis- of lokaalvredebreuk’, ‘samensholing’, en tot slot ‘geen nadere specificatie’. De grote verandering doet zich, zoals we hiervoor al zagen, voor bij ‘samensholing’, ook in termen van absolute aantallen (bijlage 5). Wat we zien bij de categorie ‘Aantasting openbare orde’ is een reflectie van de verandering in ‘samensholing’ en duidt dus niet op nog weer een ander verschil.

Hierbij tekenen we aan dat de toename in de hoofdcategorie ‘Veiligheid en openbare orde’ in Zuid-De Pijp aanzienlijk kleiner is dan in de andere teams en enkel significant voor ‘samensholing’. Een mogelijke verklaring hiervoor is de horecadichtheid in De Pijp. Doordat de horeca is gesloten, vallen ordeverstoringen die samengaan met het uitgaansleven weg, wat de toename door coronagerelateerde ordeverstoringen deels opheft.

(2) Het aandeel ‘verdachte situatie’ neemt over het totaal gezien toe, vooral vanwege een significant verschil in Heerlen. De categorie ‘verdachte situatie’ heeft in GMS zes subcategorieën: ‘gebouw’, ‘lijkvinding’, ‘pakket/voorwerp’, ‘persoon’, ‘voertuig/vaartuig’ en tot slot ‘geen nadere specificatie’. In bijna de helft van de geregistreerde verdachte situaties is geen nadere specificatie toegevoegd.²⁵ We kijken nog specifiek naar ‘gebouw’ (wat zou kunnen verwijzen naar: mogelijk worden in een gebouw coronaregels overtreden) en naar ‘persoon’ (wat zou kunnen verwijzen naar: mogelijk overtreedt een persoon de coronaregels). Bij beide zien we geen verschil tussen 2019 en 2020. Wel neemt in GMS het aandeel ‘niet gespecificeerde verdachte situaties’ in Heerlen toe.

Het over het totaal gezien grotere aandeel ‘verdachte situaties’ is dus vooral toe te schrijven aan een groter aandeel ongespecificeerde verdachte situaties in Heerlen. Dat zou een oorzaak kunnen vinden in mensen die de politie bellen omdat ze menen dat ergens de coronaregels worden overtreden (te veel bezoek bij de burens?) of andere dingen die mensen nu ineens zien omdat ze vaker thuis zijn. Waarom zich dat enkel in Heerlen zou voordoen, en niet bij de andere twee teams, volgt niet uit ons onderzoek. Alles met elkaar wijzen de GMS-cijfers er over het totaal gezien op dat ‘een groter aandeel verdachte situaties’ geen essentie is van veranderingen in politiestraatwerk.

(3) Het aandeel ‘woninginbraak’ neemt over het totaal gezien af. In Heerlen en Groningen Noord afzonderlijk, is eveneens een significante afname te zien. In Zuid-De Pijp neemt het aandeel ‘woninginbraak’ ook af, maar niet significant. Het dalend aandeel in GMS geregistreerde woninginbraken is te relateren aan corona. Mensen zijn immers vaker thuis en dus wordt er minder ingebroken.

(4) De laatste twee veranderingen vallen in de GMS-hoofdcategorie ‘Gezondheid’ – op welke hoofdcategorie we vanwege corona een duidelijk effect verwachtten. Het aandeel ‘reanimatie’ neemt over het totaal gezien af en bij elk team afzonderlijk is een (niet-significante) daling waarneembaar die de hoofdlijn bevestigt. Deze daling lijkt in tegenstelling tot de vele voorbeelden die politiemensen geven van optreden bij een reanimatie (par. 3.1). Die voorbeelden duiden dus niet op een toename in reanimaties. Ze laten eerder zien dat dit een type gebeurtenis is waarbij politiemensen ernstig met corona worden geconfronteerd. Het aandeel ‘reanimaties’ neemt af en ook in absolute zin zijn er in 2020 minder reanimaties (bijlage 5). Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk, bijvoorbeeld: (i) er zijn minder acute onwelwordingen op straat want mensen zijn meer thuis, (ii) het uitgaansleven ligt stil en mensen raken dus minder vaak buiten bewustzijn door alcohol en/of drugs, of (iii) niet de politie maar een andere hulpdienst treedt als eerste op.

(5) Ook het aandeel ‘onwel/ziekte’ neemt over het totaal gezien af, maar in de drie teams is een ongelijke ontwikkeling: Zuid-De Pijp toont een significante afname, Groningen Noord een significante toename en Heerlen laat geen significant verschil zien. De absolute aantallen in Groningen en Heerlen zijn zeer gering (Groningen Noord 0-7; Heerlen 1-2). De geregistreerde afname in Zuid-De Pijp (in absolute zin van 62 naar 34) zouden we weer in verband kunnen zien met de horecasluiting. Minder alcohol en

25 Voor ‘Totaal 2019’ is dat 49,6% en voor ‘Totaal 2020’ 49,2%.

drugs, dus minder onwille personen op straat. Omdat Zuid-De Pijp erg veel horeca heeft, zien we vooral dáár dit effect.

Al met al doen de resultaten voor ‘reanimatie’ en ‘onwel/ziekte’ vermoeden dat ‘minder meldingen aangaande onwelwordingen’ in verband kan worden gebracht met gesloten horeca.

Op twee punten waar dat wel te verwachten was op basis van mediaberichten, tonen de GMS-cijfers over het totaal gezien geen verschil tussen 2019 en 2020: het aandeel ‘overlast jeugd’ en ‘overlast persoon’ verandert niet significant. Ook in absolute aantallen zijn de verschillen niet groot (bijlage 5). Dit ligt in lijn met de conclusie in paragraaf 3.1 dat de verandering niet zozeer is met wie politiemensen te maken hebben (jeugd, verwarde personen), maar dat de verandering eerder het karakter van het werk betreft.

Op een aantal punten laat GMS geen verschil tussen 2020 en 2019 zien over het totaal en ook niet bij de drie teams afzonderlijk. Soms is dat omdat het betreffende type gebeurtenis zowel in 2020 als in 2019 zeer weinig of niet voorkomt, zoals ‘poging zelfdoding’, ‘lijkvinding’ en ‘demonstratie’. Geen verschil zien we bovendien bij ‘conflict’ en ‘geweld’. Meer geluidsoverlast gaat kennelijk niet gepaard met meer conflicten of geweld. Mogelijk bellen mensen dus de politie voordat het uit de hand loopt.

In paragraaf 3.1 zagen we dat van de 7 politiemensen die spreken over een verandering in het meldingenpatroon er 6 werken in basisteam Groningen Noord, alsof vooral dáár dit patroon is veranderd (par. 3.1). In de GMS-cijfers vinden we daarvoor geen bevestiging. Tabel 3.2 toont voor Zuid-De Pijp 12 significante verschillen, voor Groningen Noord 17 en voor Heerlen 21. Overal verandert volgens de GMS-cijfers het meldingenpatroon en in Groningen Noord niet speciaal méér dan in de andere twee basisteams.

Samengevat toont de GMS-registraties over het totaal van de drie teams de volgende veranderingen:

- een groter aandeel ‘geluidsoverlast’ en ‘samenscholing’;
- een kleiner aandeel ‘verkeersongeval’, ‘winkeldiefstal’, ‘woninginbraak’ en ‘reanimatie’.

Bovendien zien we:

- In Zuid-De Pijp is de toename in registraties in de hoofdcategorie ‘Veiligheid en openbare orde’ geringer dan in de andere twee teams, wat mogelijk veroorzaakt wordt doordat horecagebonden overlast wegvalt (dit team kent een opvallend grote horecadichtheid).
- In Zuid-De Pijp neemt het aandeel registraties ‘onwel/ziekte’ af, wat eveneens verband kan houden met de horecasluiting (minder alcohol en drugs, dus minder onwille personen).
- In Heerlen neemt het aandeel ‘verdachte situatie’ in de GMS-registratie toe en in de andere teams niet. Voor dat verschil tussen de teams biedt ons onderzoeksmateriaal geen verklaring.

3.2.3 De BVH-registratie

We gaan nu naar de BVH-registraties. In tabel 3.3 staan in de eerste kolom vet gedrukt enkele GMS-hoofdcategorieën die we voor de vergelijkbaarheid overnemen uit tabel 3.2. Er zijn geen identieke BVH-hoofdcategorieën. Onder de uit GMS geleende hoofdcategorieën staan BVH-categorieën die daaraan een invulling geven. Bij 'verkeer' en 'bezitsaantasting' voegen we soms verschillende BVH-categorieën samen, bijvoorbeeld bij verkeer '>D20-D72 diversen'. Onder 'Bezitsaantasting' staan BVH-categorieën die gaan over diefstal en fraude. Onderdeel van '>A/B diefstal totaal' is subcategorie '- A/B winkeldiefstal'. Winkeldiefstal tonen we apart omdat die ook als subcategorie voorkomt in tabel 3.2.

Tabel 3.3 Gebeurtenissen in BVH, maart-mei 2019 en maart-mei 2020, in percentages van het totale aantal geregistreerde gebeurtenissen, in vijf hoofdcategorieën (vet).

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign
Gezondheid												
>E14 poging zelfdod.	0.2	0.3		0.2	0.2		0.2	0.1		0.2	0.2	
>E30 ongeval/onwel p.	1.8	1.7		1.6	0.7	**	0.7	0.8		1.2	0.9	
Leefmilieu												
>M22 geluidsh. overig	2.8	6.1	**	6.8	9.3	**	4.7	6.4	**	5.1	7.5	**
>E13 huiselijke twist	1.1	2.3	**	0.5	0.6		1.3	1.8		1.0	1.4	*
>E12 burenruzie	0.8	1.3		1.7	2.1		2.0	2.4		1.6	2.1	*
>M062 geluid evenem.	0.0	0.0		0.0	0.0		0.0	0.0		0.0	0.0	
>M061 geluid horeca	0.1	0.0		0.2	0.0		0.0	0.0		0.1	0.0	
>E16 ruzie/twist	5.0	6.6		8.1	6.7	*	5.4	5.8		6.3	6.3	
>I79 sociale wijkprobl.	0.0	0.1		3.9	2.8	*	1.1	0.8		1.9	1.5	
Verkeer												
>D20-D72 diversen	5.5	9.1	**	5.0	6.6	**	7.1	6.6		6.0	7.0	*
– D72 ov. verkeersz.	2.2	3.4	*	2.9	4.5	**	2.8	2.9		2.7	3.7	**
– D43 geen rijbewijs.	1.1	1.9		0.5	1.0	*	1.4	1.4		1.0	1.3	
>D13 doorrijden	3.0	1.6	*	1.0	0.6		0.3	1.4	**	1.1	1.1	
>D74 verk.stremming	0.4	0.1		0.2	0.1		0.2	0.0	*	0.3	0.1	**
>D10-12 ongeval	4.2	2.0	**	3.0	1.9	**	3.7	2.0	**	3.5	2.0	**
>D73 parkeerprobl.	0.6	0.1	*	1.2	0.2	**	0.9	0.1	**	1.0	0.1	**
Veiligheid en op. orde												
>E35 overlast jeugd	1.8	0.7	**	3.1	4.5	**	2.7	4.0	**	2.7	3.3	*
>J12 verdachte sit.	2.4	4.9	**	8.8	9.4		3.0	3.2		5.0	6.1	**

>I912 politiewaarsch.	0.0	0.1		0.0	0.5	**	0.0	0.3	**	0.0	0.4	**
>E90-92 lijkvinding	0.3	0.7		0.4	0.4		0.4	0.4		0.4	0.5	
>F10-12 verst. o orde	0.7	0.4		0.5	1.1	**	0.4	0.1	*	0.5	0.6	
>E02 beg. demonstr.	0.0	0.0		0.0	0.0		0.0	0.0		0.0	0.0	
>F11-12 op. geweldpl.	0.5	0.1		0.3	0.1		0.3	0.1		0.3	0.1	**
>F90 cybercrime	0.5	1.6	**	0.4	0.4		0.9	0.1	**	0.6	0.5	
>F550-551 mishand.	3.2	4.6	*	2.4	1.7		1.7	1.8		2.3	2.2	
>E33 verward persoon	7.4	6.1		4.3	4.3		3.4	4.2		4.6	4.6	
Bezitsaantasting												
>F620/636 fraude	1.1	3.1	**	1.1	1.5		1.9	1.0	**	1.5	1.6	
>A/B# diefstal totaal	21.0	14.6	**	11.3	6.1	**	11.0	6.5	**	13.2	7.8	**
– A/B## win- keldfst	5.3	2.8	**	2.6	1.3	**	2.4	2.0		3.1	1.9	**
– A/B^ wonin- ginbr.	2.3	1.6		1.3	1.0		1.1	0.6		1.4	1.0	*
Totalen												
Totaal '>' in deze tabel	64.3	68.3	*	66.0	61.7	**	53.5	49.7	**	60.3	57.9	**
TOTAAL BVH	1768	1334		2977	3086		3517	3128		8262	7548	
<p>* $p < 0,05$ en ** $p < 0,01$, z-score voor proporties, www.socscistatistics.com/tests/ztest, geraadpleegd 16 mei 2021 (zie tabel B3.2 in bijlage 3 voor de absolute aantallen).</p> <p># Diefstal omvat de BVH-codes: A10-A12, A20-A27, A30-A36, A40, A50, A60, A70-A76, A80-A81, A90, A95, B10-B12, B20-B27, B30-B36, B50, B60-B66, B70, B95.</p> <p>## Winkeldiefstal omvat de BVH-codes: A50 en B50 (niet B22 want die code betreft inbraak in een winkel).</p> <p>^ Woninginbraak omvat BVH-codes: A20, A30, B20, B30. NB: er is geen BVH-code voor 'samenstelling'.</p>												

Ook in tabel 3.3 staat in elke cel het percentage van het totale aantal registraties in die kolom. Bijvoorbeeld: in 2019 had in Groningen Noord 6,8 procent van alle BVH-registraties betrekking op 'Geluid overig'; in 2020 was dat 9,3 procent. 'Geluid overig' neemt daarmee in 2020 een groter aandeel van de BVH-registratie in ($p < 0,01$). Op deze wijze bekijken we, net als zojuist met de GMS-cijfers, op basis van BVH-cijfers naar het profiel van politiestraatwerk en de verschillen tussen maart-mei 2019 en maart-mei 2020.²⁶

Over het totaal zijn er vier significante verschillen die ook bij de afzonderlijke teams een significant verschil laten zien: een groter aandeel 'geluidshinder overig' en een kleiner aandeel 'verkeersongeval', 'parkeerprobleem' en 'diefstal totaal'. BVH kent drie categorieën voor geluidshinder: 'geluidshinder horeca', 'geluidshinder evenement' en 'geluidshinder overig'. Onder die laatste categorie valt dus ook geluidshinder van de burens. De GMS-cijfers (tabel 3.2) en interviews doen vermoeden dat het vooral deze soort geluidshinder is die zorgt voor de toename in 'geluidshinder overig'. Een afname van het aandeel verkeersongevallen en parkeerproblemen is ongetwijfeld het gevolg van minder verkeersdruk. Het aandeel 'diefstal totaal' neemt af. Onder dat label vallen veel delictsoorten. De afname is over het totaal gezien significant bij winkeldiefstal

26 Tabel B5.3 in bijlage 5 geeft de BVH-cijfers in absolute aantallen.

($p < 0,01$) en woninginbraak ($p < 0,05$). De verschillen tussen 2019 en 2020 zijn niet voor elk basisteam apart significant, maar ze vertonen wel allemaal een afname (tabel 3.3).

Er zijn nog enkele BVH-categorieën die over het totaal een significant verschil laten zien, maar niet bij alle basisteams afzonderlijk. Wel is steeds de trend in dezelfde richting. Het betreft een afname in het aandeel 'verkeersstremming' en 'openlijke geweldpleging', en een toename in het aandeel 'huiselijke twist', 'burenruzie', 'overige verkeerszaken', 'verdachte situatie' en 'politiewaarschuwing'.

Een afname in het aandeel geregistreerde verkeersstremmingen past bij de afname van verkeersongevallen en parkeerproblemen. Er is in 2020 nu eenmaal minder wegverkeer. Een kleiner aandeel openlijke geweldpleging kan te maken hebben met het stilgevallen uitgaansleven. De toenames 'huiselijke twist' en 'burenruzie' wijzen, net als 'geluidsoverlast' op irritaties tussen mensen die te lang te dicht op elkaar zitten, en daarmee op de lockdown. Een groter aandeel 'huiselijke twist' zien we vooral in Zuid-De Pijp, waarom is niet duidelijk. De toename van geregistreerde 'overige verkeerszaken' kan worden toegeschreven aan het tussen 2019 en 2020 in werking getreden verbod op telefoongebruik tijdens het fietsen (zie verderop) en lijkt dus geen coronagevolg. Een toename in registraties van 'verdachte situatie' zagen we eerder al in de GMS-cijfers. Zowel in GMS als hier in BVH is de toename over het totaal gezien significant. Op teamniveau is de toename in GMS enkel significant in Heerlen en in BVH enkel in Zuid-De Pijp. Steeds is bij alle teams sprake van een toename. Samengenomen wijzen de bevindingen dus op een groter aandeel van geregistreerde 'verdachte situaties'. Ook in absolute aantallen gezien is steeds sprake van een toename. Deze bevindingen ondersteunen het eerder geopperde verband tussen corona en politiestraatwerk: 'Dat [de toename in geregistreerde verdachte situaties] zou een oorzaak kunnen vinden in mensen die de politie bellen omdat ze menen dat ergens de coronaregels worden overtreden (te veel bezoek bij de burens?) of andere dingen die mensen nu ineens zien omdat ze vaker thuis zijn' (par. 3.2.2).

Een toename in registraties van 'politiewaarschuwing' zagen we ook al eerder in GMS, maar daar komt dat naar voren onder het kopje 'samenscholing'. De politiewaarschuwings hebben immers betrekking op de coronamaatregelen inzake social distancing: anderhalve meter afstand houden en geen groepen vormen. De categorieën 'politiewaarschuwing' en 'samenscholing' bestonden wel in maart-mei 2019, maar werden in de drie basisteams niet gebruikt, terwijl ze gedurende maart-mei 2020 wel geregeld in de registraties voorkomen.

Op een aantal punten laat BVH geen verschil tussen 2020 en 2019 zien over het totaal en ook niet bij de drie teams afzonderlijk. Net als in de GMS-registratie is dat soms omdat het betreffende type gebeurtenis weinig of niet voorkomt, zoals (wederom) 'poging zelfdoding', 'lijkvinding' en 'begeleiden demonstratie'. Verder zien we geen verschil bij 'verward persoon', net zoals we in GMS geen verschil zagen bij 'overlast persoon'.

Samengevat zien we in de BVH-registraties bij elk team en over het totaal van de drie teams de volgende significante veranderingen:

- een groter aandeel ‘geluidshinder overig’;
- een kleiner aandeel ‘verkeersongeval’, ‘parkeerprobleem’ en ‘diefstal totaal’ (vooral zichtbaar bij ‘winkeldiefstal’ en ‘woninginbraak’).

Bovendien zien we over het totaal van de drie teams de volgende significante veranderingen, waarbij de veranderingen in elk van de teams in dezelfde richting wijzen:

- een afname in het aandeel geregistreerde ‘verkeersstremming’ en ‘openlijke geweldpleging’;
- een toename in het aandeel geregistreerde ‘huiselijke twist’, ‘burenruzie’ en ‘politie-waarschuwing’, waarbij die laatste de BVH-versie is van de GMS-categorie ‘samen-scholing’;
- een bevestiging van de eerder gesignaleerde toename in geregistreerde ‘verdachte situaties’;
- een toename in het aandeel geregistreerde ‘overige verkeerszaken’, welke toename voortkomt uit de strafbaarstelling van ‘mobiel vasthouden op de fiets’.

3.2.4 *Geregistreerde bekeuringen en aanhoudingen*

In deze paragraaf gaan we in op repressief politieoptreden bij de drie basisteams in de vorm van cijfers over bekeuringen en aanhoudingen. Om te beginnen kijken we naar de bekeuringen uit het politiesysteem Digibon. In tabel 3.4 staan de categorieën met in 2019 of 2020 vijftig of meer bekeuringen door de drie basisteams samen. In tabel 3.4 staan in de eerste kolom vet gedrukt twee GMS-hoofdcategorieën die we voor de vergelijkbaarheid ook hier gebruiken (‘Openbare orde’ en ‘Verkeer’). Daaronder staan de soorten bekeuringen die een inhoud geven aan die twee hoofdcategorieën. Bij elke categorie staat weer welk aandeel dat is van het totale aantal bekeuringen in die kolom.²⁷ De opvallendste verandering, over de drie teams gezien, doet zich voor bij ‘mobiel vasthouden’ (van 6,7% naar 19,4%). Een verklaring hiervoor kunnen we vinden in de uitbreiding van het verbod op het gebruik van een mobiele telefoon per 1 juli 2019 (art. 61a Reglement verkeersregels en verkeerstekens 1990), door welke uitbreiding het gebruiken van een mobieltje op de fiets onder de werking van dit verbod is komen te vallen. In de basisteams Zuid-De Pijp en Groningen Noord is daarvoor in de periode maart-mei 2020 frequent bekeurd. Van een oorzakelijk verband met corona lijkt geen sprake, of het moet zijn dat jongeren gedurende maart-mei 2020 niet naar school gin-

27 Tabel B5.4 in bijlage 5 geeft de Digibon-cijfers in absolute aantallen.

gen en dus vaker dan in 2019 mobiel bellend over straat fietsten, óf dat politiemensen dit verbod aangrepen om jongeren die de coronaregels overtraden te verbaliseren.²⁸

Tabel 3.5: aantallen bekeuringen in maart-mei 2019 en maart-mei 2020, voor de categorieën met in kolom TOTAAL 2019 of in kolom TOTAAL 2020 een totaal van 50 of meer, in drie hoofdcategorieën (vet) (bron: Digibon).

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign	2019	2020	sign
Algemeen												
Identificatieplicht	1.2	0.6		1.4	2.6		8.3	6.9		4.5	3.5	*
Openbare orde												
Op. dronkenschap	2.0	0.1	**	2.6	0.6	**	1.7	2.2		2.0	1.0	**
Behoeftedoen	2.4	1.2	*	5.9	0.4	**	4.6	1.6	**	4.3	1.1	**
Alg. pol.voorschrift	0.0	2.4	**	0.0	5.8	**	0.0	5.9	**	0.0	4.7	**
Geluidshinder	0.1	0.3		0.1	2.0	**	1.1	2.0		0.6	1.8	**
Verkeer												
Rijbewijzen	3.0	3.2		3.9	4.9		6.2	6.9		4.7	5.1	
Parkeren	3.1	3.7		11.9	13.9		2.6	0.5	**	5.2	5.7	
Gebruik lichten	0.6	0.0	*	1.6	2.1		3.8	1.5	**	2.3	1.2	**
Autogordels	0.7	0.9		5.9	3.9	*	10.3	11.2		6.5	5.5	
Helmen	1.2	3.2	**	1.2	0.5		0.8	1.1		1.0	1.6	*
Mobiel vasthouden	9.0	25.7	**	6.0	26.8	**	5.8	7.4		6.7	19.4	**
Geslotenverklaring	14.8	9.5	**	9.8	2.3	**	2.6	1.7		8.0	4.5	**
Parkeerverbod	1.1	0.4		4.8	2.3	**	2.2	1.8		2.6	1.5	**
Rood licht	14.4	15.0		5.1	4.7		2.3	2.9		6.4	7.5	
Totalen												
Totaal deze tabel	53.7	66.2	**	60.4	72.9	**	52.2	53.6		58.4	64.0	**
Totaal bekeuringen (N)	803	1047		763	955		1333	1138		2899	3140	
* p < 0,05 en ** p < 0,01, z-score voor proporties, www.socscistatistics.com/tests/ztest , geraadpleegd 16 mei 2021 (zie tabel B3.3 in bijlage 3 voor de absolute aantallen).												

Voor meer duidelijkheid over de toename in bekeuringen voor ‘mobiel vasthouden’ toont tabel 3.5 de absolute aantallen van dergelijke bekeuringen voor fietsers. Bij de basisteams Groningen Noord en Zuid-De Pijp wordt meteen na de strafbaarstelling op 1 juli 2019 frequent gehandhaafd. In Groningen Noord wordt de handhaving begin 2020 aanzienlijk intensiever, maar vermindert weer bij aanvang van de coronacrisis. In

28 Gebruik van een mobiele telefoon is eenvoudiger waar te nemen en geeft derhalve minder aanleiding tot discussie dan verbaliseren voor overtreding van de coronaregels (waarbij behalve de onderlinge afstand ook moet worden vastgesteld of betrokkenen al dan niet tot één huishouden behoren). Ook kan het verschil in zwaarte van de boete een rol spelen: 95 euro voor fietsend bellen en voor meerderjarigen (in maart-mei 2020) 390 euro plus strafblad voor geen anderhalve meter afstand houden.

Zuid-De Pijp tonen de cijfers na juli 2019 geen trendbreuk meer. In Heerlen wordt op dit strafbare feit over de hele linie niet frequent een bekeuring uitgedeeld.²⁹ De aanvullende cijfers laten dus zien dat de toename voor ‘mobiel vasthouden’ in tabel 3.4 niet komt doordat politiemensen het nieuwe verbod massaal zijn gaan gebruiken als vervanging voor een coronaboete, waarmee we niet kunnen uitsluiten dat dat soms wel gebeurt, net zoals de fietser die een agent beledigt en vervolgens een bekeuring krijgt voor mobiel vasthouden (par. 4.1.3). Daarvoor geldt wat Knutsson en Partanen na observatie van politiestraatwerk in Zweden concluderen: ‘Wanneer men denkt dat het aardiger is een bekeuring te krijgen dan een mondelinge reprimande, kan men met gepast commentaar ervoor zorgen dat men zoiets krijgt’³⁰ (1984, p. 86). Ten aanzien van de coronacrisis tonen de cijfers dat politiemensen ondanks corona over het geheel genomen niet bang zijn om het gesprek met burgers aan te gaan en te handhaven, ook niet vanwege een verkeersovertreding. We schrijven dit generaliserend, alsof dit op gelijke wijze geldt voor alle politiemensen, maar uit onderzoek weten we dat de ‘productie’ in aantallen bekeuringen per politiemann of -vrouw serieus kan verschillen (Holgersson & Knutsson 2008). Wij geven hier enkel het totaalbeeld.

Tabel 3.5 Bekeuring voor mobiel vasthouden tijdens het fietsen (aantallen; maandgemiddelden van de 11 maanden 2019/7 t/m 2020/5)

Jaar	2019											2020					n
Maand	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5		
Groningen Noord	0	0	0	0	49	30	46	51	33	18	138	158	90	26	83	66	
Zuid-De Pijp	0	0	0	0	71	38	37	33	28	29	69	22	69	60	52	44	
Heerlen	0	0	0	0	13	6	11	3	6	1	9	4	5	9	4	6	
Totaal	0	0	0	0	133	74	94	87	67	48	216	184	164	95	139	118	

Twee veranderingen in tabel 3.4 zijn zowel significant voor het totaal als voor de drie teams afzonderlijk: een kleiner aandeel bekeuringen voor ‘behoefte doen’ (wildplassen) en een groter aandeel ‘algemeen politievoorschrift’. Het eerste wijst op een gevolg van een stilgelegd uitgaansleven, het tweede op handhaven van de coronamaatregelen, zoals het geven van een bekeuring voor het overtreden van de anderhalvemeterregel of samenscholen. Er zijn over het totaal gezien vier significante veranderingen die niet in elk team afzonderlijk significant zijn: minder openbare dronkenschap, geslotenverklaring en parkeerverbod, en meer geluidshinder. Deze veranderingen passen in het patroon van minder autoverkeer en meer hinder of spanningen tussen mensen.

Dan zijn er over het totaal gezien nog twee significante verschillen waarbij het patroon niet in alle teams in dezelfde richting wijst: (i) over het totaal gezien daalt het aandeel bekeuringen voor ‘gebruik lichten’, behalve in Groningen Noord (daar zien we eerder een toename), en (ii) over het totaal neemt het aandeel bekeuringen voor ‘helmen’ toe,

²⁹ Waarmee niet is gezegd dat dat wel mogelijk en/of nodig zou zijn.

³⁰ Onze vertaling.

behalve in Groningen Noord (daar zien we eerder een afname). Een aannemelijke verklaring hiervoor vinden we niet in het onderzoeksmateriaal.

Kortom, wat bekeuringen betreft zien we patronen die de coronapandemie weerspiegelen. Er is in 2020 een kleiner aandeel bekeuringen vanwege uitgaan (openbare dronkenschap, wildplassen) alsook vanwege het verkeer (parkeerverbod, geslotenverklaring, gebruik lichten). Een groter aandeel bekeuringen zien we daarentegen voor geluidshinder en algemeen politievoorschrift. In de GMS-cijfers zagen we al dat dit laatste een nieuw element is in politiestraatwerk (tabel 3.2). Ook bij de bekeuringen zien we dus dat een optie die wel bestond maar niet werd gebruikt ('algemeen politievoorschrift') in 2020 vanwege de pandemie in gebruik is genomen.

Tabel 3.6 toont de aantallen aanhoudingen in de drie basisteams; steeds het totaal en de aantallen aanhoudingen daarvan op heterdaad en buiten heterdaad. Over het totaal is het aantal aanhoudingen in de coronamaanden maart-mei 2020 lager dan in dezelfde maanden in 2019. De daling doet zich voor bij heterdaadaanhoudingen en aanhoudingen buiten heterdaad, bij misdrijven en bij overtredingen, en dat bij elk van de drie basisteams. Kortom, het aantal aanhoudingen is tijdens corona minder dan daarvoor. Dit is te begrijpen vanuit twee invalshoeken. Ten eerste maakt onder corona criminaliteit een minder groot deel van het politiestraatwerk uit. Ten tweede kiest de politie er onder corona voor om soms een verdachte vanwege het besmettingsgevaar niet aan te houden waar dat eerder wel gebeurde. Het totale aantal aanhoudingen bij de drie teams daalt weliswaar met bijna 40 procent van 780 naar 474, tegelijk zien we dat politiemensen ook onder corona niet terugdeinzen voor een aanhouding wanneer zij dat nodig achten.

Tabel 3.6 Aantallen aanhoudingen in maart-mei 2019 en maart-mei 2020 (bron: BVH)

	Zuid-De Pijp		Groningen Noord		Heerlen		TOTAAL	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Aanhoudingen								
Overtreding	35	12	14	7	87	33	136	52
Misdrijf	236	159	176	111	232	152	644	422
Totaal	271	171	190	118	319	185	780	474
W.v. op heterdaad								
Overtreding	35	11	14	6	87	25	136	42
Misdrijf	205	146	146	96	187	126	538	368
Totaal	240	157	160	102	274	151	674	410
W.v. buiten heterdaad								
Overtreding	0	1	0	1	0	8	0	10
Misdrijf	31	13	30	15	45	26	106	54
Totaal	31	13	30	16	45	34	106	64

3.3 Conclusies

Het straatwerk van politiemensen is vanwege corona veranderd, zowel wat betreft de wijze van werken als de aard van de gebeurtenissen waarbij zij optreden.

De wijze van werken is veranderd door een grotere afstand tussen politiemensen en burgers vanwege de anderhalvemetermaatregel (geen handen schudden, niet in huis komen) en het gebruik van beschermingsmiddelen. Ondanks het besmettingsgevaar blijven politiemensen handhavend optreden wanneer zij dat nodig achten.

Inhoudelijk is natuurlijk vooral het handhaven van de coronamaatregelen nieuw, te weten het anderhalve meter afstand houden en het verbod op groepsvorming, zowel buiten als achter de voordeur. Dat gaat gepaard met een nieuwe aanpak: de eerste keer officieel waarschuwen en dat registreren in BVH, en bij een tweede overtreding een bekeuring uitdelen. Deze aanpak van 'eerste keer waarschuwen en registreren, tweede keer bekeuren' is op deze schaal en op deze wijze nieuw in het politiestraatwerk. De registraties voor 'samenscholing' (GMS), 'politiewaarschuwing' (BVH) en bekeuring voor 'algemeen politievoorschrift' (Digibon) stonden in 2019 in alle drie de teams op nul. In 2020 werden deze registraties gebruikt voor het handhaven van de coronaregels. Ook het toegenomen optreden bij geluidsoverlast staat in relatie tot corona. Zowel in GMS, BVH als in Digibon neemt 'geluidsoverlast' in 2020 een groter aandeel in dan in 2019. Mensen zijn vanwege de lockdown veel thuis. Daarmee verband houdt ook het aandeel dat 'verdachte situaties' in het politiewerk inneemt (GMS, BVH). Mensen melden dingen die zij zien nu zij thuis zijn, waaronder mogelijke overtredingen van coronaregels. Een groepje mensen bijeen is nu al gauw een aantasting van de openbare orde (GMS) – een verstoring van de orde volgens de coronaregels wel te verstaan. Dat mensen veel thuis zijn, leidt ook tot onderlinge spanningen, getuige de toename in 'burenruzie' en 'huiselijke twist' (BVH). De zojuist genoemde toenames bevinden zich alle op het domein van sociale relaties of, anders gezegd, het samen-leven (afstand houden, geen groepen vormen, hinder hebben van elkaar, verdenkingen koesteren, ruzies maken).

Tegenover deze toename in het sociale domein staat een afname van politiewerk aan gaande klassieke criminaliteit, met name minder winkeldiefstal en minder woninginbraak (GMS, BVH). Dat hangt samen met de lockdown: veel winkels zijn gesloten of beperkt toegankelijk, en veel mensen zijn thuis. Verder bekeurt de politie minder voor wildplassen en openbare dronkenschap (Digibon) en registreert zij minder openlijke geweldplegingen (BVH). Dat is logisch, want vanwege corona ligt het uitgaansleven stil. Ook zien we in politiewerk een geringer aandeel verkeer, zoals minder verkeersongevallen (GMS, BVH), minder parkeerproblemen (BVH, Digibon), minder verkeersstremmingen (BVH) en minder bekeuringen voor het inrijden van een geslotenverklaring (Digibon). Wederom is er een relatie met corona, want vanwege de lockdown is er in 2020 minder wegverkeer. Het is zelfs ongewoon rustig op straat. Tegenstrijdig daarmee lijkt een toegenomen aandeel bekeuringen voor 'vasthouden mobiel' (BVH, Digibon). Echter, sinds 1 juli 2019 is het verbod voor mobiel bellen ook van toepassing op het fietsverkeer en per die datum (dus nog vóór corona) start de politie met het hand-

haven daarvan, vooral de politie in Groningen Noord en Zuid-De Pijp. We zien hier geen relatie met corona.

Wat we op basis van berichten in de media wel hadden verwacht maar wat we tot dusverre niet tegenkomen, is een groter aandeel gebeurtenissen met verwarde personen. Politiemensen hebben het er niet opvallend vaak over en ook de registraties laten hier geen significante veranderingen zien. Voor 'jeugd' is het beeld genuanceerder. In GMS zien we geen verandering in het aandeel gebeurtenissen met jongeren. In BVH is het beeld wisselend: in Groningen en Heerlen is een toename van registraties 'overlast jeugd' en in Zuid-De Pijp een afname.

Tot zover is het beeld dat door de coronapandemie in politiestraatwerk gedurende maart-mei 2020 meer nadruk is komen te liggen op het controlerend reguleren van een nieuwe sociale werkelijkheid (vanwege: afstand houden, niet samenscholen, thuiswerken, niet shoppen, niet uitgaan) en het omgaan met de daarmee gepaard gaande sociale spanningen in de wijk (overlast, ruzies, verdenkingen). Om aan haar nieuwe regulerende rol invulling te geven, introduceerde de politie als nieuwe werkwijze een systeem van waarschuwen, registreren en bij herhaling verbaliseren. Sommige andere normschendingen gingen een kleiner aandeel van het politiewerk uitmaken – normschendingen die niet zozeer gericht zijn op andere mensen, maar die te maken hebben met misbruik van de maatschappelijke ruimte of met bezit, zoals verkeersovertredingen, winkeldiefstal, inbraak, openlijke geweldpleging en wildplassen.

Door corona is het openbare leven deels stilgevallen. Winkels en uitgaansgelegenheden zijn gesloten, mensen werken thuis (minder 'winkeldiefstal' en 'woninginbraak'). Niet alleen gaan mensen niet uit en werken zij thuis, ze mogen ook niet bij elkaar op bezoek. Geregeld zitten mensen thuis in quarantaine. Het wegverkeer ligt goeddeels stil (minder 'verkeerscontrole', 'parkeerproblemen' en 'verkeersstremming'). Ook met sommige verschijnselen die van oudsher gepaard gaan met drukte op straat of in de kroeg, heeft de politie minder van doen ('onwel/ziekte', 'reanimatie', 'openlijke geweldpleging'). Voor wat wegvalt, komt wel wat in de plaats. De politie is aangewezen om de coronamaatregelen te handhaven (meer 'samenscholing', 'aantasting openbare orde', 'politiewaarschuwing'). Onder de thuiszittende mensen ontstaan spanningen en verdachtmakingen waarbij politieoptreden wordt gevraagd (meer 'geluidsoverlast', 'huishelijke twist', 'burenruzie', 'verdachte situatie').

Het totaal laat zien dat politiestraatwerk is verschoven van het reguleren van gevestigde normen aangaande maatschappelijke ruimte of bezit (criminaliteit, verkeer) naar het opnieuw vormgeven aan omgangsvormen en sociale relaties in de lokale leefgemeenschap, inclusief de relatie politie-publiek. Met andere woorden: in politiestraatwerk is een sterker accent komen te liggen op het definiëren en handhaven van een nieuwe, nog niet uitgekristalliseerde sociale orde op het gebied van openbare orde en leefmilieu. Of in woorden van een politievrouw: 'je werk werd anders, je moest schakelen van criminelen aanpakken naar burgers aanpakken die geen afstand hielden' (A014).

4 Politiestraatwerk onder corona nader beschouwd

4.1 De betekenis van corona voor politiemensen persoonlijk

4.1.1 *Vraagstelling*

De derde onderzoeksvraag luidt ‘Wat betekent corona voor de politiemensen persoonlijk? Hoe beïnvloedt dat het optreden?’ Deze paragraaf geeft daarop een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.1.4.

Politiestraatwerk is werk van politiemensen. Daarom stelden we de 33 politiemensen met wie we het algemene interview hielden in de loop van het gesprek de vraag wat corona persoonlijk voor hen betekent. Speciaal vroegen we naar de vrees voor besmetting. Tevens vroegen we politiemensen wat corona volgens hen persoonlijk betekent voor hun collega's. Hoewel deelname aan de interviews uiteraard vrijwillig was, lieten we deze persoonlijke vragen nog eens expliciet voorafgaan door ‘Je hoeft niet overal op te antwoorden.’ Geen van de politiemensen die we spraken, beriep zich daarop. De antwoorden op de open vragen hebben we naderhand gecategoriseerd.

4.1.2 *Hoe politiemensen corona persoonlijk beleven*

Bij drie politiemensen wijzen de antwoorden erop dat corona weinig impact had op hun eigen welzijn of hun persoonlijke situatie (9,1%). Op de vraag ‘Wat betekende corona persoonlijk voor jou?’ zegt één van hen: ‘Weinig, in ons gebied was het rustig qua corona. Voelt als een ver-van-mijn-bedshow’ (A902). Een ander zegt: ‘Ik houd me aan de maatregelen. Verder niet veel invloed gehad’ (A304). De derde is er gaandeweg wel anders naar gaan kijken, maar van een persoonlijke impact getuigt het antwoord desondanks nog steeds niet: ‘Om heel eerlijk te zijn, was ik er persoonlijk best wel nuchter over. “Griepje.” Maar daar ben ik wel op teruggekomen; het is ernstiger dan we dachten. We gingen daardoor bewuster met elkaar en de regels om’ (A801). De dertig anderen zeiden dat corona voor hen niet enkel qua werk, maar duidelijk ook persoonlijk betekenis heeft, wat dan als regel weer invloed heeft op het werk.

Op de vraag wat corona voor hen persoonlijk betekent, is het door politiemensen meest gegeven antwoord dat zij daardoor extra voorzichtig zijn (51,5%). Op de tweede plek volgt dat corona persoonlijke betekenis heeft omdat zij zelf in een risicogroep zitten – ofwel vanwege de eigen conditie ofwel vanwege die van een huisgenoot of an-

der familielid (39,4%). Box 4.1 geeft daar voorbeelden van. Die laten zien dat corona ook bij veel politiemensen persoonlijk zeer dichtbij komt omdat zij of hun naasten in een risicogroep zitten. De top drie sluit af met antwoorden die we categoriseerden als 'corona beperkt me in mijn privésituatie' (27,3%). Sommigen noemen bijvoorbeeld als effect van corona op de privésituatie dat kinderen niet naar school kunnen en thuis moeten worden opgevangen of dat reeds geplande vakanties zijn afgezegd.

We vroegen politiemensen ook wat corona persoonlijk voor hun collega's betekent. Sommigen zeggen dat niet te weten, anderen hebben daar wel beelden bij. Het meest gegeven antwoord (51,5%) luidt dat een tweedeling zichtbaar is, met aan de ene kant collega's die min of meer gewoon doorwerken en aan de andere kant zij die dat vanwege corona juist niet doen. Het tweede meest voorkomende antwoord luidt: collega's gaan anders of niet werken (27,3%). Deze top drie sluit af met het antwoord dat sommige collega's in een risicogroep zitten (18,2%).

Box 4.1 Politiemensen in een risicogroep

A102: 'Voor mij qua gezondheid betekende het wel wat, want ik ben longpatiënt.'

A103: 'Ik hield wel extra rekening met mijn kwetsbare ouders.'

A105: 'Ik ben mijn oma eraan verloren.'

A106: 'Mijn vrouw was in die periode zwanger.'

A107: 'Mijn partner heeft longembolie gehad.'

A108: 'Ik heb een moeder met COPD.'

A401: 'Ik heb een hartinfarct gehad.'

A402: 'Mijn vader zit in de risicogroep en ik heb twee oma's en een opa die ver in de tachtig zijn.'

A406: 'Als ik besmet raak en dat doorgeef aan mijn vrouw, kan zij haar patiënten weer besmetten.'

A409: 'Mijn vrouw heeft borstkanker gehad en is dus extra kwetsbaar.'

4.1.3 Hoe de persoonlijke beleving doorwerkt

Wat corona persoonlijk betekent voor politiemensen, werkt volgens 21 geïnterviewden door in hun straatwerk (63,6%). Vooral in het begin van de pandemie zijn veel politiemensen alert en extra voorzichtig. Sommigen benadrukken dat dit gaandeweg minder wordt. De voorzichtigheid betreft het zelf besmet raken, maar ook het risico het virus door te geven aan een ander. Soms kiest iemand voor solosurveillance, soms voor werken op het bureau. Uiteraard kunnen politiemensen niet geheel zelf bepalen of ze komen werken en zo ja wat ze dan zullen doen en hoe, maar de organisatie kent blijkens de gesprekken wel ruimte om dergelijk maatwerk te leveren, zeker nadat de ernst van de pandemie bij iedereen is doorgedrongen. (Volgens sommige politiemensen zagen niet alle leidinggevendenden direct de ernst van corona in.) Op straat houden politiemensen afstand, handelen zaken soms sneller of anders af, en ze laten bepaalde interventies achterwege. Een burenruzie doen zij bijvoorbeeld telefonisch af, bij een winkeldiefstal nemen ze ter

plaatse een verklaring op in plaats van de verdachte aan te houden. Iemand aanspreken gebeurt soms vanuit de auto met het raam op een kier. Een politieman zegt over het optreden op straat: 'bij geluidsoverlast ga ik de woning niet in, want dat kan ook aan de deur' (A312). 'Een collega had een persoon die ontzettend beledigend was, die normaal gesproken aangehouden zou worden, maar dat hebben ze nu niet gedaan. Als er aanhouding zou zijn, dan wordt het een fysiek gevecht en dat wilden ze niet, dus hebben ze hem alleen een boete gegeven voor het vasthouden van de telefoon op de fiets. Daarnaast was er niemand omheen, dus is er geen beeldvorming van de politie aangetast' (A402). Een vrouwelijke collega vertelt over haar straatwerk: 'ik ben wel iemand die altijd in de wijk praatjes maakt. Dat doe ik nu niet en daarom zijn mijn contacten in de wijk verwaterd. Als iets niet hoefde, dan deed ik het niet, ik zocht het risico niet op' (A812). Geregeld betreuren politiemensen die extra afstand tot de mensen in hun wijk: 'Je kan niet meer je hand op een schouder leggen om iemand gerust te stellen' (A602).

Politiemensen doen dus vanwege corona minder onbevangen en met meer afstand hun werk, maar als het nodig is, grijpen zij in en volgt bijvoorbeeld toch een aanhouding. Een politieman daarover: 'Ernstige wanordelijkheden moeten wel worden aangehouden, maar lichtere vergrijpen niet. (...) We zijn doeners bij de politie. Er wordt eerst gehandeld en daarna realiseer je je dat het misschien niet "COVID-19-bestendig" was, zoals bijvoorbeeld bij een vechtpartij' (A402). Een politieman van een ander basisteam zegt hierover: 'We hebben ook met verdachten te maken, en dan moet je soms geweld toepassen, soms zit je bovenop iemand' (A401). Al met al schetsen de politiemensen een beeld van straatwerk waarin zij een nieuw evenwicht zoeken tussen enerzijds voorzichtig en vermijdend optreden en anderzijds toch doorpakken wanneer zij dat nodig achten. Ook een verkeerscontrole blijft niet per definitie achterwege: 'Als ik nu een rijbewijs van iemand controleer, ontsmet ik daarna mijn handen. Ik heb daarvoor altijd een flesje gel in mijn zak zitten, die zijn ruimschoots beschikbaar' (A504). Een enkeling meldt een *voordeel* van het afstand moeten houden: 'Soms is het wel prettig om wat om afstand te houden, bijvoorbeeld bij mensen met achterstallige verzorging of die verslaafd zijn. Nu kan ik dan zeggen "afstand houden vanwege corona"' (A804).

Kortom, politiemensen nemen in hun werk voorzorgsmaatregelen in acht, wat betekent dat zij soms dingen niet doen, soms dingen anders doen, en vaak meer afstand bewaren tot het publiek. Wanneer zij dat nodig oordelen, laten ze die terughoudendheid evenwel los. Een politievrouw vat het als volgt samen: 'Je houdt anderhalve meter afstand waar het kan. Soms moet doorgepakt worden met een aanhouding met verzet, of hulpverleners' (A602).

Voor de verschillen in persoonlijke houding tegenover corona spreken politiemensen begrip uit, maar ook zorgen. Een collega met een kwetsbare thuissituatie kan al snel op begrip rekenen wanneer hij of zij extra voorzichtig is om besmetting te voorkomen (bijv. niet samen in de auto, liever binnen werken). Maar terughoudendheid staat tegelijkertijd op gespannen voet met basiswaarden op de werkvloer. Als het nodig is, moet je wél doorpakken en, nog belangrijker, je moet daarbij op elkaar kunnen rekenen: samen het werk klaren. Politiemensen zeggen dat niet met zoveel woorden, maar wat zij zeggen toont ons dat corona ingrijpt op twee belangrijke normen in de politiecul-

tuur. De eerste is dat je altijd op elkaar moet kunnen rekenen, zeker wanneer het werk vervelend, zwaar of gevaarlijk is. De tweede is dat je zorgt voor elkaar. Die twee hangen uiteraard samen: je kunt vooral in zware tijden op elkaar steunen als je tegelijk weet dat je voor elkaar zorgt.

De zorg voor elkaar zien we terug in antwoorden waaruit begrip spreekt voor met name collega's die het extra moeilijk hebben vanwege een kwetsbare thuissituatie. Een van de geïnterviewden vertelt: 'Sommigen willen in verband met hun thuissituatie niet werken, of die houden echt afstand en werken solo met zo min mogelijk contact. Sommige situaties van collega's begrijp ik wel, zoals een collega met een vrouw in verwachting. We proberen collega's met angst wel op te vangen. Die collega's werken dan niet buiten, ze worden uit de basisdienst gehaald; dat zijn er gelukkig niet heel veel. De achterliggende oorzaak kan zijn dat mensen op leeftijd zijn of gezondheidsklachten hebben of een partner met gezondheidsklachten. Daar houden we wel rekening mee. Maar het moeten er niet te veel worden' (A401).

Die laatste opmerking kunnen we opvatten als een verwijzing naar het dilemma waarvoor corona politiemensen stelt: ze hebben begrip als iemand tijdelijk niet volop kan meedoen, maar ze moeten wel op voldoende inzet van collega's kunnen blijven rekenen. Vooral wanneer iemand extra voorzichtig is vanwege een door anderen niet zo goed begrepen angst, ligt het ingewikkeld. Een van de politiemensen zegt daarover: 'Sommige collega's zijn wat losser met knuffels geven en er zijn collega's die doodsbenuwd zijn. De mensen die echt anderhalve meter afstand willen houden, die worden ondertussen uitgekotst' (A302). Een andere geïnterviewde (van een ander basisteam) zegt: 'Sommigen gaan er heel lakoniek mee om, anderen sluiten zich op en komen niet meer buiten. Dat leverde wel spanningen op, zo van: "die laat zich wel heel erg kennen" en "hij wordt nu een bang vogeltje en je hebt niks meer aan hem". Ik denk wel dat dat gaat doorwerken, ook na corona. Mensen krijgen andere beelden van elkaar en dat blijft wel aan iemand plakken' (A501).

Wat corona betekent voor collega's persoonlijk, werkt volgens 21 geïnterviewden door in het straatwerk van die collega's (63,6%).³¹ Zij noemen dan vooral dat collega's voorzichtig zijn in het contact (24,2%). 'Bijvoorbeeld bij een belediging niet overgaan tot aanhouding. Ze willen het risico niet lopen, want ze hebben ook een gezin thuis' (A402). Ook zeggen de geïnterviewden dat collega's ervoor kiezen om binnen te werken (21,2%). Voor dat laatste was qua werkaanbod wel ruimte. 'Er waren dus minder mensen inzetbaar op straat, maar toch kon het werk wel gedaan worden omdat het werkaanbod minder was. De centrale meldkamer was soms gewoon stil. Dat gebeurt anders nooit!' (A101).

Kortom, politiemensen verhouden zich elk op hun eigen manier tot corona, afhankelijk van in elk geval de eigen conditie, de thuissituatie en persoonlijke ervaringen. Verder is de één lakoniker dan de ander, al spraken we geen pertinente corona-ontken-

31 Niet dezelfde 21 geïnterviewden als de 21 die dat zeiden over zichzelf. 6 geïnterviewden zagen wel bij zichzelf een doorwerking op het werk op straat, maar niet bij hun collega's (incl. 'weet niet'), en ook 6 geïnterviewden zagen bij zichzelf geen doorwerking en bij collega's wel.

ners. Politie mensen tonen begrip voor elkaars positie. ‘Er zijn collega’s die extra voorzichtig zijn, die bijvoorbeeld niet meer met drie op een auto willen, of ze hebben een partner die kwetsbaar is. Je hebt ook een andere groep die denkt “als ik het krijg, dan krijg ik het”. Ik heb er nog nooit een discussie over gehoord. Als iemand zei “ik wil dat liever niet vanwege corona” dan was dat geen probleem. We houden rekening met elkaar’ (A804). ‘We letten op elkaar en houden rekening met elkaar, bijvoorbeeld bij een melding dat iemand dan even buiten kan blijven staan’ (A904).

4.1.4 *Conclusies over de persoonlijke beleving*

Corona verandert niet enkel de werkomgeving van politie mensen. Het raakt hen ook zeer persoonlijk. Bijna 40 procent van de politie mensen die we spraken zegt zelf in een risicogroep te zitten ofwel vanwege hun eigen gestel ofwel vanwege het gestel of het beroep van een dierbare. Ruim 50 procent is vanwege corona extra voorzichtig in het werk. Zo heeft corona langs twee wegen effect op politiestraatwerk: de samenleving verandert en dus het werkaanbod (hfdst 3) en de kwetsbaarheid van de politie neemt toe, met verminderde inzetbaarheid tot gevolg. Politie mensen hebben begrip voor elkaars situatie en vangen elkaar op en de organisatie toont flexibiliteit om aan persoonlijke situaties recht te doen. De verminderde inzetbaarheid leidt niet tot onhoudbare situaties. Als het nodig is, treden politie mensen op, ondanks eventuele risico’s. Maar een zekere zorg klinkt toch ook in de gesprekken door. Er zijn nu tegenstellingen binnen de organisatie ontstaan of in elk geval zichtbaar geworden die er vóór corona niet waren en in de gesprekken komt de vraag naar voren of dat ná corona nog doorwerkt – dat er straks als het ware een coronahypothek op de samenwerking ligt. Dat vergt te zijner tijd aandacht.

4.2 De kleur van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen

4.2.1 *Vraagstelling en inleiding*

De vierde onderzoeksvraag luidt: ‘Geven de gereconstrueerde coronagerelateerde gebeurtenissen een volledig beeld van politiestraatwerk onder corona? Wat wordt wel of juist niet benadrukt?’ Hierna geven we daarop een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.2.4.

We hebben nu een beeld van hoe politiestraatwerk onder corona op hoofdlijnen verschilt van politiewerk een jaar eerder (hfdst. 3). We hebben tevens een beeld van wat corona betekent voor politie mensen persoonlijk en hoe dat doorwerkt in hun straatwerk (par. 4.1). In paragraaf 4.3 en volgende werken we het beeld verder uit door in meer detail te kijken naar gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt. We maken daarbij gebruik van wat politie mensen zeggen over hun werk in de algemene interviews en de reconstructie-interviews. De 58 gereconstrueerde gebeurtenissen tonen ons voorbeelden van hoe corona doorwerkt in politiestraatwerk. Daaruit zijn lessen te trekken en dat is dan ook het belang van het kijken naar deze gebeurtenissen.

De 58 gebeurtenissen die politiemensen ons vertellen, geven een beeld van politiestraatwerk onder corona, maar geen compleet beeld. Om onze bevindingen in perspectief te plaatsen, trachten we nu eerst enig zicht krijgen op in hoeverre de 58 gebeurtenissen uit de reconstructie-interviews representatief zijn voor politiestraatwerk onder corona. Als we immers weten wat van het politiestraatwerk in de 58 gebeurtenissen extra nadruk krijgt en wat juist niet, of wat in die 58 voorbeelden geheel ontbreekt, helpt dat om te zien waarop politiemensen de nadruk leggen als het gaat om politiestraatwerk onder corona en wat zij ons dus met hun verhalen vooral zeggen.

Om een indruk te krijgen van welk zicht de 58 gebeurtenissen ons geven op politiestraatwerk onder corona (wat zien we nadrukkelijk wel, wat zien we niet?) zouden we die 58 gebeurtenissen moeten vergelijken met een compleet beeld van al het politiestraatwerk onder corona. Zo'n beeld bestaat echter niet. Het meest complete beeld van politiestraatwerk ontstaat wanneer onderzoekers het observeren en gestructureerd vastleggen. Dergelijke studies zijn niet beschikbaar van politiestraatwerk onder corona. Wel beschikbaar zijn eerder verrichte observatiestudies. Voor het politiestraatwerk onder corona beschikken we wel over politieregistraties die gaan over de drie basisteams in deze studie (par. 3.2). Om een indruk te krijgen van wat de 58 gebeurtenissen van politiestraatwerk laten zien en wat niet, vergelijken we hierna die 58 gebeurtenissen met eerder verrichte observatiestudies en met de politieregistraties. Eerst echter enkele methodische aantekeningen.

4.2.2 *Enkele methodische aantekeningen*

Een vergelijking van ons materiaal met eerdere observatiestudies is mogelijk op hoofdlijnen. Politiestraatwerk in eerdere observatiestudies vertoont namelijk op hoofdlijnen opvallend constante trekken. Zo neemt 'verkeer' standaard een groter aandeel in dan andere inhoudelijke hoofdthema's, eindigen meer gebeurtenissen met een bekeuring dan met een aanhouding en is geweld tijdens het optreden eerder uitzondering dan regel (Stol 1994, Stol e.a. 2004). Wanneer politiestraatwerk opvallend afwijkt van dergelijke hoofdlijnen, is er kennelijk iets bijzonders gaande. De vraag is nu of het beeld dat politiemensen geven van politiestraatwerk onder corona afwijkt van de hoofdlijnen die we kennen uit eerder observatieonderzoek.

De eerdere observatiestudies zijn verricht in de jaren 1991-2007 en betreffen geüniformeerd politiestraatwerk in diverse plaatsen in Nederland (bijv. Amsterdam, Wageningen en Leiden) en elders in Europa (bijv. in Brussel (B), Roskilde (DK), Bochum (D) en Oslo (N)).³² Het gaat steeds om politiestraatwerk waarbij twee geüniformeerde politiemensen surveilleren in een opvallende politieauto en beschikbaar zijn voor meldingen van de meldkamer. Dit heet ook wel 'algemene surveillance', 'interventiesurveillance', 'noodhulpsurveillance' of kortweg 'noodhulp'. Het gaat in totaal om dertig studies; elke studie betreft één politieteam of in hedendaagse termen één basisteam.

---

32 Zie voor een compleet overzicht bijlage 4, tabel B4.1.

We kunnen het beeld op grond van de nu door politiemensen aangereikte gebeurtenissen niet zomaar op alle denkbare aspecten vergelijken met eerder geobserveerd politiestraatwerk. We zijn immers afhankelijk van wat in beide gevallen over het straatwerk is vastgelegd. Van het huidige reconstructieprotocol (bijlage 2) maakte onder meer deel uit of er jongeren of verwarde personen betrokken waren. De reden daarvoor was dat jongeren en verwarde personen in de media aandacht kregen in verband met de sociale gevolgen van de pandemie. Jongeren zouden uit zijn op feestjes en de coronamaatregelen overtreden. Personen die geestelijke gezondheidszorg nodig hebben, zouden die nu onvoldoende krijgen en dientengevolge vaker betrokken zijn bij overlastsituaties. De aanwezigheid van jeugd en van verwarde personen is ook vastgelegd in eerdere observatiestudies, wat vergelijken mogelijk maakt. In de reconstructies is ook gevraagd naar alcohol- en drugsgebruik. Dat is in het eerdere observatieonderzoek niet vastgelegd, dus hierop is geen vergelijking mogelijk. In het reconstructieprotocol hebben we enkele variabelen opgenomen omdat die ook onderdeel waren van de eerdere observatieonderzoeken, zoals: was er tijdens het optreden sprake van geweld en waren er bij de gebeurtenis op straat politiechefs aanwezig? In het protocol namen we ook op: de aard van de gebeurtenis, op wiens initiatief de gebeurtenis tot stand kwam en hoe de politie de gebeurtenis afhandelde. Dat zijn van oudsher internationale standaardvariabelen in onderzoek naar politiestraatwerk (Stol 1994).

Wanneer er verschil is tussen het beeld dat volgt uit de 58 gebeurtenissen en het beeld uit eerder geobserveerd straatwerk, kunnen daarvoor globaal genomen twee verklaringen zijn:

- i) in de 58 gebeurtenissen krijgen bepaalde aspecten van straatwerk veel of juist weinig nadruk, oftewel de 58 gebeurtenissen geven geen representatief beeld van het gehele straatwerk, en
- ii) politiewerk in de drie teams van dit onderzoek is anders dan het politiewerk in de eerdere observatieonderzoeken, bijvoorbeeld vanwege corona.

De verklaringen sluiten elkaar niet uit. We bezien hierna eerst of het beeld dat volgt uit de 58 gebeurtenissen die politiemensen ons aanreiken, afwijkt van de uit observatieonderzoek bekende hoofdlijnen. Daarna bezien we of de politieregistraties helpen om zicht te krijgen op de leemtes of extra nadrukken in de 58 aangereikte gebeurtenissen.

4.2.3 *Het beeld uit de 58 gebeurtenissen*

We vroegen de politiemensen die we spraken om twee ‘gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt’ met ons door te nemen. De vraag was met opzet breed geformuleerd (‘een rol speelt’) en was dus niet gericht op het achterhalen van gebeurtenissen waarbij corona de hoofdrol had of een spectaculair effect. We wilden een breder beeld krijgen van politiestraatwerk dan dat. In die context bepaalden de politiemensen hun keuze. Strikt genomen speelt corona natuurlijk bij alle gebeurtenissen een rol, want corona is gedurende maart-mei 2020 nu eenmaal aanwezig en ook voor politiemensen geldt dan een besmettingsgevaar. Niettemin kregen we geen verhalen over gebeurtenissen waarbij corona enkel ver op de achtergrond aanwezig was. Politiemensen vertelden bijvoorbeeld niet over

een praatje met een burger of een verkeerscontrole waarbij ze vanwege corona anderhalve meter afstand moesten houden – wat volgens onze vraagstelling wel een gebeurtenis is waarbij corona *een* rol speelt. Ze vertelden ons daarentegen gebeurtenissen waarbij corona een duidelijke rol speelde, vooral het handhaven van coronamaatregelen of situaties waarbij zij zeer nauw contact met een burger hadden en waarbij dus het risico op besmetting duidelijk aanwezig was, zoals bij een reanimatie of een vechtpartij.

De in de interviews gereconstrueerde gebeurtenissen zijn dus vermoedelijk geen doorsnede van het totaal aan politiestraatwerk onder corona. Dat was ook niet de opzet. We beogen een beeld te geven van hoe corona ingrijpt op het politiestraatwerk zonder te blijven hangen in de grote incidenten ('een park leegvegen', hoewel dat wel aan bod komt) én tegelijk niet te verzanden in al te grote vanzelfsprekendheden ('afstand houden bij een verkeerscontrole'). Het beeld dat ontstaat op basis van de gereconstrueerde gebeurtenissen weerspiegelt dus niet zozeer 'alle straatwerk onder corona', maar vermoedelijk eerder hoe politiemensen de impact van corona op hun werk ervaren. Waarop ligt voor hen de nadruk? Wat brengen ze vooral naar voren?

Om daarop meer zicht te krijgen, vergelijken we nu het beeld van politiestraatwerk dat ontstaat uit de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen met het beeld dat volgt uit de eerder verrichte observatiestudies. Dan valt allereerst op dat in eerder geobserveerd straatwerk (dus zonder pandemie) een stevig deel van de gebeurtenissen het verkeer betreft (40,4%) terwijl dat van de 58 gereconstrueerde coronagebeurtenissen slechts 1 gebeurtenis is (1,7%). Het betreft het uitschrijven van een bekeuring voor rijden door rood, waarbij een voetganger vanaf de overkant van de weg zijn afkeuring over het coronabeleid ventileert (box 4.2). Afgaande op de voorbeelden die politiemensen geven, heeft politiestraatwerk onder corona dus niet zozeer met verkeer te maken (bijlage 4, tabel B4.2). Bij het uitschrijven van een bekeuring voor een verkeersovertreding is corona uiteraard niet afwezig, maar voor politiemensen is dát dus niet waar het bij 'politiestraatwerk onder corona' om draait.

Box 4.2 Verkeerscontrole onder corona

'We staan te wachten voor een spoorwegovergang. De slagbomen gaan omhoog, de auto voor ons rijdt door terwijl het licht nog rood is. We zijn uitgestapt en hebben haar een bekeuring aangezegd. Tijdens het uitschrijven van de bekeuring liep een meneer langs met een hond en riep naar ons "Jullie moeten ook anderhalve meter afstand houden, gaan jullie jezelf ook bekeuren?!" Hij was het er niet mee eens dat wij naast elkaar stonden. Hij was boos over het beleid en op de regering en dat wilde hij kwijt. Hij begon best wel agressief te roepen, zo van "Ik moet me aan de regels houden en Nederland gaat hier kapot aan". Wij hebben gezegd dat wij niet anders kunnen en dat proberen uit te leggen, maar dat lukte niet. We hebben hem verzocht om door te lopen want hij belemmerde ons door zijn geschreeuw. Eerst bleef hij staan en bleef schelden en op een gegeven moment is hij scheldend doorgelopen. De vrouw die bij hem was, zei: "Kom loop door, kom loop nou door." De mevrouw die we aan het bekeuren waren, reageerde er verder niet op' (R014/2).

Na deze constatering deden we de vergelijking opnieuw, met weglating van ‘verkeer’ (tabel 3.7). In de gereconstrueerde gebeurtenissen valt het percentage gebeurtenissen waartoe de politie het initiatief neemt en het percentage gebeurtenissen met verwarde personen binnen de range van eerder geobserveerde percentages en het verschilt niet significant daarvan. Het percentage gebeurtenissen met jeugd is bij de gereconstrueerde gebeurtenissen onder corona significant hoger dan in eerder geobserveerd politiestraatwerk. De grootste verschillen zien we echter bij ‘geweld’, ‘chef ter plaatse’ en ‘repressieve afhandeling’ (d.w.z. waarschuwing, bekeuring, aanhouding). Ruim twee derde van de gereconstrueerde gebeurtenissen eindigt met een waarschuwing, bekeuring of aanhouding (68,4%) tegen 19,8 procent van de eerder geobserveerde gebeurtenissen. Het beeld dat politiemensen met de voorbeelden geven van hun straatwerk onder corona is dus ‘zwaarder’ dan het beeld dat volgt uit de observatieonderzoeken: vaker geweld tijdens het optreden, vaker repressief optreden, vaker chefs ter plaatse. Er is een samenhang tussen geweld, repressief optreden en chefs ter plaatse. In de geobserveerde gebeurtenissen correleren ze alle drie met elkaar.³³ In de gereconstrueerde gebeurtenissen correleren ‘geweld’ en ‘repressief optreden’.³⁴ Box 4.3 bevat een voorbeeld van een gereconstrueerde gebeurtenis met al deze kenmerken: geweld, chef ter plaatse en repressief optreden.

Tabel 3.7 Gereconstrueerde gebeurtenissen vergeleken met eerdere observaties van ‘algemene surveillance’ of ‘noodhulp’, exclusief verkeer (in %)

Kenmerk gebeurtenis #	Exclusief ‘verkeer’			
	30 observatiestudies van circa 20 diensten 1991-2007			Reconstructies 2020
	Totaal	\$ Laagste twee %	Hoogste twee %	Totaal
Politie-initiatief (N = 3.880)/(N = 54)	31,0	14,4 – 19,4	43,6 – 46,2	35,2
Geweld (N = 2.789)/(N = 57)	7,2	0,0 – 1,4	14,1 – 14,9	* 24,6
Jeugd (N = 2.297)/(N = 57)	14,2	0,0 – 4,8	21,7 – 32,0	* 28,1
Verward persoon (N = 3.884)/(N = 57)	6,7	0,0 – 1,0	18,9 – 21,8	14,0
Chef ter plaatse (N = 1.391)/(N = 56)	4,0	0,0 – 1,1	8,3 – 18,4	* 30,4
Waarschuwing (N = 3.884)/(N = 57)	10,7	3,3 – 3,9	17,0 – 18,5	* 26,3
Proces-verbaal (N = 3.884)/(N = 57)	1,5	0,0 – 0,0	5,2 – 9,9	* 21,1
Aanhouding (N = 3.883)/(N = 57)	7,5	2,2 – 3,4	11,6 – 12,1	* 21,1
Eén van deze drie (N = 3.884)/(N = 57)	19,8	10,5 – 11,3	30,1 – 31,0	* 68,4
* p < 0,01 (Z-score voor proporties, tweezijdig getoetst, www.socscistatistics.com/tests/ztest/default2.aspx). \$ Laagste en hoogste twee percentages die in de 30 observatiestudies zijn aangetroffen. # Waarschuwing, proces-verbaal en aanhouding zijn elkaar uitsluitende en in ernst opvolgende categorieën, waarbij in een gebeurtenis enkel de zwaarste afhandelwijze telt.				

33 ‘Geweld’ en ‘repressief optreden’: N = 2.798, r = 0,122, p < 0,01; ‘geweld’ en ‘chef ter plaatse’: N = 1.391, r = 0,097, p < 0,01; ‘repressief optreden’ en ‘chefs ter plaatse’: N = 3.884, r = 0,055, p < 0,05.

34 N = 57, p = 0,388, p < 0,01.

Box 4.3 Gebeurtenis met geweld, met een chef ter plaatse en met repressief optreden

‘Een berucht café hield “schijt aan corona”-feestjes. Tijdens een dienst zijn we met z’n tweeën het café binnengegaan. De hele kroeg is dronken inclusief de eigenaar. Men danst, er wordt geblowd en er zijn waarschijnlijk te veel mensen binnen. We hebben de eigenaar aangesproken en gewaarschuwd dat we over een half uur terugkomen en dat het café dan leeg moet zijn. Toen dreigde de eigenaar en enkele mensen dat als we terug zouden komen dat ze dan zouden knokken. We waren maar met twee personen en enkele boa’s. Er zaten in het café ook verschillende mensen van een motorclub. Daarna hebben we iedereen bij elkaar geroepen op het politiebureau inclusief hondengeleider. Geprobeerd iemand van de gemeente erbij te krijgen om het café te sluiten, maar de gemeente was onbereikbaar. We hadden graag gezien dat de gemeente beter bereikbaar was geweest. Zelfs de boa’s konden niemand te pakken krijgen die een beslissing kon nemen over de sluiting van het café. In overleg met de officier van dienst besloten we om terug te gaan. Het café had al heel lang de naam dat ze deden wat ze wilden en dat ze ermee weg konden komen. We wilden nu ook een zerotolerances-tatement maken dat de politie de baas op straat is. Als de eigenaar niet aanwezig zou zijn, moest het café dicht zijn (in de vergunning staat dat de eigenaar altijd aanwezig moet zijn, dus dat zou een overtreding zijn). Als alternatief plan zijn er afspraken gemaakt met hondengeleiders. We hebben ME-helmen meegenomen, want het café gebruikt bierflessen in plaats van een tap, en we hebben met toestemming de lange wapenstok meegenomen. Ik en de officier van dienst gingen naar binnen en hebben de dronken eigenaar aangesproken. We hebben de eigenaar naar buiten gehaald en aangesproken. Hij sprak mij persoonlijk aan, want hij kent mij als wijkagent, en wilde mij de toegang tot het café ontzeggen. Toen zijn we met ME-helmen naar binnen gegaan en hebben het café ontruimd, waarbij het merendeel zonder problemen vertrok. Met sommige lui moesten we duwen en trekken. De eigenaar is met verzet aangehouden, we hebben geknukt. Omringende cafés hebben geholpen door klanten weg te houden. Omwonenden hadden veel overlast van het café en hingen uit het raam om te applaudisseren. Achteraf is aan de hand van ons proces-verbaal het café vier weken gesloten, want we hebben softdrugs in het café aangetroffen. Als dat nog eens gebeurt, dan wordt de vergunning ingetrokken’ (R104/2).

De hoofdconclusie uit deze vergelijking is dus dat de gebeurtenissen die politiemensen ons aanreiken een ‘zwaarder’ politiewerk laten zien dan de eerdere observatieonderzoeken: vaker geweld, vaker een chef ter plaatse en vaker een repressieve maatregel. Ook spelen in een relatief groot deel van de aangereikte gebeurtenissen jongeren een rol.

Verder kunnen we de gebeurtenissen naar grootte onderscheiden door te kijken naar de hoeveelheid daarbij aanwezige politiemensen. Van de 58 gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt, zijn bij 33 gebeurtenissen (56,9%) meer dan twee politiemensen aanwezig. In eerder observatieonderzoek is dat 12,2 procent ($n = 4.869$). Het verschil is significant.³⁵ Bij 7 van de 58 gebeurtenissen (12,1%) is er zelfs een inzet van meer dan 10 politiemensen, bij 1 gebeurtenis zo'n 200. Dit alles wijst erop dat de 58 door politiemensen aangedragen gebeurtenissen niet alleen relatief 'zware gebeurtenissen' zijn, maar zich ook kenmerken door een naar verhouding grote politie-inzet.

De 58 gebeurtenissen zijn dus geen afspiegeling van *alle* gebeurtenissen in het politiestraatwerk onder corona. Ze leggen de nadruk op 'zwaarder' politiewerk in termen van geweld, repressief optreden en omvang van de inzet. De 58 gebeurtenissen laten bijvoorbeeld niet zien dat de politie ook onder corona actief optreedt op verkeersgebied, vooral vanwege het op de fiets vasthouden van een mobiele telefoon. Kortom, het werkelijke politiestraatwerk onder corona is niet altijd zo zwaar of repressief als de voorbeelden doen vermoeden.

Mogelijk ontstaat op basis van interviews met politiemensen altijd een 'zwaarder' beeld van het werk dan op basis van observaties. Het kan immers zijn dat politiemensen zwaardere gebeurtenissen beter onthouden en zij die zaken dus eerder noemen wanneer hun naar voorbeelden wordt gevraagd. Ook is denkbaar dat mensen, wanneer naar hun werk wordt gevraagd, altijd de zwaardere gebeurtenissen als voorbeelden geven vanwege de verwachte interesse daarin van de toehoorder en/of omdat daar meer van te leren valt.

De eerdere observaties gaan over 'algemene surveillance' of 'noodhulp'. De 58 gereconstrueerde gebeurtenissen gaan over elke vorm van politiestraatwerk, dus ook over gericht toezicht en over het straatwerk van wijkagenten en leidinggevend. Van de in totaal 58 gebeurtenissen komt ruim een kwart (25,9%) uit ander straatwerk dan noodhulp. We zagen een positief verband tussen 'aanwezigheid van een chef op straat' en repressief optreden. Gericht toezicht is een vorm van controle en ook daarbij is de kans op repressief optreden groter dan gemiddeld in de noodhulp (toezicht op drugshandel bijvoorbeeld, zie par. 4.3.2). Wijkagentenwerk kenmerkt zich doorgaans door 'het voeren van ongedwongen contacten met de burgerij' (Stol e.a. 2004, p. 140). Echter, van de 6 gebeurtenissen die ons zijn aangedragen door een wijkagent is bij 5 sprake van repressief optreden. We moeten dus concluderen dat het includeren van ander straatwerk dan de noodhulp mogelijk heeft bijgedragen aan het relatief zware beeld dat we zien in de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen.

Tot slot is de vraag welke rol corona hier speelt. Dat in de gereconstrueerde gebeurtenissen een accent ligt op geweld en repressief optreden, kan deels zijn ontstaan doordat corona gepaard gaat met handhaven, maar kan ook ontstaan doordat handhaven (ongeacht het onderwerp) gepaard gaat met coronarisico's. Repressief optreden mondt voor politiemensen al snel uit in een 'gebeurtenis waarbij corona een rol speelt' omdat repressief optreden vaak gepaard gaat met emoties (bijv. schreeuwen) en fysiek contact

35 Z-score voor proporties, $p < 0,01$, tweezijdig getoetst.

– en dus met expliciet besmettingsgevaar. Hier brengen we in herinnering (zie par. 3.1) dat politiemensen gevraagd naar veranderingen in hun straatwerk zelf niet spontaan zeggen dat ze vanwege corona in hun straatwerk vaker met geweld te maken hebben of vaker repressief optreden. Ze zeggen daarentegen wel dat het rustiger is op straat én dat zij nu ook ‘handhaven op corona’. Mogelijk draagt die combinatie van veranderingen ook bij aan nadruk op gebeurtenissen met geweld en op repressiever optreden, bijvoorbeeld: het maken van zomaar een praatje met het publiek valt weg, het beëindigen van samenscholingen en overlastsituaties komt daarvoor in de plaats. Dat in de gereconstrueerde gebeurtenissen jongeren in verhouding vaak een rol spelen, kan te maken hebben met corona omdat jongeren elkaar graag opzoeken (op straat, bij elkaar thuis, tijdens een feest in het bos) wat onder corona juist niet mag en vervolgens repressief politieoptreden uitlokt.

4.2.4 *Conclusie over de kleur van de 58 gebeurtenissen*

We vergeleken zojuist op enkele punten het beeld van straatwerk dat volgt uit de 58 voorbeelden die politiemensen geven van gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt, met het beeld van straatwerk dat we kennen uit eerder observatieonderzoek. Er is tussen die twee geen verschil in het aandeel gebeurtenissen waartoe de politie het initiatief neemt en ook niet in het aandeel gebeurtenissen met verwarde personen. We vinden als verschillen:

- Het aandeel gebeurtenissen op verkeersgebied is in de 58 voorbeelden veel kleiner (1,7% tegen 40,4%).
- Het aandeel gebeurtenissen met jongeren (18-) is in de 58 voorbeelden groter (28,1% tegen 14,2%).
- De 58 voorbeelden tonen een ‘zwaarder’ politiewerk: vaker geweld, vaker repressief optreden, vaker chefs ter plaatse.

Gezien het toegenomen aantal geregistreerde bekeuringen op verkeersgebied is te betwijfelen dat in het totale politiestraatwerk onder corona het aandeel ‘verkeer’ werkelijk zo klein is als de voorbeelden laten zien. Wellicht speelt een rol dat optreden op verkeersgebied niet door politiemensen is genoemd als ‘gebeurtenis waarbij corona een rol speelt’ omdat het kleine en verhoudingsgewijs weinig interessante gebeurtenissen zijn. Wat corona betreft, gaat het enkel om het houden van afstand. Daarin zit ook niet snel een les voor de toekomst. Dat de voorbeelden relatief vaak betrekking hebben op jongeren is wel aan corona te relateren. Jongeren zoeken elkaar frequent op en dat is precies wat tijdens corona niet mag. Dat politiestraatwerk in de 58 voorbeelden ‘zwaarder’ is (vaker geweld, vaker repressief optreden, vaker chefs ter plaatse) heeft vermoedelijk verschillende oorzaken. Deels staat gedurende maart-mei 2020 in het politiestraatwerk het handhaven van een nieuwe sociale orde centraal. Maar ‘zware gebeurtenissen’ hebben vermoedelijk ook meer kans om genoemd te worden als voorbeeld wanneer een onderzoeker politiemensen vraagt naar ‘een gebeurtenis waarbij

corona een rol speelt'. Zware voorbeelden liggen eerder voorin het geheugen, ze zijn interessanter en onderhoudender, en er valt meer van te leren.

Het belang van het vorenstaande is dat het licht werpt op de representativiteit van de 58 gebeurtenissen waarop we ons hierna baseren. Het laat ook zien hoe politiemensen terugkijken op hun werk in de eerste coronamaanden: dat was voor hen geen eenvoudige klus. Dat de voorbeelden die politiemensen geven niet alle onderdelen van hun werk tonen, doet uiteraard niets af aan de lessen die daaruit zijn te leren.

4.3 Gebeurtenissen op straat waarbij corona een rol speelt

4.3.1 *Vraagstelling*

De vijfde onderzoeksvraag luidt 'Bij wat voor *gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt* treden politiemensen op in de periode maart-mei 2020? Wat is 'typisch corona' aan die gebeurtenissen?' In deze paragraaf geven we daarop een antwoord. Een samenvatting daarvan staat in paragraaf 4.3.9.

4.3.2 *Coronagebeurtenissen op hoofdlijnen*

Hierna gaan we nader in op kenmerken van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen en welke rol corona speelt. We benadrukken nogmaals dat het hier gaat om gebeurtenissen die politiemensen aanreiken op de vraag of ze een voorbeeld willen geven van 'een gebeurtenis waarbij corona een rol speelt' en waarbij zij zelf optraden tijdens hun werk op straat, en dat dat niet een representatief beeld is van *alle* politiestraatwerk onder corona. Het laat wel door de ogen van politiemensen zien, en dat was de bedoeling, waar en hoe corona met name doorwerkt in hun optreden.³⁶

In de reconstructie-interviews vroegen we politiemensen hoe vaak ze gedurende maart-mei 2020 te maken hebben met gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt (dagelijks, wekelijks, tweewekelijks of minder vaak). Ruim de helft van hen zegt dagelijks (55,2%) en ruim een derde zegt wekelijks (37,9). Slechts twee politiemensen geven als antwoord 'minder vaak dan wekelijks' (6,9%). Bijna drie kwart van de 58 door de respondenten aangedragen 'gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt', speelt zich af tijdens de noodhulp (74,1%) en ruim een kwart tijdens andere vormen van politiewerk, zoals preventief toezicht of wijk-surveillance (25,9%).

In de algemene interviews vroegen we politiemensen ook hoe vaak zij, alles overziend, optreden bij 'typische coronagebeurtenissen' zoals coronafeestjes, te drukke horeca of winkelstraten, anticoronademonstraties en dergelijke: dagelijks, wekelijks, tweewekelijks of minder vaak. Daarbij vroegen we ook wat voor soort 'typische coronagebeurtenissen' het vaakst voorkomen. Er was geen limiet aan hoeveel soorten 'typische coronagebeurtenissen' politiemensen konden noemen. Meer dan drie komt echter niet

36 Dat corona ook betekent dat politiemensen soms *niet* optreden, zagen we in paragraaf 3.1.

voor. Wat politiemensen noemden, groepeerden we in vijf clusters: coronafeest, drukke horeca, groepsvorming/onvoldoende afstand, coronademonstratie, overlast. Op de vraag hoe vaak politiemensen optreden bij 'typische coronagebeurtenissen' is het meest voorkomende antwoord 'dagelijks' (37,5%), gevolgd door 'wekelijks' (28,1%). Ongeveer een tiende van de politiemensen antwoordt 'tweewekelijks' (9,4%) en de resterende groep 'minder vaak' (25,0%). We hebben daarbij geen rekening gehouden met hoe frequent de politiemensen dienst deden op straat.³⁷ Niettemin laten deze antwoorden zien dat niet alleen 'gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt' frequent voorkomen, maar ook 'typische coronagebeurtenissen' zoals coronafeestjes, te drukke horeca, groepsvorming, te drukke winkelstraten en dergelijke. De meest voorkomende 'typische coronagebeurtenis' is gedrag in strijd met *social distancing*: te veel mensen bijeen, onvoldoende afstand of beide. Dat doet zich voor op straat, maar ook in woningen. Bijna 70 procent van de politiemensen (69,7%) noemt dit als een van de meest voorkomende typische coronagebeurtenissen waarbij zij optreden. Box 4.4 geeft hiervan een voorbeeld.

Box 4.4 Samenscholing van daklozen

'De dagopvang is dicht, dus daklozen staan de hele dag in het park. Na de derde waarschuwing om negen uur 's-avonds, stonden ze weer te dicht bij elkaar. Dit waren acht personen, dezelfde personen als een maand eerder. Toen we ze wilden bekeuren, ontplofte de bom. We hebben met hen gevochten en er zijn vijf auto's om assistentie gevraagd en vijf mensen aangehouden. Eén persoon heeft gespuugd in de richting van politiemensen en gezegd dat hij corona had. Uiteindelijk bleek dat hij dat niet had. Politiemensen hadden allemaal geen beschermingspakken aan, ook geen mondkapje en handschoenen, want ze hadden niet verwacht dat het zo uit de hand zou lopen. Het zou ook raar zijn om zo'n pak aan te trekken bij een normaal gesprek, want dan houd je het niet laagdrempelig' (R712/1).

Na *social distancing* is het coronafeestje de meest genoemde typische coronagebeurtenis (genoemd door 42,4%) en de te drukke horeca (15,2%). Enkele keren noemen politiemensen coronademonstraties en overlastmeldingen (beide 9,1%). Een overlastmelding kan gaan over overlast vanuit een woning of vanaf de straat. Coronademonstraties zijn tijdens de pandemie dan wel geregeld landelijk nieuws, ze spelen geen hoofdrol in het alledaagse straatwerk van de politiemensen die wij spraken. Gedurende maart-mei 2020 vindt er zowel op 28 april als op 5 mei een coronademonstratie plaats in Den Haag (par. 2.3). Voor zover we hebben kunnen nagaan, zijn dat de enige twee in die maanden. Wel zijn er lokaal 'demonstratieve activiteiten' zoals 'schijf aan corona'-feestjes (zie ook box 4.3). *Social distancing* of 'mensen uit elkaar houden' is, kort gezegd, het typische coronawerk van politiemensen op straat.

37 Immers, een agent die deeltijd werkt of veel binnendienst heeft, krijgt om die reden minder vaak op straat te maken met 'typische coronagebeurtenissen'.

Zoals we zagen betreft slechts 1 van de 58 gebeurtenissen een verkeerscontrole, en dan gaat het ook nog om een voorbijganger die de bekeurende agenten zijn ongenoegen over het coronabeleid toeschreeuwt vanaf de overkant van de weg. In ruim meer dan de helft van de gevallen (62,1%) is het overtreden van een coronarichtlijn de rol die corona speelt. Het gaat dan vooral om samenscholingen, feestjes, geen afstand houden en enkele coronaspugers of -hoesters. In een derde van de gevallen heeft de rol die corona speelt te maken met de kans voor agenten om besmet te raken (32,8%), zoals bij een reanimatie of aanhouding. In 2 gevallen is sprake van zowel een overtreding van coronaregels als besmettingsrisico (3,4%) en in 1 situatie (1,7%) valt de rol die corona speelt niet in een van die twee categorieën. Dat is de zojuist genoemde verkeerscontrole.

Meer dan de helft van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen speelt zich af op openbaar gebied zoals een straat, park of bos (56,9%). De meest andere gevallen spelen zich af op particulier terrein, zoals een woning, tuin, dakterras of soms een café (39,6%). Van twee gebeurtenissen was de status van de locatie onduidelijk (3,4%). Verder is in ruim de helft van de gevallen sprake van drank- en/of drugsgebruik (51,7%), inclusief twee gevallen van lachgasgebruik. In de overige gevallen is geen drank of drugs in het spel of weten de politiemensen dat niet zeker (48,3%).

Hierna presenteren we de gebeurtenissen die politiemensen ons beschreven. Om ondanks het accent op 'zware gebeurtenissen' een variëteit aan gebeurtenissen te tonen, delen we ze in zes groepen in. We doen dat aan de hand van de eerdergenoemde kenmerken 'geweld', 'repressief optreden' en 'chef ter plaatse':

- a) Gebeurtenissen zonder geweld, zonder repressief optreden en zonder chef ter plaatse: dit betreft overwegend hulpverlening aan mensen met gezondheidsproblemen (12x).
- b) Gebeurtenissen zonder geweld, zonder repressief optreden en met chef ter plaatse: dit gaat vooral om optreden bij overlijdens (5x).
- c) Gebeurtenissen zonder geweld, met repressief optreden en zonder chef ter plaatse: dit gaat vooral om optreden bij eenvoudige zaken van social distancing (19x).
- d) Gebeurtenissen zonder geweld, met repressief optreden en met chef ter plaatse: dit gaat overwegend om optreden bij complexere zaken van social distancing (7x).
- e) Gebeurtenissen met geweld, met repressief optreden en met een chef ter plaatse: dit gaat ook vooral om optreden bij complexere zaken van social distancing, maar met geweldgebruik (5x).
- f) Gebeurtenissen met geweld, met repressief optreden en zonder chef ter plaatse: hierbij ligt de nadruk op coronaspugers of -hoesters (9x).

We komen niet verder dan 6 groepen, want de voorbeelden die politiemensen ons geven, bevatten geen gebeurtenissen mét geweld en zónder repressief optreden. De 6 groepen bevatten in totaal 57 gebeurtenissen (en geen 58). 1 gebeurtenis kunnen we namelijk niet indelen vanwege ontbrekende gegevens. De 6 groepen komen hierna achtereenvolgens aan bod (par. 4.3.3 t/m par. 4.3.8).

4.3.3 *Hulpverlening bij gezondheidsproblemen*

Bij twaalf gebeurtenissen noteren we geen geweld tijdens het optreden, geen repressief optreden (geen waarschuwing, proces-verbaal of aanhouding) en geen leidinggevend ter plaatse. In hoofdzaak gaat het om hulpverlening vanwege de gezondheid van een persoon: vier reanimaties, een verward persoon, een onwel personen, een gevallen persoon en een overleden persoon. Steeds is voor de politiemensen sprake van een kans op besmetting, vooral bij een reanimatie, vanwege de fysieke nabijheid. Box 4.5 geeft daarvan een voorbeeld. Bij een gevallen vrouw speelde corona bovendien reeds een rol vóórdat de politiemensen bij het slachtoffer waren. In een verzorgingsflat ligt op het balkon op de eerste verdieping een vrouw. Ze is gevallen. De politiemensen gaan door de hoofdingang naar boven en komen bij de gesloten voordeur van de woning. De burens vertellen dat even verderop, achter een glazen deur, de mensen van de verzorging zitten. De politiemensen kloppen op die deur. Iemand van de verzorging verschijnt en laat vanachter de glazen deur weten dat mogelijk sprake is van corona en dat de verzorging daarom niet bij de bewoners mag komen. 'Niemand van de verzorging wilde de deur van de woning openen waar de vrouw lag. Het was erg frustrerend dat wij naar oplossingen moesten zoeken terwijl de verzorging de sleutel had en wij in een besmet gebouw stonden zonder enige bescherming en informatie dat daar besmettingen waren. Je wilt toch helpen en je bent nu daarin beperkt door corona. Een burger is toen vanaf de straat via het balkon naar boven geklommen. Hij heeft van binnenuit de deur geopend voor ons. Mevrouw was bij bewustzijn en lag buiten op het balkon. Daar was ze gevallen. We hebben haar overeind geholpen en we hebben de familie gebeld, en die zou komen. Ze zeiden dat we mevrouw wel zolang alleen konden laten' (R014/2). Vier gebeurtenissen in deze groep zijn anders dan hulpverlening aan een persoon. Eén keer controleren de politiemensen op verzoek van de gemeentelijke afdeling Handhaving een café. Ze checken of klanten voldoende afstand houden, of de uitbater de namen van de klanten wel noteert en of de tafeltjes op voldoende afstand staan. Na wat aanpassingen is het in orde, dus is geen repressief optreden nodig, zelfs geen waarschuwing. Verder geven de politiemensen een keer op een school voorlichting over wapengebruik, vragen ze mensen in een park om wat verder uit elkaar te gaan staan (geen waarschuwing) en nemen ze de aangifte op van een vrouw die door jongeren is bespuugd terwijl die zoiets zeiden als 'Ik hoop dat je corona krijgt.' Dat was nadat de vrouw hen had aangesproken omdat ze met een lift aan het spelen waren en ze deze daardoor onnodig bezet hielden.

De vier verhalen over een reanimatie laten een wisselend beeld zien aangaande het dragen van beschermende kleding. Bij de eerste reanimatie draagt de geïnterviewde politiemans wel bescherming, maar niet het hele pak. Andere aanwezige politiemensen nemen geen beschermende maatregelen. 'Ik heb beschermingsmaatregelen genomen vanwege de afwezigheid van informatie over corona. Achteraf gezien had ik het hele beschermingspak aan moeten doen. De jongen was kortademig, dus de kans dat hij corona had, was wel aanwezig. In mijn beeld waren de slachtoffers van corona in die tijd vaak ouderen' (R512/1). Bij de tweede reanimatie gebruikt de geïnterviewde poli-

tievrouw wel een mondkapje maar niet het voorgeschreven pak. Wanneer zij arriveert, zijn burgers al aan het reanimeren en ‘het is niet ethisch om een burger door te laten gaan met reanimatie van een mogelijk besmet persoon terwijl de politie een beschermend pak aantrekt.’ Ze zou het een volgende keer weer zo doen ‘want dat is typerend voor politiewerk: hulpverlening gaat voor’ (R102/1). Ook bij de derde reanimatie draagt de geïnterviewde politievrouw geen pak: ‘dat is zo tijdrovend, daar heb ik wel moeite mee. Wij staan als politie te stuntelen met pakken en de ambulance rent naar binnen zonder pakken aan.’ Op de vraag of het optreden beter had gekund, antwoordt zij: ‘op papier altijd, op papier hadden we het pak aan kunnen trekken, of het verstandig was geweest weet ik niet. Een komende keer doe ik het toch weer zo. De vraag is of ik corona mijn leven laat beheersen of niet’ (R901/1). Bij de vierde reanimatie draagt de geïnterviewde politievrouw wel het beschermingspak (zie box 4.5).

Box 4.5 Onwel persoon (geen geweld bij het optreden, geen repressief optreden, geen chefs ter plaatse)

De politiemensen komen ter plaatse voor een melding over een onwel persoon. Behalve het slachtoffer zijn ook drie familieleden van het slachtoffer aanwezig. Ze zijn in paniek. De meldkamer geeft bij de melding ook het protocol voor het optreden mee. Dat behelst onder meer het aantrekken van een beschermingspak, wat de politiemensen doen. ‘Wij waren het eerst ter plaatse. Toen kwam de brandweer en daarna de ambulance. Wij begonnen met de reanimatie. Dat deden we met borstcompressies. De ambulance nam het daarna van ons over. Toen de brandweer kwam, nam die het reanimeren over en kon de ambulance andere dingen doen zoals infusen prikken.’ Of het optreden realistisch gesproken beter had gekund? ‘Als je weglaat dat je je eerst helemaal moet aankleden, dan hadden we sneller gehandeld, we waren zo bezig met aankleden en vergaten daardoor de AED te pakken. Je bent uit je routine. We hadden hem daarna alsnog snel, maar het had dus sneller gekund als we hem niet eerst vergeten waren. Doordat je uit je routine bent, ben je toch minder goed bezig’ (R101/1).

4.3.4 *Hulpverlening bij overlijdens*

In vijf gevallen is géén sprake van geweld tijdens het optreden, treden de politiemensen niet repressief op, maar is wél een chef aanwezig. Het gaat vooral om overlijdens. In één geval echter ging het om het beëindigen van een illegaal nachtelijk feest in een loods met, naar schatting van de politie, zo’n 1.500 aanwezigen. We interviewden 1 van de daarbij aanwezige leidinggevers. Bij het optreden zijn 20 politiemensen betrokken, inclusief 3 hondengeleiders. Het feest wordt al kort na aanvang beëindigd. Veel drank is er dan nog niet gebruikt. ‘We hebben de honden laten blaffen, zodat de mensen snel weggingen.’ In het interview is deze inzet van politiehonden niet als geweld aange-merkt. De politiemensen beogen met hun optreden niet het uitdelen van boetes (de aanwezigen werden enkel weggestuurd) maar ze noteren daarentegen de gegevens van

de organisatoren met het oog op een door de gemeente te nemen bestuurlijke maatregel in de vorm van een last onder dwangsom.³⁸ De organisatoren regelen namelijk bij herhaling dit soort feesten, aldus de geïnterviewde leidinggevende (R104/1). Deze gebeurtenis is het buitenbeentje in deze groep van vijf, want de andere vier zijn drielijkvindingen en een zelfdoding in aanwezigheid van de politie (box 4.6).

Box 4.6 Zelfdoding (geen geweld bij het optreden, geen repressief optreden, wel chefs ter plaatse)

‘Dit is wel een beetje een ranzig verhaal. Ik ben een paar weken geleden bij een meneer geweest die van het balkon sprong. Dood. We kwamen ter assistentie van de ambulance, want meneer moest worden opgenomen in een psychiatrische instelling in verband met mogelijke zelfmoord en hij was in het verleden wel agressief geweest. Daarom moest de ambulance hulp hebben van de sterke arm. De man wilde niet mee, hij speelde een soort van kiekeboe: op het balkon, dan weer naar binnen. Hij dreigde naar beneden te springen. Ik zei hem om niet te springen. Uiteindelijk sprong hij terwijl ik daar ook stond. Ik stond er vlak voor, de ambulance was er dus ook, maar ik ben meteen begonnen met reanimeren, dat wil zeggen borstcompressies, fysiek. Dat is op dat moment gewoon mijn taak, en tijdens het reanimeren bedacht ik: oh, shit ik heb geen handschoenen aan. Toen ik het me realiseerde, deed ik daar niks mee, ik ging gewoon door. Naderhand voelde ik me wel enorm smerig. Ik heb later thuis gedoucht, dat kon niet op het bureau vanwege corona. Er was wel speciale opvang. Ik ben aan het werk gebleven. Het werk gaat gewoon door’ (R301/1).

4.3.5 *Eenvoudige handhaving van social distancing*

Bij in totaal 40 gebeurtenissen (69,0%) is sprake van repressief optreden, dat wil zeggen dat de politiemensen vanwege een overtreding een waarschuwing geven, een proces-verbaal uitdelen of iemand meenemen naar het bureau. Sinds corona hanteren politiemensen ook de officiële, want in BVH geregistreerde politiewaarschuwing. Bij 19 van deze gebeurtenissen treden politiemensen wel repressief op maar is géén sprake van geweld en zijn géén chefs ter plaatse.

Deze groep van negentien gebeurtenissen kenmerkt zich door situaties waarin politiemensen repressief optreden tegen onvoldoende afstand houden. De politiemensen ontmoeten geen grote problemen. Er is, althans in deze gevallen, geen sprake van geweld. Het gaat om te veel mensen bijeen op straat, in een park, auto, café of huis. Box 4.4 bevat daarvan een voorbeeld. Een ander geval betreft ‘overlast van jeugd vanaf een hangplek, muziek aan, hard praten, rommel op straat, en het verzoek van de wijkagent om repressief op te treden. Zonder coronabeleid geen bekeuring. Ja, voor overlast, maar dat hebben we niet waargenomen, want toen wij eraan kwamen stoven de jonge-

38 Dit kan worden aangemerkt als repressief optreden, maar de politiemensen doen dat niet.

ren alle kanten op.' De politiemensen gaan achter twee van de jongeren aan, waaronder een hen bekende dealer. 'We hebben ze bekeurd vanwege de coronamaatregelen. Anders hadden we een ID gevraagd en dat geregistreerd, maar vanwege de corona konden we nu een bekeuring schrijven' (R902/2). Een van de feestjes waarbij politiemensen optreden is in een via airbnb gehuurde woning. De eigenaar komt de volgende dag aangifte doen van vernielingen en gestolen goederen (R712/2).

Deze groep heeft twee uitzonderingen. De eerste is de eerdergenoemde gebeurtenis waarbij politiemensen iemand staan te bekeuren voor een verkeersovertreding en dan toegeschreeuwd worden door een man die het niet eens is met de coronamaatregelen (box 4.2). De tweede uitzondering in deze groep bestaat uit drie personen die 'anderhalve meter afstand'-stickers lostrekken en weggooien. Boa's van Handhaving spreken hen aan. De politiemensen rijden toevallig langs en zien dat de boa's een probleem hebben en assisteren hen. Het eindigt in een aanhouding voor het niet kunnen tonen van een ID en boetes voor een milieudelict vanwege het lostrekken en weggooien van de stickers. Ook is het incident doorgegeven aan de gemeente. Die stelt de personen civiel aansprakelijk voor 1.500 euro voor de losgetrokken stickers (R404/2).

Box 4.7 Vier jongens in een auto (geen geweld bij het optreden, wel repressief optreden, geen chefs ter plaatse)

Tijdens de nachtdienst lopen twee politiemensen vanwege een melding over een parkeerplaats in een drukke wijk. Twee straten verderop is vanwege die melding ook een hondengeleider aanwezig. Ze lopen langs een stilstaande auto waarin vier jongens zitten. Een van de politiemensen hoort vanuit de auto een lachgastank lopen. 'Dus toen heb ik het kenteken gecontroleerd. Het kenteken kwam eerder naar voren in het politiesysteem en dat betekent dat ze al vaker waren gewaarschuwd. Als de bestuurder nogmaals naar voren zou komen en niet op anderhalve meter afstand was van anderen, dan zou hij een bekeuring krijgen. Nu zat hij met vier personen in de auto en kreeg hij dus een bekeuring voor het overtreden van de coronamaatregelen. Er mag geen bekeuring gegeven worden voor lachgas. De jongen was verbaal agressief. Stoer doen en een grote bek, maar dat draaide wel snel bij. De andere jongens hadden nog geen officiële waarschuwing gehad, dus die kregen nu een waarschuwing. Als ze nogmaals aangetroffen worden waarbij ze de anderhalve meter afstand niet bewaren, dan krijgen ze een bekeuring' (R512/2).

4.3.6 *Complexere handhaving van social distancing*

De interviews bevatten zeven gebeurtenissen met repressief optreden plus de aanwezigheid van leidinggevend, terwijl tijdens het optreden géén sprake is van geweld. In zes van die gevallen gaat het om social distancing: te veel mensen te dicht bij elkaar in een park, in een auto of bij een feest. Een bijzonder geval in deze groep is het optreden in een asielzoekerscentrum (AZC) waar drie bewoners in quarantaine zitten vanwege

coronaverschijnselen, maar zich bij herhaling niet aan de regels houden. Ze gedragen zich daarbij intimiderend naar het AZC-personeel. Nu komt de politie met een aanhoudingseenheid voor een laatste waarschuwing. Ook zijn er zes politiemensen uit de noodhulp aanwezig. De aanwezige chef spreekt met de lastige bewoners. Ze lijken gehoor te gaan geven aan deze laatste waarschuwing. Een aanhouding blijft dus uit en de politiemensen vertrekken weer. De geïnterviewde is niet echt tevreden over de gang van zaken ('neutraal'). Hij zegt: 'Toen ik daar wegliep, had ik niet het gevoel dat het bericht helder bij hen binnengekomen was. Het was niet duidelijk of ze het begrepen hadden. Ik had liever willen doorpakken. Aan de andere kant, uiteindelijk zijn we niet meer terug geweest, dus het is dit keer wel goed uitgepakt' (R012/2). In een van de andere gebeurtenissen treden de politiemensen op bij een nachtelijk coronafeestje (box 4.8).

Box 4.8 Illegaal feest (geen geweld bij het optreden, wel repressief optreden, wel chef aanwezig)

De politie krijgt 's-nachts een melding van geluidsoverlast uit een woning. Er is een feestje gaande. Twee auto's uit de noodhulp komen ter plaatse. 'Ze waren aan het feesten. Ze wilden de deur niet openmaken en ze wilden via de achterdeur zien weg te komen, maar wij zijn meteen ook naar achteren gegaan.' De officier van dienst is inmiddels ook ter plaatse. De politiemensen overleggen over de aanpak. Een van de inmiddels acht aanwezige politiemensen is slotenspecialist en maakt de deur open. De tien à vijftien feestgangers willen geen vragen beantwoorden en zich niet legitimeren. Er is volgens de geïnterviewde echter geen sprake van geweld, eerder van 'dwarsliggen'. 'Als je van tevoren afsprekt wat je gaat doen, dan weet iedereen ter plaatse wat die aan het doen is. In eerste instantie hadden we meer politiemensen binnen, om te zien of alles veilig was. Toen hebben we ons gepositioneerd.' Alle aanwezigen krijgen een bekeuring; wie daar niet woont, moet vervolgens vertrekken. 'We hebben gewoon de woning afgezet, gecontroleerd en bekeurd, we waren niet steeds allemaal binnen, want dan is anderhalve meter afstand houden niet te doen. Er waren bij de afhandeling drie collega's binnen' (R408/1).

4.3.7 *Complexere handhaving van social distancing, met geweld*

De politiemensen geven vijf voorbeelden van gebeurtenissen met geweld en repressief optreden waarbij chefs ter plaatse zijn. De aanwezigheid van een leidinggevende heeft te maken met de complexiteit en/of de aard van de gebeurtenis, zoals: de omvang, verwachte weerstand, maatschappelijke impact of voorgeschiedenis. De vijf gebeurtenissen zijn een groot coronafeest in het bos, overlast in het park door een groep alcohol drinkende mannen waarmee de politie vaker te maken heeft gehad, een vechtpartij tussen AZC-bewoners, een 'schijt aan corona'-feest in een berucht café (box 4.3) en een overspelige vrouw. Die laatste gebeurtenis is de uitzondering want daar gaat het niet

om een groep, is het verloop der dingen onverwacht en het geweld niet voorzien. De politiemensen vragen een leidinggevende ter plaatse te komen na afloop van de gebeurtenis. Dat is vast pandoer wanneer politiemensen geweld hebben gebruikt. Corona speelt een rol in het ontstaan van het incident en vanwege de vechtpartij waarop het uitloopt (box 4.9).

Box 4.9 De overspelige vrouw (met geweld, met repressief optreden, met chef ter plaatse)

Vier personen zijn samen uit: een moeder, haar dochter, een vriendin van de dochter en een neef van de moeder. Vanwege corona sluiten de cafés om tien uur. Ze gaan daarom nog even met z'n allen naar het huis van de neef. De dochter brengt op een gegeven moment haar vriendin naar huis en komt daarna terug. Ze krijgt dan van de neef te horen dat haar moeder al naar huis is gegaan. Daar treft de dochter haar niet en na een zoektocht in de omgeving belt ze de politie voor een vermissing. De politiemensen gaan ter plaatse en zien in het huis van de neef de kleren van de moeder op de grond liggen. 'We wisten van de dochter welke kleren ze aan had, het ging immers om een gemelde vermissing. En er waren kaarsen aan. Er zou sprake kunnen zijn van een misdrijf. Omdat ze het dusdanig verdacht vinden, vragen ze er een tweede auto bij. 'We zijn naar binnen gegaan op grond van artikel 3 Politiewet. Binnen zagen we ook haar telefoon liggen. We riepen naar boven of de vrouw daar was. De neef kwam naar beneden. Hij was onder invloed, hij draaide helemaal door. Hij bleef maar tieren en schreeuwen en schuimbekken, als een beest eigenlijk. Toen mijn collega naar boven liep, glipte de man langs een andere collega en ging achter de eerste collega aan, en trok hem naar beneden.' Door het mondkapje beslaat de bril van de collega waardoor hij minder kan zien. 'Het werd een vechtpartij. De man wist de pepperspray van de collega te bemachtigen en de collega had toen niets anders meer voorhanden dan hem een klap op het hoofd te geven met zijn Maglite. Ik probeerde hem van beneden af een handboei om een enkel te doen maar dat paste niet. Daarna gaf ik de man nog een klap met mijn Maglite. Toen liet hij de pepperspray vallen. We konden de man toen pepperen.' Daarna spoelen de agenten zijn ogen en deppen de hoofdwond. Ze laten een ambulance komen. 'Later bleek dat de vrouw al die tijd nog boven op de slaapkamer naakt onder de dekens lag. Haar eigen man stond aan de deur toen de neef naar het ziekenhuis was afgevoerd. We hebben de man verteld dat we de neef naakt hebben aangetroffen en dat later de vrouw naakt onder de dekens vandaan kwam. De vrouw zei dat ze met haar neef had gepraat en daarna was gaan slapen en dat er verder niets was gebeurd. Dat praten ze verder samen maar uit.' Twee dagen later blijkt dat de aangehouden man positief test op corona. Tijdens het incident heeft hij met de agenten gevochten en een van hen bespuugd. De politiemensen moeten in quarantaine. Zij testen negatief (R904/1).

Een gebeurtenis die voor de politie juist niet onverwacht verloopt, is het coronafeest in het bos. Dat is om vier uur 's-nachts, met naar schatting zo'n 300-500 jongeren met een DJ-booth en sfeerlicht. De politie-inzet bestaat uit tweeëneenhalf peloton ME plus bereiden politie en hondengeleiders, in totaal zo'n 180-200 politiemensen. Het feest is namelijk aangekondigd op sociale media. 'Ze [een informatie-unit] hebben een aankondiging tot feest opgepikt. Ik denk dat ze eerst een tip kregen en toen het bericht oppikten.' De start is een kat-en-muisspel. 'Wij hadden het OT daar en zij hadden ook mensen die ons bureau in de gaten hielden, een soort contra-OT. Toen zijn we vertrokken naar het westen met twee pelotons. We werden gevolgd. We reden om, en over de app kwam toen "ze zijn niet voor ons". Dat bericht werd onderschept. Het OT had de organisator op zicht, die hadden ze gevolgd vanaf het verhuurbedrijf. De info-unit had zicht op de socialemediaberichtgeving van de feestvierders' (R504/1). De politie beëindigt het feest. Politiemensen snijden vluchtroutes af, maar veel jongeren ontkomen. Het geweld bestaat uit slaan met de lange lat. De honden hebben niet gebeten. De politie schrijft aan de bijeengehouden jongeren zo'n honderd bekeuringen uit en verricht ongeveer tien arrestaties.

4.3.8 *Coronaspugers of -hoesters*

Geregeld vertellen politiemensen over gebeurtenissen waarbij geweld een rol speelt. Geweldgebruik gaat dan altijd samen met repressief optreden. Soms is dat een aanhouding als een reactie op het geweld van een burger, soms is het repressieve optreden zelf het geweld. Het gaat om geweld *tijdens* het optreden. Geweld dat burgers eerder gebruikten, en dat de aanleiding kan zijn tot de politie-inzet, geldt hier niet als geweld *tijdens* het politieoptreden. In veertien gebeurtenissen was sprake van geweld én repressief optreden (24,1%). In negen van die gevallen was geen chef ter plaatse.

Zo vertelt een van de geïnterviewden over een optreden bij een coronafeestje in een horecagelegenheid. De eigenaar en zijn uitsmijter proberen de politiemensen buiten te houden. De politiemensen gebruiken daarop 'licht geweld' om naar binnen te gaan. 'We werden tegengehouden door de eigenaar en zijn uitsmijter. Die hebben we een de kant geduwd en zijn naar binnen gestapt. Het was voor hen een kwestie van tijdrekken, zodat iedereen aan een tafel kon gaan zitten.' De politiemensen delen een waarschuwing uit en zetten het café, conform het protocol, op de lijst voor hercontrole 'maar dat gaan we in zo'n geval niet aan de betrokken ondernemers vertellen' (R201/2).

Deze groep (wel geweld, geen chef ter plaatse) kenmerkt zich overigens vooral door verdachten die naar de optredende politiemensen hoesten of spugen en dreigen met een coronabesmetting. Politiemensen geven ons vijf van dergelijke voorbeelden. Corona geeft mensen die zich teweer willen stellen tegen repressief politieoptreden een wapen om terug te slaan, en daarvan wordt gebruikgemaakt. De politie is van oudsher bekend met spugende verdachten, maar een coronaspuger of -hoester is van een andere orde. Het gerechtshof 's-Hertogenbosch, bijvoorbeeld, oordeelt op 20 april 2020 in hoger beroep dat het spugen naar een politieambtenaar onder het uitroepen van 'ik heb corona' en/of 'pas op, corona' kwalificeert als bedreiging met zware mishandeling

(art. 285 lid 1 Sr).³⁹ De politiemensen die wij spreken, vertellen ons over een verdachte van een drugsdelict die ‘om zich heen hoest’ onder het roepen van ‘corona, corona’, en zij vertellen over spuwincidenten met een winkeldief, een automobilist die met alcohol op in de sloot is gereden, een verdachte van mishandeling en een groepje daklozen (box 4.4).

4.3.9 *Conclusie over soorten coronagebeurtenissen*

Het voorgaande geeft een indruk van verschillende gebeurtenissen in politiestraatwerk ‘waarbij corona een rol speelt’. We deelden de 58 gebeurtenissen in zes groepen in, afhankelijk van hun score op de variabelen ‘geweld’, ‘repressief optreden’ en ‘chef ter plaatse’. ‘Geweld’ en ‘repressief optreden’ gaan altijd samen. In iedere groep ligt het accent op een bepaald soort gebeurtenis:

- a) hulpverlening vanwege de gezondheid van een persoon met als corona-archetype de reanimatie;
- b) hulpverlening bij overlijden met als corona-archetype de lijkvinding;
- c) handhaven van social distancing (op straat, in een park, auto, café of huis);
- d) complexere handhaving van social distancing (met een chef ter plaatse);
- e) complexere handhaving van social distancing (met geweldgebruik en een chef ter plaatse).
- f) verdachten die naar de politiemensen hoesten of spugen en dreigen met een coronabesmetting.

Bij elke groep zien we wel een uitzondering die niet in de groep past (paragraaf 4.3.3 t/m 4.3.8). Dat komt doordat we de selectie niet maakten op grond van de aard van de gebeurtenis, maar op grond van variabelen aangaande het politieoptreden daarbij (repressief optreden, geweldgebruik, chef ter plaatse). We kozen daarvoor omdat de 58 gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt op die variabelen een geheel ander beeld vertonen dan we kennen uit eerder onderzoek. Daarmee wilden we rekening houden in de analyse. De zes groepen die zo ontstaan (a t/m f) tonen bij nadere beschouwing drie typen coronagebeurtenissen: (a + b) gezondheidsproblemen, (c + d + e) overtreding van coronaregels en (f) geweld tegen de politie.

Wanneer we ons materiaal langs die lijnen indelen en rekening houden met wat vaker of minder vaak is genoemd, komen we tot drie soorten coronagebeurtenissen: (I) social distancing (n = 33; 56,9%); (II) gezondheidsprobleem of overlijden (n = 14; 24,1%); (III) geweld tegen de politie in de vorm van coronaspugers of -hoesters (n = 5; 8,6%). Die drie groepen samen maken bijna 90 procent uit van de door politiemensen aange dragen gebeurtenissen.

De tweede en derde soort gebeurtenissen zijn niet fundamenteel nieuw. Hulp verlenen aan onwille personen, óók als dat gevaar inhoudt, en aanhouden van mensen die geweld tegen de politie gebruiken, is politiewerk langs bekende paden. Mensen uiteenha-

39 ECLI:NL:GHSHE:2020:1393.

len vanwege een te geringe onderlinge afstand en tegen hen optreden met een proces-verbaal, is nieuw in politiestraatwerk. Het is ook op dat gebied dat we politiemensen twijfels hebben horen uiten (bijv. ‘Hiervoor ben ik toch niet bij de politie gekomen’ of ‘Daar heb ik nog geen verbaal voor geschreven’ of ‘Ze willen alleen maar een leuke tijd hebben’). Bij de andere twee soorten gebeurtenissen kwamen twijfels niet voor. Integendeel: bij hulpverlening stappen politiemensen ook onder corona naar voren en politiemensen treden ook onder corona zonder terughoudendheid op wanneer tegen hen geweld wordt gebruikt.

De drie soorten gebeurtenissen zijn geen weergave van *al* het politiestraatwerk onder corona. Ook zijn die drie niet het soort gebeurtenissen die het vaakst voorkomen of waarvan het aandeel het sterkst is veranderd. Deze drie laten zien waarop politiemensen de nadruk leggen wanneer we hun vragen om voorbeelden te geven van ‘gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt’. Wanneer we politiemensen vragen wat corona heeft veranderd in hun straatwerk (par. 3.1) zeggen zij: (1) het handhaven van coronamaatregelen is nieuw, en (2) het is rustiger op straat, maar er zijn wel meer meldingen over overlast vanuit een woning. De 58 voorbeelden die zij geven, voegen daar wat aan toe. Ten eerste zien we drie gradaties in het handhaven van coronamaatregelen (hierboven: c, d en e). Dat is een nuancering. Ten tweede zien we in de voorbeelden twee nieuwe typen gebeurtenissen: ten eerste gezondheidsproblemen of overlijden, en ten tweede geweld tegen de politie in de vorm van coronaspugers of -hoesters. Meldingen over overlast uit de woning zien we in de 58 voorbeelden niet als hoofdlijn terug (maar wel in de politiecijfers, zie par. 3.2.4).

4.4 Hoe politiemensen optreden en waarom zo

4.4.1 Vraagstelling

De zesde onderzoeksvraag luidt ‘Hoe handelen politiemensen de gebeurtenissen af waarbij zij optreden en wat is daarvoor bepalend?’ Hierna beantwoorden we deze vraag. Een samenvatting staat in paragraaf 4.4.5.

Naar voren kwam reeds dat repressief optreden relatief vaak voorkomt in de 58 door politiemensen aangereikte gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt. In deze paragraaf gaan we nader in op hoe politiemensen optreden en waarom zij voor die afhandelwijze kiezen.

We vroegen politiemensen hoe ze de gebeurtenis afhandelden. De opties zijn: advies gegeven, hulp verleend, opdracht gegeven, orde hersteld, waarschuwing gegeven, bekeuring uitgedeeld, aanhouding verricht, ter plaatse meteen een opsporingsonderzoek gestart, of anders. We hebben de politiemensen bij elke gebeurtenis al deze opties voorgelegd, want zij kunnen een gebeurtenis met een combinatie van activiteiten afhandelen. De antwoordmogelijkheden bij de verschillende afhandelwijzen zijn: ‘nee’ en ‘ja, namelijk ...’.

Vervolgens liepen we enkele dingen langs die van invloed zouden kunnen zijn op het optreden: informatie verkregen voorafgaand aan het optreden, informatie verkregen

tijdens het optreden, ontbrekende informatie, hulpmiddelen, kabinetsbeleid, politiebeleid, sturing door chefs, de betrokken burgers of iets anders. Bij elke optie zijn de antwoordmogelijkheden 'dat hielp mij in het optreden', 'dat had geen betekenis voor het optreden', 'dat maakte het optreden lastig' of 'in een bepaald opzicht hielp mij dat in het optreden en in een bepaald opzicht maakte dat het optreden lastig'.

Tot slot stelden we de vraag waardoor de wijze waarop de politie optrad werd bepaald: informatie, hulpmiddelen, kabinetsbeleid, politiebeleid, sturing door chefs, betrokken burgers of andere omstandigheden/zaken. Bij elk optie zijn de antwoordmogelijkheden steeds 'nee' en 'ja, namelijk ...'.

4.4.2 *Wijzen van optreden*

De meest voorkomende politieactie ter afhandeling van een gebeurtenis is het geven van een opdracht (60,3%). In verband met corona valt daarbij te denken aan de opdracht om afstand te houden, zich te verwijderen of, in geval van feestvierders, naar huis te gaan. Deze afhandelwijzen staan niet op zichzelf. Nadere analyse leidt tot een cluster met drie items: 'opdracht gegeven', 'orde hersteld', 'waarschuwing gegeven'. Deze drie afhandelwijzen kunnen we tezamen aanduiden met 'ordeherstel' (Cronbach's $\alpha = 0,63$). Een tweede cluster bestaat uit 'aanhouding verricht' en 'direct ter plaatse een opsporingsonderzoek gestart'. Die twee tezamen kunnen we aanduiden als 'strafzaak gestart' (Cronbach's $\alpha = 0,70$). Aldus resteren vijf afhandelwijzen (advies gegeven, ordeherstel, bekeuring uitgedeeld, hulp verleend, strafzaak gestart) en een categorie 'anders' (tabel 4.1).

Tabel 4.1: afhandelwijzen van de politie bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt (n=58)

Afhandelwijze	n	%
Advies gegeven	34	58,6
Ordeherstel		
Opdracht gegeven	36	60,3
Waarschuwing gegeven	29	50,0
Orde hersteld	35	61,4
Bekeuring uitgedeeld	21	34,5
Hulp verleend	14	24,1
Strafzaak gestart		
Opsporingsonderzoek gestart	13	22,4
Aanhouding verricht	12	20,7
Anders	21	36,2

Er is een relatie tussen de aard van de gebeurtenis en het politieoptreden. In bijna alle gebeurtenissen die zijn aan te merken als *social distancing* ($n = 33$) bestaat het politieoptreden uit een of meer elementen van ordeherstel (96,9%). In bijna de helft van der-

gelijke gebeurtenissen (46,9%) zeggen politiemensen zelfs dat hun optreden bestond uit én het geven van een opdracht én het geven van een waarschuwing én het herstellen van de orde. Over de *socialdistancing*-gebeurtenissen vertellen politiemensen verder dat hun optreden in veel gevallen ook het geven van advies inhoudt (63,6%). In bijna de helft van de *socialdistancing*-gevallen is sprake van een bekeuring (45,5%). De percentages laten zien dat geregeld combinaties van deze afhandelwijzen voorkomen. Welke, hangt af van de aard en het verloop van de gebeurtenis. In twee gevallen van social distancing is zelfs sprake van de elementen ordeherstel (opdracht, waarschuwing, ordeherstel), advies én bekeuring. Box 4.8 geeft daarvan een voorbeeld.⁴⁰ Overigens is het onderscheid tussen een advies, opdracht en waarschuwing natuurlijk niet altijd voor iedereen hetzelfde. We volgen wat politiemensen zelf over hun optreden vertellen.

Box 4.10 Social distancing met een gevarieerd politieoptreden.

De meldkamer stuurt de politiemensen naar het Stadspark, waar het te druk is. Het park zit helemaal vol. Er is niet één specifiek groepje dat bij elkaar staat, maar meer. De sfeer is rustig en ontspannen, vriendelijk. Er zijn zo'n honderd mensen in het park en er zijn zes politiemensen, waaronder een operationeel commandant, de opco. 'We hebben eerst gewaarschuwd via de megafoon, en gewaarschuwd dat er anders een bekeuring volgde. Er waren twee groepjes van drie die toen een bekeuring kregen. Ze waren meewerkend, niet agressief. Er was wel iemand die graag zijn mening wilde geven. Er waren ook burgers die zich ermee bemoeiden, maar die hielden ook afstand.' De wijze van afhandelen omvat volgens de geïnterviewde politie-vrouw: advies gegeven, een opdracht gegeven, orde hersteld, waarschuwing gegeven, en zesmaal een bekeuring uitgedeeld (R011/1).

Bij de 14 gebeurtenissen onder de noemer 'gezondheidsproblemen' ligt het accent in het politieoptreden op hulpverlening (64,3%) en/of het geven van advies (50,0%). Een bekeuring komt dan niet voor. In drie van deze gevallen is echter wel sprake van het ter plaatse starten van een opsporingsonderzoek; box 4.11 geeft daarvan een voorbeeld.

Box 4.11 Opsporingsonderzoek bij lijkvinding

De politiemensen krijgen een melding over een mogelijke zelfdoding met een indicatie van corona. De melder is een Poolse meneer die tijdelijk logeerde bij de overleden bewoner. Hij trof de bewoner dood aan toen hij onder de douche vandaan kwam. De politiemensen trekken een beschermend pak aan om naar binnen te gaan. Het lijkt niet op een natuurlijke dood. Het hoofd van de overleden man is los van zijn lichaam en ligt een

40 Ook bij de gebeurtenis in box 4.3 vertelt de geïnterviewde dat het politieoptreden bestaat uit: advies geven, opdracht geven, orde hersteld, waarschuwing geven, bekeuring uitgedeeld.

aantal meters verderop. De melder is in paniek en tegelijk verdachte voor de politie. De forensische opsporing en technische recherche komen ter plaatse en ook zij nemen beschermende maatregelen. De politiemensen nemen de melder mee naar het bureau waar de recherche hem verhoort, in eerste instantie als getuige, maar wel met de mededeling dat hij niet hoeft te antwoorden, dus eigenlijk ook als verdachte. Het blijkt een natuurlijke dood. De bewoner lag er al enkele dagen. De hond heeft de strot van de bewoner doorgebeten en het hoofd verplaatst (R502/1).

Vijf gebeurtenissen kenmerken zich door geweld tegen de politie in de vorm van coronaspugers of -hoesters. In al deze gevallen verrichten de politiemensen een aanhouding. Het spugen of hoesten in de richting van politiemensen is steeds een vorm van verzet tegen het politieoptreden, niet de directe aanleiding tot het optreden. Eén keer houden politiemensen in burger een persoon aan die zij drugs hebben zien kopen. ‘We stonden te wachten op vervoer. Toen ging die man om zich heen hoesten en hij riep “corona, corona”. Mogelijk voelde hij zich betrap en dacht “ik kan nog wel een beetje stoer doen”. Wij keken elkaar aan, we schatten het in als niet serieus, toen hebben we een auto laten komen met een spuugmasker. Gewoonlijk worden deze verdachten niet geboeid, hij eerst ook niet. Maar na zijn actie hebben we hem tegen de grond gewerkt en geboeid. Toen riep hij “grapje, grapje”. Maar dan is de tijd van grapjes voor ons al wel voorbij. Toch kan je wel vrij snel weer afschalen omdat hij aangaf dat het een grap was. Het gevoel van gevaar was toen namelijk weer weg. Daar houd je dan met je optreden rekening mee’ (R601/2). Een ander geval betreft een agressieve winkeldief die aangehouden moet worden en vervolgens spuugt naar de politiemensen (R902/1). Een derde geval is een man die met een slok op met zijn auto in de sloot rijdt. Het incident heeft een voorgeschiedenis en een staartje (box 4.12).

Box 4.12 Met een slok op de sloot in

Bij aanvang dienst zijn de politiemensen na een melding bij een man thuis vanwege een ruzie met zijn dochter. De man heeft geen symptomen van corona. Ze spreken ook met diens vrouw, die ook niets zegt over corona. Later in dezelfde dienst krijgen de politiemensen een melding over een auto die in een sloot is gereden. De bestuurder is dezelfde man als van die ochtend. Hij zit vast in de auto. Ambulance en brandweer proberen hem te bevrijden. De man werkt tegen. Hij wil de auto niet uit en is onder invloed van alcohol. De politiemensen geven hem de opdracht om uit de auto te komen, maar de man doet dat niet. Daarna zijn ze aan de zijkant van de auto gaan staan om hem aan zijn armen uit de auto te trekken. Ze hebben handschoenen aan, verder geen beschermingsmiddelen. De man verzet zich, begint met rochelen en zijn neus op te halen, te spugen en te roepen. De man spuugt de politiemensen en roept dat hij de politie zal besmetten met corona en dat de politie daaraan dood zal gaan. ‘We hebben de verdachte gefixeerd, we hebben zijn hoofd vastgepakt en tegen de grond gedrukt, zijn

arm vastgepakt en overstrekkingsen gedaan en hem uiteindelijk geboeid.’ Ze doen hem een spuugkap op en houden zijn hoofd vast. Het is voor de politiemensen een geruststellende gedachte dat ze die ochtend bij hem waren en toen geen symptomen van corona hebben waargenomen. De man wordt op een brancard vastgezet. Het verzet, gespuug en geroep gaan door tot in het ziekenhuis. Omdat de man zich ook verzet tegen het ambulancepersoneel, blijven de politiemensen in de ambulance en het ziekenhuis erbij om de man onder controle te houden. Naderhand nemen de politiemensen contact op met hun chef en vertellen dat de man onder invloed van alcohol autoreed, de politie heeft bespuugd en bedreigd met de dood. De chef neemt contact op met de officier van justitie en die wil dat de politie hem direct aanhoudt in het ziekenhuis, waarna de man in het ziekenhuis wordt bewaakt (R012/1).

Het vierde geval doet zich voor als de politiemensen acht daklozen bekeuren vanwege het niet houden van afstand. Onverwacht barst de bom en er ontstaat een vechtpartij waarbij een van de daklozen naar de politiemensen spuugt en zegt dat hij corona heeft (box 4.4). Het vijfde geval betreft een aanhouding na een vechtpartij in een AZC. In de politieauto begint de verdachte hard te schreeuwen ‘corona, corona’ en ‘Allahu Akbar’ en probeert hij te schoppen. Door met zijn hoofd tegen de voorstoel te schuren, krijgt hij het mondkapje af dat de politiemensen hem hebben opgezet, waarna hij hen bespuugt (R406/1).

Tabel 4.1 (hiervoor) toont dat politiemensen in 21 gebeurtenissen anders optreden dan de 8 vormen die we hen voorlegden. In 9 gevallen bestaat de actie dan uit het overdragen van het incident aan een andere instantie, zoals de gemeente, zorgverleners of Halt. Vanwege een te druk park nemen de politiemensen bijvoorbeeld contact op met de regionale coördinatiegroep ‘om te zien of de zijkanten van het park kunnen worden afgesloten, zodat de toegang kan worden beperkt. Maar dat kan niet. Dan heeft het ook niet veel zin om op te treden’ (R101/2). In 5 gevallen gaat het om het ná het optreden in BVH administratief vastleggen van een politiewaarschuwing⁴¹ of het op een lijst plaatsen voor hercontrole. Dat gaat dan steeds om overtreding van de coronaregels. Andere afhandelwijzen die worden genoemd zijn onder meer: fouilleren, bewustwording bijbrengen, uitleg geven, fysiek geweld gebruiken.

4.4.3 *Wat helpt in het optreden*

Bij elke gebeurtenis die politiemensen aandroegen, legden we hun enkele dingen voor die van invloed zouden kunnen zijn op het optreden, én we vroegen wat daarvan uiteindelijk voor het optreden bepalend was. We vroegen hun naar de rol van: informatie, hulpmiddelen, kabinetsbeleid, politiebeleid, sturing door chefs en de inbreng van burgers. Steeds gaan we uit van de belevingen en oordelen van de politiemensen. Tabel 4.2

41 Zie ook ‘politiewaarschuwing’ in par. 3.2, speciaal tabel 3.3.

toont wat politiemensen naar hun zeggen helpt in het optreden of wat het optreden juist lastig maakt. Soms is er iets wat zowel het optreden helpt als lastig maakt. Geregeld zeggen agenten dat iets geen betekenis heeft voor het optreden.

Wat agenten het vaakst helpt, is informatie *voorafgaand* aan het optreden (namelijk in 67,9% van de gebeurtenissen),⁴² direct gevolgd door politiebeleid (63,7%) en informatie *tijdens* het optreden (56,1%). We kunnen politiebeleid natuurlijk ook opvatten als 'informatie voorafgaand aan het optreden'. Het gaat om beleid omtrent hoe om te gaan met coronasituaties, waaronder het gebruikmaken van de politiewaarschuwing. Politiemensen spreken in dit verband ook wel over 'protocollen'. Over een reanimatie zegt een politievrouw: 'Het protocol werd meegegeven door de meldkamer. Bij een reanimatie was dat na verloop van tijd standaard' (R101/1). Bij informatie voorafgaand aan het optreden vertellen politiemensen dat de meldkamer aan melders vraagt of sprake is van corona en dat de centralist die informatie dan aan hen doorgeeft. Niet altijd kan de melder hierover iets zeggen, bijvoorbeeld niet wanneer het gaat om melding over een coronafeest bij de burens. Eenmaal ter plaatse vergaren de politiemensen zelf verdere informatie en ook dat helpt hen vaak in hun optreden. Soms krijgen politiemensen overigens nádat zij al ter plaatse zijn nog aanvullende informatie van de meldkamer, bijvoorbeeld wanneer hun aanrijtijd zeer kort is. Informatie die ontbreekt, scoort het hoogst bij 'dat maakt het optreden lastig' (20,4%), maar óók het hoogst op 'dat had geen betekenis' (77,8%). In paragraaf 4.5 gaan we dieper in op de informatievoorziening.

In ruim een derde van de gebeurtenissen (32,7%) ervaren politiemensen in hun optreden steun van hulpmiddelen zoals een mondkapje en handschoenen, maar ook een enkele keer van dranghekken. Hulpmiddelen maken het optreden soms ook lastig (20,0%), bijna net zo vaak als het ontbreken van informatie het optreden lastig maakt. Dat kan gaan om het moeten aantrekken van hulpmiddelen voorafgaand aan het optreden, wat tijdverlies betekent en wat uit het oogpunt van een slagvaardige presentatie volgens politiemensen niet meer kan wanneer 'de politie' eenmaal ter plaatse is. Ook *tijdens* het optreden kunnen hulpmiddelen hinderlijk zijn, zoals een mondkapje tijdens een worsteling. Hulpmiddelen komen nader aan bod in paragraaf 4.6.

Kortom: informatie over de situatie waarbij zij gaan optreden en politiebeleid zijn voor politiemensen de eerste steun in hun werk op straat, belangrijker dan hulpmiddelen die hen fysiek tegen corona kunnen beschermen.

In ruim een kwart van de gebeurtenissen zijn burgers behulpzaam (26,8%). Dat kan zijn vanwege informatie die zij verstrekken of vanwege de daadwerkelijke hulp die zij verlenen, zoals de burger die naar het balkon klimt waar een gevallen vrouw ligt die hulp nodig heeft (par. 4.3.3). Burgers maken het optreden geregeld ook lastig, bijvoorbeeld door zich door commentaar ermee te bemoeien of het optreden fysiek te hinderen. Over het optreden bij de gevallen vrouw vertellen de politiemensen dat de burger die naar het balkon klimt de politie goed helpt, maar dat de mensen van de zorginstelling die niet achter hun glazen deur vandaan willen komen en ook verder geen hand uitsteken de hulpverlening in de weg staan. Over een reanimatie vertellen politiemensen

42 Immers: 64,3 (kolom 'dat hielp') plus 1,8 (kolom 'beide'). Et cetera.

sen dat sommige burgers de reanimatie starten of de politiemensen helpen door hun informatie te verstrekken, terwijl anderen geen afstand houden en staan te filmen. Sturing door chefs is ook in ruim een kwart van de gebeurtenissen behulpzaam (28,6%). Zelden maakt sturing door chefs het optreden lastig (3,6%) en in die gevallen is het ook nog een combinatie van 'dat hielp' en 'dat maakte het lastig'. Zo zegt een politiemans over het optreden van chefs bij een illegaal feest dat hun optreden wel hielp, maar tegelijk het optreden bemoeilijkte: 'het is een beetje lastig om de collega's af te kraken, maar ik vond wel dat degene die die rol hadden die rol meer op zich hadden moeten nemen' (R701/1). Sturing door chefs speelt vooral een rol bij grotere gebeurtenissen (bijv. feest in bos, druk park). In 29,8 procent van de gebeurtenissen is een chef ter plaatse tijdens het optreden.⁴³ Als een chef ter plaatse aanwezig is, betekent dat nog niet dat de politiemensen zijn/haar sturing van invloed achten op het optreden. Vier keer is dat niet het geval. Bijvoorbeeld bij een vechtpartij in een AZC waarbij mogelijk sprake was van corona hebben de aanwezige politiemensen al bedacht hoe ze zullen optreden: 'We hadden het plan al klaar voordat de chef kwam en daar is hij in meegegaan. Hij heeft alleen de machtiging van binnentreden woning uitgeschreven' (R204/1). Andersom kunnen chefs ook zonder dat zij ter plaatse aanwezig zijn toch sturing aan het optreden geven. Dat komt vijf keer voor. De hoofdlijn is echter dat wanneer chefs ter plaatse zijn, hun inbreng van invloed is op hoe de politiemensen te werk gaan. Wanneer we kijken wat per saldo het behulpzaamst is (dus het percentage 'dat hielp me' minus het percentage 'dat maakte het me lastig') komt 'informatie voorafgaand aan het optreden' op de eerste plaats (62,5%), gevolgd door informatie tijdens het optreden (50,8%) en politiebeleid (49,1%). Deze drie zijn vaak behulpzaam en niet vaak tot last. Dat ligt anders bij hulpmiddelen (12,7%) en burgers (8,9%). Die zijn niet heel vaak tot hulp en relatief vaak tot last. Tot slot is 'informatie die ontbreekt' geregeld tot last en zelden behulpzaam (-18,5%).

Tabel 4.2: wat had invloed op het optreden, in procenten?

Onderwerp*	Dat hielp me (%)	Dat maakte het me lastig (%)	Beide (%)	Dat had geen betekenis (%)
a. Informatie vooraf ...	66,1	3,6	1,8	28,6
b. Politiebeleid ...	58,2	9,1	5,5	27,3
c. Informatie tijdens het optreden ...	56,1	5,3	0,0	38,6
d. Kabinetsbeleid ...	40,0	9,1	5,5	45,5
e. Sturing door chefs ...	25,0	0,0	3,6	71,4
f. Hulpmiddelen ...	30,9	18,2	1,8	49,1
g. Betrokken burgers ...	23,2	14,3	3,6	58,9
h. Informatie die ontbreekt ...	1,9	20,4	0,0	77,8
i. Anders ...	10,9	9,1	1,8	78,2

* Bij c: n = 57; bij d, e en g: n = 56; bij a, b, f en i: n = 55; bij h: n = 54.

43 Dat zijn 17 gevallen (n = 57).

4.4.4 *Wat is bepalend voor het optreden*

We vroegen politiemensen vervolgens wat uiteindelijk *bepalend* was voor het optreden, wat er dus het meest toe doet. Niettemin lieten we ruimte voor meerdere antwoorden. Het beeld dat hieruit volgt (tabel 4.3) bevestigt het vorenstaande: informatie en politiebeleid zijn het bepalendst voor hoe de politie optreedt. Het minst bepalend zijn: sturing door chefs, hulpmiddelen en de betrokken burgers, waarbij we nogmaals benadrukken dat slechts in een deel van de gebeurtenissen een chef aanwezig is tijdens het optreden.

Alles bij elkaar genomen is het optreden in veel van de gebeurtenissen tamelijk voorzienbaar. Er is politiebeleid en er zijn nieuwe en bestaande protocollen, of beter gezegd politieroutines. De politiemensen krijgen of vergaren de informatie die zij nodig hebben om de aard van de zaak nader te kunnen bepalen, inclusief het coronarisico (Wat is er aan de hand?), of om de gebeurtenis op de gewenste wijze af te handelen (bijv.: wie is de familie van het slachtoffer? Wat zijn de namen van de samenscholers? Wie is de organisator van het feest? Zijn ze al eens gewaarschuwd?).

Toch zijn er verrassingen. Die kunnen zitten in de route naar de afhandeling. De eerdergenoemde zorgverleners die geen hand uitsteken, bijvoorbeeld. Ook kan er ineens wat anders aan de hand blijken dan in eerste aanleg leek, of een situatie escaleert onverwacht. Bijvoorbeeld de daklozen die ineens door het lint gaan. Dan schakelen politiemensen over naar een ander scenario, waarbinnen zij dan weer een andere, bekende route volgen. De automobilist te water die hulp nodig leek te hebben, ontpopte zich tot coronaspuger en werd (dus) aangehouden. De vermissing liep ineens uit op een vechtpartij op een trap, met (dus) geweldgebruik en een aanhouding.

Tabel 4.3: wat was bepalend voor het optreden, in procenten (n=57)?

Onderwerp*	Nee (%)	Ja, de aanwezigheid ervan (%)	Ja, de afwezigheid ervan (%)
Informatie	40,4	56,1	3,5
Politiebeleid	56,1	42,1	1,8
Kabinetsbeleid	61,4	38,6	0,0
Betrokken burgers	75,4	24,6	0,0
Hulpmiddelen	75,4	22,8	1,8
Sturing door chefs	78,9	19,3	1,8
Anders	75,4	24,6	0,0
* Bij de vaag wat <i>bepalend</i> was voor het optreden is geen onderscheid gemaakt tussen informatie voorafgaand en tijdens het optreden.			

Corona gooit niet ineens alle politiestenari's compleet om, hoewel vanwege corona een winkeldief nu ook administratief kan worden afgehandeld en bij een reanimatie de politie volstaat met borstcompressie en gebruik van een automatische externe defibrillator (AED) (maar politiemensen laten naar eigen zeggen alle reserves varen als het slachtoffer een kind is). Als politiemensen eenmaal optreden bij een bepaalde situatie,

volgen ze overwegend het daarbij behorende scenario of handelingsprotocol, zij het wel met aandacht voor besmettingsgevaar. Dat laatste overigens tot op zekere hoogte, want soms verhouden beschermingsmaatregelen zich in de ogen van politiemensen maar moeizaam tot goed politieoptreden en soms kunnen politiemensen niet anders dan onmiddellijk in actie komen, waarna ze pas later stilstaan bij de mogelijke gevolgen in termen van een coronabesmetting. Als iemand agenten aanvalt, is het in het politieberoep en de politiecultuur verankerde scenario ‘aanhouden’ (en dus niet: ‘vluchten want besmettingsgevaar’). Als iemand in doodsnood verkeert, is het scenario ‘redden’ (en niet: ‘afwachten tot we zeker weten of er sprake is van corona’). Afgezien van deze ultieme scenario’s, waarbij politiemensen stante pede en haast automatisch op een bepaalde wijze optreden, speelt informatie een hoofdrol bij het bepalen van wat er gaande is en bij het uitvoeren van de daarbij passende wijze van optreden.

4.4.5 *Conclusie over hoe politiemensen optreden en waarom zo*

Bij het handhaven van coronamaatregelen (*social distancing*) hanteren politiemensen verschillende afhandelwijzen, ordeherstel voorop. Ook geven ze frequent advies of delen een bekeuring uit. Het precieze optreden, de gekozen mix van afhandelwijzen, is situatieafhankelijk. In het optreden bij gezondheidsproblemen en bij geweld tegen de politie is de variantie minder groot. Vooropstaan dan respectievelijk hulp verlenen en aanhouden. Behulpzaam bij het optreden is vooral de informatie die politiemensen krijgen voorafgaand en/of tijdens het optreden, plus het politiebeleid (de handelingskaders). Handelingskaders komen ook als informatie tot politiemensen, wat tot de conclusie leidt dat informatie voor politiemensen het belangrijkste hulpmiddel is – informatie over handelingskaders (de hoofdlijnen) en informatie over een actuele situatie (de details in een bepaald geval).

4.5 *Informatievoorziening*

4.5.1 *Vraagstelling*

De zevende onderzoeksvraag luidt ‘Welke informatie hebben/krijgen agenten voorafgaand en tijdens hun optreden?’ Met als aanvullende vragen (a) ‘Wanneer en hoe krijgen ze welke informatie? Op wiens initiatief? Uit welke bron? (b) Wat hebben ze met die informatie gedaan? Waarom? (c) Wat hadden ze met die informatie willen doen? Waarom hebben ze dat niet gedaan?’ Hierna geven we op deze vragen een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.5.5.

We vroegen politiemensen of ze gedurende maart-mei 2020 informatie kregen over wat er vanwege de coronacrisis op straat van de politie werd verwacht en zo ja waarover dat ging en van wie of uit welke bron de informatie kwam. Ook vroegen we of de informatie voldoende houvast gaf.

4.5.2 *Informatie voor de werkvloer bij aanvang van de crisis*

Alle politiemensen zeggen in de algemene interviews dat zij informatie hadden gekregen over wat er van hen op straat werd verwacht ($n = 33$). Unaniem zeiden ze dat de informatie die zij kregen, ging over veranderingen in werkwijzen. Een kwart van hen voegde daaraan toe dat het óók ging om informatie over corona in meer algemene zin. Diverse keren hoorden we zeggen dat het wel traag op gang kwam. Ook was de informatie niet meteen duidelijk. Een van de respondenten zoekt tijdens het interview de e-mails erbij: 'Op 10 maart was de eerste mail over wat er speelde in het land. Daarna kwam er wekelijks een situatierapport over wat er speelde in het land, over wat er gebeurt, maar ook over interne dingen zoals trainingen die worden afgelast' (A601). 'In het begin was wel wat onduidelijk wat er van ons werd verwacht, na verloop van tijd kwam er meer duidelijkheid. Er kwamen noodverordeningen. Die werden dan via collega's doorgecommuniceerd via de mail, inclusief stappenplan en werkwijze, zoals welke pv's konden worden uitgeschreven' (A401). 'In het begin was het wel erg rommelig, want de informatie was niet eenduidig. Het basisteam heeft ook voor zichzelf beslist hoe het dingen zou regelen. Pas op aandringen van het personeel van het basisteam is er vanuit het district iets geregeld' (A402). 'Veel informatie kregen we niet omdat de leiding het ook niet wist. We gingen dan ook niet echt met een opdracht de straat op. Als we wel info kregen, dan was dat tijdens de briefing of via de mail van de teamleiding. Zij zitten ook in een lastige positie. Hoe ermee om te gaan terwijl er nog niks is vastgelegd?' (A701). 'De instructies veranderden per week of twee weken, zeker in het begin en zo ontstond onduidelijkheid en minder draagvlak⁴⁴. De hoofdlijn was: repressief optreden, maar schat de situatie wel in naar omstandigheden, dus je was vaak aan het handelen naar de omstandigheden in plaats van repressief optreden. Zo heb ik heel veel waarschuwingsgesprekken gevoerd, maar nog nooit een bon uitgeschreven' (A111).

De vraag naar de bron van de informatie over corona was een open vraag en politiemensen konden zoveel bronnen noemen als ze wilden. Meer dan drie kwam niet voor. Naderhand codeerden we de antwoorden en kwamen we tot acht bronnen: de leiding, collega's, agora/intranet, WhatsApp, e-mail, landelijk nieuws, briefing, papier/bord, plus een categorie 'anders'. De acht bronnen zijn niet van gelijke orde. 'De leiding' en 'collega's' zijn personen en de andere vijf zijn bronnen waarvan niet altijd met zekerheid bekend is wie de daarop aanwezige informatie verstrekt.

---

44 Respondent doelt op draagvlak onder politiemensen.

Tabel 4.4 Bronnen van informatie gedurende maart-mei 2020 over wat er vanwege de coronacrisis van de politie op straat werd verwacht

Bron	% genoemd totaal (n = 33)	% genoemd in basisteam met WhatsAppgroep (n = 12)	% genoemd in de twee basisteams zonder WhatsAppgroep (n = 21)
E-mail	63,6	66,7	61,9
De leiding	45,4	50,0	42,9
Briefing	42,5	16,7	57,1*
WhatsApp	24,2	66,7	0,0*
Agora/intranet	18,2	0,0	28,6*
Collega	12,1	0,0	19,0
Papier/bord	6,1	0,0	9,5
Landelijk nieuws	3,0	0,0	4,8
Anders	3,0	0,0	0,0
* Significant verschil met 'basisteam met WhatsAppgroep' (z-score voor proporties, $p < 0,05$).			

Tabel 4.4 geeft de resultaten weer, met in de tweede kolom de bevindingen op basis van alle 33 politiemensen met wie we het algemene interview hielden. Voor één basisteam heeft de leiding een WhatsAppgroep gemaakt voor het doorgeven van informatie over corona. Omdat WhatsApp geregeld werd genoemd als informatiebron, bevat tabel 4.4 – ondanks de geringe n-waarden – een kolom met de resultaten van het basisteam met de WhatsAppgroep (n = 12) en een kolom met de resultaten van de twee andere teams samengenomen (n = 21).

Over het geheel genomen (n = 33) is e-mail met 63,6 procent de vaakst genoemde informatiebron. Ook de leiding en de briefing worden frequent genoemd. Bij 'mail' zeiden de politiemensen geregeld dat het dan een bericht vanuit de leiding betrof. 'Die informatie kwam via de mail. Dat ging uit van de eenheidsleiding' (A301). De briefing is naar haar aard een informatiekanaal vanuit de leiding. Kortom, de antwoorden wijzen erop dat de informatie die politiemensen bij aanvang van de pandemie kregen over wat er van hen op straat werd verwacht primair van de leiding kwam en dan via de mail en de briefing. In een van de teams heeft de leiding een WhatsAppgroep gemaakt voor het doorgeven van informatie. Over het geheel genomen noemt 24,2 procent van de politiemensen WhatsApp als informatiebron. Alle politiemensen die WhatsApp als informatiebron noemen, zijn van het betreffende basisteam. We komen daar zo op terug. Verder noemt bijna een vijfde van alle politiemensen het intranet als bron van informatie (18,2%). Slechts twee politiemensen noemen een analoge informatiebron: papier of bord. Overigens verwijst 'anders' in tabel 4.4 (n = 1) naar informatie vanuit de Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGB0): 'omdat ik dicht tegen de SGB0 aan zat' (A101). Al met al stroomt informatie digitaal (bijv. e-mail, WhatsApp) of van persoon naar persoon (bijv. briefing, collega's) en dus niet via analoge hulpmiddelen zoals papier en prikbord.

We zouden kunnen zeggen dat de leiding van een van de teams een experiment heeft ingezet met de informatievoorziening door daarvoor een WhatsAppgroep te starten. Van de twaalf aan dat team geïnterviewde politiemensen noemen er acht WhatsApp als bron (66,7%). 'Er is ook een corona-WhatsAppgroep aangemaakt waar informatie werd gedeeld. Fysieke bijeenkomsten waren vanzelfsprekend niet mogelijk' (A102). 'Iemand binnen de eenheid heeft informatie verzameld en dat werd gedeeld via de WhatsApp. Dit was informatie over nieuwe richtlijnen: wat doen we wel of niet. De belangrijkste richtlijnen waren: afstand houden, geen vervoer van arrestanten. Daarnaast waren er richtlijnen zoals: vaker handen wassen, gescheiden werken op bureaus, mondkapje opdoen' (A202). In dit basisteam noemen de politiemensen als informatiebronnen: de mail, de leiding, de briefing en de WhatsApp (tabel 4.4, kolom 3). Het is hier, met andere woorden, de teamleiding die per mail en WhatsApp in informatie voorziet. Hoewel de n-waarden geen harde conclusies rechtvaardigen, zien we in de andere twee basisteams (n = 21) een wat ander beeld. Daar ligt meer nadruk op de briefing en politie-intranet (tabel 4.4, kolom 4). Het lijkt er aldus op dat de WhatsAppgroep ertoe heeft geleid dat andere informatiebronnen een minder prominente rol zijn gaan spelen, wat dan vooral geldt voor de briefing en het intranet.

Toen de informatie eenmaal op gang kwam, was het soms ook wel veel, en het veranderde vaak: 'We kregen constant een nieuwsblad met informatie over corona. Het was alleen zoveel dat je de helft niet leest. We hebben gewoon niet de tijd om alles te lezen. Steeds weer een A4'tje met informatie, dan geloof je het op een gegeven moment wel. Het ging om algemene info over corona en er zaten ook wel handleidingen bij over hoe en waarom te handelen in bepaalde situaties. Ik heb heel veel gelezen, maar ook heel veel niet gelezen. Dan kwam er weer een nieuwsblad en dan was de reactie "joh alweer een, laat maar zitten, ik hoor het wel". Want langs andere weg hoorde je de belangrijkste informatie ook wel, bijvoorbeeld via collega's en ook in de briefing' (A201). 'Het was niet allemaal heel duidelijk want het veranderde om de paar dagen. Maar over het algemeen wisten we wel wat er verwacht werd: letten op samenscholingen en feestjes bijvoorbeeld' (A504). 'We hebben veel draaiboeken gehad, met name met betrekking tot de horeca, wat we moesten doen met de horeca en standaardwaarschuwingbrieven. Het was bijna te veel informatie, vooral omdat het zo vaak wijzigde omdat de situatie vanuit de veiligheidsregio weer anders werd ingeschat' (A501). 'In de dagelijkse briefings kregen we informatie of via de intranetpagina. Maar het veranderde zo snel en vaak dat het lastig was om te volgen. Informatie over hygiëne, maatregelen, verwachtingen van de politie, hoe je jezelf goed kon beschermen en je collega. Maar ook informatie die je kon delen met wijkbewoners en mensen op straat' (A204). 'Ja, we kregen veel mail, eigenlijk bijna te veel, het veranderde bijna van dag tot dag. De mails werden verzorgd via een leidinggevende van ons, er was een leidinggevende vrijgemaakt om de communicatie over corona te verzorgen, en we kregen informatie via intranet, dat is landelijk' (A901). 'Vooral aan het begin ging het alle kanten op, dan weer dit en dan weer dat' (A704). 'Regelmatig stond ik op straat en vroeg ik me af of iets wel of niet mocht. De informatie wisselde te vaak en te snel om bij te houden wat wel of niet mocht. Het was ook te veel informatie' (A302).

Op de vraag of de verstrekte informatie voldoende houvast geeft voor het optreden op straat zegt 69,7 procent van de politiemensen ‘ja’ en 27,3 procent ‘nee’ (n = 33). Eén politievrouw (3,0%) antwoordt ‘soms wel, soms niet’ en zegt daarbij niet te kunnen kiezen tussen ‘ja’ en ‘nee’. Degenen die menen dat de informatie houvast geeft, lichten dat soms toe met ‘want het is voldoende’ en soms met ‘want het is duidelijk’. Degenen die menen dat de informatie onvoldoende houvast biedt voor het werk op straat, lichten dat soms toe met ‘want het is onduidelijk’, soms met ‘het is te veel’ en soms met ‘het is te veranderlijk’. De hiervoor opgenomen citaten illustreren dat.

4.5.3 *Informatie voorafgaand aan het optreden bij een gebeurtenis*

Vervolgens vroegen we de politiemensen of zij op straat, *voorafgaand* aan het optreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt, beschikten over de informatie die zij nodig hadden. We vroegen hoe vaak dat het geval was (nooit, soms, geregeld, vaak of altijd), we vroegen wat voor informatie dat dan was, of die informatie effect had op het optreden en of ze voorafgaand aan het optreden informatie niet hadden terwijl ze die wel hadden willen hebben. Daarna stelden we ongeveer dezelfde vragen over ‘tijdens het optreden’. We staan nu eerst stil bij de informatievoorziening op het moment dat ze *gaan* optreden.

Drie kwart van de politiemensen zegt dat zij vóórdat zij in actie komen bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt ‘altijd’ of ‘vaak’ de informatie krijgen die zij op dat moment nodig hebben (74,2%). De rest zegt ‘soms’ of ‘geregeld’ die informatie te krijgen (25,8%). Geen van de politiemensen antwoordt ‘nooit’. Meestal gaat het dan om informatie over of er wel of geen sprake is van corona (84,4%) en in ongeveer de helft van de gevallen gaat het om informatie over coronaprotocolen en het treffen van beschermende maatregelen (46,9%). De twee groepen overlappen: in 15,6% van de gevallen gaat het om informatie over de aanwezigheid van corona én over protocolen. De vaakst genoemde bron (77,5%) van de informatie is de meldkamer, inclusief het Real Time Intelligence Center (RTIC). Soms noemen politiemensen andere bronnen, zoals de briefing, de mail, de leiding en de rijksoverheid. Zij hadden dan waarschijnlijk het oog op algemene informatie over hoe om te gaan met corona (en niet op incidentspecifieke informatie). De informatie die zij kregen, had geregeld effect op het optreden. Politiemensen noemen als voorbeelden ‘afstand houden’ (21,9%), ‘beschermende maatregelen gebruiken’ (25,0%) of beide (15,6%).

Voorbeelden van andere antwoorden zijn: ‘Je was wat alerter, maar dat waren we eigenlijk toch al’ (A101), ‘Dat zet je even op scherp, dat je oplet wat je doet, dat moet je altijd wel doen, maar met meer info is het beter’ (A901), ‘Ja, door corona treed je anders op dan normaal; aan de voorkant moet je bepaalde beslissingen nemen voordat je de casus ingaat’ (A204), ‘Vaak wel, want er worden richtlijnen bepaald, bijvoorbeeld mensen bij een corona-overtreding de eerste keer alleen maar vastleggen, niet meteen bekeuren, alles goed vastleggen en een officiële politiewaarschuwing geven en dat de burger ook duidelijk maken, en uitleggen dat er bij een volgende keer een bekeuring volgt’ (A804).

Géén informatie over corona kan ook effect hebben op het optreden: 'Als onbekend is of er corona is, ga je anders naar binnen dan dat het bekend is' (A904).

We vroegen in het algemene interview tot slot of politiemensen doorgaans voorafgaand aan hun optreden ook informatie hadden willen hebben die zij niet vooraf hadden. Twee derde geeft 'nee' als antwoord (68,8%) en een kwart 'ja' (25,0%). Die laatste groep mist dan vooral de informatie of sprake is van corona.

4.5.4 *Informatie tijdens het optreden bij een gebeurtenis*

Vervolgens stelden we de 33 politiemensen vragen over informatie *tijdens* het optreden. We vroegen om te beginnen hoe vaak zij tijdens hun optreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde informatie kregen die zij bij dat optreden nodig hadden. Daaraan voegden we toe dat het niet alleen gaat om informatie uit politiesystemen, maar om alle informatie die zij kregen, ook die van burgers bijvoorbeeld. Ruim een vijfde van de respondenten (21,4%) zegt 'vaak' of 'altijd' tijdens het optreden informatie te krijgen die zij tijdens het optreden nodig hebben en 60,7 procent zegt 'nooit' of 'soms'. Als agenten tijdens het optreden informatie krijgen, betreft dat vooral de vraag of sprake is van corona en die informatie komt dan overwegend van een bij de gebeurtenis betrokken burger. Af en toe komt tijdens het optreden ook nog informatie van de meldkamer. 'De meldkamer vraagt uit met een coronatriage, en wij kregen dan in de auto of als we al ter plaatse waren via de porto de informatie door' (A014).

De informatie die zij *tijdens het optreden* krijgen, heeft volgens de meeste politiemensen (58,0%) effect op hoe zij optreden. Enkelen noemen 'afstand houden' en het gebruik van beschermingsmiddelen (16,1%). Geregeld is het effect ook niet zo evident, maar zit het meer in de nuance. 'Dat een persoon toch niet zo ziek was, of juist wel, dat werd vaak genuanceerd [tijdens het optreden] omdat je er dan ook een beeld bij hebt, dat is ook logisch, want de meldkamer vraagt op afstand uit en heeft niet dat beeld. Dan stelde je wat bij, maar dat waren geen schokkende dingen' (A501). 'Bijvoorbeeld tijdens optreden bij een ruzie. Je hoort dan van iemand dat iemand ziek is of zwak of misselijk, dat is informatie die we tijdens het optreden zelf halen. Je overweegt dan wel om dingen anders te doen, of juist niet. Meer informatie is altijd beter. Bij een optreden hebben we een doel-aanpakanalyse en zo bespreken we vooraf kort wat we gaan doen. Als je meer informatie hebt, kan je dat daarin meenemen' (A601). Informatie tijdens het optreden kan ook geruststellend werken. 'Tijdens het optreden gingen collega's uitvragen of personen klachten hadden, en dan hadden ze een bepaald protocol moeten volgen. Maar dat is niet gebeurd omdat niemand klachten had. We hadden daar met meer spanning gestaan als iemand wel klachten had gehad' (A212). Op de vraag of zij tijdens het optreden informatie hadden willen hebben die ze niet hadden, was het antwoord overwegend 'nee' (71,9%). Het vaakst genoemd als informatie die zij tijdens hun optreden misten, is of er sprake was van corona (18,8%).

Tussentijds samenvattend, zien we het volgende. De informatievoorziening over corona en wat dat betekent voor het werk op straat, komt voor politiemensen niet echt snel op gang. Wel komt ze op gang via de bij de politie geëigende weg: het is de leiding die

de informatievoorziening regelt en in gang houdt, vooral via de briefing en de e-mail. In één van de drie teams gebruikt de leiding bovendien WhatsApp, opvallend vaak door de politiemensen van dat team genoemd als informatiebron. De organisatiestructuur en het karakter van informatieorganisatie faciliteren zo gezien de totstandkoming van de informatievoorziening over corona. Alle politiemensen die we spreken, bevestigen dat zij informatie kregen over wat er van hen op straat werd verwacht. Eenmaal op gang is de informatiestroom omvangrijk en wisselt de berichtgeving frequent, wat verwarrend is. Politiemensen zijn daardoor selectief in het bijhouden ervan. Een en ander weerspiegelt vermoedelijk de weifelende en wisselende landelijke beleidsreacties op de virusuitbraak. De basisteams hadden bovendien geen 'draaiboek informatievoorziening bij pandemie' dat houvast bood. Tegen deze bredere achtergrond zijn de kritiekpunten (trage start, te veel, te wisselend) geen verrassing.

De informatievoorziening voor het optreden bij gebeurtenissen op straat loopt voorafgaand aan het optreden in hoofdzaak via de meldkamer. Daar is in geval van een melding de uitvraag op corona belegd ('coronatriage') en politiemensen houden in hun optreden rekening met de uitkomst. Niet altijd kan de meldkamer duidelijkheid krijgen en geven. Maar tijdens het optreden verkrijgen politiemensen vaak van burgers nog aanvullende informatie over eventuele coronarisico's.

Tot zover de bevindingen uit de algemene interviews waarin politiemensen vertellen over de informatievoorziening tijdens hun straatwerk. In de 58 gebeurtenissen die we met politiemensen in de reconstructie-interviews doornamen, vroegen we naar de informatievoorziening in die 58 concrete situaties. In paragraaf 4.5.3 zagen we op basis van die 58 gebeurtenissen al dat informatie die zij krijgen vóórdat zij ter plaatse komen politiemensen vaak helpt bij hun optreden (in 67,9% van de gebeurtenissen), direct gevolgd door politiebeleid/protocollen (63,7%) en door informatie die zij nog krijgen *tijdens* het optreden (56,1%). Politiebeleid geeft algemene handvatten (bijv. een winkeldief niet aanhouden, geen mond-op-mondbeademing bij een reanimatie, bij voorkeur niet bij mensen naar binnen gaan). De informatie voorafgaand en tijdens een gebeurtenis heeft specifiek betrekking op die gebeurtenis, hoewel politiemensen ook vertellen dat de meldkamer soms de op die situatie betrekking hebbende protocollen memoreert.

Tijdens de noodhulp-surveillance vertelt de meldkamer de politiemensen op straat bij welke gebeurtenis hun optreden wordt gevraagd (inhoud van de melding) hoe dringend hun optreden is gewenst (prioriteit 1, 2 of 3), of er mogelijk spake is van corona (triage) plus eventueel nog achtergrondinformatie die de melder verstrekke of die de meldkamer/RTIC bij de melding heeft gevonden. Soms geeft de meldkamer nádat de politiemensen ter plaatse zijn gekomen nog informatie, ofwel omdat de politiemensen snel ter plaatse zijn ofwel omdat de meldkamer/RTIC dan nog nieuwe, aanvullende informatie heeft gevonden. Het voorgaande ontbreekt wanneer politiemensen optreden zonder dat de meldkamer daarbij betrokken is. Dat kan zich voordoen wanneer een burger hen op straat aanspreekt of zij op eigen initiatief in actie komen. Politiemensen hebben dan nog wel steeds de mogelijkheid om zelf informatie te vergaren door deze te vragen aan de meldkamer, door vragen te stellen aan burgers of collega's

of door gebruik te maken van hun smartphone. Via de smartphone kunnen politiemensen onder meer berichten zenden aan het RTIC, protocollen raadplegen via webapps, en via MEOS (mobiel effectiever op straat) politie-informatie opvragen over personen, locaties, vervoermiddelen en goederen (box 4.13).

Box 4.13 Optreden zonder rol van de meldkamer

De politiemensen zien tijdens de noodhulp een groepje van acht jongens in het Stadspark te dicht bij elkaar staan: ze houden geen anderhalve meter afstand. De politiemensen besluiten op te treden. De jongens staan rustig bijeen wat te drinken. Ze zijn 18-20 jaar oud en ze vieren een verjaardagsfeestje van één van hen. Ze moeten hun ID-bewijzen laten zien en de politiemensen checken die via MEOS-personen. Het verloopt probleemloos. Het politiebeleid is: 'als je een groepje jongeren dicht bijeen ziet: optreden, en de eerste keer waarschuwen'. Het is de eerste keer, dus de politiemensen geven de jongeren een waarschuwing en registreren dat in BVH (R501/1).

4.5.5 *Conclusies over de informatievoorziening*

Alle politiemensen die we spraken, vertelden dat zij bij aanvang van de pandemie informatie kregen over wat er van hun optreden op straat werd verwacht. Een meerderheid heeft daaraan voldoende houvast voor het werk op straat. Maar ook zeggen politiemensen dat de informatie traag op gang kwam, vaak wisselde en niet altijd eenduidig was. Soms was het te veel, ontstond een zekere informatiemoeheid en keken politiemensen er daarom niet meer naar. De informatie kwam primair van de leiding, via de e-mail en de briefing, dus langs de geijkte kanalen. In een van de basisteams heeft de leiding een WhatsAppgroep gemaakt voor het doorgeven van informatie.⁴⁵ Het lijkt er op dat dit experiment van deze teamleiding structurerend heeft gewerkt op de informatievoorziening.

Direct voorafgaand of tijdens het optreden bij een gebeurtenis krijgen politiemensen, in geval het een melding betreft, van de meldkamer informatie over een eventuele coronabesmetting bij betrokkenen ('coronatriage'). Soms memoreert de meldkamer dan ook nog een coronaprotocol. Informatie over een eventuele besmetting verkrijgt de meldkamer door daarnaar uitvraag te doen bij de melder. Heeft de meldkamer geen informatie, dan vragen politiemensen daarnaar bij de mensen waarmee zij op straat te maken hebben. We hoorden politiemensen niet vertellen dat de meldkamer het feitelijke optreden aanstuurt (bijv. gebruiken van beschermingsmiddelen, wijze van benaderen van een locatie, onderlinge taakverdeling, wijze van optreden). Het zijn de politiemensen die de beleidsinformatie plus de informatie over een melding vertalen naar een wijze van optreden. Ook tijdens corona leunt politiestraatwerk dus sterk op hoe politiemensen aan dat werk, op basis van beleids- en operationele informatie, uiteindelijk inhoud geven.

45 Toen was de communicatie-app 'BBM Enterprise' bij de politie nog niet ingevoerd.

Alles met elkaar maakt de politie voor haar informatievoorziening met overwegend succes gebruik van bestaande structuren en voorzieningen. Politie mensen houden met de verkregen informatie rekening in hun optreden om besmetting te voorkomen, bijvoorbeeld door naast het houden van afstand extra beschermende maatregelen te nemen. De praktijk toont zich echter complex. Géén informatie betekent immers niet dat er géén sprake is van een besmet persoon. Wel informatie over een besmetting is eigenlijk steeds niet meer dan een vermoeden. Zekerheid ontbreekt dus. Desondanks geeft informatie politie mensen steun bij hun optreden, meer dan de andere dingen waar naar we vroegen. De situatie dat politie mensen met de verkregen informatie iets hadden willen doen maar dat niet hebben gedaan, kwamen we niet tegen.

4.6 Hulpmiddelen

4.6.1 *Vraagstelling*

De achtste onderzoeksvraag luidt ‘Welke rol spelen hulpmiddelen in politiestraatwerk onder corona?’ Hierna volgt daarop een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.6.4.

We vroegen de 33 politie mensen die we spraken in het algemene interview of ze over het algemeen bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt over de juiste hulpmiddelen beschikken. De antwoordmogelijkheden zijn ‘nooit’, ‘soms’, ‘geregeld’, ‘vaak’ of ‘altijd’. Daarna stelden we de open vragen over welke hulpmiddelen ze beschikken en of er ook hulpmiddelen zijn die zij missen.

4.6.2 *Beschikbaarheid van hulpmiddelen*

Een ruime meerderheid van de politie mensen zegt ‘vaak’ of ‘altijd’ over de juiste hulpmiddelen te beschikken (71,9%); toch zegt ook een aantal ‘nooit’ of ‘soms’ (15,7%). Vooral missen politie mensen mondkapjes (21,9%) of, specifieker, medicinale mondkapjes (12,5%). ‘Het heeft wel lang geduurd voordat we mondkapjes op voorraad hadden. In de beginfase miste ik die heel erg. Van een goede bekende van me die op de ambulance zit weet ik hoe het bij hen toen was en dat zij verbaasd waren over het gebrek aan beschermingsmiddelen bij de politie’ (A804). Hierbij merken we op dat dit onderzoek gaat over de periode maart-mei 2020, wanneer de beschikbaarheid van mondkapjes nog een vrij algemeen, landelijk probleem is. De schaarste aan mondkapjes speelt ook in sommige gereconstrueerde gebeurtenissen. Een politie man gaat zonder mondkapje een te druk café binnen om de eigenaar te waarschuwen. ‘Ik had geen indicatie voor corona. Mondmaskers waren schaars en konden alleen gebruikt worden bij bijvoorbeeld een reanimatie en daarvan was hier geen sprake.’ Maar terugblikkend zegt hij: ‘Ik had een mondmasker op kunnen doen, dus in die zin had het optreden beter gekund’ (R401/2). Een andere gebeurtenis is de automobilist die met alcohol op in de sloot is gereden en die spuugt naar de politie mensen die hem uit de auto willen helpen (par. 4.2.1). De politie mensen hebben enkel handschoenen aan. ‘De middelen

waren schaars, dus konden niet bij iedereen ingezet worden.' Hier speelt echter ook een rol dat de politiemensen niet verwachtten dat de man op hun hulp zou reageren door te gaan spugen (R012/1). Eén politievrouw zegt dat ze wat hulpmiddelen betreft handschoenen en in het begin ook arrestantentransport heeft gemist. Alles overziend is evenwel de hoofdlijn dat een ruime meerderheid (65,6%) van de politiemensen zegt geen hulpmiddelen te missen voor het werk op straat.⁴⁶

Op de open vraag 'Wat voor specifieke hulpmiddelen heb je bijvoorbeeld?' zijn de meest gegeven antwoorden 'mondkapjes' (81,8%) en 'overall' (78,8%). Daarna volgen 'handschoenen' (57,6%), 'desinfectiegel' (51,5%) en 'spatbril' (42,4%). Minder vaak genoemd is de 'coronakit' (18,2%): een set met hulpmiddelen in de politieauto. 'Het coronapakket houdt in: overall, bril, handschoenen, medische mondkapjes, dus middelen om bij een woning met corona naar binnen te kunnen' (A804). Mogelijk noemen politiemensen de coronakit niet vaak omdat we vroegen naar *specifieke* hulpmiddelen. Tweemaal noemen politiemensen nog schoonmaakdoekjes (6,1%).

4.6.3 *De rol van hulpmiddelen tijdens het optreden*

Tot zover de beschikbaarheid van hulpmiddelen. Bij de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen vroegen we welke rol hulpmiddelen spelen in het optreden. We zagen reeds in paragraaf 4.4.4 dat de aan- of afwezigheid van hulpmiddelen niet van doorslaggevende invloed is op het optreden van politiemensen. Beleidsinformatie (zoals coronaprotocolen) en operationele informatie (vooraf dan wel tijdens het optreden) bepalen het optreden. Hulpmiddelen zijn niet echt vaak tot hulp en relatief vaak tot last, constateerden we in paragraaf 4.4.4. Het mag dan ook geen verbazing wekken dat ze weinig bepalend zijn voor hoe politiemensen optreden in de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen.

Hoe politiemensen in een bepaald geval optreden, ligt overwegend vast in het politiebeleid en de politiecultuur. Binnen de daarmee gegeven hoofdlijnen, handelen politiemensen naar bevind van zaken. Soms blijkt er iets anders aan de hand dan in eerste aanleg scheen en soms ontwikkelt een gebeurtenis zich onverwacht door wat burgers inbrengen of nalaten, maar steeds is er een voor de politiemensen bijpassend schema voor het optreden – en dat wordt niet bepaald door de coronahulpmiddelen die zij ter beschikking hebben. Die kunnen tijdens het optreden zelfs fysiek in de weg zitten. Bij de vechtpartij op een trap beslaat de bril van een politieman vanwege het mondkapje (box 4.9) en de politieman die vertelt over de zelfdoding waarbij het hoofd van de romp is gescheiden (box 4.11) zegt over het aantrekken van het beschermende pak *niet* 'dat hielp me in mijn optreden' maar 'dat maakte het optreden lastig' (R502/1). Ook bij een andere lijkvinding vindt de betrokken politieman de beschermingsmiddelen lastig: 'Omkleden kost tijd, is niet praktisch, je kan met dat pak aan niet meer bij je wapen, ik deed het omkleden voor de voordeur' (R604/2). Op de vraag welke invloed hulpmid-

46 Eén politievrouw zei dat ze op het bureau spatschermen had gemist, maar dat valt buiten dit onderzoek, dat immers gaat over het werk op straat.

delen hadden op het optreden, kregen we in bijna de helft van de gereconstrueerde gebeurtenissen (49,1%) als antwoord 'dat had geen betekenis' (tabel 4.5). Met andere woorden: het zijn in die gevallen niet de hulpmiddelen die bepalen hoe politiemensen bij een voorval optreden. Frequent was echter ook het antwoord 'dat hielp me in het optreden' (30,9%) en minder vaak luidde het antwoord 'dat maakte het optreden lastig' (18,2%). De balans lijkt daarmee positief.

Tabel 4.5 De betekenis van hulpmiddelen voor het optreden (n = 55)

Antwoord	% genoemd
Dat had geen betekenis	49,1
Dat hielp me	30,9
Dat maakte het lastig	18,2
Dat hielp me én maakte het lastig	1,8

Het gebruik van coronabeschermingsmiddelen heeft niet alleen effect op fysiek comfort of besmettingsgevaar, maar ook op het verloop van de interactie en dan niet omdat een mondkapje het spreken verstoort, maar vanwege de symboliek die van de beschermingsmiddelen uitgaat. Politiemensen wegen dat mee. Bij de vechtpartij met daklozen (box 4.4) begonnen de politiemensen het gesprek zonder beschermingsmiddelen: geen mondkapje, geen handschoenen, geen beschermende overall. 'Het zou ook raar zijn om zo'n pak aan te trekken bij een normaal gesprek, want dan houd je het niet laagdrempelig' (R712/1). Een andere politiemans zegt over het gebruik van mondkapjes in de begintijd van de pandemie dat hij vaak onbeschermd ergens naar binnen is gegaan, ten eerste omdat er toen nog niet altijd mondkapjes beschikbaar waren, maar óók 'omdat we geen angst wilden veroorzaken voor burgers' (A804). Een politievrouw vertelt over een reanimatie waarbij ze wel een mondkapje gebruikte, maar niet het voorgeschreven pak aantrok. Toen zij ter plaatse kwam, waren burgers namelijk al met de reanimatie begonnen en 'het is niet ethisch om een burger door te laten gaan met reanimatie van een mogelijk besmet persoon terwijl de politie een beschermend pak aantrekt' (R102/1). Politiemensen kiezen dus soms voor het *niet* gebruiken van hulpmiddelen vanwege het verwachte effect daarvan op de interactie en/of de beeldvorming. Bij een situatie met een verward persoon besluiten de politiemensen gaande de interventie zich wel te beschermen, wat vervolgens bij de omstanders tot een schrikreactie leidt (box 4.14). Het voorval illustreert dat het gebruik van coronabeschermingsmiddelen doorwerkt in de sfeer en emoties tijdens de gebeurtenis.

Box 4.14 Politieoptreden in beschermende kleding: effect op de sfeer

'Dit was in de beginperiode toen het nieuws over corona nog niet zo was geland. Er was een jongeman die geestelijk niet helemaal in orde was, die een andere jongeman op de grond had gegooid. Omstanders hadden de verdachte vastgepakt en hielpen het slachtoffer. Dat was niet heel coronaproof, maar het heeft wel geholpen. Deze burgers hadden zich niet gerealiseerd dat

ze afstand moesten houden in verband met corona. Het was onstuimig toen wij aankwamen, ze wilden elkaar in de haren vliegen. Wij scheidden de partijen en toen was het weer rustig. De verdachte zei zelf dat hij corona had, in zijn geestelijke toestand. Daarna hebben we een beschermingspak aangedaan. We hebben hem dus eerst benaderd zonder mondkapje, daarna met een beschermingspak, mondkapje en handschoenen. Toen schrokken de omstanders van onze reactie en beseften dat ze hem hebben aangeraakt. We hebben hen geadviseerd dat ze bij klachten naar de huisarts moesten gaan. We hebben de burger die de verdachte heeft aangeraakt desinfecterende gel gegeven voor zijn handen. We hebben ook de gegevens genoteerd van degeene die in aanraking is gekomen met de verdachte en het slachtoffer' (R612/1).

Soms gebruiken politiemensen geen beschermende hulpmiddelen omdat ze domweg geen aanleiding daartoe zien, zoals bij het verbaliseren van jongeren die de coronaregels overtreden door met z'n vieren in een auto te zitten (R512/2), of bij het wegsturen van studenten uit een te druk pand (R112/1). Over het laatste geval zeggen de politiemensen: 'Geen hulpmiddelen gebruikt; we hadden mondkapjes, maar dit was niet nodig.' Over het beëindigen van een groot feest zegt een politieman: 'Geen beschermingsmiddelen gebruikt, geen handschoenen of mondkapjes, dat was ook niet noodzakelijk omdat alles rustig liep' (R104/1).

Wanneer de meldkamer politiemensen naar een gebeurtenis stuurt, kan zij hen wijzen op het bijbehorende coronaprotocol en hen stimuleren op die wijze te handelen. Box 4.3 toont een voorbeeld daarvan. Bij een melding over een reanimatie wijst de meldkamer op het aantrekken van de beschermende pakken. De politiemensen volgen dat advies op – maar daardoor vergeten ze dan weer om direct ook de AED mee te nemen. 'Doordat je uit je routine bent, ben je toch minder goed bezig' (R101/1). In een andere casus, een lijkvinding met een sterk vermoeden van corona, zegt de meldkamer aan de politiemensen 'Houd rekening met corona, neem het zekere voor het onzekere en gebruik hulpmiddelen'. De politiemensen doen dat. Ook nu zegt een betrokken politieman daarover dat de hulpmiddelen het optreden lastig maken. 'Een mondkapje is niet fijn om op te hebben, het ademt minder makkelijk en het duurt langer voordat je naar binnen kan. Je moet rekening houden met alles wat je aanraakt, dat je je gezicht niet aanraakt met dezelfde handschoenen. Nu was er geen spoed bij, maar als er wel spoed is, is dat lastig.' Verder zegt hij dat de hulpmiddelen 'bepalen dat je minder lang in de woning blijft en meer afstand bewaart' (R802/2).

4.6.4 *Conclusies over hulpmiddelen*

Een ruime meerderheid van de politiemensen zegt over de juiste hulpmiddelen te beschikken en geen hulpmiddelen te missen. Niet zozeer de *beschikbaarheid* maar het *gebruik* van de hulpmiddelen plaatst politiemensen voor lastigheden in het werk op straat. Aan het gebruik van coronabeschermingsmiddelen zitten verschillende kanten. Ten eerste die waarvoor ze bedoeld zijn: het reduceren van besmettingsgevaar voor

politiemensen. Ten tweede brengt het gebruik fysiek ongemak met zich mee en in politiewerk is dat soms erg onhandig of zelfs gevaarlijk (bijv. beslagen bril, wapen buiten bereik, handelingsroutine kwijt). Ten derde kent het gebruik van coronabeschermingsmiddelen een symbolische of emotionele kant, met mogelijk effect op de sfeer tijdens het optreden. Het gebruik van beschermingsmiddelen maakt het politiemensen niet zelden lastig om, in termen van Goffman (1959), een overtuigende presentatie van goed politiewerk neer te zetten. Dat valt niet weg te poetsen door te wijzen op het nut van beschermingsmiddelen in termen van ziektepreventie. Ziektepreventie en het overtuigend presenteren van goed politiewerk zijn nu eenmaal verschillende kwesties en hetgeen helpt bij het één is niet vanzelf ook behulpzaam bij het ander.

Politiemensen die kennelijk niet zo zwaar tillen aan corona laten soms beschermingsmiddelen achterwege vanuit de schijnbaar vrij nuchtere constatering ‘nu niet zo nodig’. We kregen geen voorbeelden van gebeurtenissen waarbij de politiemensen vervolgens daardoor in de problemen kwamen. De anderen twee aspecten vragen meer aandacht. Die staan namelijk geregeld direct in verband met het verloop van het optreden en de politiemensen zijn zich daarvan terdege bewust. Fysiek ongemak en de symboliek die uitgaat van het dragen van beschermingsmiddelen, inclusief de symboliek die uitgaat van het nemen van de tijd om de overall aan te trekken, werken door in het optreden. Soms hebben de politiemensen fysiek last van de hulpmiddelen, soms gebruiken ze geen hulpmiddelen om op die manier ongewenste (symbolische, emotionele) effecten te voorkomen, wat dan weer een extra besmettingsrisico met zich meebrengt als de situatie toch anders verloopt dan verwacht. Bij meldingen kan een interventie van de centralist van invloed zijn op het wel of niet gebruiken van de hulpmiddelen. Het lijkt echter, gezien de voorbeelden, realistisch gesproken niet geheel te voorkomen dat politiemensen in situaties belanden waarin ze achteraf gezien liever wel een beschermingsmiddel hadden gebruikt. Het spanningsveld tussen het nemen van beschermingsmaatregelen vanuit epidemiologisch perspectief en het neerzetten van ‘goed politiewerk’ verdient een expliciete plek in discussies over het gebruik van beschermingsmiddelen door politiemensen.

4.7 Corona en ethiek in politieoptreden

4.7.1 Vraagstelling

De negende onderzoeksvraag luidt ‘Kent politiestraatwerk onder corona specifieke ethische kwesties? In deze paragraaf geven we daarop een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.7.4.

We vroegen politiemensen naar ethische aspecten in hun straatwerk onder corona. We lichtten dat in het gesprek als volgt toe: ‘Daarbij kan je denken aan, *als gevolg van corona*, minder goed politiewerk dan je zou willen, privacyschending, ongelijke behandeling of het moeten afwegen van zwaarwegende tegengestelde belangen.’ We stelden dit aan de orde in de interviews over politiestraatwerk in het algemeen en bij elk van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen.

4.7.2 *Vijf algemene ethische kwesties voor politiemensen*

In de algemene interviews zeggen veertien politiemensen dat het optreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt ethische aspecten kent (43,8%⁴⁷). Het zit hen om te beginnen dwars dat zij vanwege corona in hun werk niet altijd kunnen optreden zoals ze gewend zijn en dan dus niet de bijbehorende kwaliteit kunnen leveren. Iemand vanwege de coronaregels niet aanhouden, zoals een winkeldief, is daarvan een voorbeeld, maar ook het niet uitnodigen van een verdachte voor verhoor. 'Aangiften moesten ook telefonisch, bijvoorbeeld de simpele aangiften zoals woninginbraak, fietsendiefstal, dat soort dingen; grotere aangiften moesten op een gegeven moment ook wel via de telefoon' (A014). Niet kunnen 'doorpakken' is daaraan verwant, zoals bij huise-lijk geweld. 'Een vrouw was al gevlucht naar een blijf-van-mijn-lijfhuis, dus ze was veilig. Daarom een afweging gemaakt om geen interventie te plegen, terwijl het goed zou zijn om hem wel op te pakken. Hoe langer je wacht, hoe meer de herinneringen van getuigen vervagen. In dit geval is zij telefonisch gehoord, maar er staat geen handtekening onder' (A402). Bij dergelijke tegengestelde belangen moest er 'gekozen worden tussen gezondheidsveiligheid en maatschappelijke veiligheid' (A702). 'Een persoon had zijn identiteitskaart niet bij zich. Nu gingen we niet naar zijn huis, en als gevolg daarvan is de identiteit niet vastgesteld en werd de zaak afgewezen door het Openbaar Ministerie' (A312). Verder gaan er bijvoorbeeld alcoholcontroles en grenscontroles niet door. 'Bijeenkomsten met gemeente en ketenpartners moesten afgezegd worden. Je kon dan geen afspraken maken, niet echt in een gesprek. Dat zat dan de kwaliteit van het werk in de weg' (A014). De hiervoor genoemde veranderingen komen volgens politiemensen doordat zij rekening moeten houden met besmettingsgevaar alsook door een geringere politiecapaciteit vanwege corona.

Een tweede kwestie die politiemensen noemen is inconsequent optreden in verband met de anderhalvemetermaatregel. Waar ze dan moeite mee hebben, is dat het bevoegde gezag soms niet optreedt tegen massale overtreding van die regel, terwijl zij vervolgens in hun wijk aan burgers moeten uitleggen dat afstand houden toch echt verplicht is en zij geacht worden de regel te handhaven. 'Ik vind de demonstratie op de Dam een voorbeeld als je het hebt over ongelijke behandeling'.⁴⁸ Er zijn grove inschattingfouten gemaakt door de gemeente en de politie. Als je het hebt over belangenverstrengeling: hierbij heeft de burgemeester zich behoorlijk laten leiden door eigen voorkeur, niet door veiligheid' (A111). 'Ik zie dat we soms met twee maten meten. We hebben een keer een jongerenfeest in het bos beëindigd met een grote politie-inzet. Er waren zo'n drie- tot vijfhonderd jongeren aan het feesten. Daar is de ME op ingezet, we deelden ongeveer honderd bekeuringen uit en er waren ongeveer tien aanhoudingen. Een ander geval was het uitzwaaien van een spelersbus van een voetbalclub door zo'n tweehonderd hooligans die geen anderhalve meter afstand hielden. Daar is niet tegen opge-

47 Eén antwoord ontbreekt, n = 32.

48 Het gaat over de Black Lives Matter-demonstratie op 1 juni 2020. Deze hoort dus net niet meer tot de periode waarover dit onderzoek gaat (maart t/m mei 2020).

treden. Dat heeft met politiek te maken' (A504). 'Ik moet mensen op straat aanspreken en bekeuren op hun gedrag, terwijl we op andere plekken zien dat vergelijkbaar gedrag totaal geen probleem is, zoals gedrag van eigen ministers en in volle vliegtuigen. Dat maakt het werk niet makkelijker. Als we iemand aanspreken op de maatregelen, worden we regelmatig geconfronteerd met de logica van de maatregelen, en dat is lastig uit te leggen' (A712).

Ten derde wijzen politiemensen in de algemene interviews op het als gevolg van corona maken van nieuw onderscheid tussen mensen. Vooral jongeren krijgen vanwege corona extra politieaandacht omdat zij vaak in groepen bijeen zijn en frequent uitgaan. 'Bij ons zit veel horeca, daarvan wordt vooral gebruikgemaakt door de groep van achttien tot dertig, studenten en de jonge werkenden. Dat is ook de groep die zich wat minder aan de regels houdt dan de ouderen; daar heb je dan wat meer aandacht voor. Je moet er dan wel voor waken dat je ook voor de rest blijft uitkijken, dat je je niet gaat toeleggen op een bepaalde groep, dat als er jongeren bij elkaar staan dat dat dan dus gewoon de probleemgevallen zijn of zo. We moeten ervoor waken dat we die groep niet te veel aanpakken, dat je daarop anders handelt. Je moet elke situatie opnieuw afwegen, dat moet altijd: ervoor waken dat je je alleen op één groep concentreert' (A601). Politie mensen krijgen door corona als het ware een andere doelgroep waarop zij moeten letten: mensen die te dicht bij elkaar staan. Dat staat ver af van de klassieke doelgroep van criminelen en overlastplegers. De nieuwe doelgroep van 'mensen en speciaal jongeren die het leuk willen hebben samen' krijgen politiemensen mentaal niet zomaar in hun doelgroep ingepast. Het voelt lang niet altijd goed om die nu ook aan te pakken (overlastgevende hangjongeren uitgezonderd, want die vielen immers al in de politiedoelgroep). Een van de politiemensen zegt hierover: 'Je moest schakelen: van criminelen aanpakken naar burgers aanpakken die geen afstand hielden. We liepen in het begin op tegen: wat zijn de regels precies, sta je erachter, moet ik nu serieus mensen gaan aanspreken op afstand houden? Hiervoor ben ik toch niet bij de politie gekomen' (A014).

Ten vierde is het voor politiemensen bij tijd en wijlen gevoelsmatig bezwaarlijk dat zij in hun contact met burgers, en dan vooral burgers die hulp nodig hebben, afstand moeten houden en hen soms in een corona-uitdossing tegemoet moeten treden (mondkapje, handschoenen, overall). Zij kunnen zich daardoor dan niet presenteren zoals ze gewend zijn, wat ongemakkelijk voelt. Box 4.4 ('Samenscholing van daklozen') gaf daarvan een voorbeeld. 'Het zou ook raar zijn om zo'n pak aan te trekken bij een normaal gesprek' (R712/1). Ook kwam in paragraaf 4.1 al voorbij: 'Je kan niet meer je hand op een schouder leggen om iemand gerust te stellen' (A602). en 'Het is niet ethisch om een burger door te laten gaan met reanimatie van een mogelijk besmet persoon terwijl de politie een beschermend pak aantrekt' (R102/1). Een andere politie-vrouw vertelt dat ze bij een overleden vrouw binnenkomt in beschermingspak. Ze verontschuldigt zich tegenover de aanwezigen dat ze een pak aanheeft 'omdat het raar is en niet persoonlijk' en ze legt uit waarom ze het pak draagt. 'De mensen waren begripvol en toen vastgesteld was dat er geen corona was, heb ik mijn pak uitgedaan' (A812).

Tot slot noemen politiemensen de reanimatie als gebeurtenis met een ethisch dilemma vanwege corona – niet zozeer op basis van aangedragen praktijkvoorbeelden, maar meer als typische casus die het probleem duidelijk maakt. Het gaat dan immers om de ultieme keuze tussen reddend handelen en de eigen gezondheid. Politiemensen beelden zich die situatie in en bedenken welke keuze zij zouden maken en hoe zij zouden handelen. ‘Uiteindelijk doen we toch wat we moeten doen. Bijvoorbeeld reanimatie. Ik red liever iemands leven en krijg vervolgens corona, dan dat ik niks doe. Vooral bij bijvoorbeeld reanimatie van een kind. Bij een ouder persoon zou ik geen mond-op-mondbeademing geven, maar bij een kind had ik dat wel gedaan. In gesprek met collega’s hebben zij aangegeven ook zo te handelen’ (A302). ‘Ik heb het ook met een collega gehad over beademing. Er werd gezegd dat er niet beademd mocht worden, maar ik zou mijn collega’s en burgers wel beademen en ik hoop dat ze dat ook voor mij doen’ (A812). Het is, net als in eerdere voorbeelden, een situatie waarin politiemensen aangeven een stap voorwaarts te doen als het erop aankomt. De reanimatie laat zich in gedachten eenvoudig plaatsen op het scherp van de snede (probeer ik een leven te redden als ik daardoor zelf een direct besmettingsrisico loop?) en is aldus te zien als het archetype van een coronagebeurtenis in politiestraatwerk.

We vroegen de veertien politiemensen die ethische aspecten benoemden hoe zij daarmee omgaan. Het meest gegeven antwoord is dat zij in plaats van wat ze hadden willen doen, iets anders deden of niets hebben gedaan ($n = 9$; 64,3%). Dat is inclusief antwoorden als ‘heroverwegen van prioriteiten’ en ‘mijn discretionaire ruimte gebruiken’. Prioriteiten worden onder druk van corona opnieuw gesteld en werkwijzen herzien. Soms, aldus een politievrouw, houdt de politie een verdachte niet aan (‘met het risico dat je hem of haar moet verplaatsen en kans hebt op besmetting’), maar noteert naam, adres en telefoonnummer om de persoon later te verhoren. Als iemand bijvoorbeeld een boete niet heeft betaald en daarvoor moet vastzitten, wordt iemand die drie dagen moet zitten niet aangehouden, ‘maar iemand die tien dagen of langer moet zitten wel’ (A102). Een geval van huiselijk geweld is in hoofdzaak telefonisch behandeld. ‘We hebben de burens gebeld en gevraagd of ze iets gezien of gehoord hebben. Zo is de zaak voorbereid tot het punt dat de verdachte gehoord kon worden. Toen het relatief veilig was, is de verdachte gehoord’ (A402). Een politievrouw vertelt dat ze soms bewust niet bekeurt, ook niet ‘toen de politie al in de handhavingsfase zat’. Dezelfde politievrouw grijpt in een andere situatie juist wel in. ‘We mochten geen aanhoudingen en signaleringen meer doen.’⁴⁹ Maar er was iemand in de wijk die net een uitspraak had gehad en een gevaar voor de maatschappij was, een zedendelinquent, terwijl kinderen veel thuis zijn. Deze man had ook geen dagbesteding of begeleiding. Ik vond dat deze persoon echt naar de PI [penitenteaire inrichting] moest. Daarom hebben we in overleg met de PI deze man alsnog naar de PI gebracht.’

Politiemensen wegen het (ingeschatte) risico dat zij besmet raken af tegen wat zij in hun werk willen bereiken. Ze wegen daarbij ook het politiebeleid, nemen de situatie

49 ‘Signaleringen doen’: iemand die in de politieregistratie gesignaleerd staat en dus gezocht wordt (bijv. als verdachte of voor een openstaande boete) aanhouden en meenemen naar het bureau.

waar zij voor staan in acht en maken de balans op. ‘Je maakt die afweging voor jezelf, maar dat gaat heel snel. In bepaalde gevallen heb ik bewust gekozen me niet aan voorschriften te houden, zoals het schudden van een hand om beter contact te maken als dat in een situatie nodig is’ (A104). Algemene richtlijnen spelen een rol, maar politiemensen wegen de ernst van de situatie nadrukkelijk mee. ‘Je moet het maar accepteren. Je gaat in discussie en in overleg met het OM [Openbaar Ministerie], maar uiteindelijk maakt het OM die keuze. Ik wil mijn werk goed doen en als dit het maximale is om mijn eigen gezondheid te garanderen, dan doe ik dat. Het moet wel in verhouding staan. Iemand van een steekpartij nemen we mee op de achterbank, want dit heeft een grote maatschappelijke impact. Dat doen we niet bij een bekeuring’ (A312).

Het wel of niet doen van een aanhouding is een terugkerend thema. Net als bij de reanimatie conflicteren dan persoonlijk besmettingsgevaar en maatschappelijke veiligheid op hun scherpst. Aanhouden betekent immers lichamelijk contact en bovendien een gereede kans op een vechtpartij. De politie heeft derhalve nieuwe protocollen voor vervoer van arrestanten. Zij kunnen met een aparte arrestantenbus vervoerd worden. ‘Deze bus heeft cellen met afzuiging en de cellen worden gereinigd met alcohol nadat de arrestant eruit is. In het begin van de lockdown was het protocol dat het aanhoudend koppel de arrestant achterin de bus zet en hem of haar er ook weer uithaalt en de bus zelf reinigt. De chauffeur van de bus is dus alleen de vervoerder. Dit protocol is over de hele stad uitgezet. Het buitengebied had het ook, maar die zijn vrij snel weer afgeschaald’ (A312).

Op de vraag hoe zij in hun werk omgaan met ethische aspecten van corona, geven vijf politiemensen antwoorden die we classificeerden als ‘overig’. De antwoorden waren: ‘geduld hebben’ (A404), ‘ik heb gelukkig geen reanimatie gehad waarbij ik de keuze moest maken’ (A812), ‘het beste ervan maken’ (A014), ‘ik leg het uit aan de burger’ (A712) en ‘zoveel mogelijk informatie verzamelen over mogelijke corona’. Dat laatste antwoord werd direct gevolgd door: ‘Maar soms ontkom je er niet aan dat je fysiek moet handelen en dat je de regels moet overtreden’ (A902) – wat toch weer lijkt te wijzen op het in principe anders aanpakken dan vóór corona, maar ondanks corona toch optreden als de situatie dat ingeeft.

4.7.3 *Ethische kwesties in 15 concrete gebeurtenissen*

Bij elk van de 58 gebeurtenissen die we met politiemensen reconstrueerden vroegen we hun of het optreden bij deze specifieke gebeurtenis normatieve of ethische aspecten kende en hoe ze daarmee in dat geval zijn omgegaan. Ruim een kwart van de gebeurtenissen waarover ze vertellen, kent volgens de politiemensen een ethisch aspect (26,3%).⁵⁰

Bij zes gebeurtenissen is sprake van een zekere mate van medeleven met een bij het optreden betrokken of belanghebbende partij. De politiemensen verplaatsen zich in

50 Bij één gebeurtenis ontbreekt het antwoord (n = 57). Bij vijf politiemensen hebben beide gebeurtenissen die zij ons vertellen een ethisch aspect (R601, R012, R112, R104, R504).

die partij en realiseren zich dat vanuit die optiek wel iets tegen het optreden is in te brengen, ook als ze handelen conform de richtlijnen. Bij het doorvoeren van beperkende maatregelen op een te drukke markt: 'Ik kan me goed voorstellen dat die marktmen- sen hun werk zien verdampen. Ik begrijp dat ze het er niet mee eens zijn, dat kan. Alles wat we doen is ethisch, zo'n aspect zit er altijd aan. Je moet je werk dus kunnen uitleg- gen. In dit geval: die mensen op de markt zijn bang voor hun bestaan, dus die reageren anders dan normaal. Daar moet je ook een beetje in mee kunnen veren (R601/1). De- zelfde politieman vertelt over een gebeurtenis waarbij het ethische aspect bestaat uit het doseren van geweld. Het gaat om de man die is aangehouden voor het op straat kopen van drugs (par. 4.2.2). 'We pakten hem beet, we zeiden wat we hadden gezien en dat hij was aangehouden. We stonden te wachten op vervoer. Toen ging die man om zich heen hoesten en hij riep "corona, corona". (...) We hebben deze verdachte op de grond gedrukt en geboeid. Dan wordt er dus geweld gebruikt, maar daarna gaan we ook het gesprek aan. Hij zegt "sorry" en dan houd je wel de verbinding. Als hij aangeeft dat hij fout zat, dan moet je dat accepteren en afschalen. Je moet blijven praten en uit- leggen wat je doet. Dat is inherent aan het werk, net als bij de situatie op de markt' (R601/2). Een ander voorbeeld betreft het beëindigen van een illegaal feest. 'Persoon- lijk vond ik het ethisch bezwaarlijk dat de horeca dichtgaat en iemand een illegaal feest geeft om daar financieel gewin uit te halen. Dat vind ik persoonlijk een motivatie om het feest te stoppen (R104/1). Dezelfde politieman vertelt over het optreden tegen het eerdergenoemde beruchte café waar men 'schijnt aan corona'-feestjes houdt (box 4.3). Daar speelt een rol dat de buurt hiervan lang genoeg last heeft gehad. Dermate erg dat ook het aanzien van de politie in het geding komt. 'Het café had al heel lang de naam dat ze deden wat ze wilden en dat ze ermee weg konden komen. We wilden nu ook het zerotolerancestatement maken dat de politie de baas op straat is. Het was dus nu tijd voor 'heel direct en rechtlijnig zijn en niet toegeven' (R104/2). In het eerder aangehaal- de geval van de bestuurder die met een slok op de sloot inreed en naar de politiemens- en spuugde, betrof het medeleven weer een andere beroepsgroep: 'Deze man was een klootzak en in het ziekenhuis gedroeg hij zich ook asociaal. We moeten hem hulp ver- lenen, maar hij is bijna het ziekenhuis uitgelopen omdat hij de zorg weigerde. Het is dat wij hem weer hebben meegenomen, anders was hij weg. Het ziekenhuis heeft het zwaar en moeilijk en dan moet ik zo'n persoon die geen zorg wil daarheen brengen' (R012/1). Bij het beëindigen van een nachtelijk feest was strikt optreden juist het probleem. 'Als jongeren op de grond zitten en een tik krijgen omdat ze moeten blijven zitten, dan vind ik dat te ver gaan. Het zijn kinderen die een leuke tijd willen hebben en geen hooligans. Ik ben terughoudend geweest met geweld gebruiken' (R504/1).

In vier gebeurtenissen waarover politiemensen vertellen, is de ethische kwestie dat zij niet kunnen doen wat ze eigenlijk zouden willen doen, en dus in dat geval niet kunnen voldoen aan hun eigen beeld van passend politieoptreden. Dat was bijvoorbeeld bij een te druk park. 'Nu lag alles heel erg op politiek niveau. Normaal zouden we gaan optre- den, maar nu lag alles onder een vergrootglas, dus we konden nu niet optreden zoals we zouden willen doen. Het park leeghalen zouden we het liefste doen, maar daarin werden we niet gesteund' (R101/2). De andere gevallen waren geen hand kunnen ge-

ven bij aanvang van het optreden (R802/1), geen mond-op-mondbeademing kunnen toepassen (R504/2) en niet kunnen doorpakken bij een ruzie in een AZC omdat de aanwezige chef het afdeed met een laatste waarschuwing (R012/2).

Bij drie gebeurtenissen houdt het ethische aspect verband met privacy. Een bewoner van een AZC is aangehouden vanwege een vechtpartij. 'Toen de verdachte was getest en positief bleek, en ik vervolgens in quarantaine zat, hebben we de afweging gemaakt: gaan we de info dat de verdachte positief is getest delen met het AZC? We hebben overlegd met de hovj [hulpofficier van justitie], en die vond dat we in ieder geval het slachtoffer van de mishandeling op de hoogte moesten stellen en dat hebben we gedaan, ook al mag dat eigenlijk niet, maar ja' (R604/1). Een andere politieman vertelt over een ethische kwestie in relatie tot optreden in de woning op basis van de noodverordening. 'Een melder had daar gezien dat er meerdere studenten aanwezig waren. De noodverordening was toen al van kracht. Toen hebben we iedereen verzocht naar buiten te gaan. Na enig aandringen deed iedereen dat. Nu is het optreden binnen een woning op grond van een noodverordening afgeschaft en *not done*. Stel dat we nu mensen binnen zien met een groep, dan kunnen we hen aanspreken en verzoeken weg te gaan, maar dat kunnen we niet afdwingen, dat kon toen wel. Dat heeft te maken met privacy. Men stelt dat het een privacyschending in een woning is, maar dat vind ik niet. Publieke opinie is dat het niet meer geaccepteerd wordt. Optreden mag alleen in het publieke domein' (R112/1). Dezelfde politieman ziet in een andere gebeurtenis ook een ethische kwestie. Aan het begin van de coronacrisis, toen er nog geen noodverordening was, stuurde hij groepen mensen weg uit een park. De basis daarvoor is kabinetsbeleid, maar hij vraagt zich wel af of dat wel een voldoende basis is voor een dergelijke inbreuk op de privacy (R112/2).

Bij twee gebeurtenissen was er een spanningveld tussen optreden en besmettingsrisico voor de politiemensen. Over een agressieve winkeldief die spuugt: 'Je wilt de maatregelen in acht nemen, maar dat wil niet en er wordt van je verwacht dat je de boef pakt en dan wil je dat ook doen. Je wilt het liefste niet aan die meneer zitten maar dat moet' (R902/1). In een ander geval, een reanimatie, kiezen de politiemensen ervoor om niet hun beschermende pak aan te trekken omdat burgers al aan het reanimeren zijn en zij zich niet in hun bijzijn eerst willen gaan omkleden. 'Het is niet ethisch om een burger door te laten gaan met reanimatie van een mogelijk besmet persoon terwijl de politie een beschermend pak aantrekt' (R102/1).

In bijna alle gebeurtenissen met een ethische aspect houdt de ethische kwestie verband met de veranderingen die corona met zich meebrengt. Het gaat om het moeten afwegen van belangen in door corona verstoorde maatschappelijke verhoudingen, het gaat om het vanwege corona niet kunnen optreden zoals de politiemensen het liefst zouden willen en om het vraagstuk van privacy of om onzekerheid omtrent de rechtsgrond van het optreden. Drie gebeurtenissen springen er wat ons betreft uit.

De eerste is het beëindigen van een feest en het daarbij met de wapenstok optreden tegen jonge feestvierders. Hier is sprake van een geheel nieuwe situatie, namelijk optreden tegen jonge mensen enkel omdat ze in een groep bijeen zijn oftewel 'samenscholen' (zie ook par. 3.3). Er is voor de politie een nieuw strafbaar feit en daarmee een nieuwe

doelgroep ('samenscholers'). De ethische kwestie is hoe de politie zich tot deze nieuwe doelgroep verhoudt, hoe streng de politie ethisch gezien kan reageren op dit nieuwe strafbare feit en deze doelgroep. In elk geval niet alsof het hooligans zijn. Maar de jonge samenscholers laten opstaan ondanks een gebod te gaan zitten, is ook weer geen voor de hand liggende optie en dus is de (ethische) vraag waar de grens ligt.

De tweede gebeurtenis die eruit springt, is de vanwege drugs aangehouden man. Hij roept dan wel al hoestend 'corona, corona', maar dit is nu voor de politiemensen gewoon een ouderwets strafbaar feit en een klassiek geval van verzet waarop de politie dan ook klassiek reageert. Een verdachte die verzet pleegt, wordt 'tegen de grond gedrukt' en politiemensen moeten het daarbij toegepaste geweld matigen als de verzetpleger inbindt. Het optreden kent inderdaad een ethisch aspect, namelijk het juist toepassen en vooral het daarna juist doseren van geweld, maar de politie bevindt zich hier wel op een voor haar vertrouwd terrein, namelijk het optreden tegen een verzetpleger, en lost dat dan ook geroutineerd op.

De derde markante gebeurtenis is de situatie met de aangehouden verdachte die positief test en dan de beslissing om dat het slachtoffer te vertellen. Met elkaar strijden hier de privacy van de verdachte (medische gegevens) en het belang van het slachtoffer – en breder gezien de volksgezondheid. We weten niet hoe de politiemensen de uitslag van de test kennen (van een arts?, van de verdachte?). We weten wel dat politiemensen uitgebreid bespreken of ze de uitslag wel of niet doorgeven aan het AZC en/of het slachtoffer. Ze geven het uiteindelijk aan het slachtoffer door. Gezien de maatschappelijke discussie over de CoronaMelder-app, en dan met name over de privacywaarborgen ervan, kunnen we hier spreken van een duidelijk ethisch dilemma. Ook bij die app was de vraag hoe mensen die risico hebben gelopen op een besmetting omdat zij in aanraking waren met een besmet persoon, daarvan in kennis kunnen worden gesteld en tegelijk de besmette persoon te garanderen dat diens privacy (anonimiteit) gewaarborgd blijft. In het geval dat de politiemensen bij de hand hebben, is dat extra ingewikkeld. Wanneer de politie het slachtoffer in kennis stelt dat die in nauw contact is geweest met een positief geteste persoon, weet het slachtoffer natuurlijk meteen over wie het gaat.

4.7.4 *Conclusies over ethische kwesties.*

Corona brengt voor politiemensen nieuwe ethische vraagstukken met zich mee. Vanwege corona kunnen politiemensen niet altijd werken overeenkomstig hun eigen standdaarden van goed politiewerk. Ze passen hun werkwijzen daarop aan en vinden daarmee manieren om met de ethische kwesties om te gaan.

Wat ze niet zelf kunnen oplossen, zijn inconsequenties in de handhaving. Dergelijke inconsequenties hebben twee oorzaken: het bevoegde gezag dat soms wel en soms niet gedooft en de discretionaire ruimte van politiemensen die maakt dat 'de politie' soms wel en soms niet doorpakt. Veel politiemensen hebben een afkeer van de inconsequenties die aldus ontstaan, vooral omdat zij op straat aan burgers moeten uitleggen waarom iets dáár wel mag en hier niet. Een communicatieprotocol waarin staat hoe uitzonderingen op het beleid kunnen worden uitgelegd, zou politiemensen kunnen helpen.

Niet vaak vertellen politiemensen bij 'ethiek' over dingen die zij vanwege corona wél doen, maar die (gevoelsmatig) in strijd zijn met heersende maatschappelijke normen. Niettemin kregen we daarvan twee voorbeelden.

Ten eerste werd de zorg geuit dat de politie zich vanwege corona nu te veel focust op jeugd, omdat jongeren in de leeftijd van 18-30 jaar losser omgaan met coronamaatregelen dan ouderen. Daarbij viel de term 'leeftijd profileren'. Het uiteenhalen van jongelui die het gewoon samen gezellig willen hebben, is een nieuw onderdeel van het werk en is niet voor alle politiemensen even vanzelfsprekend. Hierbij zij vermeld dat de coronamaatregelen soms worden ingezet tegen 'lastige' jongeren waartegen politiemensen willen optreden, maar waarvoor ze eerder geen instrument hadden. Het was Ericsson (1982) die in zijn *Reproducing order* stelde dat politiemensen niet de wet *handhaven* maar de wet *gebruiken* om de orde en rust te bewaren. Met de coronamaatregelen zien we dit principe in de praktijk. Politiemensen hebben hun bedenkingen bij het wegsturen van jongeren die gewoon gezellig bijeen zijn; tegelijk komen de coronamaatregelen van pas voor het aanpakken van irritante groepen.

Ten tweede werd genoemd dat politiemensen soms weten dat een persoon corona heeft en dan die informatie vanwege de privacy van die persoon niet mogen doorgeven aan hen die door die persoon mogelijk zijn besmet. Zeker wanneer de mogelijk besmette personen onschuldig of slachtoffer zijn, hechten politiemensen eraan hen te informeren, hetgeen soms ook gebeurt.

Wat politiemensen vertellen, laat zien dat er niet één aanbevelenswaardige manier van werken is waarmee een bepaald ethisch dilemma kan worden opgelost. Steeds dienen politiemensen de omstandigheden van een bepaalde situatie te wegen. Ze komen dan tot een oplossing voor de situatie waarvoor zij op dat moment staan. Omdat de omstandigheden nieuw zijn (coronacrisis) doen zich tal van nieuwe situaties voor. Het belangrijkste is dan vermoedelijk dat er binnen een politieteam wordt gesproken over ethische dilemma's en de gekozen oplossingen. Vooral hoe in politiestraatwerk om te gaan met 'profielen' (in dit geval naar leeftijd profileren) en hoe met privacy, verdienen onderwerp van gesprek te zijn bij politiewerk in crisistijd. De politieleiding dient daarin het initiatief te nemen.

4.8 Zelfevaluatie van het politieoptreden

4.8.1 Vraagstelling

De tiende onderzoeksvraag luidt 'Had het optreden realistisch gesproken beter gekund? Zo ja, waarom en hoe?' In deze paragraaf geven we daar een antwoord op. Een samenvatting staat in paragraaf 4.8.3.

Aan de 33 politiemensen die we het algemene interview afnamen, vroegen we of het politieoptreden tijdens corona gedurende maart tot en met mei 2020 realistisch gesproken beter had gekund. Vervolgens stelden we de open vraag wát er beter had gekund. Politiemensen konden zoveel dingen noemen als ze wilden, maar meer dan twee komt niet voor.

4.8.2 *Wat kon beter?*

De helft van de politiemensen meent dat het politieoptreden onder corona realistisch gesproken beter had gekund (50,0%).⁵¹ Het vaakst kregen we een antwoord dat we hebben gecategoriseerd als 'handelingskaders hadden duidelijker moeten zijn' (n = 6), dus meer helderheid op voorhand over hoe de politie optreedt bij welke situatie.⁵² Of politiemensen bij 'duidelijkere handelingskaders' dachten aan hun eigen perspectief (weten wat te doen) of aan dat van de burger (voorzienbaarheid van overheidsoptreden) hebben we niet gevraagd. Een enkeling doelde specifiek op regionale handelingskaders; de handelingskaders binnen het basisteam waren dan dus wel voldoende duidelijk. Een ander had speciaal het oog op consequent optreden. Eén politiemans laat zien dat het realiseren van duidelijke handelingskaders een zekere balanceerkunst vraagt: 'meer duidelijkheid creëren in kabinetsbeleid en politiebeleid, en in alle geldende regels ruimte laten aan collega's om hun werk fatsoenlijk te doen' (A204).

Tweemaal noemen politiemensen dat het werk beter had gekund met betere (medicinale) mondkapjes en ook tweemaal dat het uitschrijven van een corona-pv eenvoudiger moet wat betreft de bewijsvoering. Politiemensen geven nog enkele andere antwoorden, elk éénmaal: wijkproblemen vlotter aanpakken, beter persoonlijk contact, meer beschermingsmiddelen, achter de deur kunnen handhaven op samenscholing, zaken fysiek afhandelen in plaats van telefonisch, voor de anderhalvemeterafstandsregel afspreken enkel de excessen eruit te halen. Soms zeggen politiemensen dat het straatwerk beter kan, maar kunnen ze zo gauw niet zeggen wat precies: 'altijd kan alles beter, het is nooit perfect' (A904), 'lastig te zeggen' (A212) en 'er zijn vast leerpunten, maar ik weet niet wat' (A104). Samengevat zegt de helft van de politiemensen dat het werk op straat gedurende maart-mei 2020 beter had gekund. Het vaakst genoemd is dat handelingskaders duidelijker hadden mogen zijn (18,8%).

Bij de 58 gebeurtenissen die we met politiemensen doornamen, vroegen we hun of het optreden in dat specifieke geval beter had gekund. In ruim een kwart van de gevallen zegt de betreffende politiemans of -vrouw dat het optreden realistisch gesproken beter had gekund (n = 16; 28,1%).⁵³ We vervolgden met de open vraag wát er beter had gekund. In de antwoorden zien we drie groepen: (A) het door de politiemensen toepassen van coronamaatregelen zoals het dragen van beschermingsmiddelen en het houden van afstand (n = 6), (B) de coronahandelingsvoorschriften of -kaders waarmee agenten werken (n = 4); (C) kwesties die wel het besproken politieoptreden aangaan, maar die niet zozeer te maken hebben met corona. We bespreken de drie groepen hierna.

(A) Zes antwoorden betreffen het niet door de politiemensen toepassen van coronamaatregelen zoals het dragen van beschermingsmiddelen en het houden van afstand.

(1) De reanimatie waarbij de politiemensen door het aantrekken van het coronapak in

51 Van één respondent ontbreken de gegevens, dus n = 32. Die ene respondent antwoordde 'Dat is moeilijk te zeggen, nee, daar kan ik niets over zeggen.'

52 Hier brengen we in herinnering dat in de onderzochte periode maart-mei 2020 achtereenvolgens zes noodverordeningen verschenen (zie par. 2.4).

53 Van één respondent ontbreken de gegevens, dus n = 57.

eerste instantie vergaten de AED mee te nemen. 'Het had dus sneller gekund als we hem eerst niet vergeten waren' (R101/1). (2) De verwarde man die door omstanders al op de grond is gewerkt en die op een gegeven moment zegt dat hij corona heeft, waarna de politiemensen beschermingsmaatregelen nemen. De geïnterviewde zegt dat ze sneller hadden kunnen vragen of er iemand corona had, 'maar je moet eerst iedereen kalmeren voordat je vragen kunt stellen'. Hij is alles overziend zeer tevreden met het optreden (R612/1). (3) Het beëindigen van een illegaal feest in een woning met zo'n tachtig feestgangers. De ontruiming ging niet optimaal wat betreft afstand houden. 'Het was een grote woning maar met een kleine doorgang naar buiten, dus veel mensen binnen die allemaal vlak langs ons naar buiten gingen.' Toch was de politiemans alles met elkaar tevreden over het optreden. 'In [een andere provincie] is een illegaal feest met 150 personen met ME ontruimd en wij deden met 6 een illegaal feest met zo'n 80 aanwezigen. We hebben veilig en goed gewerkt, behalve dat je met corona te maken hebt en er was een klein halletje. Dat had beter gekund. De ME hadden we niet nodig. Het doel is: het feest moet ten einde en de organisatoren een boete. Dat hebben we bereikt' (R701/1). (4) Onwel persoon die in huis ligt en bij kennis is. 'Als je zag hoe meneer eruitzag, hij zou corona kunnen hebben. We hebben hem naar beneden getild. Je ziet het wel allemaal, maar je gaat op de automatische piloot je werk doen.' Deze politiemans was ontevreden over het optreden 'vanwege het niet gebruiken van de mondkapjes' en voegde daar als les voor de toekomst aan toe: 'Als je symptomen ziet, dan meteen beschermingsmiddelen pakken' (R704/2). (5) De man die met alcohol op de sloot in reed en de politiemensen bespuugde toen zij hem uit de auto wilden halen (box 4.12). De betrokken politiemans zegt: 'We hadden van tevoren onszelf kunnen beschermen met een pak en mondkapje. We wisten niet dat hij zo ging reageren. We hadden alleen handschoenen aan en hebben hem zo uit de auto getrokken. Als we wisten dat hij zou gaan spugen, dan hadden we andere beschermingsmiddelen ingezet. Maar realistisch gezien hadden we die informatie niet. De middelen waren schaars, dus konden ze niet bij iedereen ingezet worden.' De politiemensen troffen deze man al eerder die dag, na een melding over ruzie met zijn dochter, en toen namen ze geen coronasymptomen waar (R012/1). (6) Het laatste geval in deze groep betreft een eerdergenoemde reanimatie. De politievrouw draagt bewust geen beschermend pak. De vraag of het optreden beter had gekund, beantwoordt zij met: 'Op papier altijd, op papier hadden we het pak aan kunnen trekken. Of het verstandig was geweest, weet ik niet. Een komende keer doe ik het toch weer zo. De vraag is of ik corona mijn leven laat beheersen of niet' (R901/1).

In de vorenstaande zes gevallen zeggen de politiemensen dat hun optreden, gezien in het licht van corona, in elk geval 'op papier' beter had gekund. Maar bedenkingen zijn er tegelijkertijd. In het laatste geval wil de politievrouw haar leven en werk niet door corona laten beheersen. In de casus van de man die met een slok op de sloot in rijdt, hadden de politiemensen voorafgaand aan het optreden meer beschermende maatregelen kunnen nemen, maar dat zouden ze dan bij elk burgercontact moeten doen, want elke situatie kan immers plots een onverwachte wending krijgen, en de middelen waren toen schaars. In de vierde casus (onwel persoon) is de politiemans onomwonden

ontevreden over het optreden en oordeelt zonder voorbehoud dat de politiemensen meer beschermingsmaatregelen genomen zouden moeten hebben. Het laat zich – achteraf en buiten de hectiek van het moment – aanzien dat de politiemensen ook bij de derde casus betere beschermingsmaatregelen hadden kunnen nemen. Ze gingen immers optreden in een hen onbekende woning. In het tweede geval (verwarde man) zeggen de politiemensen zelf achteraf dat ze gericht en eerder de hulpmiddelen hadden kunnen gebruiken en vragen naar corona ter plaatse. Hun optreden kenmerkte zich daarentegen, aldus deze politiemensen, door ‘We moeten het eerst maar even bekijken’ (R612/1). In de eerste casus doen politiemensen wel hun coronapak aan, maar vergeten daardoor in eerste instantie om de AED mee te nemen, ‘want doordat je uit je routine bent, ben je toch minder goed bezig’ (R101/1).

(B) De tweede groep antwoordt op de vraag wat er in het optreden beter had gekund, betreft de handelingsvoorschriften of -kaders waarmee agenten werken (n = 4). Het gaat om de vraag hoe de politie gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt aanpakt, los van de vraag of zij beschermingsmiddelen inzet. (1) Bij het optreden bij een te druk park oordelen de politiemensen dat de politieleiding en het lokale bestuur doortastender hadden kunnen zijn. De vraag was of de politie in een vol park zou gaan handhaven op de anderhalvemetermaatregel of dat het park geheel of gedeeltelijk zou worden afgesloten. De betrokken politievrouw was ontevreden over het politieoptreden. ‘Nu waren we aan het wachten’ (R101/2). (2) Op verzoek van een wijkagent controleren de politiemensen een café. Het was er te druk en ze gaan naar binnen om met de uitbater te spreken. Naderhand oordelen ze ten eerste dat ze beter mondkapjes hadden kunnen dragen en vooral dat ze überhaupt niet naar binnen hadden hoeven gaan. De politiemensen zijn ontevreden over het optreden. ‘We hebben nu een nieuwe werkmethode voor het toezien op de horeca. Langsrijden, waarnemen en dan een mutatie maken, en de wijkagent een mailtje sturen ter informatie met het BVH-nummer, zodat de wijkagent een en ander kan nalezen en op de hoogte is. De wijkagent onderneemt dan verdere actie. Dan hoeven wij op straat niet bij het café naar binnen, dat is veiliger voor ons. Ik weet niet zeker wie deze werkwijze heeft bedacht, maar ik meen dat dat via een wijkagent is gegaan’ (R401/2). (3) Een vol park aan het begin van de eerste coronagolf. De politiemensen gaan de mensen waarschuwen dat ze afstand moeten houden. Vaak luisteren mensen wel, een groepje basketballers vertrekt bijvoorbeeld, maar er is nog geen noodverordening en de politiemensen hebben dus niets waarop ze kunnen terugvallen. De politiemensen die we spreken, zijn wel tevreden over de actie, maar het optreden had beter gekund. ‘We konden weinig met mensen die ons negeerden. We hadden hun liever een bekeuring gegeven’ (R112/2). (4) Een groep mensen in het park geeft overlast door de muziek die ze hebben aanstaan, ze drinken alcohol en ze staan te dicht bij elkaar. ‘Als er geen overlast is, wordt alcoholgebruik gedoogd, maar als er overlast is, dan wordt ertegen opgetreden. Deze groep voelt zich onheus en racistisch bejegend. Dit was tijdens het begin van de Black Lives Matter-protesten. De krant meldde dat het om etnisch profileren zou gaan en het OM wilde een rectificatie van de krant. Dit is uit de hand gelopen en hier is een rechtszaak van gekomen.’ De politiemensen die hier spreekt, is operationeel coördinator (‘de opco’, een leidinggevende functie). ‘Collega’s hadden

noodhulp en vroegen mij om hulp. Hun gevoel zei dat ze door moesten pakken, maar het ligt zo gevoelig.' De politiemensen besluiten tot optreden. 'We hadden ze normaal gesproken alleen bekeurd op overlast, maar nu voor overlast en overtreding van coronamaatregelen. Combinatie van overlast plegen en te dicht bij elkaar staan.' De politiemans is tevreden met het optreden maar signaleert ook een probleem. 'Doordat twee basisteams in dit gebied werken, wordt er verschillend gehandeld bij dezelfde mensen. De ene keer wordt er vijf keer gewaarschuwd, de andere keer krijgen ze direct een bekeuring. Er had dus 'een plan van aanpak moeten worden gemaakt, gedeeld en gebruikt door de verschillende basisteams' (R412/1).

(C) De derde groep antwoorden op de vraag wat er beter had gekund, gaat over politiewerk waarbij corona weliswaar een rol speelt, maar waarbij hetgeen beter kan niet direct met corona te maken heeft (n = 6). (1) De politiemensen komen ter plaatse bij een groep samenscholende jeugd. De jongeren stuiven uiteen. De politiemensen treden waarschuwend en verbaliserend op, maar diverse jongeren zijn verdwenen. Het optreden had beter gekund want 'met meer personeel had je meer mensen kunnen controleren dan wel verbaliseren' (R111/1). (2) Het optreden bij een groep alcoholdrinkende mannen had beter gekund als de politiemensen achtergrondinformatie hadden gehad van collega's die daarbij eerder al optraden en al driemaal hadden gewaarschuwd. 'Dan hadden meerdere collega's opgeroepen kunnen worden en dat had de-escalerend kunnen werken' (R802/1). (3) Het optreden tegen een feest in een via airbnb gehuurde woning kon beter. 'We hadden misschien kunnen overleggen met de verhuurder van de airbnb om deze op de hoogte te brengen en in overleg de verhuur direct kunnen beëindigen' (R712/2). (4) Ook het optreden in het beruchte café met een 'schijt aan corona'-feest (box 4.3) kon beter. De communicatie met andere politiemensen in het café verliep moeizaam vanwege de harde muziek. Ze hadden, aldus de betreffende politiemans, dus eerder de muziek moeten uitzetten. (5) Het optreden bij een groepje ordeverstoringende jongeren had volgens een van de betrokken politiemensen beter gekund 'in die zin dat we met twee collega's waren die nog niet zo lang klaar waren met de opleiding. Als we daar met meer ervaren collega's waren geweest, dan was het wellicht sneller opgelost' (R204/2). (6) In een parkje staan jongeren die zich niets aantrekken van de coronamaatregelen. Enkele politiemensen zijn opvallend gaan posten en zij geven informatie 'via de portofoon aan ons door en dan proberen we met meerdere patrouilles en motorrijders tegelijk hen te omsingelen, zodat we ze kunnen staande houden en bekeuren voor overtreding van coronamaatregelen.' Er zijn ook bo's bij het optreden betrokken. De communicatie tussen de politiemensen en tussen de politiemensen en de bo's kan beter. 'Bo's hebben minder etherdiscipline, dus ze reageren niet of te laat. Als wij zijn opgereden moeten zij nog beginnen.' Dit vraagt 'opleiding en het leren samenwerken met bo's en tussen collega's. Bo's moeten dit in de opleiding meekrijgen of oefenen hierin. Of [we moeten] aan de voorkant vragen of iedereen weet wat de bedoeling is van het optreden en iedereen uitvragen naar zijn/haar taak' (R304/1).

Resumerend zien we het volgende. In 16 van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen (28,1%) had het politieoptreden volgens de betrokken politiemensen beter gekund. In 6 gevallen had dat niet direct met corona te maken maar ging het om bijvoorbeeld de

onderlinge communicatie. In 6 gevallen (10,5%) oordeelden de politiemensen achteraf dat zij de coronamaatregelen zelf secuurder in acht hadden kunnen nemen (mondkapje dragen, afstand houden). In 4 gevallen (7,0%) oordeelden de politiemensen dat de werkprocedures (benaderingswijzen, strategieën) beter hadden gekund.

4.8.3 *Conclusies over wat beter kon*

De helft van de politiemensen die we spraken zegt, in het algemeen terugblikkend, dat het politieoptreden onder corona beter had gekund. Bij 28 procent van de gebeurtenissen die politiemensen ons aanreiken zeggen zij dat het optreden in dat concrete geval beter had gekund. Onze eerste conclusie luidt dan ook dat binnen de politie ruimte is om de kwaliteit van het optreden te bespreken. Twee punten van aandacht springen er vervolgens uit: het gebruik van beschermingsmiddelen en handelingskaders.

Het gebruik van beschermingsmiddelen had, achteraf gezien, geregeld beter gekund – en daar wringt de schoen. Achteraf, en gezien vanuit het perspectief van besmettingsgevaar weten politiemensen welk gebruik van beschermingsmiddelen in een bepaald geval het beste was geweest. Vooraf wegen andere perspectieven óók mee, en die geven niet zelden de doorslag, zoals tijdsdruk, fysieke hinder of schade aan de presentatie (zie par. 4.6.3). Wat vermoedelijk vooral beter had gekund, en in de toekomst beter kan, is binnen de politie het gesprek voeren over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen, met inachtneming van *alle* aspecten daarvan en dus aandacht voor de dilemma's waarvoor de beschermingsmiddelen politiemensen stellen.

Het tweede hoofdthema is onduidelijkheid in handelingskaders. Een 'handelingskader' geeft weer hoe de politie optreedt in welke situatie. Het belang ervan is duidelijkheid, zowel voor politiemensen (wat te doen?) als voor burgers (voorzienbaarheid van overheidsoptreden). Politiemensen weten echter ook dat situaties waarvoor zij komen te staan vaak een eigen aanpak vragen vanwege persoonlijke eigenschappen van betrokkenen en met het oog op de vrede en orde in hun wijk. Het gaat dus om maatwerk, uiteraard wel binnen zekere kaders. Er zijn immers altijd grenzen. Maar binnen die grenzen is een zekere speelruimte nodig. Een duidelijker of strikter handelingskader is daarom vaak geen oplossing. Dus inderdaad: 'in alle geldende regels ruimte laten aan collega's om hun werk fatsoenlijk te doen' (A204). Over dat 'fatsoenlijk' dient vervolgens binnen een basisteam het gesprek te gaan, bijvoorbeeld aan de hand van praktijkvoorbeelden die politiemensen aanreiken.

4.9 **Wat politiemensen zien als lessen voor de toekomst**

4.9.1 *Vraagstelling*

De elfde onderzoeksvraag luidt: 'Wat zijn lessen voor de toekomst?', met daarbij zowel aandacht voor postcoronapolitiewerk als voor politiewerk tijdens een nieuwe corona-uitbraak. In deze paragraaf geven we daarop een antwoord. Een samenvatting staat in paragraaf 4.9.3.

We vroegen naar lessen voor de toekomst in de 33 algemene interviews en bij elk van de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen. In de algemene interviews vroegen we welke lessen de politie kan trekken uit de coronaperiode van maart tot en met mei 2020. We stelden de open vraag: ‘Wat zijn alles overziend de belangrijkste lessen voor de toekomst, bijvoorbeeld voor politiewerk tijdens een tweede corona-uitbraak?’ Ze konden zoveel lessen noemen als ze wilden; meer dan drie komt echter niet voor. Bij de 58 gereconstrueerde gebeurtenissen vroegen we politiemensen eerst of zij, terugblikkend, tevreden zijn over het politietoetreden. De antwoordmogelijkheden zijn: zeer ontevreden, ontevreden, neutraal, tevreden, zeer tevreden. Daarna vroegen we of de gebeurtenis een les voor de toekomst bevat. Bij die vraag waren de antwoordmogelijkheden ‘nee’ of ‘ja, namelijk ...’. In het laatste geval hebben we van de antwoorden vastgelegd of de les inhoudt dat iets goed ging (voor herhaling vatbaar) of dat er iets minder goed ging (voor verbetering vatbaar). De politiemensen konden steeds meerdere antwoorden geven: meerdere dingen die goed gingen, meerdere dingen die minder goed gingen of van beide wat. Van 1 gebeurtenis ontbreken de gegevens (n = 57).

4.9.2 *Politiemensen over lessen voor de toekomst*

In de algemene interviews noemen 13 van de 33 politiemensen lessen die niet direct gaan over het werk op straat maar over *de interne bedrijfsvoering*, zoals planning, voorbereiding, voorlichting, personeelszorg, roostering en communicatie (39,4%). De tekenen van de opmerkingen is dat de politie sneller moet reageren op een pandemische situatie, en dat dan niet elk team eigen regelingen moet treffen, maar dat dit landelijk of in elk geval regionaal moet worden opgepakt. Scenario's moeten klaarliggen, evenals bijbehorende handelingskaders en een communicatiestrategie. Om de kans op verspreiding van een besmetting te verkleinen, is het zaak dat er zo min mogelijk mensen tegelijk op het bureau zijn en dat politiemensen zoveel mogelijk met dezelfde collega's werken. Collega's die extra kwetsbaar zijn, verdienen speciale aandacht. Ook bij de reconstructies noemen politiemensen verschillende lessen voor de toekomst die niet speciaal betrekking hebben op politiestraatwerk *onder corona*, zoals: ‘stop vaker bij handhavers als ze in gesprek zijn met iemand, want ze zijn niet voor niets met iemand in gesprek’ (R404/2), ‘hoe belangrijk sociale media zijn’, ‘dat je als wijkagent goed contact hebt met de mensen die je volgen’ (R104/1) of bij een zelfdoding ‘een onderhandelaar eerder laten komen, die was er niet bij’ (R301/1, zie box 4.6).

Wat politiestraatwerk onder corona betreft, tonen politiemensen zich overwegend tevreden over de afloop van de 57 gebeurtenissen waarover zij vertellen. Geen van hen is zeer ontevreden, vier zijn ontevreden (7,0%) en twee neutraal (3,5%). Alle anderen zijn tevreden (44,8%) of zeer tevreden (43,1%) – samen genomen is dus 89,5 procent van de politiemensen (zeer) tevreden over hoe de gebeurtenis is afgelopen. We weten niet of die mate van tevredenheid geldt voor alle politietoetredens gedurende corona. Mogelijk geven politiemensen vooral voorbeelden van gebeurtenissen waarbij ze tevreden zijn over de afloop ervan. Toch is het totaalbeeld er niet een van zelfgenoegzaamheid, want in meer dan de helft van de gebeurtenissen (53,4%) zeggen politiemensen dat het op-

treden een les bevat over hoe het in de toekomst beter kan. Mogelijk speelt hier een rol dat de ‘tevredenheidsvraag’ zich toespitst op de *afloop* van de gebeurtenis en de vraag over lessen voor de toekomst *het hele optreden* betreft. Je kunt immers tevreden zijn over het resultaat en tegelijk menen dat de weg erheen in de toekomst beter kan.

In de 33 algemene interviews noemen de politiemensen in totaal 10 keer iets wat in de toekomst wéér zo zou moeten en 61 keer iets wat in de toekomst juist anders zou moeten. De 57 reconstructies tonen hetzelfde beeld. Politiemensen noemen dan 8 keer iets wat voor herhaling vatbaar is en 43 keer iets wat in de toekomst juist anders moet. Drie thema’s komen zowel in de algemene interviews als in de reconstructies opvallend naar voren. (i) Duidelijkheid en consequent optreden. Politiemensen wijzen op het belang van consequent, streng of duidelijk optreden, inclusief duidelijke communicatie. (ii) Beschermingsmiddelen. Politiemensen wijzen op de beschikbaarheid van de middelen en op het gebruik ervan tijdens het optreden. (iii) Operationele werkprocessen, met name hoe die wel of niet zijn aangepast aan coronaomstandigheden, speciaal het afstand houden. Hierna behandelen we de resultaten volgens die drie thema’s. Daarbij bespreken we steeds eerst de bevindingen uit de algemene interviews en dan die uit de reconstructies.

(i) *Duidelijkheid en consequent optreden*. In de algemene interviews noemen twee politiemensen de interne communicatie over corona, inclusief de heldere protocollen voor het optreden op straat, voor herhaling vatbaar. Het antwoord van één van deze twee respondenten toont tegelijk een duidelijke ambivalentie ten aanzien van handelingsrichtlijnen. Heldere protocollen zijn positief maar toch: ‘We blijven allemaal politiemensen, we hebben discretionaire bevoegdheid, ik denk dat we die te allen tijde toepassen. Ik ga niet met allemaal protocollen werken, en maak zelf de afweging of ik de bekeuring uitschrijf of niet. Landelijk gezien zouden we daar wel wat meer één lijn in moeten trekken. In onze regio zijn waarschijnlijk relatief minder boetes uitgeschreven dan elders in het land’ (A602). Deze politievrouw pleit voor een verdergaande standaardisering van politiewerk (landelijk één lijn) en zegt tegelijk dat ze wel zelf blijft bepalen hoe ze optreedt. Ook voor herhaling vatbaar waren, aldus twee politiemensen, hygiënemaatregelen. De één wijst daarbij op de coronakits in de auto en de ander op de toegenomen aandacht voor hygiëne. ‘Ik ga wat minder snel handjes geven. Handgel zit standaard in de auto, dat vind ik wel een goede verbetering. Dat zou er altijd moeten zijn’ (A011). We brengen hier in herinnering dat een andere politieman ook wees op het voordeel van extra hygiëne in het werk op straat. ‘Soms is het wel prettig om wat afstand te houden, bijvoorbeeld bij mensen met achterstallige verzorging of die verslaafd zijn’ (A804, par. 4.1.3).

Vaker wijzen politiemensen op wat in de toekomst beter kan. Voor tien politiemensen is de les voor de toekomst dat de politie duidelijker en consequenter moet optreden (30,3%). De hoofdlijn in de opmerkingen is dat er een duidelijk, liefst landelijk beleid moet zijn over wat wel en niet is toegestaan én dat daarop dan ook consequent moet worden gehandhaafd, niet alleen repressief door de politie maar ook preventief door het bestuur. ‘Onze stad wijkt overal van af en dat vind ik waardeloos. Qua horeca bijvoorbeeld het niet sluiten van zaken in eerste instantie. Landelijk duidelijke richtlijnen

en afspraken en dan allemaal handhaven, dat was nu per gemeente verschillend en dat is niet uit te leggen' (A201). Een drijfveer achter de wens tot eenduidig optreden is dat burgers, niet in de laatste plaats door moderne media, goed weten wat in het land wel of niet wordt gehandhaafd. Zij zeggen tegen politiemensen die de regels willen handhaven dat elders met een andere maat wordt gemeten, waarna de politiemensen voor de opgave staan het een en ander uit te leggen. 'Burgers zijn tegenwoordig heel erg zo van "waarom zij wel en ik niet: ongelijke behandeling", maar het gaat er steeds steeds meer om "als ik het maar goed heb". Als een burger zich achtergesteld voelt, wordt die daardoor nog kritischer en daardoor ga je draagvlak missen. Waarom voor de ene groep wel een maatregel en voor een andere niet. "Waarom voor mij hele harde maatregelen?" Als je draagvlak wilt behouden, moet je met een goed en duidelijk antwoord kunnen komen en dat kan je nu gewoon niet, en dat krijg je dan niet meer teruggedraaid, en daar heeft de politie last van. Ik moet dan op straat weer rechtlullen wat krom is' (A111). In verband met handhaven wijzen politiemensen ook op de mogelijkheid van preventieve bestuurlijke maatregelen. Waarom een park openhouden tot het te druk wordt, en dán de politie vragen om te handhaven terwijl dat reëel gesproken onmogelijk is. Voor politiemensen is de les voor de toekomst dat het bestuur het park preventief moet sluiten. Bij de geschetste roep om een heldere lijn zien we het spanningsveld tussen consequent handhaven en discretionaire ruimte. 'Meer duidelijkheid creëren in kabinetsbeleid en politiebeleid, en in alle geldende regels ruimte laten aan collega's om hun werk fatsoenlijk te kunnen doen' (A204). Een ander ziet die 'ruimte' juist niet zo zitten: 'Eenduidig optreden, en ook onder de collega's duidelijker gecommuniceerd. Geen discretionaire bevoegdheid, anders geeft het geen eerlijk en gelijkwaardig optreden – en daar heb je dan wel de middelen en het personeel voor nodig' (A111). Waarmee is gezegd dat consequent handhaven vraagt om een zekere personele sterkte, terwijl 'capaciteit' juist in een pandemie onder druk staat vanwege een verminderde inzetbaarheid (zie par. 4.1).⁵⁴

Ook in de 57 reconstructies komt 'duidelijkheid en consequent optreden' als thema naar voren. Onduidelijkheden hebben te maken met de definitie van de situatie (bijv. wat is één huishouden?), met het nut van maatregelen (bijv. is dragen van mondkapjes wel of niet nuttig?) en met wat het bevoegd gezag gedooft (bijv. voetbalsupporters die massaal hun elftal uitzwaaien).

In een van de gebeurtenissen die we met politiemensen reconstrueren, vertelt de politiemans wat in het optreden goed ging en daarom een les is voor de toekomst (1,8%); in 11 andere gevallen wijzen politiemensen juist op wat in hun ogen *niet* goed ging en wat om die reden een les voor de toekomst is (19,0%). Het optreden ging goed bij een gebeurtenis met te veel mensen in een pand. Een melder had gezien dat daar meerdere studenten aanwezig waren. 'De noodverordening was toen al van kracht. Toen hebben we iedereen verzocht naar buiten te gaan. Na enig aandringen is iedereen naar buiten gegaan' (R112/1). Ten tijde van het interview was deze noodverordening niet meer van

54 In eerste aanleg was het vanwege corona rustig op straat (zie hfdst 3). In die fase was een verminderde capaciteit niet direct een probleem.

kracht en de politiemans had die graag weer teruggezien vanwege de duidelijke basis die deze maatregel verschaft aan het optreden, ook in de communicatie met de studenten. Een andere politiemans vertelt: 'Zorg voor helderheid in het beleid. Er waren veel discussies met studenten over de definitie van één huishouden. Vallen studentenhuizen daar bijvoorbeeld ook onder? Aan het kabinet het verzoek om onzekerheden weg te nemen, zodat er geen discussie is' (R802/2). Weer een ander zegt: 'We hadden directer op moeten treden. Als je mensen ruimte geeft en alleen blijft verzoeken om steeds uit elkaar te gaan, dan blijft het maar doorgaan. Volgende keer zou ik liever één keer waarschuwen en de volgende keer bekeuren. De stad is te groot, mensen zijn anoniemer en er werken veel verschillende mensen, waardoor het onmogelijk is om alles bij te houden. Dit moet echt vastgelegd worden in de systemen'⁵⁵ (R712/1). Het is niet altijd een kwestie van overheidsbeleid, want onduidelijkheid kan ook ontstaan door een onvoldoende voorbereiding in de uitvoering: 'De tijd nemen om een duidelijk plan te maken en ervoor zorgen dat het plan voor iedereen duidelijk is, al helemaal tijdens corona. Bij de politie gebeurt het weleens dat we eerst handelen voordat er een plan wordt gemaakt' (R204/1). Een andere politiemans: 'Er moet gesproken worden over vergelijkbare situaties in de toekomst. Deze afhandeling was voor deze chef ook een eerste keer, en het is de vraag hoe we dit in het vervolg gaan doen' (R012/2).

Consequent handhaven is niet identiek aan 'de confrontatie zoeken'. Politie mensen noemen ook lessen in de sfeer van de-escalerend optreden, wat dus iets anders is dan 'niet optreden'. Zo vertellen politie mensen over een les die zij trekken uit het beëindigen van een coronafeest in het bos – een les in de-escalerend optreden met weinig personeel (box 4.15).

Box 4.15 De-escalerend optreden met weinig politie mensen

Er zijn zo'n 250 feestgangers bij een illegaal feest in het bos. De politie wil het feest beëindigen. Twee politie mensen doen dit optreden, met op afstand een back-up van zes collega's. 'Toen we aan kwamen rijden, hebben we onder de brug zwaailichten aangedaan om te laten zien dat de politie er was. Eerst de groene, toen oranje en toen blauw, om even mee te doen met het feest. De organisatie kwam er daarna aan en zei dat ze zouden stoppen. Sommige dropen al af, de muziek was al zachter gezet. We liepen naar de DJ toe en de DJ heeft tegen de mensen gezegd dat ze zouden stoppen. Er is nog een afscheidslied gedraaid en daarna is de muziek uitgezet en iedereen liep met een glimlach weg. (...) De politie wil liever het zekere voor het onzekere nemen. En daarom komt de politie bij dit soort meldingen met een grote groep collega's. Maar om veel collega's te verzamelen voor dit optreden kost veel tijd. Maar hoe wij het hadden opgelost was prima. (...) Door de zwaailichten aan te doen en even mee te doen. Zo stapten wij in deze casus en dat kwam al direct de-escalerend over op het uitgaanspubliek' (R404/1).

55 In hoofdstuk 3 zagen we dat de werkwijze 'één keer waarschuwen, registreren, bij herhaling verbaliseren' wel bestond.

Een andere politieman wijst vanuit een andere casus op een andere strategie voor de-escalerend optreden. Het gaat om de groep van zeven alcoholdrinkende mannen die te dicht bijeen staan in een park. Ze waren eerder al gewaarschuwd. Twee politiemensen wilden nu een bekeuring geven, maar de mannen wensden geen politiebemoeienis. Het loopt uit op een vechtpartij waarbij uiteindelijk acht politiemensen zijn betrokken en twee personen worden aangehouden. Nu was de les voor de toekomst 'van tevoren ervoor zorgen dat je met genoeg collega's bent om agressie te voorkomen' (R802/1, zie ook par. 4.6.1). Consequent handhaven van coronaregels is dus de gedeelde norm, en ook de-escalerend optreden heeft brede steun. Hoe 'de-escaleren' precies moet, daarover horen we verschillende lessen.

(ii) *Gebruik van beschermingsmiddelen.* In de algemene interviews noemen zes politiemensen (18,2%) als les een betere, vooral snellere beschikbaarheid van beschermingsmiddelen. Ook moeten die van professionele kwaliteit zijn. Dit houdt verband met het (her)inrichten van werkprocessen. 'En ook de aangiftekamers in een vroeger stadium aanpassen door onder andere spatschermen te plaatsen. Dan zouden wij de verdachten ook al eerder kunnen uitnodigen op het bureau om hun verklaring op te nemen' (A404). 'Zorgen dat we gezond blijven en toch ons werk kunnen doen zonder dat we belemmerd worden door regels, zoals bijeenkomsten met ketenpartners dat dat niet afgezegd wordt maar bijvoorbeeld op afstand of met beschermende maatregelen. Nu doen we dat wel, we hebben er al van geleerd' (A014).

Ook bij de reconstructies is het gebruik van beschermingsmiddelen een terugkerend thema. Politiemensen laten in hun verhalen zien dat het gebruik van die middelen hun optreden kan hinderen (zie ook par. 4.4). Geregeld zien ze om die reden af van het gebruik. Bij zes gebeurtenissen noemen politiemensen toch achteraf het gebruiken van beschermingsmiddelen als les voor de toekomst (10,3%). Bijvoorbeeld: 'Achteraf gezien had ik het hele beschermingspak aan moeten doen. De jongen was kortademig, dus de kans dat hij corona had was wel aanwezig' (R512/1). Uit de casus met de jongeman die geestelijk niet helemaal in orde is (R612/1) trekken politiemensen de les 'gericht en eerder de hulpmiddelen te gebruiken en ter plaatse te vragen naar corona'. Een politieman van een ander team: 'Wat al gezegd is: als je symptomen ziet, dan meteen beschermingsmiddelen pakken' (R704/2). Behalve om het gebruik ging het soms ook om de aanwezigheid van beschermingsmaatregelen bij het vervoer van arrestanten: 'Om de veiligheid te verbeteren, zouden voertuigen voorzien kunnen worden van een tussenschot of bij ieder arrestantenvervoer een bus laten komen' (R401/1).

(iii) *Heroverwegen van werkprocessen.* Hiervoor zagen we dat politiemensen vanwege corona hun werk in sommige gevallen anders doen dan voorheen. Nieuw is bijvoorbeeld de systematiek van officiële waarschuwingen. Ook zagen we dat dienstroosters zijn aangepast en dat politiemensen geen mond-op-mondbeademing doen bij een reanimatie, geen winkeldieven aanhouden en niet bij mensen naar binnen gaan. In de algemene interviews zien vijf politiemensen (15,2%) lessen voor de toekomst in het heroverwegen van werkprocessen: (1) Verdachten ook in de toekomst telefonisch horen in plaats van naar het bureau laten komen (A404). (2) Wijkagenten meer inzetten voor aanwezigheid in de wijk, zodat de politie beter zicht houdt op gebeurtenissen en

sentimenten. ‘Je merkt dat we minder goed op de hoogte zijn bij gebeurtenissen zoals Black Lives Matter en viruswaanzin.’ (3) Het zou goed zijn ‘als de verdachte naar een bureau gaat met een cellencomplex met goede voorzieningen en dat de afhandeling gebeurt met een collega van hetzelfde politiebureau. Dan is er minder contact met collega’s van andere bureaus en kun je meer afstand bewaren. Qua politiewerk is het ook praktischer. Ieder dossier moet je zelf opmaken, dat gaat makkelijker als je samenwerkt met een collega op hetzelfde bureau. Kortom: goede voorzieningen, mogelijkheden tot afstand zoals telefonische aangiften en een vingerafdrukscanner van MEOS’ (A312). (4) Dat mensen niet voor een verklaring naar het bureau hoeven komen. ‘Er moet gesproken worden over hoe er vanuit justitie gekeken wordt naar verklaringen waar geen handtekening onder staat. Het liefste ligt er een draaiboek klaar over het opnemen van aangiften en verklaringen in een coronamaatschappij, zodat ze meegenomen kunnen worden door justitie. Bijvoorbeeld door middels DigiD een aangifte te ondertekenen.’ (5) Voorkomen dat de politie zich toelegt op jongeren van 18-30 jaar. ‘Dan krijg je in plaats van etnisch profileren zoiets als naar leeftijd profileren. Leeftijd was door corona ook veel in het nieuws. Het risico is dat dat dan voor waar wordt aangenomen. Je moet alle situaties steeds wel apart blijven beoordelen’ (A601).

Bij de reconstructies kregen we bij de vraag naar lessen voor de toekomst bij negen gebeurtenissen (15,5%) een antwoord dat gaat over het beter inrichten van het werkproces. Terugkerend thema is de strategie van benaderen wanneer politiemensen gaan optreden. Een van de lessen gaat over het aanrijden naar een melding waarbij beschermingsmiddelen moeten worden gebruikt. Een politievrouw opperde een werkverdeling tussen verschillende eenheden. ‘Verstandig is dat één eenheid zich omkleedt om op te kunnen treden, en dan zou de andere eenheid de voorbereidingshandelingen kunnen doen’ (R101/1, zie box 4.3). Uit de gesprekken volgt dat de meldkamer hierin een rol heeft omdat die de wijze van aanrijden en benaderen stuurt. Een andere les die politiemensen noemen, is dat soms een interventie op straat (deels) kan worden vervangen door telefonisch overleg (bijv. burenruzie) of waarneming op afstand gevolgd door een mutatie (bijv. een druk café). ‘Toezicht op horeca anders organiseren. Niet naar binnen gaan, maar van buitenaf waarnemen en je bevindingen doorgeven, bijvoorbeeld aan de wijkagent’ (R401/2). Over het beëindigen van een jongerenfeestje in een via airbnb gehuurde woning zeggen politiemensen: ‘Contact opnemen met de verhuurder. Dan hadden ze kunnen overleggen met de verhuurder van de airbnb en die persoon op de hoogte brengen en in overleg de verhuur direct beëindigen’ (R712/2). Het politieoptreden beter voorbereiden is ook genoemd bij het optreden tegen te drukke parken. ‘Kortere lijnen om sneller te overleggen, een OvD (officier van dienst) die sneller kan inbellen bij lokaal bestuur. En voorbereiding. Als het warm wordt, worden de parken te druk, dat wisten we allemaal van tevoren al, dus hadden die hekken er al moeten zijn. Het heeft alles te maken met scenariodenken. Dat had gedaan moeten worden door een voorbereidend SGB0’ (R101/2). Ook over een te drukke markt zeiden politiemensen dat het op voorhand zorgen voor goede aanspreekpunten van belang is, met speciaal een rol voor de wijkagent (R601/1). Corona heeft tot een andere werkomgeving geleid. Wanneer politiemensen in die nieuwe context optreden, is een

plan extra nuttig. Het tijdens het optreden tegelijk creëren van een veilige werkomgeving bijvoorbeeld, is een oud principe, maar vergt onder corona een andere aanpak, dus een hernieuwd plan. ‘Aansturing van de leiding had beter gemogen, met name een veiliger werkomgeving creëren’ (R701/1).

4.9.3 *Conclusie over lessen voor de toekomst*

Politiemensen wijzen vaak op beleidslijnen, handelingskaders, scenario's of protocollen, en dat die duidelijker en uniformer zouden moeten zijn, het liefst direct vanaf het begin van een crisis. Zo'n eenduidigheid van beleid voorkomt dan dat plaatselijke verschillen in politietoetreden ontstaan, wat vervolgens weer voorkomt dat politiemensen op straat die verschillen moeten gaan staan uitleggen aan burgers die hen daarmee confronteren. Aan een pleidooi voor duidelijke handelingskaders knopen politiemensen wel meteen de noodzaak vast van een discretionaire ruimte om in hun werk te handelen naar bevind van zaken. Wanneer de politie beide lessen ter harte neemt, blijven verschillen in politietoetreden natuurlijk bestaan. Rigide beleidsuitvoering is geen optie, alleen al omdat de capaciteit ontbreekt om ijzerenheilig steeds één en dezelfde afhandelwijze te volgen. Beter dan te trachten situatieafhankelijk politie- of overheids-optreden te voorkomen, lijkt het dan ook om te leren daarmee om te gaan. We hoorden echter geen voorbeelden daarvan of suggesties daarvoor. De belangrijkste les voor de toekomst ten aanzien van politiestraatwerk is dan ook dat in politiebeleid, protocollen en interne discussies aandacht moet zijn voor hoe politiemensen aan mensen op straat kunnen uitleggen dat er plaatselijke verschillen of uitzonderingen in de handhaving zijn.

Ten tweede noemen politiemensen als les voor de toekomst een betere beschikbaarheid en een beter gebruik van beschermingsmiddelen. In paragraaf 4.6.4 concludeerden we daarover dat hieraan aandacht besteed moet worden met inachtneming van de fysieke ongemakken die het gebruik met zich meebrengt en van de impact van hulpmiddelen op het neerzetten van goed politiewerk.

Een derde les voor de toekomst is dat politiewerk niet in beton is gegoten en vaak ook anders kan worden gedaan dan politiemensen gewoon zijn. De les voor de toekomst die daaruit volgt, is dat de politie zich tegenover bestaande werkwijzen onafhankelijker kan opstellen dan ze wellicht gewend is. Procedures en werkwijzen opnieuw beoordelen aan de hand van criteria zoals veiligheid, klantvriendelijkheid en capaciteitsbesteding kan ook zonder corona tot verbeteringen leiden.

5 Conclusies en discussie over deel I: Politiestraatwerk onder corona

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren en bespreken we de conclusies uit het eerste deel van dit onderzoek. We betrekken daarbij publicaties over andere onderzoeken naar politiestraatwerk onder corona. Dergelijke publicaties zijn niet het vertrekpunt van ons onderzoek, ten eerste omdat die er bij aanvang van dit onderzoek nog hoegenaamd niet waren, maar vooral omdat dit nieuwe onderwerp, juist omdat het zo pril is, gebaat is bij verschillende onderzoeken die onafhankelijk van elkaar zijn uitgevoerd en waarbij conclusies onafhankelijk van elkaar tot stand zijn gekomen. Hierna presenteren we onze conclusies en leggen die naast die van anderen, om een inschatting te maken van de validiteit en de generaliseerbaarheid ervan.

In elk geval is de reikwijdte van onze bevindingen begrensd tot Nederland; we maken geen vergelijking met politiestraatwerk onder corona in andere jurisdicties zoals bijvoorbeeld Terpstra e.a. (2001) die de handhaving van coronamaatregelen in Nederland en Frankrijk vergelijken. Eerder empirisch onderzoek naar de handhaving van coronamaatregelen is in Nederland gedaan door Bouwmeester e.a. (2021), over de periode maart tot en met november 2020. Hun onderzoek beslaat een wat langere periode en ze bestuderen ook het optreden van buitengewone opsporingsambtenaren (boa's) en hoe burgers naar de handhaving kijken. Het onderzoek focust op het handhaven van de coronamaatregelen en kent daarmee een nauwer blikveld dan 'politiestraatwerk' of 'politiewerk'. Een waardevolle aanvulling is dat zij in een vragenlijst het perspectief van de burger erbij betrekken. Al met al geeft het onderzoek, aldus de slotbeschouwing, 'een beeld (...) van de wijze waarop de handhaving van coronagedragsregels zijn beslag heeft gekregen' (2021, p. 17). Daarbij zijn knelpunten die daarbij optreden geïdentificeerd. Dat gaat evenwel niet gepaard met een reflectie op de rol van de politie of een reflectie op het politievak.

Ook Ferwerda & Landman (2021) deden empirisch onderzoek naar politiewerk onder corona, met nadruk op de periode van de eerste lockdown, vergelijkbaar dus met de periode waarover ons onderzoek gaat. Hun onderzoek gaat over politiestraatwerk als ook over de organisatie en aansturing daarvan. Het is gericht op gebiedsgebonden politiewerk ná corona vanuit de vraag: 'welke lessen uit corona nemen we mee?' Een antwoord op die vraag staat in paragraaf '4.3 Wat nemen we mee?' in het laatste hoofdstuk. Het gaat over thuiswerken, videobellen, aangiften opnemen per telefoon, spreiden

den van werktijden, werken in kleine groepen, heroverwegen van politie-inzet voor evenementen, horecadiensten, arrestantenvervoer, trainingen, cursussen en vergaderingen, en tot slot aandacht voor gezondheidsrisico's. De auteurs merken daarbij op dat 'er ook respondenten zijn geweest die helemaal niet zitten te wachten op veranderingen' (2021, p. 59). Deze onderwerpen om 'mee te nemen' zijn relevante lessen uit de coronacrisis, maar zijn sterk randvoorwaardelijk en leggen niet direct de nadruk op het politievak inhoudelijk, op hoe politiemensen hun straatwerk doen en dat zouden kunnen verbeteren. Die stap zetten de auteurs daarna wel, bijvoorbeeld met hun suggestie voor leerkringen rondom socialemediagebruik. De hoofdzaak in hun onderzoek lijkt echter het volgende: 'Als capaciteit niet meer wegvloeit naar evenementen, voetbal en ander maatschappelijk vertier en de aandacht van leidinggevendenden minder wegvloeit naar het overleg- en beleidscircuit, dan ontstaat er klaarblijkelijk meer ruimte om recht te doen aan de uitgangspunten en ambities die met de vorming van de basisteams werden beoogd' (2021, p. 61). Een van die ambities, zo vullen wij aan, is het onderhouden van nauw contact met de mensen in de wijk. Het onderzoek van Ferwerda & Landman bevat enkele pareltjes op dat gebied, bijvoorbeeld wat politiemensen hebben bedacht om tijdens corona in contact te blijven met mensen in de wijk, zoals tekeningen die kinderen online maken uitprinten en die bij hen thuis bezorgen, botter-kaas-en-eieren met jongeren spelen op de autoruit, deelnemen aan online games of brievenbusgesprekken houden met oudere wijkbewoners (2021, p. 37-38). Het kan aanleiding zijn tot meer expliciete aandacht voor 'creatief contact maken', wat de kern raakt van het vak van gebiedsgebonden politiemensen.⁵⁶

Op diverse plaatsen vergelijken we hierna onze bevindingen met genoemd eerder onderzoek. Natuurlijk is politiestraatwerk van het ene basisteam anders dan het straatwerk van een ander basisteam. Het kan gaan om een andere stijl van werken of om andere problemen en aandachtspunten in de wijk (zie par. 2.2). We hebben echter uit vergelijkingen met ander onderzoek, mediaberichten en discussies gedurende ons onderzoek en tijdens het schrijven van dit verslag de indruk gekregen dat onze bevindingen een grotere reikwijdte hebben dan enkel de drie basisteams in ons onderzoek, waarmee we niet beweren dat het bij elk Nederlands basisteam precies zo gaat of is gegaan.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 5.2 hanteren we het concrete perspectief van politiestraatwerk en politieoptreden bij gebeurtenissen op straat, inclusief het gebruik van coronabeschermingsmiddelen. In paragraaf 5.3 kijken we naar informatievoorziening en de aansturing van politiestraatwerk. Paragraaf 5.4 gaat over ethiek in politiestraatwerk onder corona.

56 Meer voorbeelden van creatief contact maken geeft wijkagent Eva Dijkman uit Groningen, zoals voor het raam van een oudere bewoner gaan staan en hem/haar opbellen, duim omhoog of omlaag vanaf het balkon, of een draaiorgel mee in een zorginstelling. www.politie.nl/nieuws/2020/april/15/00---wijkagent-eva-%E2%80%98verbinding-maken-is-nu-extra-belangrijk%E2%80%9999.html, geraadpleegd 24 februari 2022.

5.2 Een mix van nieuwe en vertrouwde elementen in politiestraatwerk

Corona heeft geleid tot een opgelegde nieuwe vorm van samenleven, met elementen zoals geen groepen vormen, onderling afstand houden, niet op bezoek gaan, thuiswerken, een mondkapje dragen, niet shoppen en niet uitgaan. Het gaat om een vanwege de pandemie ontstane sociale orde, met wisselende elementen naar gelang de maatregelen die gelden. Deze nieuwe sociale orde is door de landelijke overheid opgelegd of dringend geadviseerd en wordt niet altijd en overal vanzelf nageleefd. In politiestraatwerk is hierdoor meer nadruk komen te liggen op het controlerend reguleren van de plaatselijke sociale orde en op het omgaan met de met die orde gepaard gaande spanningen in de wijk (overlast, ruzies, verdenkingen). Andere gedragingen daarentegen zijn vanwege corona een kleiner deel van het politiewerk gaan uitmaken: normschendingen die niet direct gericht zijn op andere mensen maar die te maken hebben met lang bestaande normen omtrent gebruik van de maatschappelijke ruimte of met bezit, zoals verkeersovertredingen, winkeldiefstal, inbraak, openlijke geweldpleging en wildplassen. Het profiel van politiestraatwerk is aldus verschoven van het handhaven van gevestigde normen over maatschappelijke ruimte of bezit (verkeer, criminaliteit, uitgaan) naar het handhaven van nieuwe normen over sociale relaties in de lokale gemeenschap (afstand houden, geen groepen vormen, niet uitgaan, niet sporten, etc.).⁵⁷ In politiestraatwerk neemt van oudsher vooral het wegverkeer een groot aandeel in (overtredingen, verkeerscontroles, kentekencontroles) (Stol e.a. 2004). Politiestraatwerk onder corona speelt zich juist af buiten het wegverkeer en binnen het sociale verkeer, en gaat dan speciaal om het handhaven van coronamaatregelen en het helpen reguleren van onderlinge spanningen als gevolg van die maatregelen.

In het onderzoek van Bouwmeester e.a. (2021) en het essay van Terpstra en Salet (2020) staat de handhaving van coronamaatregelen centraal. Ons onderzoek gaat over politiestraatwerk onder corona, en dat is wat anders, want het is breder. Ferwerda & Landman (2021) hanteren eveneens een breder perspectief en kijken naast straatwerk ook naar bijvoorbeeld bureauwerk en thuiswerken. Corona betekent niet enkel dat politiemensen er een afzonderlijke taak bij hebben gekregen, de aanwezigheid van het coronavirus werkt door in ál het politiestraatwerk. Dat spreekt heel duidelijk uit de voorbeelden die politiemensen in ons onderzoek geven van 'gebeurtenissen waarbij corona een rol speelt' (hfdst. 4). Handhaven van *social distancing* karakteriseert als eerste het politiestraatwerk onder corona maar er is significant meer, zoals het onder corona: hulp verlenen, aanhoudingen doen, aangehoest of bespuugd worden, ontwikkelen van nieuwe werkwijzen, en aanwenden van instrumenteel pragmatisme. De discussie over wat corona betekent voor het politiewerk en voor de rol van de politie in de samenleving is gebaat bij dat bredere perspectief op politiewerk.

57 Ook Kruisbergen e.a. (2021) zien in een bredere kwantitatieve analyse van criminaliteitscijfers onder corona een daling van diverse klassieke criminaliteitsvormen, zoals zakkenrollerij, woninginbraken en fietsendiefstal. Ze zien een forse toename in cybercrime.

In politiestraatwerk waarbij corona een rol speelt, ligt voor politiemensen nadruk op drie soorten gebeurtenissen: (1) *social distancing* of ‘mensen uit elkaar houden’, (2) hulp verlenen bij gezondheidsproblemen zoals een onwel persoon en (3) gebeurtenissen met geweld tegen de politie, speciaal in de vorm van coronaspugers of -hoesters. De eerste soort is typerend voor het politiestraatwerk onder corona en is ook werkelijk nieuw in het politiestraatwerk. Bij ‘hulp verlenen’ en ‘geweld tegen de politie’ is er nu weliswaar een andere context (corona), maar de politiemensen kunnen niettemin in hun optreden terugvallen op handelingsregels die zij reeds kennen, een zekere routine dus. De basisregels zijn in die twee gevallen: iemand in nood krijgt hulp, iemand die geweld tegen de politie gebruikt, wordt aangehouden. Afhankelijk van de situatie kleuren politiemensen dat verder in, afgestemd op de lokale situatie en daarbij gebruikmakend van de discretionaire ruimte die hun werk kenmerkt. *Social distancing* was tot voor kort géén onderdeel van alledaags politiestraatwerk en dus hebben politiemensen geen routines voor het optreden daarbij.

In maart 2020 is per noodverordening *social distancing* landelijk ingevoerd. Politiemensen dienen toe te zien op de naleving ervan en kunnen voor een overtreding door een meerderjarige een boete van 390 euro uitschrijven, wat de overtreder meteen ook een strafblad oplevert.⁵⁸ Voor minderjarigen is de boete 95 euro (wat geen strafblad oplevert). Politiemensen hebben van oudsher verschillende opties om te reageren op een overtreding, zoals bekeuren, waarschuwen, gedogen of negeren. Het repertoire is nu ook nadrukkelijk aangevuld met de introductie van de officiële politiewaarschuwing, te registreren in het politiesysteem BVH. Een volgende keer kan een collega dan checken of een persoon al een officiële waarschuwing kreeg en indien dat het geval is een boete uitschrijven. Dit primaire regelsysteem voor de handhaving (eerst waarschuwen, dan verbaliseren) vullen politiemensen verder aan. Ze gebruiken om te beginnen hun discretionaire ruimte, wat zoveel inhoudt dat zij hun handhaving afstemmen op hun eigen oordeel omtrent wat in een bepaald geval en in hun werkomgeving juist politieoptreden is. Verder wijzen de bevindingen erop dat politiemensen niet alleen de nieuwe maatregelen (officiële waarschuwing, coronaboete) hanteren, maar soms ook andere mogelijkheden inzetten om *social distancing* te handhaven, bijvoorbeeld het handhaven van een alcoholverbod in een te druk park. Tegelijk gebruiken politiemensen de nieuwe coronahandhavingsmogelijkheden bij het omgaan met oude problemen, zoals op het gebied van jeugdoverlast wanneer zij een groep overlastgevende jongeren aanpakt op basis van de coronaregels. De handhaving van *social distancing* wordt dus in het politiewerk ingepast volgens het principe dat de politie niet zozeer de wet handhaaft maar eerder de wet gebruikt als instrument om de sociale orde in hun werkgebied te handhaven (Ericson 1982). Dit principe van Ericson noemen we ‘instrumenteel pragmatisme’. Politiemensen hebben het handhaven van coronaregels volgens dit principe vrij snel onderdeel gemaakt van de alledaagse praktijk van politiestraatwerk. We komen hierop terug in paragraaf 5.4 over ethiek.

58 Later in 2020 is de ‘coronaboete’ verlaagd naar 95 euro, zodat een boete geen strafblad meer oplevert.

Politiemensen of hun directe familie behoren niet zelden tot de groep mensen die extra kwetsbaar zijn bij een besmetting met het coronavirus. Daardoor, en door besmettingen, is een aantal politiemensen minder inzetbaar. De constante in het werk is echter: als het nodig is treden politiemensen op. Een geweldpleger wordt hoe dan ook aangehouden, aan iemand in nood wordt hoe dan ook hulp verleend. Politiemensen kunnen dan eenvoudigweg niet binnen blijven of op veilige afstand toekijken. Dat laten de publieke opinie en de politiecultuur niet toe. Politiestraatwerk onder corona brengt politiemensen dus in een lastig parket: het werk kent meer persoonlijk risico, maar tijdens een optreden is er geen weg terug. Kortom, politiemensen worden in hun werk op straat door corona zwaarder belast dan voorheen. Met elkaar vangen zij dat zo goed mogelijk op; er is begrip voor collega's die bepaald werk even niet kunnen of willen doen, maar de ondergrens is dat er altijd voldoende politiemensen op straat moeten zijn voor het optreden bij situaties waar burgers met elkaar niet uitkomen. Een politie-medewerker kan tijdelijk een verblijf in de luwte worden gegund, maar 'de politie' kan geen verstek laten gaan. De vraag is of daardoor het werken onder corona sporen in de organisatie en in de onderlinge samenwerking nalaat. Daarop geeft ons onderzoek geen antwoord.

Bij hun optreden spelen het moeten houden van afstand en het gebruik van beschermingsmiddelen zoals mondkapjes, voor politiemensen een complicerende rol. Voor politiemensen is contact met burgers maken essentieel. Een hand (of een boks) geven kan de eerste spanning al doorbreken, een schouderklopje kan iemand geruststellen. Afstand houden en het gebruik van beschermingsmiddelen zitten dat positief aanwenden van fysieke nabijheid in de weg. Verder beperkt het gebruik van beschermingsmiddelen (zoals mondkapje en witte overall) de bewegingsvrijheid die soms nodig is, zeker bij een aanhouding of in het geval dat politiemensen bij een onwel persoon eerder ter plaatse zijn dan de ambulance. Nog meer speelt een rol dat het gebruik van dit soort uitrustingsstukken het geven van een adequate voorstelling van 'de politie' in de weg zit (Goffman 1959). Het maakt de voorstelling afstandelijk, onhandig en soms zelfs voor burgers beangstigend – alles wat een goede politieman of -vrouw nu juist *niet* als voorstelling van 'de politie' wil geven. Het politie-uniform is ontworpen voor draagcomfort en het uitstralen van kracht en gezag; de coronahulpmiddelen doen daar vervolgens afbreuk aan. De politiemensen redden de presentatie door de hulpmiddelen niet te gebruiken, zich voor het gebruik ervan te verontschuldigen of de hulpmiddelen zodra dat kan weer op te bergen. Vervolgens zien we dat zij geregeld in situaties belanden waarin ze een risico op besmetting lopen omdat ze nu eenmaal nooit zeker kunnen weten hoe een situatie zich ontwikkelt en waarin ze verzeild raken. Wanneer ze terugblikken op hun optreden, tonen politiemensen dan ook gemengde gevoelens tegenover het gebruik van beschermingsmiddelen. Geregeld zeggen ze over hun optreden dat het wat betreft beschermingsmiddelengebruik beter had gekund, bijvoorbeeld wanneer een gebeurtenis een onverwachte wending kreeg en het gevaar op besmetting reëel was, maar de ambivalentie blijft. In de gereconstrueerde gebeurtenissen oordeelden politiemensen over de hulpmiddelen geregeld 'dat hielp me in het optreden' (30,9%);

minder vaak luidde het oordeel 'dat maakte het optreden lastig' (18,2%). De balans lijkt daarmee toch positief, zij het niet zeer overtuigend.⁵⁹

Het is, daarop wijzen de bevindingen, in politiestraatwerk realistisch gesproken niet haalbaar om steeds precies die beschermingsmiddelen te dragen die achteraf gezien nodig waren. Het dilemma tussen infectieziektepreventie en het overtuigend neerzetten van 'goed politiewerk' verdient bij politiewerk onder een pandemie een expliciete plek in politie-interne discussies over het gebruik van beschermingsmiddelen. Daarbij verdient ook de andere kant van de medaille aandacht. Zo zei een hoofdagent GGP het soms wel prettig te vinden afstand te kunnen houden, 'bijvoorbeeld bij mensen met achterstallige verzorging of die verslaafd zijn' (A804). Respondenten van Ferwerda & Landman signaleren deze kant eveneens. 'De manier waarop er tijdens corona met afstand en hygiëne is omgegaan, wordt door een redelijk aantal respondenten benoemd als nieuwe werkwijze die ze graag zouden willen meenemen' (2021, p. 32). Daar contact maken met burgers elementair is in politiestraatwerk, verdient dit onderwerp voor de toekomst de nodige aandacht. Of politiemensen na corona minder vaak mensen een hand zullen geven, zal vermoedelijk afhangen van hoe de maatschappelijke normen zich ontwikkelen. Desinfectiemateriaal in ieder politievoertuig lijkt vanaf nu in elk geval een standaardvoorziening.

5.3 Informatie en aansturing van politiestraatwerk

In politiestraatwerk spelen protocollen of handelingsregels een belangrijke rol. Die kunnen vastliggen in beleid of verankerd zijn in de politiecultuur of -routine. Beide tegelijk kan ook. Bij een handelingsregel hoort informatie die daarin wordt toegepast: 'als dit nu het geval is, doe ik dat'. Informatie dient politiemensen duidelijk te maken wat er aan de hand is, de handelingsregel geeft dan aan hoe er dient te worden opgetreden. In die zin zijn aansturing (handelingsregels) en informatie onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Bij aanvang van de pandemie kregen politiemensen voldoende informatie over corona en wat van hen in hun straatwerk werd verwacht, al kwam het wat traag op gang en was het soms veel en veranderlijk (vanwege elkaar snel opvolgende noodverordeningen). De informatie kwam in hoofdzaak van de leiding en via de geijkte wegen: de mail en de briefing. In één team maakte de leiding hiervoor aanvullend een WhatsAppgroep, wat ook goed werkte.⁶⁰ De beleidsinformatie inzake corona vond dus tamelijk probleemloos haar weg via de bestaande structuren en voorzieningen, zij het wel met de zojuist gemaakte kanttekeningen. Bouwmeester e.a. concluderen uit een vragenlijstonderzoek dat 'de meeste handhavers de instructies en richtlijnen die zij hebben meegekregen vanuit de eigen leiding als duidelijk ervaren' (2021, p. 12).

De opmerkelijkste verandering wat betreft handelingsregels is het gaan gebruiken van de eerdergenoemde officiële politiewaarschuwing. Deze introductie is opmerkelijk

59 Over informatie zijn politiemensen aanzienlijk positiever, zie par. 5.3.

60 Toen was de communicatie-app 'BBM Enterprise' bij de politie nog niet ingevoerd.

omdat het principe ‘eerste keer waarschuwen – waarschuwing registreren in een computersysteem – tweede keer repressief optreden’ zo oud is als de politieautomatisering en ook van meet af aan binnen de politie werd bepleit (Stol 1996), maar door politiemensen nog niet eerder zo werd gebruikt. Dat dit systeem van officiële waarschuwingen nu wel wordt gebruikt, heeft vermoedelijk verschillende oorzaken. Ten eerste is in die periode in de samenleving de angst voor corona nog groot en is het systeem van officiële waarschuwingen landelijk politiebeleid, wat het systeem van de officiële politiewaarschuwing voor politiemensen een serieuze zaak maakt. Ten tweede is in de onderzoeksperiode (maart-mei 2020) de boete voor het overtreden van de coronaregels 390 euro voor meerderjarigen wat de overtreder een strafblad oplevert, wat het voor politiemensen niet eenvoudig maakt om meteen de eerste keer zo’n boete uit te delen, vooral niet daar overtreeders vaak ‘gewone burgers’ zijn.⁶¹ Ten derde hechten politiemensen aan duidelijke handelingsregels die overal op gelijke wijze worden toegepast. Hiermee beweren we geenszins dat het systeem van officiële waarschuwingen altijd consequent zou zijn gehanteerd, maar hierdoor is wel te begrijpen dat het systeem überhaupt van de grond kwam terwijl dat eerder voor andere onderwerpen niet lukte. Dat zo’n systeem van officieel waarschuwen eerder niet in gebruik raakte, heeft te maken met de discretionaire ruimte en de gewoonte van agenten om iedere situatie waarbij zij optreden te beoordelen naar de actuele omstandigheden, waaronder de situatie elders in de wijk en de persoonlijke situatie, zoals werkvoorraad (Stol e.a. 2004). Een eerdere waarschuwing gegeven door een collega met daaraan verbonden de verplichting om nú te verbaliseren, strookt niet met die werkwijze en is om die reden niet in gebruik geraakt. Dat het systeem van officiële waarschuwingen nu wel in gebruik kwam, via handhavingsbeleid van bovenaf, toont dat het optreden van politiemensen in een crisis in elk geval tot op zekere hoogte kan worden beïnvloed of, zo men wil, aangestuurd. Nader onderzoek naar dit fenomeen kan wellicht meer leren over de aansturing van politiestraatwerk. De eerste vraag luidt dan of de officiële politiewaarschuwing een blijvertje is, en waarom wel of niet.

Wat een consequente beleidsuitvoering ingewikkeld maakt, is wat we kunnen noemen de paradox van eenvormig politieoptreden. Wat politiemensen geregeld noemen als verbeterpunt in politiestraatwerk onder corona, is consequent optreden en wel bij voorkeur landelijk en zowel via strafrechtelijke als bestuurlijke weg. Tegelijk voegen ze daar direct aan toe ‘met behoud van de discretionaire ruimte van politiemensen’. Dat doet zich voor als een logische onmogelijkheid. Deze spanning tussen uniformiteit en maatwerk is tekenend voor de situatie waarin politiemensen zich bevinden bij het handhaven van coronamaatregelen. Lokaal maatwerk in handhaving is er altijd, zelfs maatwerk per incident, en is ook noodzakelijk in een samenleving waarin ‘gebiedsgebonden politie’ de heersende politiefilosofie is. Die filosofie veronderstelt immers een draagvlak voor het optreden en dat impliceert al gauw het genoemde maatwerk. Politiemensen weten dat als geen ander en werken daarmee. Maar ze hebben tevens last van verschillen in de handhaving omdat burgers via digitale weg razendsnel met elkaar

61 Voor minderjarigen is de boete 95 euro, wat geen strafblad oplevert.

communiceren en uitzonderingen in het coronabeleid en in de handhaving met elkaar delen en becommentariëren, vaak in kritische zin. Hier lijkt de mogelijkheid tot het leveren van maatwerk en het opbouwen van een vertrouwensrelatie met burgers (gebiedsgebonden politie) uitgedaagd te worden door de digitalisering en het daardoor toegenomen communicatievermogen van burgers. Die kunnen hierdoor eenvoudig na een gebeurtenis een maatschappelijke discussie voeren over de twee zwaarwegende principes ‘gelijke behandeling’ en ‘rekening houden met elkaar en elkaars omstandigheden’, en van daaruit een oordeel geven over de handhaving van coronamaatregelen. Aangezien op de balanceeract tussen die twee principes al snel kritiek mogelijk is – ter verdediging van het principe dat men geschonden acht – is politiestraatwerk onder corona een precaire aangelegenheid. De roep van politiemensen om zowel uniforme handhaving als discretionaire ruimte is op te vatten als een vraag om aandacht voor dit probleem.

Het spanningsveld tussen ‘gelijke behandeling’ en ‘rekening houden met elkaar’ duikt in verschillende gedaanten op en is op zijn lastigst wanneer het gaat om groepen en bovendien emoties een rol spelen, ook als het gaat om emoties die voortkomen uit andere zorgen dan de crisis zelf. Een door sterke emoties gedreven groep die epidemiologisch gezien risicovol gedrag vertoont, is minder eenvoudig tot ander gedrag te brengen dan een groep mensen die zich uit onwetendheid of onverschilligheid zo gedraagt. Op 1 juni 2020 was de Black Lives Matter-demonstratie op de Dam die, tot ongenoegen van politiemensen die wij interviewden, niet werd ontbonden ondanks het niet houden van voldoende afstand. Het wantrouwen van burgers tegenover de overheid, aangewakkerd door de toeslagenaffaire die in januari 2021 leidde tot de val van het kabinet-Rutte III, speelde tijdens de coronacrisis ook een rol in verschillende demonstraties. Terpstra en Salet verwijzen in hun essay over politie in tijden van corona hiernaar in termen van een dubbele boodschap vanuit het bevoegd gezag. ‘Enerzijds wordt gevraagd de naleving van anticoronaregels te controleren, anderzijds wordt van de politie gevraagd fundamentele rechten te beschermen, zoals het recht op vrije meningsuiting bij demonstraties tegen het anticoronaregime’ (2020, p. 21). De balanceeract van de politie herbergt verschillende dimensies: landelijk eenvormig handhaven van *social distancing*, landelijk eenvormig ruimte geven aan emoties en demonstraties tegen coronaregels, waarbij *social distancing* haast als vanzelf in het gedrang komt, én zorg dragen voor de lokale sociale orde en daarbij landelijke regels afwegen tegen wat lokaal juist, rechtvaardig en redelijkerwijs haalbaar is. Dit is ook op te vatten als een balanceeract tussen veiligheid en vrijheid. In hoofdstuk 8 (Rol van de politie in crisistijd) komt aan bod wat de politie kan doen om tijdens een crisis om te gaan met deze lastige opgave.

Politiemensen die optreden bij een gebeurtenis waarbij corona een rol speelt, komen doorgaans tot een voor hen bevredigende afhandeling.⁶² Als het gaat om optreden na een melding, krijgen zij als regel van de meldkamer de informatie die zij wat betreft corona nodig hebben, namelijk of (vermoedelijk) sprake is van corona. De meldkamer

62 Het oordeel van betrokken burgers valt buiten dit onderzoek.

vraagt de melder daarnaar ('coronatriage') en geeft de bevindingen door aan de politiemensen op straat. Die informatie helpt bij hun optreden. De meldkamer memoreert soms nog wel het geldende coronaprotocol, bijvoorbeeld het protocol omtrent reanimatie ingeval de melding een onwel persoon betreft, en herinnert soms aan het dragen van beschermingsmiddelen. De politiemensen beslissen vervolgens zelf over de wijze van optreden (soms neemt een ter plaatse gekomen chef een beslissing). Tijdens het optreden krijgen de politiemensen in de regel van burgers nog aanvullende informatie over corona; ook dat is voor hen waardevol. Op basis van de beschikbare informatie bepalen de politiemensen hun optreden, rekening houdend met de kaders van wetgeving en politiebeleid. Informatie over de situatie waarbij zij gaan optreden plus politiebeleid achten politiemensen behulpzamer voor hun straatwerk dan de hulpmiddelen die een coronabesmetting dienen te voorkomen. Dat politiebeleid volgens politiemensen duidelijk doorwerkt ('helpt') in hun optreden, mag worden onderstreept. Politiestraatwerk heeft namelijk opvallend constante kenmerken (vgl. par. 3.3) en is aldus in haar aard tamelijk beleidsresistent. De coronapandemie laat zien dat in een crisis politiebeleid volgens agenten effect heeft op het politiewerk op straat. Alleen al het gaan gebruiken van de officiële waarschuwing is daarvan een treffende illustratie. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat het straatwerk steeds exact het beleid volgt, zo leert de nadruk die politiemensen leggen op hun discretionaire ruimte. Desalniettemin blijft de conclusie dat politiebeleid voor politiemensen in hun straatwerk onder corona een expliciet referentiekader is.

De rol van de meldkamer spitst zich in ons onderzoek toe op het *verstrekken van informatie* over de aard van de melding en of er spake is van corona, en strekt zich in beginsel niet uit tot het *aansturen* van de wijze van optreden, zoals wanneer beschermingsmiddelen te gebruiken, de wijze van benaderen van een locatie, taakverdeling ter plaatse en dergelijke. Het operationele politiebeleid inzake politiestraatwerk onder corona heeft dus wel geleid tot nieuwe handelingsregels, maar niet tot nieuwe handelingsregels waarbij de meldkamer waakt over de toepassing ervan. Volgens artikel 25b Politiewet bestaat de meldkamerfunctie uit 'het ontvangen, registreren en beoordelen van meldingen waarbij wordt gevraagd om acute inzet van politie, ambulancezorg, brandweer of Koninklijke marechaussee, het bieden van een adequaat hulpaanbod en het begeleiden en coördineren van de hulpdiensten.' De rol van de meldkamer ten opzichte van de politiemensen op straat bestaat dus formeel uit 'begeleiden en coördineren', niet uit het leiding geven aan of het aansturen van het politieoptreden (hoewel 'begeleiden en coördineren' ook zodanig kan worden uitgelegd dat het nog weinig verschilt van 'leiding geven aan'). Die wat sturing betreft terughoudende rol van de meldkamer past in beginsel bij de ruimte die politiemensen nodig hebben om hun werk af te stemmen op de situatie die zij aantreffen. Daar staat tegenover dat in politiestraatwerk onder corona bepaalde handelingsregels algemeen noodzakelijk worden geacht, bijvoorbeeld het in bepaalde situaties dragen van beschermingsmiddelen. De meldkamer heeft bij de naleving daarvan noch formeel noch feitelijk een leidinggevende rol.

Er zijn, deels gepland en deels al doende, nieuwe werkwijzen ontstaan in het politiestraatwerk.⁶³ Daarvan zijn diverse voorbeelden: een winkeldief kan ‘administratief worden afgedaan’ om transport en ophouding aan het bureau te vermijden en daarmee de kans op een coronabesmetting te verkleinen; bij een willekeurige reanimatie kunnen politiemensen volstaan met borstcompressie en aanwenden van de AED; een onenigheid tussen burens kan buiten de woning of zelfs per telefoon worden behandeld; bij een te vol café kunnen de politiemensen een rapport voor de gemeente of de wijkagent opmaken in plaats van daar naar binnen te gaan en mensen weg te sturen; iemand die de politiemensen beledigt kan een proces verbaal krijgen voor een verkeersovertreding in plaats van aangehouden te worden; het opnemen van een aangifte of getuigenverklaring kan telefonisch of online en dus zonder dat mensen daarvoor naar het bureau hoeven te komen. Het heroverwegen van werkprocessen of protocollen is volgens politiemensen een les voor de toekomst. Hetzelfde zien Ferwerda & Landman. Een wijkagent in hun onderzoek zegt: ‘Het was positief dat evenementen, horeca en voetbal wegvielen. Dat leidde tot enorme capaciteitswinst. De organisatie moet daar heel kritisch naar kijken. Wat kunnen ze zelf gaan regelen en bekostigen? Wij zijn anders evenementenpolitie’ (2021, p. 18). Nieuw is dit heroverwegen van werkzaamheden niet, want de politie zit voortdurend in een proces waarbij zij haar werkzaamheden weegt, heroverweegt, wijzigt of beëindigt. Vaste politiewerkzaamheden kunnen na een herwaardering ineens anders worden gedaan of helemaal gestopt worden. Zo kwamen in het verleden inbraakalarmen van sommige bedrijven direct bij de politiemeldkamer binnen en werden zware verkeerstransporten standaard begeleid door motoragenten.⁶⁴ De politie is met beide gestopt en het werk wordt nu gedaan door particuliere bedrijven. Het is niet altijd eenvoudig om iets wat ‘we altijd al zo doen’ te veranderen. Onder druk van corona ervaart de politie nu echter dat sommige werkzaamheden in het politiestraatwerk toch handiger, veiliger of anders kunnen. Ferwerda & Landman (2021) geven ook veel voorbeelden van werkzaamheden waarvan de politie onder druk van corona concludeert dat het eigenlijk blijvend anders kan. De voorbeelden die politiemensen ook in ons onderzoek daarvan geven, gaan niet enkel over efficiënter werken, maar juist ook over veiliger werken. We claimen niet dat alle hiervoor gegeven voorbeelden goede nieuwe praktijken zijn, maar wel dat in politiebeleid het heroverwegen van werkprocessen vanuit het oogpunt van tijdsbesteding *en* veiligheid een explicieter onderwerp kan zijn, waarbij uiteraard een afweging moet worden gemaakt met andere waarden zoals slachtofferzorg, gebiedsgebonden politie (zichtbaarheid, benaderbaarheid, contact politie-publiek), service en de presentatie van de politie. Politiemensen merken geregeld op dat de politie sneller had moeten reageren op de huidige pandemische situatie, en dan niet elk basisteam op eigen gezag, maar landelijk. Zij had beter voorbereid moeten zijn. Scenario’s hadden moeten klaarliggen, evenals bijbehorende handelingskaders en een communicatiestrategie, plus voldoende hulp-

63 Ook op het bureau zijn werkregels aangepast, bijvoorbeeld om minder mensen tegelijk binnen te hebben, maar het werk op het bureau valt buiten dit onderzoek.

64 Eigen waarnemingen van een van de auteurs.

middelen. Dan had van meet af aan gericht sturing gegeven kunnen worden aan politiestraatwerk.

Inderdaad is preparatie een belangrijke fase in de veiligheidsketen en is er veel voor te zeggen om scenario's en draaiboeken voor politiewerk gereed te hebben.⁶⁵ Eenvoudig is dat echter niet, want een nieuwe pandemie is vermoedelijk anders en de maatschappelijke context eveneens. We brengen hier in herinnering de eerder in deze paragraaf genoemde 'paradox van eenvormig politieoptreden'. Wanneer politiemensen vragen om scenario's en draaiboeken, impliceert dat niet de vraag naar strikte voorschriften, want politiemensen wensen tegelijk discretionaire ruimte in hun optreden. 'Eenvormig politieoptreden' betekent dus niet 'overal hetzelfde' maar eerder 'overal hetzelfde in-dachtig de principes van gebiedsgebonden politie'. De voorbereiding op 'de volgende keer' zal daarom in eerste instantie vooral antwoorden moeten geven op vragen omtrent *uitgangspunten*, zoals: 'In hoeverre hanteren we een landelijke aanpak en in hoeverre lokaal maatwerk, en wat is in dat geval de lokale speelruimte?', 'Welke rol speelt de meldkamer in de aansturing van politiewerk?', 'Wie zijn primair de partners van de politie?', 'Is er ruimte voor lokale experimenten?' of 'Welke rol neemt de politie in bij de crisisbeheersing?'

5.4 Ethiek

Politiemensen die onder corona hun straatwerk doen, wijzen op diverse ethische kwesties die daarmee gepaard gaan. Geregeld gaat het er dan om dat de politiemensen hun werk naar hun eigen opvatting niet goed genoeg kunnen doen. Ze kunnen niet altijd het contact maken dat voor hun optreden belangrijk is en ze kunnen niet altijd doen wat ze zouden willen doen en de maatregelen nemen die ze zouden willen nemen. Het gaat dan dus als het ware primair om de professionele beleving van 'goed politiewerk' ofwel de beroepsethiek. Politiemensen ervaren dat zij gedwongen door de omstandigheden hun werk niet steeds even goed kunnen doen, en dat zit ze in de weg. De standaard voor 'goed politiewerk' waaraan politiemensen refereren, is hoe ze van oudsher gewend zijn hun werk te doen (en die norm halen ze nu door corona niet meer) of het uitgangspunt dat regels voor iedereen gelden en dus ook ten aanzien van iedereen gelijk moeten worden gehandhaafd.

Een wat ander type ethische kwestie ontstaat niet zozeer door het niet kunnen leveren van 'goed politiewerk', maar primair doordat politiemensen een maatschappelijk dilemma zien, en gaat dus aan het concept 'goed politiewerk' vooraf. De vraag is dan niet 'voldoet dit aan onze normen van goed politiewerk?', maar: 'wat is hier goed politiewerk'? In politiestraatwerk speelt het afwegen van maatschappelijke belangen en individuele belangen van burgers een rol en onder corona is niet altijd meer duidelijk wat

65 In het Beleidsdraaiboek Influenzapandemie (LCI, 2004) komt het woord 'politie' veertien maal voor. Vermeld staat vooral dát de politie taken heeft, maar niet welke precies, op één uitzondering na. De enige concrete politietaak die staat genoemd is 'afscherming van schaarse voorzieningen' (p. 19). Geen woord over de dingen die in politiewerk onder corona ingewikkeld bleken. Het Beleidsdraaiboek Influenzapandemie is, met andere woorden, voor de politie van generlei waarde.

de goede balans is. Politie mensen hebben soms te doen met de personen waartegen ze optreden en tonen begrip voor hun situatie, zoals kleine ondernemers die proberen hun brood te verdienen en jongeren die willen samen zijn. Vanuit moreel perspectief draait het hier zowel om de vraag ‘doe ik het wel goed?’ als om de vraag ‘zijn de regels wel goed?’ In essentie gaat het om een spanning tussen veiligheid en vrijheid, in dit geval: voorkomen van virusoverdracht versus mogen gaan en staan waar je wil. Een andere typische coronagerelateerde ethiekkwestie betreft privacy. Als politie mensen weten dat een aangehouden verdachte corona heeft, geven ze dat dan door aan mensen met wie de verdachte fysiek contact heeft gehad, bijvoorbeeld zijn slachtoffers? We hoorden niet over bijbehorend beleid met handelingsregels. Politie mensen vinden een ad-hocwerkwijze, voor zover we hoorden in overleg met hogerhand.

Politie mensen hechten aan consistent en consequent optreden, liefst regionaal of beter nog landelijk, én ze hechten minstens zo sterk aan hun discretionaire ruimte om te bepalen of zij in een bepaald geval wel of niet corrigerend optreden en zo ja hoe. Beide voluit realiseren, is onmogelijk en hiermee wijzen politie mensen *de facto* op een bron van spanning op ethisch vlak. Trachten te voldoen aan beide eisen vereist evenwichtskunst. Wanneer de politieleiding of het bevoegd gezag besluit om in een bepaald geval de (corona)regels niet te handhaven, zoals bij een demonstratie of bij voetbalsupporters, zit dat politie mensen al gauw niet lekker. Het strookt niet met hun gevoel voor consistent optreden en zij mogen vervolgens dat gedogen ook nog eens in hun contacten met burgers uitleggen. Waar het bij de demonstranten of voetbalsupporters om gaat, is dat mensen in de samenleving ruimte wordt gegund om samen met anderen hun zorgen en/of emoties te uiten. Dat is maatschappelijke emotieregulatie met het oog op het voorkomen van ergere spanningen en uitbarstingen, waarbij de kunst voor de overheid is om onderscheid te maken tussen oprechte emotie en platte lust om te rellen. Het strikt handhaven van de coronaregels wordt dan opgeschort voor het hogere doel van het reguleren van maatschappelijke spanning. Nieuw is dat niet, zoals we in deel II zullen zien. Tijdens de Spaanse griep-pandemie trad zelfs het koningshuis op om, ondanks het besmettingsgevaar, massale volksoplopen te creëren als platform voor emoties tegen de dreigende revolutie. In de vluchtelingen crisis van 2015 speelde emoties evenzogoed een rol. Bewoners uitten hun zorgen in zowel steunacties als protest. In het politiestraatwerk hebben politie mensen ook frequent met emoties te maken en ze weten als geen ander hoe belangrijk die zijn. Dat zien we al in het belang dat ze hechten aan het maken van contact om de spanning uit een situatie te halen of het belang dat ze hechten aan een goede presentatie tijdens het politiewerk. Ook zien we politie mensen *dealen* met de situatie in de zin dat zij niet altijd letterlijk de regels handhaven, maar zoeken naar een in hun ogen passende oplossing. Te denken is aan een bekeuring voor een verkeersovertreding in plaats van een coronaboete van 390 euro en een strafblad. Dat kunnen politie mensen ter plekke uitleggen. Wat echter in het totaalbeeld ontbreekt, is een communicatiestrategie die politie mensen helpt om ook overheidsbeslissingen goed uit te leggen, aan zichzelf en vervolgens vooral aan mensen die hen daarop bevragen.

Politiemensen brengen 'ethiek in politiestraatwerk onder corona' vooral in verband met wat de politie niet doet (vanwege de coronaregels niet kan doen) en niet zozeer met wat de politie wél doet. Daarop zijn twee uitzonderingen. De eerste is het eerder vermelde schenden van de privacy van een verdachte door het slachtoffer te waarschuwen voor een mogelijke coronabesmetting. De tweede is politieoptreden ten opzichte van jongeren. Politiemensen geven opvallend veel voorbeelden van politiestraatwerk onder corona waarbij jongeren zijn betrokken. Niet vreemd, want juist jongeren zijn graag en veel samen – terwijl samenzijn nu juist niet mag. In overeenstemming hiermee constateren Bouwmeester e.a.: 'In de periode van maart tot en met november werden de meeste bekeuringen en waarschuwingen uitgedeeld aan jongvolwassenen (18 tot en met 22 jaar)' (2021, p. 42). Ook in ons onderzoek betwijfelen politiemensen of 'mensen uit elkaar houden' wel echt hun werk moet zijn. 'Dáárvoor ben ik niet bij de politie gekomen!' Het is niet alleen een ander soort werk, maar ook een andere doelgroep, niet de klassieke politiedoelgroep van criminelen, randfiguren en overlastgevers. Het gaat nu om gewone, veelal jonge mensen die gewoon willen samenzijn. In dat verband gebruikt een politiemans de term 'leeftijdprofilen' waarmee hij doelt op extra politietoezicht op mensen vanwege hun leeftijd (18-30 jaar) omdat jongeren graag in groepen bijeen zijn en uitgaan, en daarbij losser omgaan met de coronamaatregelen dan ouderen. Maar, zo vervolgt hij, 'Je moet alle situaties wel steeds apart blijven beoordelen' (A601).

Jongeren die gewoon voor de gezelligheid wat samen kletsen, zijn voor politiemensen een nieuwe doelgroep. Young (1991) beschrijft als antropoloog hoe in Newcastle, waar hij als politiemans werkt, politiemensen burgers classificeren. De harde kern van de politiedoelgroep zijn de 'prigs', de asocialen en criminelen, randfiguren en uitschot, veelal van bekende of beruchte families die van generatie op generatie behoren tot deze doelgroep. Daarnaast is er een groep met lichtere gevallen zoals first offenders, en tot slot de nette burgerij waarmee de politie doorgaans niets van doen heeft. In termen van Young betekent corona dat politiemensen ineens nette burgers als 'prigs' moeten gaan zien en behandelen. 'Dáárvoor ben ik niet bij de politie gegaan' is een adequate samenvatting van wat in elk geval een deel van de politiemensen hierover ervaart. Vanuit moreel perspectief is dit vermoedelijk voor politiemensen het belangrijkste dilemma. De politie moet optreden tegen mensen van wie zij zich afvragen of hun gedrag wel strafwaardig is, of dit wel de 'doelgroep' van de politie is, omdat ze met dit gedrag onder andere omstandigheden niets fout zouden doen.

Overigens dient wat de jeugd betreft wel onderscheid te worden gemaakt tussen overlastgevende hangjongeren en nette jongeren die het samen gezellig hebben en wier enige misstap is dat zij geen anderhalve meter afstand tot elkaar houden of met meer dan het toegestane aantal bij elkaar zijn. Politiemensen stemmen hun optreden op beide doelgroepen af. Nette jongeren kunnen al snel rekenen op in elk geval een enigszins coulante behandeling. Tegen overlastgevende jeugdgroepen, die doorgaans ook vóór corona al politieaandacht kregen, hebben politiemensen met de coronamaatregelen ineens een nieuw instrument in handen.

Het was Ericson (1982) die er na zijn onderzoek naar politiestraatwerk op wees dat politiemensen niet zozeer de wet handhaven, maar eerder de wet gebruiken als instrument om de maatschappelijke orde in hun werkgebied te handhaven. Het is een bekend politieprincipe. In 1980 bijvoorbeeld hadden politiemensen in Nijmegen een project tegen overlastgevende jongeren, maar het bleek lastig om de hangjongeren met hun grote mond aan te pakken. Een van de betrokken politiemensen vond in de toenmalige APV van Nijmegen het verbod op 'schreeuwen op straat' en gebruikte dat toen om op te treden tegen deze groep.⁶⁶ In ons onderzoek zien we diverse voorbeelden van dergelijk instrumenteel pragmatisme. Het kan gaan om het bekeuren voor iets anders dan een coronaregel, bijvoorbeeld omdat 'fietsen zonder licht' of 'fietsend je mobiel vasthouden' eenvoudiger is te omschrijven (en dus te bewijzen) dan het niet houden van anderhalve meter afstand met een bijbehorende boete van 390 euro plus strafblad. Politie tevreden, burger tevreden. Een politiemans geeft een voorbeeld van een fietser die politiemensen ontzettend beledigt. De betrokken politiemensen willen de man vanwege corona niet aanhouden, waarna ze hem bekeuren voor het op de fiets vasthouden van een telefoon (A402).⁶⁷ Drie personen die, kennelijk uit protest tegen het coronabeleid, 'anderhalve meter afstand'-stickers lostrekken en weggooien, krijgen een bekeuring voor een milieudelict vanwege het weggooien van de stickers (R404/2). Het kan ook gaan om het bekeuren van hangjongeren voor de corona-afstandsregel omdat de politiemensen daarmee nu een grond hebben om de jongeren te bekeuren in plaats van enkel hun ID's te controleren. Soms hebben jongeren echter pech. Vier jongeren van 17-19 jaar oud die in een stilstaande auto lachgas gebruiken, krijgen van de politiemensen een bekeuring voor 'samenscholen' én voor het lachgas (R312/1).⁶⁸ Politiemensen handhaven dus niet alleen de coronaregels, ze voegen die regels ook toe aan hun gereedschapskist met instrumenten die zij gebruiken om de maatschappelijke orde te handhaven, en ze gebruiken andere instrumenten uit die kist om coronaregels te handhaven als dat op dat moment beter past in hun handhaven van de maatschappelijke orde. De ethische kwestie hierbij is dat politiemensen steeds een juridisch en maatschappelijk aanvaardbare verbinding moeten leggen tussen handhavingsdoelen en de inzet van wettelijke instrumenten.

5.5 Epiloog: reflecties van politiemensen op dit onderzoek

Tijdens twee bijeenkomsten die in het teken stonden van onderhavig onderzoek, in het voorjaar van 2022, sprak een van de auteurs met in totaal 26 politiemensen over de empirische bevindingen (zie ook par. 6.5). Deze zijn toegelicht en per onderwerp is gevraagd of de aanwezigen de bevindingen herkenden in hun werkzaamheden. Dat

⁶⁶ Eigen waarneming van een van de auteurs.

⁶⁷ Deze politiemans legt meteen een verband met het geven van een adequate voorstelling: 'Daarnaast was er niemand omheen, dus is er geen beeldvorming van de politie aangetast.'

⁶⁸ Lachgas gebruiken is niet strafbaar, maar: 'Gebruik geen lachgas als je deelneemt aan het verkeer. Het kan effect hebben op je gedrag en rijvaardigheid. De politie kan je bekeuren voor gevaarlijk rijgedrag' (www.vraaghetdepolitie.nl, geraadpleegd op 24 februari 2022).

deden zij meestal, maar bij enkele onderwerpen was er onder de politiemensen geen herkenning en kwamen verschillen per basisteam naar voren. Hierna volgen enkele impressies, in algemene termen om herleidbaarheid te voorkomen.

Eerst is ingegaan op werkinhoud en werkomstandigheden. Het onderzoek toont geen stijging in het aantal gebeurtenissen met verwarde personen. De meeste politiemensen zeiden ook geen stijging waar te nemen in de onderzoeksperiode (maart-mei 2020). Eén persoon zei juist wel een duidelijke stijging te zien in gebeurtenissen met verwarde personen, terwijl iemand uit een ander basisteam juist een afname van dergelijke gebeurtenissen meldde. Zij concludeerden dat dit verschil mogelijk komt door verschillen tussen de wijken waar zij werkzaam zijn.

Wat werkomstandigheden betreft, meldden politiemensen van het ene basisteam geen capaciteitsproblemen, terwijl een ander team daar juist wel veel last van had. Dat had dan effect op het werk van wijkagenten, waarvan een aantal aanwezig was bij de bijeenkomst. De wijkagent van het ene team werd wegens capaciteitsproblemen voornamelijk op de noodhulp gezet en wijkagenten van een ander basisteam konden de wijk in blijven gaan ('gelukkig maar', aldus een wijkagent van dat team).

De aanwezigen reageerden ook op de bevinding dat er meer wordt gewerkt met officiële waarschuwingen alvorens een proces-verbaal te schrijven. De aanwezigen herkennen dit, op één na. Het basisteam waar die politieman werkt, heeft amper waarschuwingen gegeven en juist veel mensen beboet die de coronamaatregelen overtraden. Hij vertelde daarbij dat dit team persoonlijke ervaringen heeft met overlijdens door corona.

Net zoals in het onderzoek ervoeren de aanwezige politiemensen een impact van politiestraatwerk in coronatijd op hun privésituatie. Iemand vertelde dat hij op straat in aanraking kwam met een potentieel besmet persoon, waardoor hij de daaropvolgende week thuis afgezonderd heeft geleefd van zijn gezin.

De bevinding dat beschermingsmiddelen niet snel na het uitbreken van de crisis beschikbaar waren en bovendien niet altijd werden gebruikt, werd breed herkend. Een medewerker van de afdeling Forensisch Onderzoek (FO) adviseerde de afdeling Inkoop om onderzoek te doen naar bestaande beschermingsmiddelen van de politie. FO heeft verschillende soorten beschermingspakken die, aldus deze medewerker, in een toekomstige crisis wellicht beter bruikbaar zijn dan de beschermingspakken die in het begin van de coronacrisis voorhanden waren. Een aanwezige medewerker van de afdeling Inkoop memoreerde dat beschermingsmiddelen tijdens de onderzoeksperiode schaars waren.

De twee bijeenkomsten en de reacties zijn geen deel van ons onderzoek, maar tonen een korte reflectie daarop door politiemensen van andere basisteams dan de drie in ons onderzoek. In hoofdzaak zagen we daarin veel herkenning maar ook zagen we daarin bevestigd dat op onderdelen de ervaringen van politiemensen en de ontwikkelingen per basisteam verschillend kunnen zijn.

Deel II Politie in crisistijd

6 De coronacrisis in breder perspectief

6.1 Inleiding

We focusten hiervoor, in het eerste deel van dit onderzoek, op het straatwerk van de gebiedsgebonden politie (GGP). Nu volgt een breder en meer theoriegeoriënteerd perspectief. In dit hoofdstuk staan we eerst stil bij het begrip ‘crisis’. Daarna bespreken we de maatschappelijke achtergrond van de coronacrisis aan de hand van de complexiteit van onze huidige maatschappij, en de concepten van de controlecultuur en het voorzorgsprincipe. Tot slot bespreken we de ethische dilemma’s die politiemensen ervaren in het straatwerk gedurende de coronacrisis en we brengen deze in verband met de hiervoor genoemde maatschappelijke ontwikkelingen. Dit hoofdstuk vormt de basis voor twee volgende hoofdstukken waarin we de coronacrisis vergelijken met twee eerdere crises (hoofdstuk 7) en bespreken wat die drie crises ons leren over de rol van de politie in crisistijd (hoofdstuk 8). Tot slot verbinden we de theorie uit deze drie hoofdstukken met het praktijkgeoriënteerde eerste deel van dit onderzoek (hoofdstuk 9).

6.2 De begrippen ‘crisis’ en ‘ramp’

In deze paragraaf staan we stil bij de begrippen ‘crisis’ en ‘ramp’. Het is niet mogelijk om deze zo te definiëren dat een scherpe scheidslijn tussen die twee begrippen ontstaat. Maar dat is voor het doel van deze paragraaf ook niet nodig. We willen hier alleen verduidelijken waarom we spreken van coronacrisis en niet van coronaramp, en aangeven dat de Spaanse griep en de vluchtelingencrisis van 2015 ook als crises zijn aan te merken (en niet als rampen) en dus in dat opzicht kunnen dienen als referentie voor de coronacrisis.

De Wet veiligheidsregio’s (Wvr)⁶⁹ definieert een crisis als ‘een situatie waarin een vitaal belang van de samenleving is aangetast of dreigt te worden aangetast’ (art. 1). Een ramp is volgens deze wet ‘een zwaar ongeval of een andere gebeurtenis waarbij het leven en de gezondheid van veel personen, het milieu of grote materiële belangen ernstig zijn geschaad of worden bedreigd en waarbij een gecoördineerde inzet van diensten of organisaties van verschillende disciplines is vereist om de dreiging weg te nemen of de schadelijke gevolgen te beperken’ (art. 1). Bij crises en bij rampen van meer dan lokale

---

⁶⁹ Wet van 11 februari 2010, houdende bepalingen over de brandweerbepalingen, de rampenbestrijding, de crisisbeheersing en de geneeskundige hulpverlening (Wet veiligheidsregio’s), *Stb.* 2010, 145.

betekenis worden bevoegdheden van individuele burgemeesters overgenomen door de voorzitter van de veiligheidsregio (Brainich & Helsloot 2021, zie ook par. 2.4).

De termen 'crisis' en 'ramp' houden verband met elkaar omdat zowel crises als rampen tot de categorie onverwachte, ongewenste, onvoorstelbare en ongrijpbare gebeurtenissen behoren. Uiteindelijk is geen scherp onderscheid te maken tussen ramp en crisis. Van Duin geeft wel een indicatie: 'Bij ramp denken we aan ongelukken en groot onheil; bij crises aan een periode van ernstige stoornis' (2016, p. 385). Er is dus een verschil in tijdsverloop. Bij een ramp zijn vitale structuren of maatschappelijke voorzieningen plotseling ontwricht; bij een crisis staan ze gedurende in elk geval enige tijd onder druk met de mogelijkheid dat ze bezwijken (Helsloot e.a. 2010, Van Duin 2016). Een ramp doet zich dus vrij plotseling voor en er is (art. 1 Wvvr) sprake van de gecoördineerde inzet van verschillende hulpdiensten om te redden wat er te redden valt. Bij rampen kan worden gedacht aan natuurgeweld zoals overstromingen, aardbevingen en orkanen (Boin e.a. 2018, p. 23-24), zoals de Watersnoodramp in 1953, de verwoestingen die orkaan Katrina in 2005 aanrichtte in New Orleans of de overstromingen in Nederland en Duitsland in 2021. Een ramp kan ook ontstaan uit menselijk handelen, vaak in combinatie met technologie, zoals de Bijlmerramp (1995), de vuurwerkramp (2000) of de explosie in de haven van Beiroet (2020). Rampen kunnen starten als crises, maar kennen een verwoestend einde waarbij de infrastructuur ernstig beschadigd raakt (Boin e.a. 2018, p. 23-24).

De coronapandemie kan volgens het vorenstaande als crisis worden aangemerkt. De pandemie tastte immers een vitaal belang van de samenleving aan, namelijk de volksgezondheid. Een pandemie kan resulteren in een ramp. Dit zou het geval zijn indien er zoveel mensen ziek worden of overlijden dat allerlei vitale processen in de infrastructuur van de maatschappij ontwricht raken of zelfs geheel uitvallen door personeelsgebrek en/of de ziekenhuizen dermate overbelast raken dat grote aantallen personen niet meer de acute zorg kunnen ontvangen die zij nodig hebben en overlijden. Hulpdiensten moeten dan optreden waar de chaos het grootst is. Hun taak is dan 'zorg dragen voor het beschermen van de openbare orde en veiligheid'. Een dergelijk scenario staat omschreven in het Beleidsdraaiboek Influenzapandemie, dat dus al een aantal jaren voor de uitbraak van de coronapandemie klaarlag (LCI 2004, p. 9). Tijdens de eerste golf van de coronacrisis, die zich afspeelde gedurende de periode waar dit onderzoek over gaat (maart-mei 2020), was het beleid erop gericht dit scenario te voorkomen en dat is ook gelukt. De coronacrisis is een crisis gebleven en geen ramp geworden.

Zoals aangekondigd in de inleiding maken wij in het volgende hoofdstuk een vergelijking tussen het optreden van de politie tijdens de coronacrisis en het optreden van de politie tijdens de vorige pandemie die Nederland meemaakte: de Spaanse griep in 1918. Ook die pandemie bleef een crisis en werd geen ramp, want ook zij tastte een vitaal belang van de samenleving aan (de volksgezondheid) maar ontwrichtte geen vitale structuren of maatschappelijke voorzieningen. Echter, de Spaanse griep speelde zich af in een heel andere tijd, met een heel andere maatschappelijke infrastructuur. Daarom vergelijken we de coronacrisis ook met een crisis van recenter datum, namelijk de Europese vluchtelingencrisis van 2015. Ook deze vluchtelingencrisis is aan te

merken als een crisis omdat er zoveel vluchtelingen in Europa arriveerden dat de overheidsinstanties die opvang voor hen moesten verzorgen overbelast raakten. Daardoor dreigden zij vluchtelingen niet meer te kunnen voorzien in hun dagelijkse levensbehoeften. De vluchtelingencrisis werd eveneens geen ramp, want ook daarbij raakten geen vitale structuren of maatschappelijke voorzieningen ontwricht.

In het volgende zullen we eerst ingaan op de maatschappelijke achtergrond van de coronacrisis. Wat zijn, vanuit het perspectief van een crisis, de belangrijkste kenmerken van onze huidige samenleving? En wat zeggen die over de overeenkomsten en verschillen tussen de coronacrisis en de de Spaanse griep-crisis van 1918 en de Europese vluchtelingencrisis van 2015?

6.3 Maatschappelijke achtergrond van de coronacrisis

6.3.1 *De complexiteit van de huidige maatschappij*

Onze maatschappij is steeds complexer geworden. Dat maakt overheidshandelen lastiger. Complexiteit bemoeilijkt overzicht en inzicht en maakt het daardoor ingewikkelder om doelgericht en effectief op te treden. Maar de complexiteit van onze huidige maatschappij speelt niet alleen de overheid parten. Ook burgers kunnen hun leefwereld minder goed doorzien en overzien (Stol & Bantema 2021). Deze complexiteit vormt het decor waartegen het politiestraatwerk gedurende de coronacrisis begrepen moet worden om de verschillen met het politiestraatwerk gedurende de Spaanse griep te kunnen duiden en komt daarom hier aan bod.

Complexiteit houdt in dat mensen van een fenomeen in hun omgeving de werking niet (goed) doorzien of niet (goed) weten hoe zij in relatie tot dat fenomeen beoogde uitkomsten kunnen realiseren. Complexiteit is een relatief begrip. Iedere tijd heeft zijn eigen ingewikkeldheden. De complexiteit van onze huidige maatschappij komt voort uit een aantal ontwikkelingen die we hier kort beschrijven.

Gedurende de laatste eeuwen zijn systemen op het gebied van onder andere transport, logistiek en luchtvaart in toenemende mate met elkaar ‘verknoot’ geraakt. Sinds het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw is dat proces versneld onder invloed van technologische innovatie in het algemeen en digitalisering in het bijzonder. Daardoor zijn veiligheidsproblemen ontstaan die een wereldwijde omvang kennen en niet aan landsgrenzen gebonden zijn. Er is sprake van ‘glocalisering’: mondiale problemen creëren veiligheidsvraagstukken op lokaal niveau (Schmidt 2018). Andersom kunnen mondiale problemen een lokale oorsprong hebben. Eén ontregelde (gehackte, gegijzelde) computer in de financiële of energiesector kan vanwege de vele netwerkverbindingen verstreckende gevolgen hebben.

Veel van deze veiligheidsvraagstukken vinden hun oorsprong in technologie en zijn daardoor ondoorzichtig. Denk bijvoorbeeld aan cybercrime. Malware uit het ene land kan in allerlei andere landen ongemerkt computers infecteren omdat zo’n computervirus niet fysiek zichtbaar is en mensen, mede daardoor, minder eenvoudig kunnen doorzien hoe het werkt en wat ze kunnen doen om te voorkomen dat hun computer

besmet raakt (Stol & Bantema 2021, p. 12). Dit soort problemen is ook onberekenbaar: het is moeilijk om vooraf te voorspellen welke impact de problemen zullen hebben. Tot slot zijn ze ‘verantwoordelijkheidsongevoelig’: de oorzaak-en-gevolgverbanden zijn zo ingewikkeld dat het moeilijk is een schuldige aan te wijzen indien er iets misgaat (Stol & Strikwerda 2017, p. 52-53). Immers, wiens schuld is het als hackers via malware de servers van bijvoorbeeld een universiteit, gemeente of drinkwatervoorziening binnendringen en platleggen? Is uitsluitend de hackers iets te verwijten? Of is het ook de schuld van de individuele medewerker die een e-mail opende en op een foute link klikte? Of van de ICT-afdeling die het spamfilter niet streng genoeg had afgesteld of niet genoeg gewaarschuwd had voor dit soort e-mails? Of van de overheid omdat er in zijn algemeenheid te weinig is geïnvesteerd in een veilige ICT-infrastructuur?

De Duitse socioloog Ulrich Beck typeerde problemen van de hierboven omschreven aard als ‘moderne risico’s’. Hij ontwikkelde dit concept ten tijde van de kernramp in Tsjernobyl en doelde hiermee oorspronkelijk op milieu- en volksgezondheidsrisico’s, zoals radioactiviteit en luchtvervuiling, die waren ontstaan door technologische innovatie (Beck 1992 [1986]). Later heeft het concept ‘modern risico’ een ruimere betekenis gekregen. Dat toont Beck bijvoorbeeld zelf wanneer hij na ‘9/11’ dit concept ook toepast op terrorisme, omdat dat voldoet aan veel van de hiervoor onderscheiden kenmerken, zoals wereldwijde omvang, grensoverschrijdendheid en onzichtbaarheid in de zin van ‘ondergronds’ (Beck 2002).

Ook het coronavirus voldoet aan al deze kenmerken. Het veroorzaakt een wereldwijde pandemie. Het stopt niet bij landsgrenzen, verspreidt zich onzichtbaar (virusdeeltjes zijn zo klein dat ze niet zintuigelijk waarneembaar zijn) en is onberekenbaar: zoals bij elke pandemie trekken besmettingen in golven over het land, waardoor het virus soms onder controle lijkt, om vervolgens in volle hevigheid weer op te vlammen, al of niet in gemuteerde vorm (LCI 2004, p. 21). Hoewel het in politiek opzicht soms wel wordt geprobeerd, is het moeilijk een schuldige aan te wijzen voor het uitbreken en steeds weer opklaaien van het coronavirus en zelfs na bron- en contactonderzoek zijn lang niet alle besmettingen herleidbaar.

Dit geldt echter ook allemaal voor de Spaanse griep. Toch zijn er twee belangrijke verschillen die in een directe relatie staan tot twee dimensies van de complexiteit van onze huidige maatschappij.

Ten eerste is er het niveau van globalisering: systemen zijn vandaag de dag veel meer met elkaar verknoot dan ten tijde van de Spaanse griep. Die verspreidde zich destijds over de wereld door ‘mee te reizen’ met soldaten die vochten in de Eerste Wereldoorlog en met passagiers van boten. Met het huidige internationale vlieg-, spoor- en wegverkeer gaat de verspreiding van het coronavirus vele malen sneller. Het vliegverkeer kan niet zomaar geheel worden stilgelegd om de pandemie te remmen vanwege de complexe verbanden tussen de vliegindustrie, de economie en het welzijn.

Ten tweede is er de technologische dimensie. Het proces van technologische innovatie dat onze maatschappij sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw veel complexer heeft gemaakt, was ten tijde van de Spaanse griep nog niet aangevangen. Met betrekking tot het coronavirus bestaat een theorie dat het ‘ontsnapt’ zou zijn uit het Wuhan Institute

of Virology, waar onderzoek wordt gedaan naar (technologisch geconstrueerde mutaties van) coronavirussen. Het zou dan, net als de milieu- en volksgezondheidsrisico's waarover Beck schreef, zijn oorsprong vinden in technologie. Een andere theorie is dat het coronavirus een zoönose betreft: een virus dat van dier op mens is overgegaan.⁷⁰ Het zou dan niet zijn oorsprong vinden in technologie, maar, zoals hierna zal worden toegelicht, ook dan speelt technologie nog steeds een cruciale rol.

Het beleid in de coronacrisis is er steeds op gericht geweest om te voorkomen dat er zoveel mensen ziek zouden worden dat de ziekenhuizen, en dan met name de intensive cares (IC's), te vol zouden stromen. 'Code zwart', de situatie dat er keuzes gemaakt moeten worden wie er wel en niet op de IC opgenomen kunnen worden, moest koste wat kost vermeden worden. Die afweging hoefde ten tijde van de Spaanse griep niet te worden gemaakt omdat de IC toen nog niet bestond. De IC is een vorm van hoogtechnologische zorg bedoeld om mensen die zo ziek of gewond zijn dat hun vitale functies (hart, bloedsomloop, longen, andere organen) bedreigd worden, in leven te houden. Het is een relatief jong fenomeen. De basis voor het ontstaan van deze vorm van zorg is in de jaren vijftig van de vorige eeuw in Denemarken gelegd gedurende een andere epidemie, namelijk die van het poliovirus, toen voor het eerst patiënten werden beademend buiten de operatiekamer (Reisner-Sénélar 2011). Dit heeft uiteindelijk in de jaren zeventig, tijdens het proces van technologische innovatie waaraan hiervoor is gerefereerd, geleid tot de oprichting van de IC zoals wij die tegenwoordig kennen (Ramsay 2000).

Wat we nu zien ontstaan, zijn risico's van een andere orde dan waar Beck over schreef. Het proces van technologische innovatie dat onze samenleving sinds het begin van de jaren zeventig heeft doorgemaakt, heeft niet alleen geleid tot 'moderne' risico's die als het ware een bijwerking zijn van die technologie (schematisch weergegeven: moderne technologie → modern maatschappelijk risico). Dit proces heeft uiteindelijk ook geleid tot een samenleving die zo complex is en waarin technologie van zo'n vitaal belang is geworden dat 'ouderwetse' risico's die die technologie doorkruisen, zoals een pandemie die schaarstse aan IC-bedden veroorzaakt, dáárdóór leiden tot een crisis of ramp. Schematisch weergegeven ziet dit risico er zo uit: risico (het virus) → overbelasting van een technologische voorziening (IC's) → modern maatschappelijk risico (mensen dreigen te overlijden door gebrek aan hoogtechnologische zorg). De complexiteit van de oorzaak-gevolgrelatie maakt dat we nog steeds kunnen spreken van een modern risico in termen van Beck. Er is echter sprake van een andere risicovorm die niet het *gevolg* is van technologische ontwikkelingen (het klassieke moderne risico), maar die een bedreiging vormt van voorzieningen die door die technologische ontwikkelingen zijn voortgebracht. Deze risicovorm noemen we het 'risico van technologische mediatie', omdat de technologie niet de oorzaak is maar wel onderdeel is van de keten die eindigt in een modern maatschappelijk risico.

70 Deze theorie heeft door recent onderzoek aan plausibiliteit gewonnen. 'Maar alternatieve scenario's, inclusief ontsnapping uit een lab, blijven mogelijk', *NRC* 2 maart 2022, p. 16.

6.3.2 *Drang om risico's te beheersen, de controlecultuur en technologie*

Volgens Beck hebben de complexe veiligheidsproblemen waar onze huidige maatschappij mee kampt geleid tot een 'risicomaatschappij' (Beck 1992 [1986]). Waar in eerdere maatschappijvormen de nadruk lag op de verdeling van welvaart, ligt deze nu op de verdeling van risico's (ibidem, p. 19). Inmiddels is het een min of meer vaststaand feit dat we in een risicomaatschappij leven (Borgers & Van Sliedrecht 2009, p. 172). De risicomaatschappij wordt expliciet in verband gebracht met terrorisme (ibidem), migratie (zie bijv. Ticu 2021) en de coronacrisis (zie bijv. Van Ostaijen 2020). Overheidsbeleid is erop gericht om risico's zoveel mogelijk in te perken, of het nu gaat om moderne risico's zoals oorspronkelijk bedoeld door Beck, of om risico's die moderne technologische voorzieningen bedreigen. Waarschijnlijk komt dit beleid voort uit de behoefte om deze risico's, hoewel die volgens Beck ongrijpbare fenomenen zijn, toch zoveel mogelijk te beheersen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de laatstgenoemde risico's vermoedelijk nog ongrijpbaarder zijn dan een klassiek Beckiaans modern risico, omdat er nog meer 'schakels' tussen oorzaak en gevolg zitten.

Specifiek met betrekking tot criminaliteitsrisico's zoals terrorisme, noemt de criminoloog Garland (2001) de maatschappelijke drang om risico's zoveel mogelijk te beheersen de 'controlecultuur'. Er vindt een verschuiving plaats van een '*post-crime society*', waarin criminaliteit vooral wordt opgevat als schade of wangedrag dat bestreden moet worden, naar een '*pre-crime society*', waarin criminaliteit vooral wordt opgevat als risico dat voorkomen moet worden (Zedner 2007). De antiterrorismewetgeving die in veel landen in het leven werd geroepen naar aanleiding van '9/11' is hier illustratief. De strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt als het ware vervroegd naar een fase waarin er weliswaar plannen zijn voor het plegen van een misdrijf, maar nog geen schadeberokkening heeft plaatsgevonden. Het verbod op het vergaren van informatie ter voorbereiding van een terroristisch misdrijf (art. 134a Sr) is hiervan een goed voorbeeld. Het idee achter dit soort bepalingen is dat ze het mogelijk maken vroegtijdig, in de voorbereidingsfase, op te treden om zo terroristische aanslagen te voorkomen (Borgers & Van Sliedrecht 2009, p. 175).

De focus op preventie van criminaliteit maakt deel uit van een bredere ontwikkeling die de rechtssocioloog Pieterman aanduidt als 'de voorzorgcultuur' (Pieterman 2008). Kort samengevat houdt deze cultuur in dat de 'risicotolerantie' is afgenomen en het voorkomen van schade een expliciete prioriteit geworden is (Kortleven 2013). Overheidshandelen is dan niet meer gebaseerd op het schadebeginsel dat inhoudt dat de overheid mag ingrijpen indien het gedrag van een individu een ander individu schade berokkent (Mill 1865), maar op het voorzorgsbeginsel, ook bekend onder de Engelse term *precautionary principle*, dat betrekking heeft op het voorkomen van schade, ook als niet precies duidelijk is waaruit die schade zal bestaan (Commission of the European Communities Communication from the Commission of 2 February 2000 on the precautionary principle). Dit zien we ook terug in de voorzorgsmaatregelen die zijn genomen tegen de verspreiding van het coronavirus. Hoewel deze, net als bijvoorbeeld de post 9/11-antiterrorismewetgeving, een reactie zijn op een concrete schade (respec-

tievelijk: terroristische aanslagen en een virus dat slachtoffers maakt), beogen ze preventie (respectievelijk: het voorkomen van nog meer aanslagen en besmettingen). De 'coronamaatregelen' zien niet op gedrag dat een ander schaadt, maar op gedrag dat een ander *mogelijk* schaadt. Het overtreden van de anderhalvemetermaatregel is, bijvoorbeeld, niet verboden omdat je daarmee iemand schaadt, maar omdat je, als je besmet zou zijn met het coronavirus, daarmee iemand zou kunnen schaden door het coronavirus over te dragen.

Aan deze cultuurgeoriënteerde analyse valt, op basis van onze bevindingen over de Spaanse griep, een technologische dimensie toe te voegen. Tijdens de Spaanse griep overleden weliswaar veel mensen (meer dan door corona), maar er dreigde geen maatschappelijke infrastructuur te bezwijken, zoals de IC's dreigden te bezwijken tijdens de coronacrisis. Met de technologisering en vooral digitalisering van de samenleving is de kwetsbaarheid of 'rampgevoeligheid' van de samenleving toegenomen. Logischerwijze draagt dat eraan bij dat de samenleving tijdens een crisis meer dan voorheen maatregelen neemt om de kwetsbare en voor de samenleving cruciaal geworden technologische infrastructuur te beschermen. De drang om risico's te beheersen, is zo gezien niet uitsluitend een culturele ontwikkeling, maar staat in verbinding met de hedendaagse, vanwege moderne technologie ontstane en als cruciaal ervaren maatschappelijke infrastructuur.

6.4 Het voorzorgsprincipe tijdens de coronacrisis en ethische dilemma's

Het voorzorgsprincipe als basis voor strafrechtelijk optreden is niet onomstreden. De Amerikaanse rechtsfilosoof Sunstein stelt dat het voorzorgsprincipe alleen werkt als degenen die het toepassen zich concentreren op één aspect van de situatie en hun ogen sluiten voor andere aspecten van diezelfde situatie (Sunstein 2003, p. 26). Wat Sunstein hiermee bedoelt, is te zien in het volgende voorbeeld. Een van de doelen van het overheidsbeleid gedurende de coronapandemie is het beschermen van de kwetsbaren. Terpstra & Salet (2020) refereren hieraan in hun essay. Zij eindigen met de conclusie dat de maatschappelijke opdracht van de politie is het beschermen van de kwetsbaren (zij noemen het 'zwakken') in de samenleving. Het probleem is echter dat gedurende de coronapandemie de term 'kwetsbaar' is vernauwd: de reikwijdte ervan is beperkt tot 'kwetsbaar voor het coronavirus'. Dat zijn niet noodzakelijkerwijs dezelfde mensen die vóór de coronapandemie (en in een meer algemene zin) als kwetsbaar zouden worden bestempeld. Dat zijn bijvoorbeeld kinderen (in het algemeen en die in achterstandswijken in het bijzonder). Zij zijn niet kwetsbaar voor het coronavirus, maar wel kwetsbaar in heel veel andere opzichten (voor leerachterstanden en huiselijk geweld bijvoorbeeld). In de eerste periode van de coronapandemie is deze kwetsbaarheid onderbelicht gebleven. Later veranderde dat, bijvoorbeeld toen tijdens de tweede golf van de coronapandemie felle kritiek werd geuit op de schoolsluiting.

Sunstein wijst erop dat vooral risico's die met regulering gepaard gaan vaak buiten beschouwing blijven (Sunstein 2003, p. 32). Dat is precies wat we zagen in het zojuist besproken voorbeeld van wat coronamaatregelen voor kwetsbaren nog meer doen dan

hen enkel beschermen tegen besmetting. Ook zien we dit terug in het handhaven van het verbod op groepsvorming en de anderhalvemetermaatregel. Dit komt in conflict met de bewegingsvrijheid van mensen en met hun behoefte om met elkaar in contact te treden, met gevoelens van 'onvrijheid' en eenzaamheid tot gevolg, en met, zoals we in hoofdstuk 3 zagen, meer onderlinge ruzies en verdenkingen tussen buurtbewoners. In de loop van de coronacrisis zagen we ook een toenemend wantrouwen tegenover de overheid en tegenover haar handhavende instanties. Voor politiemensen zelf zien wij hier ethische dilemma's ontstaan omdat zij moeten optreden tegen mensen waarmee zij anders niet in aanraking zouden komen en tegen gedrag dat begrijpelijk is en onder andere omstandigheden volkomen normaal zou zijn.

Het oplossen van een groot maatschappelijk veiligheidsprobleem lukt zelden via één maatregel of zelfs maar via één invalshoek en al helemaal niet als die ene invalshoek politiehandhaving is. Voor complexe problemen zijn geen eenvoudige, monodisciplinaire oplossingen. Bijvoorbeeld, het aantal verkeersdoden in Nederland steeg sinds het opkomend autobezit van zo'n 1.000 per jaar begin jaren vijftig naar zo'n 3.200 per jaar begin jaren zeventig.⁷¹ Dat probleem is teruggedrongen met een groot scala aan maatregelen op het gebied van onder meer infrastructuur, voorlichting, wettelijke verboden, handhaving, medische wetenschap, autotechniek en cultuur. Het aantal verkeersdoden bevindt zich sinds 2010 tussen de 600 en 700 per jaar.⁷² Cybercrime is een recenter voorbeeld van een complex veiligheidsprobleem dat vraagt om een aanpak via meerdere wegen tegelijk, en dat ook zo wordt aangepakt. Op vergelijkbare wijze is het onwaarschijnlijk dat de samenleving voor het coronavirus met één type maatregel (*social distancing*) meteen de pasklare oplossing, de *silver bullet*, in handen heeft. Die maatregel en de handhaving ervan kan (zie ook het verkeer) een onderdeel zijn van de aanpak, maar kan het probleem niet alleen oplossen, dat wil zeggen de pandemie beëindigen. Anders dan verkeersdoden en cybercrime is de coronapandemie een crisis. Handhaven van *social distancing* is dan als het ware de eerste noodmaatregel die gaandeweg aangevuld of vervangen moet worden door een set van maatregelen op diverse vlakken. Tot die tijd staan politiemensen in de frontlinie van de regulering, en zijn daarmee bijna als vanzelf met hun werk onderwerp van maatschappelijk debat over de beste aanpak van de pandemie. Handhaving alléén is niet de oplossing. Sterker nog, de repressieve regulering van sociale contacten via politiestraatwerk staat op gespannen voet met de heersende politiefilosofie.

Het door de politie dwingend reguleren van sociale relaties in de wijk is namelijk niet eenvoudig in overeenstemming te brengen het werken vanuit de filosofie van gebiedsgebonden politie. In die filosofie ligt immers het accent op decentralisatie, probleemgericht werken en burgerbetrokkenheid (zie par. 2.2.1). Hierbij stemt de politie haar optreden af op de normen van de samenleving waarin zij werkt en is zij niet degene die vooroplopend de maatschappelijke omgangsvormen bepaalt. Dat laatste wordt in de

71 www.swov.nl/feiten-cijfers/factsheet/verkeersdoden-nederland, geraadpleegd 31 januari 2022.

72 www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/verkeer-en-vervoer/verkeer/hoeveel-mensen-komen-om-in-het-verkeer-, geraadpleegd 31 januari 2022.

coronacrisis nu juist wel door de landelijke overheid van de politie verwacht bij het handhaven van de landelijke noodmaatregelen. Gezien de 'draai' die de politie in het coronabeleid verondersteld wordt te maken, van vertrekken vanuit draagvlak in de lokale gemeenschap en rekening houden met lokale belangen (gebiedsgebonden politie) naar dwingend handhaven van sociale relaties in die gemeenschap, mag het geen verbazing wekken dat politiemensen zoeken naar hoe die twee in hun werk met elkaar in overeenstemming zijn te brengen. Gezien vanuit de filosofie van gebiedsgebonden politie is het goed om te werken met een aanpak die niet exclusief leunt op handhaving door politiemensen.

Een specifiek nadeel van preventiemaatregelen is dat altijd moeilijk is vast te stellen of het in de alledaagse werkelijkheid werkt. Oorzaak-gevolgrelaties in het sociale domein zijn moeilijk met zekerheid aan te tonen omdat veel factoren een rol spelen en omdat experimenteren met verschillende maatregelen in de regel sociaal onaanvaardbaar en dus niet mogelijk is. Bij een pandemie ontbreekt ook simpelweg de tijd daarvoor. Dat 'geen contact met elkaar hebben' de overdracht van het coronavirus tegengaat is evident, en dat *social distancing* dus kan dienen als maatregel eveneens, maar de maatregel kent van meet af aan grenzen in de praktijk. Het preventiemodel is gebaseerd op het onweerlegbare principe 'geen contact, geen overdracht'. Dat dat model stand kan houden binnen het alledaagse sociale leven in een complexe samenleving, is daarmee echter nog niet gezegd. De maatregel wordt in de alledaagse werkelijkheid, in het openbaar en in winkels, veelvuldig overtreden en is nauwelijks met handhaving af te dwingen. Politiemensen vragen zich bijvoorbeeld af hoe ze in een vol park kunnen controleren wie wel of niet tot één huishouden behoren en wie dus wel of niet dicht bijeen mogen zijn. En hoe secuur meet je anderhalve meter af? Politiemensen wijzen op uitzonderingen die worden gemaakt (voor hooligans en demonstranten) of op overtredingen door mensen met een voorbeeldfunctie, wat handhaving nog weer extra lastig maakt. We hebben dus te maken met een preventiemaatregel waarvan in de alledaagse werkelijkheid niet zomaar met zekerheid is te bepalen hoe effectief die is omdat, zo blijkt, die maatregel moeilijk echt consequent na te leven is en in de alledaagse werkelijkheid eveneens moeilijk echt consequent te handhaven is. Het punt hiervan is niet dat we willen beweren dat het misschien beter was geweest om géén maatregelen te nemen, het punt is dat politiewerk is opgeschoven in de richting van voorzorg en het daarbij handhaven van onzekere en, als het erop aankomt, niet altijd even duidelijke en voor discussie vatbare maatregelen.

Terpstra & Salet schrijven terecht dat sanctioneren geen doel op zichzelf moet zijn. Het doel van politiestraatwerk onder corona omschrijven zij als 'bevorderen dat burgers zich zo gedragen dat de verspreiding van het virus wordt tegengegaan' (2020, p. 17). Bouwmeester e.a. noteren op vergelijkbare wijze: 'In alle situaties is het optreden van politieagenten gericht op het doen stoppen van de overtreding om zo verdere verspreiding van het virus te vermijden' (2021, p. 33). Bij zo'n omschrijving bestaat nog steeds het gevaar van doelverschuiving, waarvoor Sunstein (2003) waarschuwt. Het doel van het landelijke coronabeleid is een zorginfarct te voorkomen, de zorginfrastructuur van het land te beschermen en zo medici hun werk te kunnen laten doen. *Social distancing*

steeds expliciet blijven zien als middel dat dient om onze gezamenlijke gezondheidszorg gaande te houden, positioneert politiewerk beter, want zo presenteert men social distancing noch als doel noch als enige oplossing en men plaatst zo de politie minder tegenover de gemeenschap. Terpstra e.a. signaleren overigens wel dat politiewerk in Nederland tijdens de coronacrisis op een dergelijke wijze wordt gekarakteriseerd: 'After some time, some general principles that should be followed in the enforcement of the emergency ordinance were accepted. The first principle said that the police alone could not control the coronavirus: "only together we can control corona". Second, the policing officers were doing their job to contribute to the "health of us all", (re)defining the police as part of the community and their job as a public good' (2021, p. 173-4).

Dit is geen exclusief Nederlandse strategie. Ook in België 'is de overheid er steeds in geslaagd om een globale communicatie te voeren vanuit een "allen-samen-tegen-corona" visie' (De Kimpe 2020, p. 443-4). Niet sanctioneren dus, maar een beroep doen op gemeenschapszin. Empirisch onderzoek van Appelman e.a. (2021) naar de naleving van coronagedragsregels lijkt dit te ondersteunen. Zij concluderen op basis van video-beelden dat burgers hun gedrag inderdaad hebben aangepast en dat dit niet samenvalt met het uitdelen van boetes. Ze vervolgen: 'Een tweede verklaring voor de naleving van de Covid-19-maatregelen betreft eventuele normatieve afwegingen van burgers. Vragenlijstonderzoek laat zien dat intrinsieke morele en sociale motivaties een belangrijke rol spelen bij het naleven van de Covid-19-maatregelen in Nederland (Kuiper e.a. 2020). Personen zijn meer geneigd om deze maatregelen na te leven als ze het virus zien als een grote bedreiging voor vrienden en bekenden. Dit duidt op een bepaald verantwoordelijkheidsgevoel onder de burgers, dat tot op heden wellicht nog te weinig is benadrukt in de discussie rondom de Covid-19-maatregelen' (2021, p. 68). Gebiedsgebonden politie biedt bij uitstek een invalshoek om te werken aan gemeenschapszin. We wezen hiervoor op kwetsbaarheden van het voorzorgsprincipe. Die kanttekeningen verdienen een relativering. Voorzorgsstrafrecht is niet met de coronamaatregelen geïntroduceerd. Een oud voorbeeld is het verbod op het onder invloed van alcohol besturen van een voertuig. Het verbod beoogt niet enkel de dronken automobilist tegen zichzelf te beschermen, maar dient ter voorkoming van ongelukken en bescherming van de verkeersveiligheid in het algemeen. Voor een verband tussen alcoholgebruik en de kans op een ongeval is door de jaren heen veel onderbouwing aangevoerd (bijv. Griep & Koops 1967, Noordzij 1976, Goldenbeld 2020). Een nog duidelijker en recenter voorbeeld van het voorzorgsprincipe is het in paragraaf 5.4.2 genoemde verbod op het vergaren van informatie ter voorbereiding van een terroristisch misdrijf (art. 134a Wetboek van Strafrecht) dat in werking trad op 1 april 2010. Dat verbod beoogt speciaal het beschermen van anderen dan de dader. 'Het strafrecht heeft een functie bij het reageren op gepleegd onrecht, maar ook bij het voorkomen daarvan', aldus de memorie van toelichting bij die wet.⁷³ Het probleem met *social distancing* als preventiemaatregel is dus niet dat het voorzorgsprincipe nieuw is, maar vooral dat onduidelijk is hoever *social distancing* moet gaan om effectief te zijn.

73 Tweede Kamer 2007/08, 31386, nr. 3 (memorie van toelichting), p. 4.

Volgende afstand houden blokkeert de virusoverdracht tussen mensen. Maar er is nog te weinig kennis over de effectiviteit van *social distancing* in de praktijk van het alledaagse maatschappelijke leven, inclusief de ongewenste effecten die ermee gepaard gaan. Daar schuilt een basaal dilemma dat bestaat uit de vraag hoeveel ongewenste effecten de beschermende maatregelen waard zijn en bij wie de ongewenste effecten met name terecht komen? Verder raakt *social distancing* ook het politiewerk zelf omdat het de relatie politie-publiek in de weg zit ('Ik kan niet meer even een hand op iemands schouder leggen'). De maatregel staat op gespannen voet met het principe van gebiedsgebonden politiewerk, voor welke stijl van werken immers een zekere mate van verbondenheid tussen politiemensen en burgers een vereiste is en waarbij de politie 'volgend handhaaft' en niet preventief handhaaft. Het voorzorgsprincipe in de vorm van een preventiemaatregel is niet nieuw; het probleem met *social distancing* is vooral dat de maatregel onder druk van de crisis snel moest worden ingevoerd, waardoor grondig effectiviteitsonderzoek ontbrak en 'afstand houden tot elkaar' op gespannen voet kwam te staan met de heersende politiefilosofie van community policing.

6.5 Ethische dilemma's in de praktijk

Tijdens twee bijeenkomsten die in het teken stonden van onderhavig onderzoek, in het voorjaar van 2022, heeft een van de auteurs politiemensen gevraagd naar hun ethische dilemma's in politiestraatwerk onder corona (zie ook par. 5.5). Aan beide bijeenkomsten namen ruim 20 politiemensen deel. De auteur heeft eerst uitgelegd wat ethische dilemma's zijn, kort gezegd als volgt. De ethiek is de filosofie van het goede. Indien een bepaalde situatie een ethisch dilemma oproept, is niet duidelijk wat goed is om te doen. Beeldend uitgedrukt: als je een foto zou maken van de situatie, zou deze onscherp zijn. De aanwezige politiemensen brachten vervolgens in relatie tot corona veel ethische dilemma's naar voren. Een aantal daarvan zijn ethische dilemma's die ook in de maatschappij als geheel spelen. Ze gaan bijvoorbeeld over de vraag of het goed is je wel of niet te laten vaccineren. Ook de vraag of het in alle gevallen goed is je strikt aan de coronamaatregelen te houden, zelfs als iemand dringend hulp nodig heeft bijvoorbeeld, kwam op. Een groot aantal van de ingebrachte ethische dilemma's zijn specifiek voor het politiestraatwerk. Is het goed om op te treden tegen jongeren die de anderhalvemetermaatregel schenden? Is het goed om coronamaatregelen te handhaven waar je zelf niet achter staat? Is het sowieso wel goed dat politiemensen de coronamaatregelen handhaven of zou het al dan niet opvolgen daarvan meer overgelaten moeten worden aan de burger zelf?

De auteur heeft daarna de politiemensen kort iets verteld over de risicomaatschappij, de controlecultuur, het voorzorgsprincipe en de keerzijde daarvan. Daar leken de aanwezige politiemensen zich wel in te herkennen. Als we vanuit dit kader naar de ingebrachte ethische dilemma's kijken die specifiek zijn voor het politiestraatwerk, zien we dat deze dilemma's grotendeels voortkomen uit het feit dat politiemensen oog hebben voor de keerzijde van de op het voorzorgsprincipe gebaseerde coronamaatregelen. Zij vragen zich bijvoorbeeld af of het goed is om op te treden tegen jongeren die de ander-

halvemetermaatregel schenden omdat zij zien dat deze maatregel een negatief effect heeft op de mentale gezondheid van jongeren, die van nature geneigd zijn om in groepen bij elkaar te komen. Bovendien vragen zij zich af of de rol die zij spelen in de handhaving van de coronamaatregelen wel goed is. Horen die maatregelen wel in het strafrecht thuis? Zou het niet beter zijn geweest als de coronamaatregelen dringende adviezen waren gebleven in plaats van middels het strafrecht afdwingbare normen? Beschadigt het afdwingen van maatregelen waar niet iedereen achter staat ook niet alle politiemensen, en de relatie tussen de politie en burgers? Of, indien het gaat om maatregelen waar politiemensen zelf niet achter staan, de relatie van politiemensen met hun werk?

Uiteraard eindigden de twee bijeenkomsten niet met definitieve antwoorden op deze vragen. Het belang van de bijeenkomsten is vooral dat ze nog eens benadrukken en illustreren dat politiestraatwerk onder corona zich afspeelt in een ethisch spanningsveld dat in elk geval door een deel van de politiemensen ook zo wordt ervaren.

7.1 De Spaanse griep in Nederland 1918

7.1.1 *Inleiding, vragen en methoden*

De vorige pandemie, die net als de coronapandemie het dagelijks leven in het land overhoop haalde, is de Spaanse griep in 1918. Ook dit is een crisis veroorzaakt door een besmettelijke ziekte, met een groot aantal doden, veel meer nog dan door de coronapandemie (zie par. 2.3). De overheid treft maatregelen die ons bekend voorkomen, zoals het verbod op openbare samenkomsten en het sluiten van cafés en scholen. Onzeker is in welk land de ziekte is ontstaan.⁷⁴ Wel is zeker dat de troepenverplaatsingen in de oorlog de wereldwijde verspreiding in de hand werken (Vugs 2002, Spinney 2017). De griep treft opvallend veel jonge mensen, die vaak al na een kort ziekbed overlijden door een algehele longontsteking.

De Spaanse griep pandemie is ruim een eeuw geleden. De maatschappelijke context is anders. Nederland bevindt zich aan het einde van de Eerste Wereldoorlog. Het land is weliswaar neutraal, maar er is schaarste. Voedsel zoals brood en vlees is op rantsoen. Tegelijk biedt Nederland onderdak aan een groot aantal vluchtelingen uit Frankrijk en België. De politieke situatie in Europa en Nederland is bovendien instabiel vanwege revolutionaire stromingen. Op 12 november 1918, de dag na de wapenstilstand en tijdens de dodelijkste golf van de Spaanse griep, roept Jelle Troelstra in de Tweede Kamer de socialistische revolutie uit, inclusief een oproep aan de arbeidersklasse om desnoods gewapenderhand de macht te grijpen. De revolutie mislukt, maar het voorval leidt tot stevig politiek rumoer in een toch al chaotische periode. De stand van de technologie is anders dan vandaag: geen vliegverkeer, geen televisie, geen radio, geen internet. Nieuws komt per krant of mondeling. Tegen de Spaanse griep is geen vaccin.⁷⁵ Wel hebben mensen ook nog eens te maken met diverse andere besmettelijke ziektes, zoals cholera, schurft, tyfus, nekkramp, tuberculose, pokken, polio, vlekziektes, dysenterie en ‘het luizengevaar’. In november 1918 heeft Nederland een centrumrechts christelijk

⁷⁴ De griep heet Spaanse griep omdat de Spaanse media er het eerst nadrukkelijk over berichtten.

⁷⁵ Het principe van vaccineren was wel allang bekend, maar de technologie om van een nieuw virus een vaccin te maken, bestond nog niet.

minderheidskabinet-Ruijs de Beerenbrouck I (1918-1922). Het kabinet kent geen ministerie voor volksgezondheid.⁷⁶

Voor ons onderzoek luidt de vraag wat politiestraatwerk tijdens de Spaanse griep inhoudt en waarom. De waarom-vraag leidt vervolgens naar de vragen welke maatregelen de overheid neemt, of die worden gehandhaafd en zo ja door wie. Over politiewerk tijdens de Spaanse griep vonden we geen wetenschappelijke publicaties.⁷⁷ We startten min of meer willekeurig met *In vele huizen wordt gerouwd* (Vugs 2002). Dat leert ons dat in november 1918 de Spaanse griep in Nederland op haar hevigst is en dat Drenthe het hardst wordt getroffen in termen van overlijdens gerelateerd aan het aantal inwoners.⁷⁸ De leef- en arbeidsomstandigheden zijn daar namelijk slecht, vooral in de veengebieden waar plaggenhutten nog normaal zijn. We richten ons hierna daarom op de maand november 1918 met een eerste focus op Drenthe. Daarna checken we onze bevindingen landelijk.

Om een eerste indruk te krijgen, lezen we de negen edities van de Meppeler Courant (MC) uit november 1918.⁷⁹ De MC is een krant met nadruk op Drenthe. De berichtgeving bevat echter behalve lokaal nieuws, advertenties en ingezonden brieven, ook uitgebreide verslagen over debatten in de Tweede Kamer, berichten uit het buitenland en uit andere plaatsen in Nederland. We verzamelen berichten in drie categorieën: 'de toestand inzake de Spaanse griep', 'maatregelen' en 'politiewerk'. Dit geeft ons niet alleen een eerste indruk, ook leren we welke trefwoorden we moeten gebruiken bij een bredere zoektocht (bijv. naast 'Spaansche griep' ook 'Spaansche ziekte' en naast 'politie' ook 'veldwachter'). Met de opgedane kennis zoeken we vervolgens in het online krantenarchief Delpher in de negen grootste landelijke dagbladen op 'politie' of 'veldwachter' in combinatie met 'griep', 'ziekte' of 'sieckte', in november 1918.⁸⁰ Dit levert in totaal 600 hits op.⁸¹ We screenen die hits (krantenpagina's) op de gebruikte trefwoorden, en nemen de artikelen waarin zij voorkomen door. Tevens zoeken we in Delpher – op zoek naar aanvullende informatie over maatregelen – op 'gezondheidsraad' in Nederlandse kranten van november 1918.⁸² Dat resulteert in 106 berichten uit zowel lokale, regionale als landelijke bladen, welke berichten we doornemen. Ook lezen we de oor-

76 De elf ministeries van het kabinet-Ruijs de Beerenbrouck I zijn: Buitenlandse Zaken; Justitie; Binnenlandse Zaken; Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; Financiën; Oorlog; Marine; Waterstaat; Arbeid; Landbouw, Nijverheid en Handel; Koloniën.

77 ("Spaanse griep" AND "politie") en ("Spanish fever" AND "police"), beide vanaf 1-1-2000, leveren in de zoekmachines van de Open Universiteit geen ("open access" AND "peer reviewed") hits op. Google Scholar levert met dezelfde zoekcriteria ook geen ("reviewartikel") hits op.

78 Vugs laat dit zien met CBS-cijfers. In het programma 'Andere Tijden' komt Drenthe speciaal aan bod en komen overlevenden aan het woord. [https://anderetijden.nl/aflevering/255/Nederland-besmet, geraadpleegd 9 december 2021](https://anderetijden.nl/aflevering/255/Nederland-besmet,geraadpleegd9december2021).

79 De MC verscheen tweemaal per week, op woensdag en zaterdag. Bron: www.175jaarmc.nl/, geraadpleegd november 2021.

80 De gebruikte zoekopdrachten zijn <"politie" AND "griep"> <"veldwachter" AND "griep"> <"politie" AND "ziekte"> <"veldwachter" AND "ziekte"> <"politie" AND "sieckte"> <"veldwachter" AND "sieckte">.

81 Deze negen kranten met de aantal hits zijn: Algemeen Handelsblad (128), De Nederlander (59), De Telegraaf (93), De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (83), De courant (37), De nieuwe courant (72), De standaard (63), Nederlandsche Staatscourant (19), Het volk: dagblad voor de arbeiderspartij (46).

82 www.dlpher.nl, geraadpleegd op 8 december 2021.

spronkelijk verslagen van de 14 vergaderingen van de Tweede Kamer in november 1918.

7.1.2 *De Spaanse griep in november 1918, maatregelen en politiewerk*

De Spaanse griep eist veel slachtoffers, geregeld meerdere in één gezin. Er is geen vaccin en geen medicijn, behalve kwakzalvermiddeltjes en het drinken van alcohol, wat zou ontsmetten. Preventiemaatregelen zijn er wel: handen wassen, mensenmenigten mijden, elkaar niet aanhoesten, een mondkapje dragen, goed ventileren, geen handen schudden, zieke personen isoleren en zorgen voor voldoende weerstand. Vanuit de Centrale Gezondheidsraad komen dergelijke maatregelen soms in de krant, maar er is geen kernachtige centrale boodschap die steeds wordt herhaald.

Op 16 november 1918 antwoordt de minister van Arbeid op Kamervragen, na overleg met de Centrale Gezondheidsraad: 'In het algemeen beval de raad, meer nog dan in normale tijden, maatregelen van algemeenen hygiënischen aard aan, en werd gewezen op het gevaar van volksophopingen en dergelijke, waardoor de ziekte zich gemakkelijk verspreiden kan.'⁸³ De minister geeft de preventieboodschap van de raad door zonder daaraan kabinetsbeleid te verbinden. Volksgezondheid is immers geen ministeriële verantwoordelijkheid. De regering houdt zich bezig met het einde van de oorlog, het demobiliseren van het leger, de zorg voor vluchtelingen uit buurlanden, en Troelstra's oproep tot revolutie. Zij neemt evenwel twee duidelijke maatregelen vanwege de pandemie: er komt een landelijke biddag en het broodrantsoen wordt verruimd.

Burgemeesters nemen preventiemaatregelen, vooral het sluiten van scholen, het verbieden van openbare bijeenkomsten en gemakkelikheden, alsook het sluiten van bioscopen, theaters en cafés. De maatregelen lijken bestuurlijk precisiewerk: ze gelden per gemeente en daarbinnen soms nog per wijk en ze worden soms met slechts een week verlengd. Sommige burgemeesters verbieden het luiden van kerkklokken bij een overlijden omdat dit bij zieken 'een zenuwachtig gehoor geeft'. We zien geen verwijzingen naar een demonstratie tegen een maatregel en geen ingezonden brieven met een complottheorie of een oproep tot protest.⁸⁴ Diverse burgemeesters stellen een burgerwacht in, niet vanwege de pandemie, maar voor toezicht bij de huisvesting van vluchtelingen en om paraat te zijn bij eventuele revolutionaire acties. Huisartsen doen wat ze kunnen en bezoeken de zieken thuis. Ze kunnen het werk nauwelijks aan vanwege de vele zieken en doordat zij zelf de ziekte oplopen. Aangenomen mag worden dat zij bij gezinnen die zij bezoeken de preventiemaatregelen aansnijden. Ook de politieorganisatie lijdt onder de ziekte. 'Bij het agentenkorps zijn vele zieken, terwijl de ziekte ook vaak het politieonderzoek belemmert. Het is al eenige malen voorgekomen, dat de recheurs bij een huiszoeking het meerendeel der bewoners op bed vonden, waardoor zij

83 Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage, 20 november 1918, geraadpleegd via Delpher.nl op 14 december 2021.

84 We vonden dus ook geen onderbouwing voor de uitspraak 'Tijdens de Spaanse griep zag je iets wat je nu ook ziet. Mensen dachten dat het door de Duitsers in het lab gemaakt was' van Jan-Willem van Prooijen, hooger Radicalisering, extremisme en complotdenken (Algemeen Dagblad, 15-16 januari 2022, p. 12).

niet alle nasporingen konden verrichten, welke noodig waren. Bovendien kan men de rechercheurs niet te veel aan het besmettingsgevaar blootstellen (De Tijd, 14 november 1918). De politie houdt zich bezig met optreden tegen commune criminaliteit, zoals diefstal en mishandeling, en tegen overtredingen van maatregelen vanwege de oorlog zoals het slachverbod. Kortom, de pandemie is een volksgezondheidsprobleem op het bord van lokaal bestuur en eerstelijns gezondheidszorg.

Uit het ontbreken van handhaving zou men kunnen concluderen dat de maatregelen secuur worden nageleefd. Maar dat is niet het beeld dat uit de kranten volgt. De regels omtrent hygiëne en afstand houden, zijn *adviezen* van de Centrale Gezondheidsraad en artsen; niet-naleving daarvan kan dus niet worden gehandhaafd. De sluitingen op last van de burgemeester, evenals de verboden tot openbare bijeenkomsten, zijn dwingende maatregelen en kunnen dus wel worden gehandhaafd. We vinden in de kranten geen berichten over niet-naleving van de burgemeestersbevelen, zoals een bericht over een stiekem geopend café of een bericht over een verboden openbare bijeenkomst. We lezen daarentegen wel diverse berichten over te houden vergaderingen en bijeenkomsten van bijvoorbeeld verenigingen en coöperaties. Soms luidt het bericht dat een bijeenkomst is afgelast, zoals de repetities van een dameszangvereniging en een deurwaardersverkoop (MC, 9 november 1918). Geregeld is echter de mededeling dat een bijeenkomst wél zal plaatsvinden – zonder tekst over een limiet aan het aantal deelnemers, een besloten karakter, het houden van afstand of een andere maatregel. Een paar voorbeelden zijn een lezing over De Schat des Hemels van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een jaarvergadering van het ziekenfonds 'Hulp in Lijden' (beide MC, 9 november 1918) en een bijeenkomst van de 'Hengstenvereniging Emmen en Omstreken' (Emmer Courant, 20 november 1918). We lezen nooit dat de toegang tot een bijeenkomst beperkt was tot leden. We lezen bijvoorbeeld wel dat niet-leden 10 cent toegang moesten betalen, zodat in feite dus iedereen welkom was.

In Amsterdam brengt een bezoek van de koninklijke familie op zaterdag 23 november 1918 een mensenmenigte op de been. 'De optocht, die zich vormde, bestond uit meer dan 60 duizend mensen. Van het station af tot den Dam stond dicht bijeengepakt een geweldige mensenmassa van een niet te schatten aantal duizenden. (...) Vrijdag zijn de koningin en de koningin-moeder naar Haarlem geweest. Ook daar was de geestdrift van het publiek enorm' (MC, 27 november 1918). Er zijn ook revolutionaire en anti-revolutionaire bijeenkomsten. Op donderdag 14 november houden revolutionaire socialist in het beursgebouw te Amsterdam een bijeenkomst 'waaraan naar schatting vier tot vijfduizend mensen deelnamen' (MC, 16 november 1918). Ook elders brengt de revolutie mensen bijeen, zoals op donderdag 21 november 1918 in Meppel voor de oprichting van 'een nieuwe kiesvereniging op democratischen grondslag' (MC, 20 november 1918) en op woensdag 20 november 1918 in de gereformeerde kerk in Nijneveen over 'de binnenlandsche toestand' waar de dominee waarschuwt tegen 'de revolutiegeest'. De redactie plaatst bij die laatste bijeenkomst een noot: 'Niettegenstaande de in verschillende dorpen hevig heerschende Spaanse griep, werd de bijeenkomst door

een grote schare bijgewoond'⁸⁵ (MC, 23 november 1918). Op dinsdag 26 november 1918 is in het Meppelse café Ogterop 'een druk bezochte vergadering gehouden, ten einde de mogelijkheid te bespreken om Den Algemeenen Biddag (Donderdag 28 november a.s.) enigen gepaste luister bij te zetten' (MC, 27 november 1918). Uiteindelijk is er op de biddag tevens een vredesfeest. We zien geen berichten waarin staat dat drukke vergaderingen verboden zijn dan wel vanwege het besmettingsgevaar verboden of beperkt zouden moeten worden. Ofwel de bijeenkomsten vallen niet onder enig verbod, ofwel ze worden gedoogd. Het gaat overigens geregeld om bijeenkomsten over een emotioneel thema, zoals de revolutie, het koningshuis en de oorlog.

Of een bijeenkomst juridisch gesproken valt onder een burgemeestersverbod, hebben we niet kunnen vaststellen. Wel is duidelijk dat er bijeenkomsten zijn die het besmettingsgevaar doen toenemen. We vinden geen tekst waarin een bijeenkomst wordt bekritiseerd vanuit het oogpunt van volksgezondheid of burgemeestersverbod. De stap naar handhaven, en dus politiebemoeienis, is niet gezet.

Een andere mogelijke verklaring voor het niet vinden van krantenartikelen over handhaving is dat deze wel degelijk plaatsvindt maar niet als voldoende nieuwswaardig beschouwd wordt, wellicht verdrongen door de andere grote problemen van die tijd. Echter, er wordt in de kranten wel gesproken over handhaving in andere situaties. In Amersfoort vinden er bijvoorbeeld op 20 oktober 1918 ongeregelde plaatsen onder 'muitende' militairen. 'Om uitbreiding der wanordelikheden te voorkomen werd de hulp van de cavalerie en de infanterie opgeroepen. Met de politie dreven deze de samengeschoolde menigte uit elkaar' (De Courant, 1 november 1918). Daarnaast zijn er meerdere berichten over handhaving op diefstal. 'Bij tientallen zwerven deze apachen, precies als de oude Parijzer benden, door de slecht verlichte – en nu tengevolge van de Spaansche Ziekte, slecht bewaakte – stad. Ze gaan er op uit met rijtuigen, vaartuigen, ja zelfs met auto's. Meermalen is het gebeurd dat de politie een vehikel of vaartuig, volgepakt met gestolen waar, aanhield' (De Tijd, 1 november 1918). We lezen ook veel berichten over politioptreden bij kleinere vergrijpen. 'Tegen E.T. alhier, is proces-verbaal opgemaakt wegens het maken van muziek op den openbaren weg, zonder de daarvoor vereischte vergunning van den burgemeester. Een mond-harmonica werd in beslag genomen' (MC, 2 november 1918). De berichten wekken de suggestie dat als er handhaving plaatsvond op de Spaanse griep-maatregelen, hier wel over geschreven zou zijn.

Het bericht uit De Tijd van 1 november 1918, suggereert een verband tussen de Spaanse griep en commune criminaliteit. Door de Spaanse griep, aldus het bericht, is de stad slecht bewaakt, waardoor dievenbenden vrij spel hebben, hetgeen zichtbaar wordt doordat de politie meermaals een vehikel of vaartuig met gestolen spullen aanhoudt. Aldus heeft de Spaanse griep dus geleid tot een toename in het werkaanbod van de politie. Tijdens de coronapandemie daalt de commune criminaliteit (par. 3.2) hetgeen

85 Deze noot is op te vatten als kritiek ('Schandalig dat mensen ondanks de heersende besmettelijke ziekte tóch massaal bijeen komen') of als lof ('Prijzenswaardig dat mensen ondanks de heersende ziekte toch deze bijeenkomst bijwonen'). Gezien het verder in de MC ontbreken van kritiek op bijeenkomsten, houden we het op het laatste. De noot lijkt daarmee op een statement van de redactie tegen de revolutie.

het werkaanbod van de politie, wat criminaliteitsbestrijding betreft, in eerste aanleg juist vermindert. Diverse verklaringen voor dit verschil zijn mogelijk. Allereerst gaat het om slechts één bericht uit 1918, dus toeval of persoonlijke ervaringen kunnen een rol spelen. Verder is in het bericht in *De Tijd* niet duidelijk of het gaat om woninginbraak of andere diefstalvormen. Mogelijk gaat het om diefstallen uit tuinen en vanaf erven omdat de bewoners binnen ziek op bed liggen. Diepgaand onderzoek op dit punt hebben we niet kunnen doen.

7.1.3 *Conclusies en discussie op basis van de Spaanse griep*

De Spaanse griep van 1918 is, in termen van het aantal doden per duizend inwoners, een ernstiger pandemie dan de coronapandemie. Deze griep is echter een van de vele besmettelijke ziektes waarmee men in die tijd te maken heeft. Preventiemaatregelen, zoals afstand houden, zijn bekend, maar worden niet in de media als centrale boodschap voortdurend herhaald. Het zittende kabinet bemoeit zich niet met de Spaanse griep; volksgezondheid is geen ministeriële verantwoordelijkheid. De aanpak ligt op gemeentelijk niveau en wel bij burgemeesters en huisartsen. Die laatsten bezoeken de zieken en geven preventieadviezen. Burgemeesters nemen maatregelen om bijeenkomsten en dus besmettingen te voorkomen. Niettemin komen mensen bij tal van gelegenheden bijeen. Daartegen wordt niet opgetreden; de politie blijft afzijdig. Er is ook geen discussie over wel of niet handhaven van het verbod op openbare bijeenkomsten. Bijeenkomsten hebben geregeld een hoge emotionele lading (revolutie, oorlog, kongingshuis) maar zeker niet altijd (zoals reguliere bijeenkomsten van verenigingen en coöperaties).

Wetenschapsjournalist Laura Spinney (2017, p. 101) ziet wereldwijd wel handhaving van maatregelen bij de Spaanse griep. 'The pattern varied from country to country, but in general they were a mixture of mandatory and voluntary requirements. You were urged to use a handkerchief and to open a window at night, but nothing bad happened to you if you didn't. Vigilant police officers might stop you spitting in the street, and fine or even imprison you for a repeat offence, but if you violated the ban on mass gatherings by attending a political meeting or sporting event, you risked a band of them bursting in with batons and rudely breaking up the party. For breaching quarantine regulations, or a sanitary cordon, you could expect a very severe punishment indeed.' Specifieke bronnen vermeldt ze daarbij niet, maar ze schrijft (p. 102) dat krantenberichten een belangrijke bron van informatie zijn over regelnaleving en discussies daarover. De situatie in Nederland komt overigens in haar boek niet aan bod. Dat in Nederlandse kranten geen berichten over handhaving van de Spaanse griep-maatregelen staan, waaruit valt te concluderen dat hier niet werd gehandhaafd, heeft zij dus vermoedelijk gemist. Zelfstandig journalist Reinold Vugs (2002) noemt in zijn boek over de Spaanse griep in Nederland wel maatregelen die burgemeesters nemen tegen de Spaanse griep, maar hij schrijft niet over handhaving van die maatregelen. Over de politie schrijft hij enkel: 'Brandweer en politie functioneren door het grote aantal zieken met de dag minder' (2002, p. 80).

Al met al leert het vorenstaande dus twee dingen over de Nederlandse overheidsbemoeienis bij de Spaanse griep-pandemie. Ten eerste ligt het primaat van de overheidsbemoeienis onbetwist bij de burgemeester, die lokaal maatregelen neemt. Ten tweede treedt de politie niet handhavend op ten aanzien van die maatregelen. Dit roept de vraag op waarom de politie niet hoeft te handhaven. Of er valt voor de politie niets te handhaven, of overtredingen worden (oogluikend) toegestaan. Het eerste is onwaarschijnlijk gezien de aankondigingen van bijeenkomsten waar iedereen welkom is. Dat het koninklijk huis bij herhaling tot volksoplopen uitnodigt, toont ook een losse houding tegenover *social distancing*, ook al is het misschien vooral een contrarevolutionaire actie. Niet alleen wordt *de facto* niet gehandhaafd, we vinden ook geen berichten waarin handhaving als optie staat genoemd. Kortom, handhaving van het door het bevoegd gezag opgelegde verbod op het houden van openbare verzamelingen en bijeenkomsten is niet aan de orde. Er lijkt ook niemand zich druk te maken over de bijeenkomsten die gehouden worden. Mogelijk is dat het gevolg van de aangeslagen toestand waarin het land zich aan het eind van de oorlog bevindt; mogelijk zijn mensen sowieso al vertrouwd met risico's van besmettelijke ziektes of verlaten zij zich op God. Het beeld dat ontstaat van de Spaanse griep is dat van een pandemie waarbij mensen gewaarschuwd worden en vervolgens met hun eigen (pragmatische of emotionele) afwegingen hun eigen gang gaan, over onderlinge verschillen geen heftige debatten voeren en niet vragen om handhaving door de overheid. Volksgezondheid is geen regeringsverantwoordelijkheid en burgemeesters tillen niet zwaar aan de losse manier waarop hun burgers met de genomen maatregelen omgaan. Dit is het beeld dat opduikt uit de kranten van november 1918. Hoe mensen spreken en handelen buiten het zicht van de pers, in de huiskamers, in de achterkamertjes van het gemeentehuis en in het plaatselijke café, vertelt dit verhaal niet.

7.2 De vluchtelingen crisis in Nederland 2015

7.2.1 Inleiding, vragen en methoden

In deze paragraaf vergelijken we het politiewerk tijdens de coronacrisis met het politiewerk tijdens een crisis die zich tegen dezelfde complexe maatschappelijke achtergrond afspeelt. Daarom zochten we in wetenschappelijke zoekmachines (digitale bibliotheek OU, Google Scholar), de mediatheek van de Politieacademie en Google naar recente crises. We gebruikten de zoektermen “politie in crisistijd”, “politie + crisis”, “policing in times of crisis” en “law enforcement in times of crisis”. Dit leverde veel bronnen op over ‘grote’ en ‘kleine’ crises waarmee de politie in buiten- en binnenland de afgelopen jaren geconfronteerd werd, zoals respectievelijk terroristische aanslagen (bijv. Christensen & Lægreid 2015) en de gijzeling van het achtuurjournaal van de NOS (Van Duin & Wijkhuijs 2016). Eén crisis komt opvallend vaak naar voren en dat is de Europese vluchtelingen crisis van 2015, toen onverwacht grote stromen asielzoekers Nederland en andere Europese landen binnenkwamen. We nemen daarom deze crisis als vergelijkingsmateriaal. In het volgende geven wij eerst een korte omschrijving van de

aard en de omvang van de Europese vluchtelingencrisis. Daarna behandelen we de vragen welke maatregelen de overheid nam, of die werden gehandhaafd en zo ja door wie. Vervolgens gaan we in op de vraag welke invloed de Europese vluchtelingencrisis had op het politiestraatwerk. Tot slot beschrijven we de overeenkomsten en verschillen tussen het politiewerk tijdens de vluchtelingencrisis en het politiewerk tijdens de coronacrisis.

7.2.2 *De vluchtelingencrisis van 2015: aard, omvang en overheidsmaatregelen*

Vóór de coronacrisis was de Europese vluchtelingencrisis van 2015 een van de grootste veiligheidsvraagstukken waar de politie in recente jaren mee te maken kreeg. Deze vluchtelingencrisis was de omvangrijkste crisis in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog (Brouwer 2016, p. 42). Grote stromen vluchtelingen, veelal afkomstig uit Syrië, waar een oorlog woedde, maar ook uit andere landen, trokken naar Europa. Een deel daarvan, rond de 60.000 mensen, kwam in Nederland terecht. De Nederlandse overheid was niet goed voorbereid op deze crisis. Door jarenlange bezuiningen hadden het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) en andere organisaties in de vreemdelingenketen niet genoeg mensen en middelen om het steeds maar groeiende aantal vluchtelingen op te vangen (Schmidt 2018, p. 163). Het COA deed een beroep op gemeenten voor het vinden van nieuwe asielopvanglocaties (Dekker & Bokhorst 2020, p. 4). Doordat er op nationaal niveau geen beleid voor was gemaakt, bestond er voor gemeenten veel ruimte om een eigen aanpak in de vluchtelingencrisis te ontwikkelen, passend bij de specifieke vraagstukken die zich in de betreffende gemeente voordeden. Dit komt overeen met een van de centrale ideeën achter decentralisatie: lokaal maatwerk bieden. Door de urgentie van de problematiek werden beleidsoplossingen gaandeweg ontwikkeld en direct in de sociale werkelijkheid getest (ibidem, p. 8-10). Er werden allerlei overheden ingeschakeld om nieuwe, tijdelijke noodopvanglocaties tot stand te brengen in bijvoorbeeld bungalowparken, gymzalen, conferentiecentra en voormalige gevangenissen. Deze werkwijze vereiste een complexe en ad-hocsturing van de betrokken instanties die ieder een eigen verantwoordelijkheid hadden. De politie droeg zorg voor de veiligheid van, in en rond deze noodopvanglocaties en de reguliere asielzoekerscentra (Schmidt 2018, p. 157-158).

De organisatie van de noodopvanglocaties verliep niet overal goed. De vluchtelingencrisis heeft aangetoond dat het belangrijk is om een basisinfrastructuur van voorzieningen en beleid op nationaal niveau in stand te houden (Dekker & Bokhorst 2020, p. 8). Om de complexiteit van de sturing in de Europese vluchtelingencrisis en de consequenties daarvan voor de politie te begrijpen, is het nodig eerst nader in te gaan op de complexiteit van de Europese vluchtelingencrisis zelf. De vluchtelingencrisis is een voorbeeld van glocalisering. Onrust en oorlog in andere delen van de wereld leidden ertoe dat mensen op de vlucht sloegen en in Nederland terechtkwamen en resulteerden uiteindelijk op lokaal niveau in spanningen rondom opvangcentra (Meurs & Kreulen 2017, p. 68). Het internet speelde hierin een faciliterende rol. Op Facebook zijn pagina's gevonden met adviezen en tips voor vluchtelingen. Op die pagina's bieden mensens-

mokkelaars bijvoorbeeld ook valse paspoorten aan en adverteren ze met routes en bijbehorende prijzen. Er is ook ontdekt dat mensensmokkelaars vaak Viber gebruiken. Dat is een voice-over-IP-programma waarmee je via internet kunt bellen, sms'en en foto's, audio- en videobERICHTJES versturen. En in de haven van Rotterdam is gesignaleerd dat vluchtelingen, die waren afgezet vanuit busjes, rondliepen met een plattegrond op hun smartphone van de illegale looproutes die ze konden nemen om de ferrytunnel te bereiken (Kuijjer-Slobbe 2016).

Bij zulke complexe veiligheidsproblemen als de vluchtelingencrisis bestaat geen eenduidig beleid: in elk land wordt er anders mee omgegaan. Gedurende de Europese vluchtelingencrisis kozen Oostenrijk en Hongarije bijvoorbeeld voor een repressieve aanpak door het sluiten van grenzen en het bieden van minimale hulp, terwijl Duitsland en Zweden vluchtelingen verwelkomden ('Wir schaffen das') (Schmidt 2018, p. 163). De vluchtelingenproblematiek werd door verscheidene EU-lidstaten als reden aangevoerd voor de herinvoering of versterking van binnenlandse grenscontroles (grenscontroles tussen EU-landen onderling). In Nederland gebeurde dit ook. De politie droeg daaraan bij. Deze grenscontroles waren volgens de regering nodig om te voorkomen dat mensensmokkelaars misbruik maakten van de kwetsbare positie van asielzoekers. Maar ze lijken vooral een uiting te zijn geweest van het gebrek aan een gezamenlijke en solidaire aanpak van de vluchtelingencrisis op EU-niveau. De lidstaten voerden een steeds restrictiever beleid en maakten elkaar verwijten over het onvoldoende controleren van de gezamenlijke buitengrenzen (Brouwer 2016, p. 47-49).

Mede door de onenigheid of in elk geval onduidelijkheid op EU-niveau konden lokale politieorganisaties de vluchtelingenproblematiek nauwelijks bijbenen. Beleid liep vaak achter de feiten aan. Ook waren de problemen vaak zo ingewikkeld dat de politie samen moest werken met andere organisaties omdat de problemen vroegen om expertise die de politie niet zelf voorhanden had. Als er bijvoorbeeld een nieuwe opvanglocatie geopend moest worden, keek de politie naar de veiligheid daarvan. Maar over brandveiligheid heeft de politie geen specifieke kennis en daarvoor moest dan de brandweer ingeschakeld worden. De samenwerking vond plaats in zogenoemde governancestructuren. Dat zijn netwerken van uiteenlopende organisaties, zoals bijvoorbeeld politie, gemeente, veiligheidshuizen en veiligheidsregio's. Zo'n governancestructuur laat zich vaak lastig besturen (Schmidt 2018, p. 158-163).

In governancestructuren is sprake van dilemma's die voortkomen uit allerlei onderliggende spanningsvelden. Een bekende spanning die in de politiecontext altijd latent aanwezig is, is de spanning tussen democratische legitimiteit en effectiviteit. In bijzondere situaties kunnen zulke spanningen ineens aan de oppervlakte komen. Volgens Schmidt zijn er drie factoren die daartoe kunnen leiden. Allereerst worden tegenstellingen en meningsverschillen steeds prominenter zichtbaar indien een toenemend aantal organisaties bij een vraagstuk betrokken raakt. Ten tweede leidt een toenemende tijdsdruk ertoe dat organisatieprocessen minder soepel verlopen en onderliggende problemen sneller aan de oppervlakte komen. Tot slot leidt een toenemende schaarste aan middelen tot scherpere keuzen waardoor spanningen en complexiteit groeien (Schmidt 2018, p. 161).

De politie had voordat de Europese vluchtelingencrisis begon wel door dat de ontwikkelingen in Syrië, Turkije en Zuid-Europa tot een toename aan vluchtelingen zouden kunnen leiden, maar trof geen concrete voorbereidingsmaatregelen. Pas nadat de veiligheidsregio's door de minister van Justitie waren benaderd om noodopvang te organiseren, ging de politie zich voorbereiden. De politie keek naar de veiligheid rond en in de opvanglocaties vanwege potentiële mensensmokkel, winkeldiefstal, uitbuiting, vechtpartijen, radicalisering en prostitutie, en de veiligheid van de opvanglocaties vanwege bedreigingen, maatschappelijke onrust of aanslagen vanuit de extreem-rechtse hoek. Omdat, zoals eerder genoemd, de veiligheidsregio's zich richten op crisis- en rampenbestrijding zijn zij voorbereid om middels 'bevolkingszorgplannen' op korte termijn noodlocaties in te richten. Die bevolkingszorgplannen zien echter op kortdurende opvang na bijvoorbeeld een overstroming. Maar het was niet duidelijk hoelang de vluchtelingen zouden blijven en hoe groot de aantallen zouden worden. Daardoor viel de vluchtelingencrisis buiten de bestaande beleidskaders (Schmidt 2018, p. 164-165).

De politie werd in heel Nederland opgeschaald naar een Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGBBO). Er waren tijdens de vluchtelingencrisis tien regionale en een landelijke SGBBO. Tussen die SGBBO's was regelmatig overleg. Er werd geprobeerd interne handelingskaders te ontwikkelen, zodat er geen verschillen zouden ontstaan tussen het handelen van de politie in de ene en de andere veiligheidsregio. Er werd dus gewerkt aan een gezamenlijke (nationale) respons. Andere overheden hadden echter een meer lokale respons. De burgemeesters van een door Schmidt als casestudy onderzochte veiligheidsregio besloten om niet de Gecoördineerde Regionale Incidentenbestrijdingsprocedure (GRIP) te volgen, maar een bestuurlijke stuurgroep op te richten. Deze stuurgroep vertrouwde op de bestaande structuren van werkvormen van de veiligheidsregio. Vanuit de stuurgroep werden allerlei tijdelijke opvanglocaties ingericht waarin vluchtelingen vaak niet langer dan een ruime week verbleven, waarna ze naar de volgende opvanglocatie werden gebracht (Schmidt 2018, p. 165-167).

Voor de politie bleek het lastig om bij deze nieuwe bestuursvorm aan te sluiten. Aan de ene kant werd de politie niet genoeg betrokken in de besluitvorming rond nieuwe opvanglocaties. Als gevolg daarvan werden overwegingen betreffende de openbare orde en veiligheid niet altijd meegenomen bij de besluitvorming daaromtrent. Aan de andere kant was het voor de politie lastig om haar vaste interne procedures te laten aansluiten bij de ad-hocbesluitvorming van een bestuurlijke stuurgroep. De interne flexibiliteit van de politie liet te wensen over. Aan deze problemen kwam een einde toen onder leiding van de bestuurlijke stuurgroep een kwartiermakersteam werd ingesteld, waar onder andere de politie deel van uitmaakte, dat locaties bezocht om te beoordelen of ze geschikt zouden zijn als noodopvanglocatie voor vluchtelingen. Er werd dan bijvoorbeeld gekeken of cameratoezicht mogelijk was. Daarnaast organiseerde de politie voor elke opvanglocatie een contactpersoon bij de politie. Dat bleek een succesvolle oplossing (Schmidt 2018, p. 167-168).

7.2.3 *De vluchtelingencrisis en het politiestraatwerk*

Zoals genoemd bestond de taak van de politie in de vluchtelingencrisis primair uit het zorgen voor de veiligheid van, in en rond noodopvanglocaties en reguliere asielzoekerscentra. Concreet merkten politieagenten de invloed van de vluchtelingencrisis op het straatwerk dan ook door het toegenomen aantal meldingen gerelateerd aan asielzoekerscentra. In de eerste helft van 2016 registreerde de politie 3.637 meldingen over AZC's. Het ging dan bijvoorbeeld om verloren ID-bewijzen, overlast, diefstal en drugs- of mensenhandel (Directie Communicatie 2016). Maar ook in bredere zin was de vluchtelingencrisis van invloed op het politiestraatwerk. De komst van de grote aantallen vluchtelingen naar Nederland leidde tot uiteenlopende reacties in de maatschappij. Denk bijvoorbeeld aan spontane steunacties, maar ook aan boos publiek bij gemeenteraadsvergaderingen en oproepen tot protest. Omdat in zo'n gespannen situatie iets kleins plotseling snel kan escaleren, waren politieagenten extra alert bij ogenschijnlijk kleine incidenten, zoals beledigende of discriminerende graffiti, een melding of aangifte van discriminatie of een ruzie of vechtpartij waarin ras of afkomst een rol speelde (Slort 2015).

Bij de inlichtingen- en veiligheidsdiensten waren er zorgen over IS-strijders die zich mogelijk zouden hebben gemengd tussen de vluchtelingen. In de hele vreemdelingenketen, dus ook bij de politie, werden medewerkers ervan bewust gemaakt dat dit zou kunnen gebeuren. Ook werd ze geleerd eventuele signalen van potentiële radicalisering in asielzoekerscentra, ronseling of jihadistische intenties vroegtijdig te herkennen. Politieagenten die op straat surveilleren werden gezien als belangrijke spelers op dit gebied. Hun werd gevraagd bijzonderheden direct door te geven aan de CTER-experts (CTER staat voor contraterrorisme, extremisme en radicalisering) in hun eenheid (Butijn 2015). Inmiddels is de aanpak van terrorisme zo ingeburgerd dat het een vast onderdeel is geworden van het politie(straat)werk (Boersma 2016).

Tijdens de coronacrisis had de politie zo'n signalerende rol niet. Uit ons onderzoek is niet gebleken dat politieagenten is gevraagd om op straat op te letten of daar mensen liepen met klachten die kunnen passen bij het coronavirus, zoals hoesten en niezen, en daarom in quarantaine zouden moeten zitten. Juridisch-technisch bezien had dat wel gekund. Het coronavirus is aangemerkt als een infectieziekte behorend tot groep A als bedoeld in de Wet publieke gezondheid.⁸⁶ Op grond van die wet is iemand die besmet is met het coronavirus verplicht om in quarantaine te gaan (zie art. 35) en kan zelfs verplicht ter isolatie worden opgenomen in een ziekenhuis (zie art. 31). Onttrekking aan een verplichte quarantaine of isolatie is een misdrijf (art. 68 Wet publieke gezondheid) en het opsporen van misdrijven behoort tot de taak van de politie.

Politieagenten werd tijdens de vluchtelingencrisis ook gevraagd alert te zijn op signalen van mensensmokkel en mensenhandel. In landen als Italië, Turkije en Libië zijn grote netwerken actief op het gebied van mensensmokkel. In Nederland speelt dit minder. Dit komt doordat de reis naar Italië, Turkije of Libië voor vluchtelingen vaak de

86 Wet van 9 oktober 2008, *Stb.* 2008, 460. Inw.tr. 1 december 2008, *Stb.* 2008, 482.

eerste reisbeweging is. Door de strenge regimes die in hun thuisland aan de macht zijn, lukt het vluchtelingen vaak niet om die eerste reisbeweging zonder hulp van mensensmokkelaars te maken. De reis naar Nederland is vaak pas de tweede reisbeweging en vindt plaats vanuit een relatief veilig land, waardoor deze reisbeweging vaak wel lukt zonder hulp van mensensmokkelaars. Een deel van de vluchtelingen die in Nederland aankomen, vraagt hier asiel aan. Maar er zijn er ook die illegaal willen doorreizen. Gedurende de vluchtelingencrisis waren er bijvoorbeeld veel Albanezen die door wilden reizen naar Engeland omdat ze daar familie en vrienden hadden. In Nederland waren ze legaal als ze een Albanees biometrisch paspoort hadden, maar naar Engeland konden ze niet reizen zonder visum en Engeland verstrekke op dat moment geen visa aan Albanezen. Om illegale doorreis door deze groep via internationaal vrachtverkeer te voorkomen, werd politieagenten elders in het land gevraagd alert te zijn op signalen, zoals groepjes mensen die langs parkeerplaatsen lopen bij snelwegen of bij hotels en restaurants waar veel vrachtwagenchauffeurs komen. Ook werd politieagenten gevraagd te noteren waar verdachte voertuigen heen gingen en welke personen en voertuigen ze aantroffen rond AZC-locaties. Tot slot werd politieagenten gevraagd om, als ze een busje of vrachtwagen aan de kant zetten, te kijken of er geen illegalen in zaten (Kuijer-Slobbe 2016).

Soms moesten politieagenten tijdelijk ander werk doen in verband met de vluchtelingencrisis. Omdat in Nederland de politie verantwoordelijk is voor het vaststellen van de identiteit van de vluchtelingen die in Nederland asiel willen aanvragen, werden gedurende de vluchtelingencrisis vier politielocaties opgezet waar vluchtelingen konden worden geïdentificeerd en geregistreerd ten behoeve van het asielp proces. Deze locaties werden 'identiteitsstraten' of kortweg ID-straten genoemd. Onder andere politieagenten die normaal op straat surveilleerden, werden hier tijdelijk ingezet. In de ID-straten werden vluchtelingen niet alleen geïdentificeerd en geregistreerd. Ook het proces van signaleren en het opsporen van eventuele strafbare feiten vond hier plaats. Kwetsbare vluchtelingen en mogelijke kwaadwillenden werden in kaart gebracht (AVIM Eenheid Midden-Nederland 2016).

Tot slot werden politieagenten ingezet voor grenscontroles. Agenten werkzaam bij de Zeehavenpolitie werd geregeld gevraagd bijstand te verlenen aan Frontex, een agent-schap dat in 2007 is opgericht door het Europees Parlement om snel te kunnen assisteren aan de grenzen van de Europese landen die het Schengenverdrag hebben getekend. De agenten werd om hulp gevraagd bij het bewaken van de 'maritieme buitengrenzen van Europa', bijvoorbeeld bij de grens tussen Spanje en Marokko. Ze werden ingezet om personen en voertuigen te controleren die met de veerboot wilden oversteken naar het Spaanse vasteland en soms ook om te surveilleren (Korpsmedia 2015).

7.2.4 *Overeenkomsten en verschillen met het politiewerk tijdens de coronacrisis*

We zullen nu zoeken naar overeenkomsten en verschillen tussen het politiewerk tijdens de vluchtelingencrisis en het politiewerk tijdens de coronacrisis. Allereerst kijken

we naar de crisis zelf, dan naar het crisismanagement (de reactie van de overheid) en tot slot naar het politiestraatwerk.

De coronacrisis en de vluchtelingencrisis zijn allebei voorbeelden van ‘globalisering’: het zijn mondiale problemen die veiligheidsvraagstukken creëren op lokaal niveau. De vluchtelingencrisis voldoet, net als de coronacrisis, ook aan andere eerder besproken moderne risicokenmerken, zoals onzichtbaarheid (mensensmokkel en mensenhandel vinden ‘ondergronds’ plaats), onberekenbaarheid (de aantallen vluchtelingen die naar Nederland kwamen, bleken moeilijk in te schatten) en verantwoordelijkheidsongevoeligheid (EU-lidstaten verweten elkaar weliswaar het onvoldoende controleren van de gezamenlijke buitengrenzen, maar een ‘schuldige’ voor de vluchtelingencrisis aanwijzen was niet mogelijk). En we zien dat zowel de coronacrisis als de vluchtelingencrisis leiden tot spanningen in de maatschappij. Echter, die spanningen doen zich gedurende de vluchtelingencrisis vooral lokaal voor (omdat inwoners bijvoorbeeld tegen de komst van een opvanglocatie voor vluchtelingen in hun gemeente zijn), terwijl ze tijdens de coronacrisis in de gehele samenleving voelbaar zijn en zorgen voor een tweedeling in de maatschappij (tussen voor- en tegenstanders van (streng) coronamaatregelen, gevaccineerde en ongevaccineerde burgers etc.). De vluchtelingencrisis en de coronacrisis hebben zo gezien veel gemeen, waaronder kenmerken van een modern risico. Maar net als de coronacrisis is de vluchtelingencrisis geen *klassiek* Beckiaans modern risico. Dat zit hem in de rol van de technologie.

Zoals eerder werd aangestipt, speelt digitalisering een grote rol in de veiligheidsvraagstukken waarmee onze huidige maatschappij wordt geconfronteerd, zo ook in de vluchtelingencrisis en de coronacrisis. In de vluchtelingencrisis zorgt het internet ervoor dat vluchtelingen en mensensmokkelaars met elkaar in contact komen en dat vluchtelingen weten welke routes zij kunnen nemen. Op overeenkomstige wijze zien we in de coronacrisis dat het internet wordt gebruikt om op te roepen tot demonstraties en daar realtime verslag van te doen. Ook zien we dat er een nieuwe vorm van risicocommunicatie ontstaat. Denk bijvoorbeeld aan tweets van de minister van Volksgezondheid en de mogelijkheid om daar als burger of expert direct op te reageren. Daarnaast biedt het internet in het algemeen en sociale media in het bijzonder burgers de mogelijkheid om alternatieve informatie (‘nepnieuws’) wereldwijd te verspreiden en delen. De rol van technologie in beide crises is ondanks overeenkomsten op een zeker punt principieel verschillend.

In de coronacrisis is sprake van wat we hebben genoemd een ‘risico van technologische mediatie’ (par. 6.3.1). Het virus dreigde het complex van hightechgezondheidszorg (de IC’s) te laten bezwijken. In de vluchtelingencrisis speelt de technologie een rol bijvoorbeeld omdat mensensmokkelaars op internet valse paspoorten aanbieden of omdat vluchtelingen online de sluiproutes door een haven vinden. Dan speelt technologie eerder een ‘modererende rol’. De technologie is dan geen kritische schakel in de keten van gebeurtenissen, maar speelt parallel daaraan een beïnvloedende rol. De technologie compliceert de crisis dan in meer of mindere mate. Die rol speelt technologie ook in de coronacrisis. Denk bijvoorbeeld aan online oproepen tot feestjes of demonstraties. Zo’n rol speelt technologie, vooral in de vorm van sociale media, al snel. Het es-

sentiële verschil is dat in de coronacrisis ook nog eens een cruciaal deel van het technologisch complex dreigde te bezwijken.

De hier genoemde aspecten maken dat de coronacrisis en de vluchtelingencrisis complexe veiligheidsproblemen zijn. Mede daardoor loopt lokaal en nationaal beleid vaak achter de feiten aan. In beide gevallen zag men de crisis door ontwikkelingen in het buitenland op een gegeven moment wel aankomen, maar werden geen concrete voorbereidingen getroffen. Maatregelen zijn pas genomen op het moment dat er sprake is van een situatie die valt onder de definitie van een crisis zoals omschreven in de Wet veiligheidsregio's. Er wordt dan samengewerkt in veiligheidsregio's. In beide crises is sprake van een toenemende tijdsdruk. Omdat de situatie snel verandert, moeten besluiten snel genomen worden. Er is ook sprake van een toenemende schaarste van middelen (een tekort aan IC-/ziekenhuisbedden versus een tekort aan bedden in opvanglocaties). Zowel tijdens de coronacrisis als tijdens de vluchtelingencrisis wordt door verschillende lidstaten van de Europese Unie verschillend gereageerd. Er is geen goede samenwerking binnen de EU: het is eerder ieder voor zich. Dit uit zich heel zichtbaar in grenscontroles. Verschillen zijn er ook. De nationale aanpak tijdens de coronacrisis is centraal. De minister-president en minister van Volksgezondheid kondigen in persconferenties maatregelen af die vervolgens in het gehele land gelden en gehandhaafd moeten worden. Beeldend gezegd: Mark Rutte stuurt de wijkagent aan. De nationale aanpak tijdens de vluchtelingencrisis is decentraal, op het niveau van veiligheidsregio's en gemeenten die opvanglocaties beschikbaar stellen.

Op het niveau van het politiewerk zien we dat zowel ten tijde van de vluchtelingencrisis als ten tijde van de coronacrisis regionale en landelijke SGBO's worden opgezet. In beide gevallen bestaat er, zoals overigens vaker in het politiewerk, een spanningsveld tussen democratische legitimiteit en effectiviteit. Dat spanningsveld hangt samen met een extra of nieuwe rol die politieagenten op straat krijgen toebedeeld. In de vluchtelingencrisis werd hun gevraagd te letten op signalen van mensensmokkel, mensenhandel en radicalisering. Soms moesten ze bijstand verlenen in zogenoemde identiteitsstraten of bij grenscontroles. Tijdens de coronacrisis heeft de politie geen signalerende functie, want signaleren is dan een taak van de gezondheidszorg. Gedurende de coronacrisis wordt politieagenten gevraagd op te letten of mensen wel voldoende afstand van elkaar houden en daarop ook te handhaven. Met dat laatste hangen twee belangrijke verschillen tussen het politiewerk tijdens de vluchtelingencrisis en het politiewerk tijdens de coronacrisis samen. Tijdens de coronacrisis gelden de afstandsregels ('social distancing') ook voor de politie, tenzij dat echt niet anders kan, en dat bemoeilijkt het politiewerk. Van social distancing was tijdens de vluchtelingencrisis geen sprake. Ook zien we dat de politie tijdens de coronacrisis moet optreden tegen mensen die anders niet met de politie in aanraking zouden komen en die vinden dat zij niets verkeerd doen, maar zich niet houden aan de coronamaatregelen. Daarvan was tijdens de vluchtelingencrisis evenmin sprake.

7.3 Kenmerken van de drie crises samengevat

In deze paragraaf vatten we de overeenkomsten en verschillen tussen de drie crises samen. Geen van de drie is een klassiek Beckiaans modern risico, maar we zien wel dat bij de vluchtelingencrisis en de coronacrisis de middels technologie vormgegeven complexiteit van de huidige maatschappij een rol speelt in vergelijking met de Spaanse griep-crisis.

Politie mensen worden persoonlijk geraakt in zowel de Spaanse griep-pandemie als de coronapandemie. Het gaat immers om besmettelijke ziekten en die gaan ook aan de politie niet voorbij. In de vluchtelingencrisis wordt de politie niet op vergelijkbare wijze zelf door de crisis geraakt.

Bij de Spaanse griep heeft de politie noch een handhavende noch een signalerende taak. Die crisis is geheel een zaak voor het lokaal bestuur en de gezondheidszorg. Het besturen van de vluchtelingen- en de coronacrisis is complexer georganiseerd, met een rol voor onder meer ministeries, veiligheidsregio's en hulpdiensten, waaronder de politie. Tijdens de coronacrisis wordt de crisisbeheersing centraal aangestuurd, in de vluchtelingencrisis ligt een zwaartepunt bij gemeenten. De politie heeft in beide crises een handhavende taak en in de vluchtelingencrisis bovendien een signalerende. Bij de vluchtelingencrisis worden politiemensen ook met landelijke taken belast (grensbewaking, ID-straten).

Tijdens de Spaanse griep heeft de politie geen taak en dus geen doelgroep. Bij de vluchtelingencrisis heeft de politie wel een taak, maar dan met een bekende doelgroep (vluchtelingen, illegaal verblijvenden, mogelijke extermisten). In de coronacrisis is de politie belast met een nieuw type werk (handhaven van *social distancing*) en heeft daarbij te maken met een nieuwe doelgroep (gewone burgers die bij elkaar zijn). De combinatie van 'zelf door de crisis geraakt worden' en het moeten handhaven van een nieuwe en door niemand begeerde sociale orde, inclusief het moeten omgaan met een nieuwe politiedoelgroep, is wat de coronacrisis vanuit politieoogpunt het meest typeert.

8 Conclusies en discussie over deel II: Politie in crisistijd

8.1 Centraal beleid en onzekerheid

Een rol, zoals de rol van de politie, staat niet op zichzelf maar is een positie met een taak in een bepaalde context. Daarom kwamen in dit tweede deel van het onderzoek meer perspectieven dan enkel dat van de politie aan bod.

De taak van de politie tijdens een crisis is in beginsel niet anders dan de politietaak zoals vastgelegd in artikel 3 van de Politiewet: ‘te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven’. De rol van de politie is dat zij die taken uitvoert ‘in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels’. In algemene termen is de rol van de politie in de coronacrisis dus het handhaven van de door het bevoegd gezag afgekondigde bestuurlijke en strafrechtelijke maatregelen. Enigszins gecharcheerd kunnen we de positie van politiemensen in de wijk typeren als: ze worden direct aangestuurd door de minister die immers de ‘coronamaatregelen’ afkondigt, en ze moeten deze maatregelen vervolgens handhaven in de lokale gemeenschap, zoals in het buurthuis, het park, de winkelstraat en de kroeg om de hoek, en tegelijkertijd dat werk doen volgens de filosofie van gebiedsgebonden politie waarbij decentralisatie, een probleemgerichte aanpak en de relatie met de burger centraal staan.

In de eerste periode van de coronacrisis zijn over deze centrale aanpak in bestuurlijke kring geen bedenkingen te horen, maar naarmate de crisis voortduurt zijn geluiden te vernemen van burgemeesters die pleiten voor meer lokaal maatwerk. Politiemensen die de maatregelen handhaven, voelen van meet af aan een spanningsveld tussen landelijke maatregelen en lokale handhaving.

De maatregelen in de coronacrisis grijpen in op een levenssfeer en een sociale context waarmee de overheid tot kort daarvoor geen bemoeienis had. Uitgaan met je geliefde. Je terminaal zieke ouders bezoeken. Je volwassen kinderen omhelzen. Je eigen zaak runnen. Met een groep vrienden naar een concert. De centrale overheid trekt er acuut een streep door en politiemensen staan in hun wijk voor de handhaving. Van meet af aan is, ook binnen de overheid, denk bijvoorbeeld aan de aanvankelijke discussie over het nut van mondkapjes, onzekerheid over het effect van maatregelen. Het gaat om preventiemaatregelen, of voorzorg, en in de complexiteit van een pandemie is nu eenmaal niet te bepalen wat de beste combinatie van voorzorgsmaatregelen is en hoever de maatregelen precies moeten gaan. Er is, omdat het gaat om voorzorg, per definitie veel

ruimte voor discussie. Het voorzorgprincipe baseert zich immers niet op toegebrachte schade, maar op de *mogelijkheid* dat bepaald gedrag tot schade *kan* leiden. En een verondersteld oorzaak-gevolgverband is altijd onzeker, vooral in het sociale verkeer, en dus voor discussie vatbaar. Daarom is er bijvoorbeeld naar het effect van alcohol in het verkeer (zie par. 6.4) grondig onderzoek gedaan, veel discussie gevoerd en voorlichting gegeven – en dan is het verbod op rijden onder invloed ook nog eens een simpele en weinig ingrijpende maatregel vergeleken met *social distancing*. Bij de coronamaatregelen is voor veel verdieping geen tijd, want een kenmerk van een crisis is tijdsdruk. De samenleving bevindt zich vrij plotseling in een crisis en kan niet naar een nieuwe situatie toegroeien. Het kabinet moet in die sfeer snel met besluiten komen, zonder de steun van effectiviteitsonderzoek, en moet dus varen op wat qua effect sterk en qua negatieve impact redelijk lijkt. Zoals minister president Rutte samenvatte bij aanvang van de pandemie: ‘In crises als deze moet je met 50 procent van de kennis 100 procent van de besluiten nemen, en de gevolgen daarvan dragen.’⁸⁷ En dan is die 50 procent nog ‘ruim bemeten’, zo voegde hij daar na enige pandemie-ervaring in de zomer van 2020 aan toe.⁸⁸

Wanneer een kabinet besluit tot maatregelen, is ook achteraf nauwelijks vast te stellen of die maatregelen de juiste waren, want hier doet de preventieparadox zich gelden. Als er na genomen maatregelen niets ergs is gebeurd, kan men concluderen dat de maatregelen effectief waren, maar ook kan men concluderen dat de maatregelen overbodig waren omdat er niets ergs is gebeurd. Gebeurt er wel wat ergs, dan kan men concluderen dat de maatregelen niets hebben uitgehaald en dus overbodig waren, maar ook dat het zonder de preventiemaatregelen nog veel erger was geweest en dat er dus meer maatregelen genomen hadden moeten worden. Over de effectiviteit van basismaatregelen zoals afstand houden bestaat weliswaar vrij veel (epidemiologisch onderbouwde) overeenstemming, maar niet over hoe groot de afstand moet zijn, hoe klein een groep, en hoever een maatregel door te voeren en hoe strak of tot welke prijs dat te handhaven.⁸⁹ Voor politiestraatwerk is de belangrijkste conclusie dat politiemensen onder corona hun werk doen in een samenleving met volop verschil van oordeel over de situatie en bovendien verschillende opvattingen over welke maatregelen effectief en proportioneel zijn.

Gaandeweg is in deze paragraaf een deel van de politietaak buiten beschouwing geraakt. In de loop van de coronacrisis werd duidelijk dat sommige mensen door de coronamaatregelen harder geraakt werden dan anderen, zoals kinderen, jongeren of

87 <https://nos.nl/video/2326873-rutte-we-hebben-iedereen-nodig-17-miljoen-mensen,geraadpleegd31januari2022>.

88 www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2020/08/06/letterlijke-tekst-persconferentie-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-6-8-2020.

89 Over afstand houden schrijft het RIVM bijvoorbeeld: ‘In een artikel in The Lancet was te lezen dat het beleid om 1 meter afstand te houden effectief was, maar dat 2 meter wellicht beter kon zijn, al was daar geen hard bewijs voor. Verschillende landen gaan verschillend met deze informatie om. Daarom geldt in sommige landen één meter afstand houden (bijv. Denemarken of China), in andere landen twee meter (zoals in Spanje of Groot-Brittannië), en in veel landen anderhalve meter (Nederland, Australië, België)’. Bron: www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/verspreiding,geraadpleegd3februari2022.

mensen in een zorginstelling. De politie heeft naast de hiervoor besproken handhaven- de ook een hulpverlenende taak, en politiemensen ervaren dat ook zo. ‘Mensen helpen’ is voor veel politiemensen een drijfveer in hun werk. In de coronacrisis was het voor politiemensen dan ook geregeld zoeken naar de juiste balans tussen handhaven en ‘hulpverlenend ruimte geven’ aan hen die dat behoefden.

8.2 Decentraal handhaven als balanceeract

De rol van politiemensen in coronatijd is niet louter die van uitvoerend handhaven, maar de rol bestaat vooral uit het begeleiden van de lokale gemeenschap die zwalkt tussen regelopvolging, desinteresse, discussie, emotie, overtreding en protest. Handhaven is daarbij een middel en niet het doel. Politiemensen gaan daar ook zo mee om. Soms treden ze strak op omdat de situatie daarom naar hun inschatting vraagt, soms vinden ze een andere weg omdat de situatie naar hun inzicht daarmee beter is gediend. Deze werkwijze strookt met het leerstuk van gebiedsgebonden politie. Daarin staat immers centraal dat de politie vooral dan effectief is wanneer zij goede relaties onderhoudt met verschillende sleutelpersonen en (belangen)groepen in de lokale gemeenschap en in haar werkwijze tot op zekere hoogte de lokale gebruiken en overtuigingen meeweegt. Dat moet er dan aan bijdragen dat zij op een bepaald draagvlak kan rekenen. ‘Tot op zekere hoogte’ rekening houden met de lokale situatie, want oog voor de *couleur locale* houdt niet in dat landelijke normen evenzogoed kunnen vervallen. Precies dat evenwicht tussen landelijke regels en lokale handhaving is de balanceeract in politiewerk onder corona.

Na een reflectie op de coronacrisis in België concludeert De Kimpe: ‘Hierbij blijkt dat gehoorzaamheid (*compliance*) in tegenstelling tot afschrikking (*deterrence*), op langere termijn een veel efficiëntere strategie is om de verspreiding van deze onzichtbare vijand tegen te gaan. De literatuur suggereert dat procedurele en distributieve rechtvaardigheid sleutelelementen zijn om de weerstand van bewoners tijdens politionele interventies te beperken en om de legitimiteit van de *social distance* handhaving te maximaliseren. Het is tijd om de gemeenschapsgerichte politiezorg terug van stal te halen!’ (2020, p. 446). In Nederland is die gemeenschapsgerichte politiezorg de expliciete standaard. Anders dan De Kimpe lijkt te suggereren, is het daarmee niet louter een kwestie van oriëntatie op de lokale gemeenschap en lokale waarden. Het blijft een balanceeract.

Met andere woorden: de politie speelt een rol met een dubbele persoonlijkheid. Ze treedt op als de sterke arm van de landelijke overheid (die maatregelen baseert op inzichten uit de medische wetenschap) en is tegelijk de bewaker van recht en rechtvaardigheid in de lokale gemeenschap, wat niet goed te doen is zonder steun uit die lokale gemeenschap. De politie bemiddelt voortdurend tussen centraal en lokaal. Ontwikkelingen op het gebied van ‘burgerparticipatie’ illustreren het belang dat de politie aan de samenwerking met burgers en bedrijven hecht, én dat de politie hiervan steeds meer werk wil maken (Kop 2016, Schreurs 2019, Lam e.a. 2020). Ze kan dus niet onder druk van een (tijdelijke) crisis eenvoudig omschakelen naar een rol van uitsluitend de sterke arm van de landelijke overheid, althans niet zonder schade te doen aan haar relatie met

de haar omringende samenleving waarvan zij voor haar effectiviteit afhankelijk is. Dat is niet uniek voor de coronacrisis. In de vluchtelingencrisis van 2015 zien we immers eveneens dat de politie haar werk doet in de context van lokale emoties, bijvoorbeeld 'spontane steunacties', 'boos publiek', 'oproepen tot protest' of 'beledigende of discriminerende graffiti' (par. 7.2.3).

De politie heeft niet altijd een rol gehad tijdens een pandemie, zo zagen we bij de Spaanse griep epidemie. Toen lag de aanpak bij huisartsen (ziekenzorg) en burgemeesters (preventiemaatregelen). Burgemeesters namen maatregelen, zoals het sluiten van cafés en scholen en het verbieden van bijeenkomsten. We zagen dat met name het verbod op bijeenkomsten herhaaldelijk werd overtreden en we vonden geen voorbeelden van politieoptreden daartegen. De politie bleef afzijdig. Dat de politie nu een prominente rol heeft, houdt verband met de voortgeschreden centralisatie van de voor de pandemie relevante bestuursstructuren. In 1918 was volksgezondheid geen ministeriële verantwoordelijkheid, in 2020 wel. In 1918 waren er 1.123 gemeenten en in 2020 waren dat er niet meer dan 355.⁹⁰ Die zijn weer samengevoegd tot 25 veiligheidsregio's met één veiligheidsberaad voor de landelijke afstemming. De politie zelf is gaandeweg gecentraliseerd tot één landelijk korps in 2013, juist omdat dit de aansturing ten goede zou komen. Vanwege deze ontwikkeling is de politie, zo zien we althans in de coronacrisis, bij een pandemie eenvoudig een instrument in handen van de landelijke overheid.⁹¹ Het is de vraag of het model van 'de politie als zwaarmacht van de minister' de politie de positie verschaft die zij nodig heeft om de samenleving te helpen door de pandemie te komen. Het model staat op gespannen voet met 'gebiedsgebonden politie' als basismodel van politietoezicht. In politiestraatwerk onder corona moeten politiemensen de twee tegengestelde modellen met elkaar zien te verbinden en verzoenen. De politie kan het model van gebiedsgebonden politie niet loslaten want het geldt als model dat de politie helpt effectief te zijn in gedragsbeïnvloeding, in het omgaan met ongenoegens in de wijk en in het beheersen van eventuele spanningen en ongeregeldeheden in de lokale gemeenschap, én als model voor effectieve criminaliteitsbestrijding. In de coronacrisis zien we behalve twee verschillende organisatiemodellen (centrale aansturing versus gebiedsgebonden politie) ook twee verschillende modellen van gedragsregulering. Het centrale model vertrekt vanuit een rationeel-wetenschappelijke benadering van de problematiek, met de medische wetenschap als leidraad. In de gebeurtenissen die politiemensen in hun wijk meemaken, spelen emoties een evidente rol. Een cafébaas die zijn kroeg verdedigt, jongeren die niet zonder elkaar kunnen, medewerkers van een zorginstelling die een op haar balkon gevallen vrouw niet durven te helpen. Vanuit het centrale model gezien doen mensen niet wat verstandig is, vanuit het lokale model gezien wordt in het centrale model geen rekening gehouden met het leven van alledag en met de menselijke waarden en emoties die daarin centraal staan.

90 www.rvig.nl/actueel/facts--figures/aantal-gemeenten-door-de-jaren-heen, geraadpleegd 26 januari 2022.

91 De vraag waarom op haar beurt de bestuursstructuur zich aldus ontwikkelde, laten we buiten beschouwing.

In de hier besproken balanceeract is een vraag of de politie ook een signalerende rol heeft. In de vluchtelingencrisis van 2015 had de politie behalve een handhavende ook die signalerende rol. Die hield in dat politiemensen alert moesten zijn op signalen die wezen op radicalisering in asielzoekerscentra, mensenhandel, ronseling of jihadistische intenties onder de vluchtelingen (par. 7.2.3). Tijdens de Spaanse griep had de politie noch een handhavende noch een signalerende rol (par. 7.2.4). Tijdens de coronacrisis heeft de politie wel een handhavende rol maar geen signalerende. Het signaleren van besmettingen en besmettingshaarden is in die crisis een taak van de gezondheidszorg, speciaal de GGD die is belast met 'bron- en contactonderzoek' om de verspreiding van de ziekte in kaart te brengen. Deze bevindingen maken duidelijk dat een signalerende rol voor de politie tijdens een crisis tot de mogelijkheden behoort, maar geen uitgemaakte zaak is. Wanneer politiewerk tijdens een crisis puur zou bestaan uit het handhaven van centrale regels, dan past daar een signalerende rol bij. Wanneer politiewerk tijdens een crisis vooral inhoudt dat zij de lokale samenleving helpt om door de crisis te komen, kan een signalerende taak de balanceeract tussen centrale regelgeving en lokale toepassing compliceren.

8.3 Micro-fieldlabs als verbindend perspectief

Het vorenstaande leidt ons tot de aanbeveling om bij een pandemie (of andere crisis) expliciet ook te werken aan het klein houden van de spanning tussen crisismaatregelen en gebiedsgebonden politie. In plaats van te kiezen voor tegengestelde modellen (centrale maatregelen en gebiedsgebonden politie) kan de overheid in een pandemie kiezen voor twee elkaar versterkende modellen: gebiedsgebonden politie in combinatie met gemeentelijke handhaving, met behalve aandacht voor medische logica ook aandacht voor emoties die voortkomen uit andere waarden. Dat impliceert een belangrijkere rol voor de burgemeester als partij in de crisisaanpak, plus meer lokaal maatwerk in overleg met lokale partijen, zoals te doen gebruikelijk in gebiedsgebonden politiewerk. In 2021 zijn in Nederland zogenoemde fieldlab-evenementen uitgevoerd om te onderzoeken of en zo ja hoe massale evenementen 'coronaproof' kunnen worden gehouden.⁹² Bij ons weten zijn er geen lokale, kleinschalige fieldlabs geweest waarin gemeenten of stadsdelen samen met de politie en partijen uit bijvoorbeeld de horeca-, sport-, of cultuurbranche onderzoeken hoe een café, fitnessruimte of museum ondanks corona verantwoord kan blijven functioneren. Geen experiment dus met grootschalige evenementen, maar controleerbare micro-fieldlabs in bijvoorbeeld één café of op één hangplek. De rol van de politie is in de context van een micro-fieldlab niet het handhaven van landelijke regels, maar het helpen van gemeenten bij het samen met partijen uit de lokale gemeenschap ontwikkelen van modellen waarmee die gemeenschap onder corona kan blijven functioneren. Of, zoals Terpstra & Salet het beschrijven: 'Geprobeerd moet worden de mogelijkheden van burgers te zoeken om zelf bij te dragen aan oplossingen en hen daarbij zo mogelijk te stimuleren' (2020, p. 30). Ons onderzoek

92 <https://fieldlabevenementen.nl/>, geraadpleegd 27 januari 2022.

brengt ons tot een model waarmee daaraan vorm gegeven kan worden. De politie blijft bij haar leest en draagt zorg voor veiligheid en handhaaft de regels die de gemeente heeft opgesteld voor het kunnen uitvoeren van een micro-fieldlab. Micro-fieldlabs kunnen verschillend van aard zijn. Wat ze gemeen hebben, is het bieden van een perspectief. Het onderzoek van Ferwerda & Landman (2021) en hun bevindingen omtrent hoe politiemensen ondanks de coronabeperkingen contact met burgers maken (par. 5.1), kunnen bijvoorbeeld aanleiding zijn tot een micro-fieldlab 'creatief contact maken'.

In deze lokale, kleinschalige experimenten is een cruciale rol weggelegd voor sociale wetenschappers zoals sociologen, psychologen, communicatiewetenschappers en antropologen. Ook maakt bij voorkeur een huisarts deel uit van het team. Een op het betreffende fieldlab toegesneden selectie van experts begeleidt en evalueert de micro-fieldlabs. De onderzoekers kunnen met hun bevindingen de kloof tussen centrale aansturing op basis van rationeel-wetenschappelijke overwegingen en de alledaagse realiteit in de lokale leefgemeenschap helpen overbruggen omdat de lokale leefgemeenschap nu niet langer 'de mensen die zich niet aan de regels houden' zijn, maar 'de mensen die ook met steun vanuit de wetenschap helpen zoeken naar oplossingen'.

Een te voorspellen bezwaar tegen micro-fieldlabs is dat het landelijk gezien chaos wordt met overall gemeenten die experimenteren met weer wat anders, en dat er protesten komen van mensen die niet kunnen meedoen aan een bepaald experiment. Dat mensen naar een buurgemeente gaan om daar de bloemetjes buiten te zetten. Echter: ten eerste zijn micro-fieldlabs, zeker in aanvang, werkelijk kleinschalige experimenten. Niet alle horeca in één gemeente gaat open, maar bijvoorbeeld één restaurant verzorgt onder bepaalde condities een diner voor tien personen. Vanuit de opgedane kennis kan worden uitgezocht wat mogelijk is onder welke condities. Ten tweede is niet op voorhand te zeggen dat op perspectief gerichte lokale experimenten tot meer onrust en protest zullen leiden dan een landelijke standaardaanpak (die immers ook op verschillende locaties verschillend uitpakt). Ten derde kunnen burgemeesters via bestaande kanalen hun micro-fieldlabs onderling afstemmen. Natuurlijk is een micro-fieldlab geen panacee; het is niet meer, maar ook niet minder dan een middel bij het zoeken naar de verbinding tussen landelijke regels en lokale gemeenschap met als doel het samenwerken aan een voor wijkbewoners herkenbaar perspectief. De rol van de politie is om partijen te verbinden, erop toe te zien dat een micro-fieldlab verloopt volgens de vastgestelde uitgangspunten (handhaven), te signaleren waar zich knelpunten voordoen of nieuwe oplossingen worden bedacht en, mocht dat nodig zijn, het experiment te beschermen.

Wanneer de politie de positie inneemt van partner die de lokale gemeenschap helpt om door de crisis te komen, sluit dat handhaving dus niet uit. Ook vanuit het perspectief van het lokale belang kan handhaving nodig zijn, óók handhaving vanuit landelijke epidemiologische uitgangspunten zoals social distancing. Verder verschaft een focus op de lokale situatie en op het belang om als lokale leefgemeenschap de crisis goed door te komen aan politiemensen een verweer tegen het verwijt dat bepaald gedrag

elders of in een andere context wel (een keer) is gedoogd. Namelijk: 'Wij zijn als lokale leefgemeenschap niet gediend met ...'

De politie is gewend om twee verschillende rollen te spelen: handhaver en partner. De rol van wetshandhaver zal de politie in een crisis hoe dan ook houden, met de Mobiele Eenheid als escalatievorm. In politiestraatwerk onder corona is meer nadruk komen te liggen op handhaving in de lokale leefgemeenschap. Dat is precies het terrein waar de politie volgens het model van gebiedsgebonden politie samen met burgers en bedrijven naar oplossingen wil zoeken. Zo'n oplossingsgerichte rol is tijdens een crisis waardevol omdat zij perspectief biedt. De boodschap is: 'We onderzoeken samen wat wél kan.' Met de gemeente als bevoegd gezag aan het roer en sociale wetenschappers als begeleiders kan politiewerk onder een pandemie, meer dan nu het geval is, bestaan uit het helpen vinden van oplossingen en dus het vinden van concrete perspectieven voor de lokale gemeenschap. Met de gemeente aan het roer voor lokaal maatwerk is overigens ook de stap verkleind om de eerstelijns gezondheidszorg te betrekken in de lokale experimenten. Toegankelijke antwoorden op epidemiologische vragen, bijvoorbeeld door huisartsen, zouden immers kunnen bijdragen aan het samen vinden van oplossingen, vooral in kwetsbare wijken, aldus bijvoorbeeld huisarts Shakib Sana in de Rotterdamse probleemwijk Delfshaven.⁹³

De door ons geschetste richting vraagt uiteraard om een goede afstemming tussen gemeente en politie, niet enkel op hoofdlijnen maar juist in concrete situaties. De politie laten handhaven in een te vol gelopen park, brengen politiemensen terecht naar voren als voorbeeld van een niet goed voorbereid optreden en een signaal van onvolkomen samenwerking. Waarom werd het park, zo geven politiemensen aan, toen er mooi weer aankwam niet op voorhand geheel of gedeeltelijk afgesloten? Waarom, voegen wij daaraan toe, werd niet in overleg met de buurt op voorhand een plan gemaakt? Een micro-fieldlab 'het open park' georganiseerd?

Kortom, in politiewerk onder een pandemie hoeft de politie geen afstand te nemen van gebiedsgebonden politie als model voor haar optreden, iets waartoe het huidige centrale model wel uitnodigt. Juist wanneer de samenleving in crisis verkeert, is het model van gebiedsgebonden politie een waardevol richtsnoer, want politiewerk zonder draagvlak en zonder samenwerking met burgers en bedrijven heeft al snel te weinig grond onder de voeten en boet in aan effectief vermogen. Dit is een oud inzicht dat onder corona met een centrale aanpak in de verdrukking is geraakt. Dit te herstellen, vraagt om een herwaardering van de rol van de burgemeester. De rol van de politie is dan om onder het gezag van de burgemeester en vanuit principes van gebiedsgebonden politie (kennen en gekend worden, samenwerken, burgerparticipatie) en in samenwerking met de wetenschap de lokale gemeenschap te helpen om manieren te vinden waarmee het maatschappelijk leven tijdens een pandemie gezond blijft.

---

93 De Volkskrant 8 januari 2022, *Opinie*, p. 2-5.

Slotbeschouwing

De komende jaren zijn nog diverse evaluaties te verwachten van de coronacrisis in Nederland. Ze zullen onder meer gaan over landelijk beleid, over het functioneren van de crisisinfrastructuur, en over de effectiviteit van de afgekondigde maatregelen. Ons onderzoek gaat over de laatste fase van crisisbeleid oftewel het politiewerk in relatie tot de genomen maatregelen. Ons onderzoek gaat over politiestraatwerk onder corona of, breder gezien, politie in crisistijd. Dáár moet, als het erop aankomt, uiteindelijk het landelijk beleid worden waargemaakt, de crisisbeheersing worden gerealiseerd, de verbinding tussen landelijk beleid en lokale leefgemeenschap tot stand gebracht. Er bestaat niet zoiets als landelijk beleid concretiseren op landelijk of zelfs maar regionaal niveau. Dat gebeurt in de alledaagse situaties waarin mensen samenleven, in wijken en buurten, in het werkgebied dus van de gebiedsgebonden politie (GGP). Crisisbeleid kan enkel succesvol zijn als het uiteindelijk dáár lukt. Tijdens de Spaanse griep hadden politiemensen geen handhavende rol in de crisisbeheersing, tijdens corona wel. Politiemensen hebben in ons onderzoek laten zien hoe dat eruitziet. Hierna brengen we, bij wijze van slotbeschouwing, de bevindingen over politiestraatwerk onder corona (deel I) en het bredere perspectief van politie in crisistijd (deel II) met elkaar in verband.

Onder corona is het profiel van politiestraatwerk verschoven van de klassieke thema's verkeer, criminaliteit en uitgaan naar nieuwe normen over sociale relaties in de lokale gemeenschap. Mensen moeten afstand houden, geen groepen vormen, niet uitgaan, niet shoppen, niet sporten, hun kinderen thuis houden, hun zieke ouders niet bezoeken en thuiswerken. Dat gaat gepaard met spanningen in de buurt, hetgeen zich voor politiemensen uit in onder andere klachten over geluidsoverlast, meldingen van verdachte situaties, illegale feestjes en burenruzies. Daarmee verschuift politiestraatwerk van 'boeven vangen' naar het aanspreken van gewone mensen op gedrag dat tot voor kort doodnormaal was, zoals samen in een park zitten, een verjaardag vieren, bij vrienden langsgaan of je ouders bezoeken. In de vluchtelingencrisis was een kerntaak voor de GGP om te waken over de veiligheid in en rond opvanglocaties in termen van criminaliteit en overlast. Dat is klassiek politiewerk met klassieke politiedoelgroepen zoals overlastgevers en verdachten van criminaliteit. In de coronacrisis was een kerntaak van de GGP om *social distancing* te handhaven. Dat is een nieuw soort politiewerk met een nieuwe doelgroep voor repressief optreden: 'gewone mensen' die dingen doen die tot voor kort normaal waren.

Voor *social distancing* zijn goede, epidemiologische redenen. In de gezondheidszorg geldt 'preventie is beter dan genezen' en in geval van corona betekent dat: afstand hou-

den tot elkaar om de kans op besmetting te verkleinen. Politiewerk is van oudsher echter overwegend geschoeid op het schadebeginsel. Als iemand aan een ander of aan de gemeenschap door misdrijf of ordeverstoring schade heeft toegebracht, dan kan die persoon daarvoor verantwoordelijk worden gesteld. Politiestraatwerk onder corona draait niet om reeds toegebrachte schade, maar om preventie in de vorm van het verkleinen van de kans dat iemand een ander besmet. Het schadebeginsel is in de regel vrij duidelijk. Er valt schade aan te wijzen. Iemand is bestolen of mishandeld, het straatmeubilair is vernield. Bij preventiemaatregelen is daarentegen al gauw discussie mogelijk over de effectiviteit ervan, en die wordt dan ook al snel gevoerd, ook tijdens de coronacrisis. Afstand houden voorkomt besmetting, maar de discussie begint al met hoeveel afstand, en ze gaat verder met de vraag of afstand houden altijd moet, ook als het om iemands stervende ouder of stervende kind gaat. De vraag komt op of afstand houden voor iedereen moet gelden (mogen kinderen naar school of de crèche?) en of afstand houden ook negatieve gevolgen heeft en of die opwegen tegen de kans op besmetting. Het zijn ingewikkelde vragen waarop we hier geen antwoord kunnen geven. De essentie is hier dat politiewerk onder corona een onzekerder basis heeft dan politiewerk vóór corona. De regels mogen dan wel duidelijk zijn (bijv. anderhalve meter afstand houden) en ze mogen dan wel op correcte wijze tot stand zijn gekomen (zie par. 2.4), de maatschappelijke en politieke discussie die mogelijk is over de effectiviteit van bepaalde (combinaties van) maatregelen speelt het crisisbeleid parten. Onder corona heeft de politie dus niet alleen te maken met een andere doelgroep ('gewone mensen'), maar ook doet zij haar werk op een minder zekere basis, namelijk het voorzorgsprincipe in de vorm van preventie.

Dat er ruimte is voor discussie over de effectiviteit van maatregelen gaat aan de mensen in de samenleving niet voorbij. Niet alleen politici debatteren over de maatregelen, ook burgers laten geregeld van zich horen en delen hun standpunten via sociale media, wat de klassieke media vervolgens weer oppakken. Internet biedt een platform, niet enkel voor een bedachtzame uitwisseling van standpunten, maar ook voor complotdenkers en hun theorieën. De digitalisering van de samenleving speelt in de coronacrisis dus een, wat we hebben genoemd, modererende rol. De digitale technologie, althans het gebruik ervan, beïnvloedt het verloop van de crisis. Het gevolg is dat de zojuist genoemde onzekere basis niet een rol op de achtergrond speelt, maar langs digitale weg bij voortduring breed wordt uitgemeten en bediscussieerd in het publieke debat.

In de coronacrisis kondigt de landelijke overheid maatregelen af. Veel mensen volgen die zonder meer op of proberen dat zo goed mogelijk te doen. Waar dat niet gebeurt, heeft de politie een handhavende rol. Het idee van gelijke maatregelen voor het hele land staat echter op gespannen voet met de filosofie van gebiedsgebonden politiewerk, dat immers draait om het gebiedsgebonden handhaven van recht en openbare orde. 'Gebiedsgebonden' heeft dan niet een puur ruimtelijke betekenis in de zin van 'binnen deze geografische grenzen', de term verwijst vooral naar een stijl waarbij politiewerk aansluit op en rekening houdt met de lokale omstandigheden. Bij nieuwe landelijke maatregelen is dus voor de gebiedsgebonden politie de eerste vraag hoe zij aan die maatregel in haar werkgebied gevolg zal geven, waarbij het 'hoe' tot op zekere hoogte

---

ook het 'of' omvat. In gebiedsgebonden politiewerk geven lokale overwegingen inhoud aan wat politiemensen wel, een beetje of niet aanpakken. Daar komt nog wat bij. De primaire opdracht aan de politie tijdens de vluchtelingencrisis in 2015 is geformuleerd in termen van maatschappelijk resultaat (veiligheid in en rondom opvanglocaties). De opdracht aan de politie tijdens de coronacrisis is geformuleerd in termen van een middel (handhaven van social distancing). Gebiedsgebonden politie is op zichzelf meer georiënteerd op maatschappelijk resultaat dan op een middel. Aldus verhouden de coronamaatregelen zich om twee redenen moeizaam tot gebiedsgebonden politiewerk: ze zijn een middel en geen doel, ze zijn landelijk uniform en kennen geen gebiedsgebondenheid.

Het mag gezien het vorenstaande geen verbazing wekken dat politiestraatwerk onder corona zich aan ons toont als een balanceeract, waarbij politiemensen landelijke maatregelen vertalen naar de lokale situatie. 'Lokaal' in de zin van de lokale leefgemeenschap, maar ook in de zin van de situatie zoals de politiemensen die aantreffen bij een gebeurtenis waarbij zij optreden. Ze handelen dan naar bevind van zaken, met inachtneming van wat zij redelijk en eerlijk vinden, rekening houdend met de *couleur locale* en met de situatie en de mensen waarmee zij in een concreet geval te maken hebben. Met inachtneming van de wettelijke en beleidsmatige kaders handelen zij vanuit politiecultuur en discretionaire ruimte. Sommige dingen zijn duidelijk. Iemand in levensgevaar krijgt hulp en iemand die geweld tegen de politie gebruikt wordt aangehouden, corona of niet. Wat handhaven van *social distancing* betreft, liggen de zaken genuanceerder. Soms moet een feest in een bos worden ontbonden, maar de ene keer worden zoveel mogelijk jongeren beboet, en worden zij geslagen als ze niet netjes blijven zitten zoals hen is opgedragen, en de andere keer beëindigen de politiemensen het feest door een ludieke actie met zwaailichten waardoor iedereen in vrede kan vertrekken.

Geregeld worden coronamaatregelen gehandhaafd en soms worden ze ook benut als instrument dat een ander doel kan dienen ('instrumenteel pragmatisme'). Beschermingsmiddelen dienen ter preventie van besmetting, maar ze doen ook schade aan de relatie politie-publiek en maken het lastig een overtuigende presentatie van goed politiewerk neer te zetten. Politiemensen zijn stellig in hun opvatting dat regels overal op dezelfde wijze moeten worden gehandhaafd, want uitzonderingen worden hun voor de voeten geworpen, en zij voegen daar direct en even stellig aan toe dat zij niet kunnen werken zonder ruimte voor lokaal maatwerk, zonder hun discretionaire ruimte. Dat is de paradox van eenvormig politieoptreden. In het oplossen van die paradox ligt een kans om steun te verlenen aan het werk van politiemensen tijdens een crisis.

Wat we zien is een politie die doende is om landelijke, uniforme preventieregels een lokale toepassing te geven. Dat is ook precies wat politiemensen gewoon zijn te doen. Politiemensen hebben niet als gewoonte om klakkeloos regels toe te passen. Maatwerk is de essentie van gebiedsgebonden politiewerk: de vrede, veiligheid en orde bewaken in de lokale context. Het is het maken van een vertaalslag waardoor 'landelijke preventiemaatregelen' worden omgezet in 'lokale veiligheid en vrede'. De gebiedsgebonden politie aanspreken op haar kracht is dus niet haar te vragen landelijke maatregelen lokaal te handhaven, maar haar te vragen de lokale samenleving te helpen door de crisis

te komen. Dus maatwerk te leveren, in samenwerking met lokale partners. De opdracht van de landelijke overheid aan de GGP is dan niet ‘handhaaf deze regels,’ maar ‘help met deze regels als beleidskader de lokale gemeenschap door de crisis te komen.’ We pleiten hiermee niet voor een andere rechtstatelijke positionering van de politie. De les uit wat politiemensen vertellen over hun werk onder corona is wel dat in het denken over de rol van de politie de nadruk net even wat anders mag liggen. In plaats van handhaver van door de minister afgekondigde preventieregels is de politie dan de handhaver van lokale veiligheid, waarbij zij gebruikmaakt van de door de minister afgekondigde maatregelen. Dat laatste is in feite al de praktijk, zoveel maakt ons onderzoek duidelijk, maar door die praktijk te erkennen, vervalt de noodzaak om te doen alsof politiestraatwerk draait om eenvormige regelhandhaving én zwakt de paradox van eenvormig politieoptreden af. Niet een bepaalde eenvormigheid in politieoptreden is dan het vertrekpunt in het denken, maar de gebiedsgebondenheid van het politiewerk en het lokaal bereiken van doelen in termen van veiligheid en vrede. Wanneer eenvormige handhaving van landelijke regels het vertrekpunt is, ondergraven uitzonderingen het politiewerk. Wanneer het vertrekpunt is dat een gemeenschap veilig de crisis doorkomt, doen uitzonderingen dat meteen een stuk minder. Bijvoorbeeld het verwijt ‘de minister overtreedt zelf ook de coronaregels’ treft niet echt meer doel als politiemensen erop kunnen wijzen dat het er in hun werk om gaat dat ‘wij in onze buurt’ de crisis goed doorkomen.

In die benadering kan het werken met experimentele micro-fieldlabs onder gezag van de burgemeester een waardevol instrument zijn. Lokaal was er in de coronacrisis weinig ruimte voor gemeenten (de burgemeester als bevoegd gezag) en de politie (handhaving en hulpverlening) om samen met partners in de buurt uit te zoeken (en te evalueren) wat in de lokale context een goede aanpak is, wat bijvoorbeeld wél mogelijk is. Dat kan beter. De politie met haar gevoel voor zowel landelijke regels als lokaal maatwerk heeft daarin een belangrijke rol. De politie, werkend vanuit de filosofie van gebiedsgebonden politie, is bij uitstek de organisatie die kan werken als vertaler van landelijk beleid naar wat in de lokale samenleving op draagvlak kan rekenen, haalbaar is en effect heeft. Politiemensen zorgen zo gezien als bemiddelaars voor het op elkaar afstemmen dan wel het met elkaar in harmonie brengen van landelijk beleid en lokale gemeenschap. Cruciaal in politiestraatwerk is dat de politiemensen waken over een balans tussen veiligheid en vrijheid, vanuit het streven om zowel de bredere maatschappelijke veiligheid en vrijheid als de lokaal beleefde veiligheid en vrijheid voldoende recht te doen. Een vast recept helpt daarbij niet, wel een open uitwisseling van ideeën over morele keuzes en dilemma’s binnen de discretionaire ruimte die het politiestraatwerk kenmerkt.

Literatuur

AVIM Eenheid Midden Nederland (2016). 'ID-straat Leusden', 16 december 2016, *Intranet*.

Appelman, J., K. Bijleveld, P. Ejbye-Ernst, E. Hoeben, L. Liebst, C. Snoek, D. Koelma & M. Rosenkrantz Lindegaard (2021). 'Naleving van gedragsmaatregelen tijdens de COVID-19-pandemie'. *Justitiële Verkenningen*, 47(3), p. 54-71.

Beck, U. (1992 [1986]). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.

Beck, U. (2002). 'The Terrorist Threat: World Risk Society Revisited'. *Theory, Culture & Society*, 19(4), p. 39-55.

Bervoets, E.J.A. (2006). *Tussen respecten doorpakken. Een onderzoek naar de politieke aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam*. Den Haag: Elsevier.

Blumer, H. (1954). 'What is wrong with social theory?' *American Sociological Review* 19(1), p. 3-10.

Boersma, M. (2016). 'Zorgen om "nieuw rechts" en terroristen in asielstroom'. *Intranet*.

Boin, A., P. 't Hart & S. Kuipers (2018). 'The crisis approach'. In H. Rodriguez, W. Donner & J.E. Trainor, *Handbook of Disaster Research*, Second Edition, New York: Springer, p. 23-38.

Boin, A. & S. Zouridis (2018). *Institutioneel crisis management: een kritiek incident, sociale media dynamiek en rellen in Den Haag*. Leiden: The Crisis University Press.

Bolin, B. & L.C. Kurtz (2018). 'Race, Class, Ethnicity, and Disaster Vulnerability'. In H. Rodriguez, W. Donner & J.E. Trainor, *Handbook of Disaster Research*, Second Edition, New York: Springer, p. 181-204.

Borgers, M. & E. Van Sliedregt (2009). 'The meaning of the precautionary principle for the assessment of criminal measures in the fight against terrorism'. *Erasmus Law Review*, 2(2), p. 171-195.

Bouwmeester, J., F. ten Doeschot, L. van Noort, G. van Straaten & A. Vlaanderen (2021). *Handhaving van coronagedragsregels in de periode maart tot en met november 2020*. I&O Research.

Bowen, G.A. (2006). 'Grounded Theory and Sensitizing Concepts'. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), p. 12-23.

Brainich, E.T. & I. Helsloot (2021). 'Commentaar op artikel 39 WvR'. In E.R. Muller, E.T. Brainich, J.G. Brouwer & A.E. Schilder, *Tekst en Commentaar Openbare Orde en Veiligheid*, zevende druk, Deventer: Wolters Kluwer.

Brouwer, E.R. (2016). 'Europees asielbeleid: van onderling wantrouwen naar een gedeelde verantwoordelijkheid'. *NtEr*, april 2016, nr. 2. doi: 10.5553/NtEr/138241202016022002002.

Buruma, Y. (2005). *De dreigingsspiraal. Onbedoelde neveneffecten van misdaadbestrijding*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Butijn, H. (2015). 'Kans op aanslag in Nederland blijft reëel'. *Intranet*.

Cachet, A. (1990). *Politie en sociale controle*. Arnhem: Gouda Quint.

Christensen, T. & P. Lægrend (2015). 'Reputation Management in Times of Crisis: How the Police Handled the Norwegian Terrorist Attack in 2011'. In Arild Wæraas & Mosche Maor (Eds.), *Organizational Reputation in the Public Sector*, New York: Routledge.

Commission of the European Communities Communication from the Commission of 2 February 2000 on the precautionary principle (COM (2000) 1). Available at: <http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/consumer_safety/l32042_en.htm>.

De Jong, W. & L. Strikwerda. 'Controlling risks in the safe city. The rise of pre-emptive practices in law enforcement, public surveillance and mental health and addiction care (1970-2018)'. *Urban Studies*, forthcoming.

Dekker, R. & M. Bokhorst (2020). 'Decentraliseren en experimenteren. De ontwikkeling van sociaal beleid voor asielmigranten door gemeenten'. *Bestuurskunde*, 29, 3, p. 3-12.

De Kimpe, S. (2020). 'Politiehandhaving van een pandemie: tijd om COP terug van stal te halen?' *Panopticon*, 41(5), p. 441-447.

De Poot, C.J., R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen, E.R. Muller (2004). *Rechercheportret. Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

De Vries, H. & M. Henssen (2018). 'Podium voor goed politiewerk. Ontwikkelagenda GGP'. *Tijdschrift voor de Politie*, 80(5), p. 6-10.

Directie Communicatie. 'Nieuwe cijfers meldingen COA-locaties', 3 oktober 2016, *Intranet*.

Ericson, R.V. (1982). *Reproducing Order: a Study of Police Patrol Work*. Toronto: University of Toronto Press.

Feltes, T., M. Schreiber & W. Stol (2013). 'Polizei Alltag: Der Bürger und seine Polizei. Eine empirische Studie.' *Polizei und Wissenschaft*, 14, 4, p. 42-66.

Ferwerda, H. & W. Landman (2021). *Wat nemen we mee? Blauwe vakontwikkeling in de basisteams tijdens Covid-19 en lessen voor de toekomst*. Politie Nederland, portefeuille GGP.

Feinberg, J. (1984). *The Moral Limits of Criminal Law, Volume One, Harm to Others*. Oxford: Oxford University Press.

Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.

Goldenbeld, Ch. (2020). *Oriëntatie op onderzoek naar rijden onder invloed van alcohol en drugs. Een verkennende notitie*. Den Haag: SWOV.

Griep, D.J. & M. Koops (1967). *Alcohol en verkeersveiligheid. Maatregelen en onderzoek. Een kritisch overzicht van de literatuur*. Den Haag: SWOV.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor Books.

Halfjaarbericht politie 2019, bijlage 5. ICT-vernieuwing bij de politie. Ministerie van Justitie en Veiligheid, Directoraat-Generaal Politie en Veiligheidsregio's.

Heijink, K., H. Andersson, J.Th.A.M. Berkhout, E.E. Nordholt, P.C. Peters, M.A. Straver & J. Wiarda (1977). *Politie in Verandering. Een voorlopig theoretisch model*. Rapport Projectgroep Organisatie Structuren, Den Haag: Staatsdrukkerij.

Helsloot, I, S.Martens & A. Scholtens (2010). *Basisboek regionale crisisbeheersing*. Arnhem: Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid.

Holgersson, S. & J. Knutsson (2008). *Individuele arbeidsprestationer i uniformt politiarbeid*. Politihogskolen: Oslo.

Holmberg, L. (1999). *Politiets skøn i retssociologisk belysning*. København: Det Samfundsvidenskabelige Fakultets Reprocenter.

Inspectie Justitie en Veiligheid (2020). *Demonstraties in coronatijd*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Jefferson, T. (2008). 'Policing the crisis revisited: The state, masculinity, fear of crime and racism'. *Crime, Media, Culture*, 4(1), p. 113-121. <https://doi.org/10.1177/1741659007087277>.

Knutsson, J. & P. Partanen (1986). *Vad gör polisen?* Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

Kop, N. (2016). Burgerparticipatie in de opsporing: kunnen we een treetje hoger? *Tijdschrift voor de politie*, 78(7), p. 27-30.

Korpsmedia, 'Spoedbijstand aan de Schengengrenzen', 6 oktober 2015, *Intranet*.

Kortleven, W.J. (2013). *Voorzorg in Nederland. Ontwikkelingen in de maatschappelijke omgang met kindermishandeling, verkeersonveiligheid en genetische modificatie*. Oosterwijk: Wolf Legal Publishers.

Kruisbergen, E., M. Haas, L. van Es & J. Snijders (2021). 'De pandemie als criminologisch experiment. De ontwikkeling van de criminaliteit tijdens een jaar coronamaatregelen'. *Justitiële Verkenningen* 47(3), p. 9-34.

Kuijer-Slobbe, D. (2016). 'Profiteren van vluchtelingen'. *Blauw*, 25 juni 2016, nr. 6.

Kuiper, M.E., A.L. de Bruijn, C.R. Folmer, E. Olthuis, M. Brownlee, E.B. Kooistra, A. Fine & B. van Rooij (2020). *The intelligent lockdown: Compliance with COVID-19 mitigation measures in the Netherlands (preprint)*. Amsterdam Law School, Legal Studies, Research Paper No. 2020-20, General Subserie Research Paper No. 2020-02. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3598215.

Lam, J., N. Kop, A. de Bruin & S. de Jonge (2020). 'Boeven vangen met slimme burgers'. *Tijdschrift voor de politie*, 82(5), p. 18-20.

LCI (Landelijke Coördinatiestructuur Infectieziektebestrijding) (2004). *Beleidsdraaiboek Influenzapandemie juli 2004*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Liedenbaum, C. (2011). *Politiewerk: tussen taak en uitvoering*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Meershoek, A.J.J. (1999). *Dienaren van het gezag. De Amsterdamse politie tijdens de bezetting*. Amsterdam: UvA.

T. Meurs en B.J. Kreulen (2017). 'De uitdagingen voor gebiedsgebonden politiezorg', *JV* 2017-4, p. 64-80.

Mill, J.S. (1865). *On Liberty*. London: Longmans, Green and Co.

Moree, R.J., W. Landman & A.C. Bos (2014). Speciaal blauw. Verschijningsvormen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie. Amsterdam: Reed Business.

Nationale Politie (NP) (2012). *Bijlage inrichtingsplan nationale politie*. Den Haag: Nationale Politie.

Noordzij, P.C. (1976). *Rijden onder invloed. Een literatuurstudie*. Den Haag: SWOV.

Pieterman, R. (2008). *De Voorzorgcultuur. Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Politie (2017). *Plan van Aanpak Operationele Proeftuin Sensing Roermond*. 12 oktober 2017, p. 4-9. https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/wob/00-landelijk/programma-mobiel-banditisme-%E2%80%93-proeftuin-roermond/045---plan-van-aanpak-opt-sensing-roermond-definitief-12-oktober-2017_def.pdf.

Ramsay, G. (2000). *Intensive care: een korte geschiedenis maar een grote toekomst*. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/spe.20000204gr>.

Reisner-Sénélar L. (2011). 'The birth of intensive care medicine: Björn Ibsen's records'. *Intensive Care Med.* 2011 Jul 37(7):1084-6. doi: 10.1007/s00134-011-2235-z. Epub 2011 May 25. PMID: 21611906.

Saudelli, I. (2021). *Mag ik uw identiteitskaart zien? Een kwalitatief onderzoek naar identiteitscontroles uitgevoerd door de Belgische lokale politie*. Brussel: VUB.

'Samenvatting evaluatie inzet politie schietincident Utrecht'. Bijlage bij *Tweede Kamer* 2018/19, 28684, nr. 590.

Schmidt, A. (2018). 'Politie-inzet tijdens de vluchtelingen crisis: governance dilemma's in perspectief'. *Cahier Politiestudies*, 2018/2, 47, p. 157-172.

Schreurs, W. (2019). *Crossing Lines Together. How and why citizens participate in the police domain*. Enschede: University of Twente.

Slort, P. (2015). 'Trots op waarden-gedreven politie', 1 oktober 2015, *Intranet*.

Spinney, L. (2017). *Pale rider. The Spanish flu of 1918 and how it changed the world*. London: Vintage.

Stol, W.Ph (1994). *Beelden van politiestraatwerk. Uit observaties in Europa en Amerika: hun inhoud en betekenis*. Dordrecht: Stichting Maatschappij en Politie.

Stol, W.Ph. (1996). *Politieoptreden en informatietechnologie. Over sociale controle van politiemensen*. Lelystad: Koninklijke Vermande.

Stol, W.Ph., A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel (2004). *Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing*. Zeist: Kerckebosch bv.

Stol, W. Ph. & L. Strikwerda (2017). *Strafrechtspleging in een digitale samenleving*. Den Haag: Boom juridisch.

Stol, W. Ph. & W. Bantema, (2021). *Lokaal bestuur in een digitaliserende samenleving. Essay over een stap in de ontwikkeling: een handelingskader*. Leeuwarden: NHL Stenden.

Sunstein, C.R. (2003). *Beyond the Precautionary Principle*. John M. Olin Law & Economics Working Paper No. 149, Public Law and Legal Theory Working Paper No. 38 (2003). Available http://ssrn.com/abstract_id=307098.

Terpstra, J. & R. Salet (2020). *Politie in tijden van Corona. Over haar maatschappelijke opdracht in buitengewone omstandigheden*. Nationale Politie, portefeuille GGP.

Terpstra, J., J. de Maillard, R. Salet & S. Roche (2021). 'Policing the corona crisis: A comparison between France and the Netherlands'. *International Journal of Police Science & Management* jg. 23, nr. 2, p. 168-181. doi: 10.1177/1461355720980772.

Thijssen, W. (2020). 'Op pad met Max Daniel, leider van het corona-crisisteam bij de politie.' *De Volkskrant*, 29 mei 2020.

Thissen, R. (2012). *Doelgericht communiceren in crisistijd: succesfactoren van samenwerking binnen het Crisiscommunicatieteam van de Nationale Politie*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.

Ticu, I. (2021). 'Migration as a (Non)Traditional Security Issue of the Risk Society.' *Postmodern Openings* 12(2). <https://doi.org/10.18662/po/12.2/314>.

Van Altert, K., E. Enhus en W.Ph. Stol (2009). 'De twee gezichten van de politie: interventie versus wijkwerking.' *Cahier Politiestudies*, 2009/4, 4, p. 15-35.

Van der Meer, J. & J.H. Karel (1973). 'Surveillance-planning op basis van informatieverwerking.' *Algemeen Politieblad* 122(18), p. 424-433.

Van der Meer, J. & J.H Karel (1973). 'Surveillance-planning op basis van informatieverwerking (II-slot)'. *Algemeen Politieblad* 122(19), p. 466-473.

Van der Tuin, I. (2013). 'Zolang de yuppen maar niet de overhand krijgen.' *De Pijpkrant* (42)1, p. 1-2.

Van Duin, M. & V. Wijkhuijs (2016). *Lessen uit crises en mini-crisis 2015*. Den Haag: Boom bestuurskunde.

Van Duin, M. (2016). 'Rampen en andere crises'. In W. Stol, C. Tielenburg, W. Rodenhuis, E. Kolthoff, M. van Duin & S. Veenstra, *Basisboek integrale veiligheid*. Den Haag: Boomcriminologie, p. 383-395.

Van Ostaijen, M.M.A.C. (2020). 'Laat paniek niet omslaan in obsessieve fixatie op risico's'. *De Volkskrant* 16 maart 2020.

Van Steden, R., R. Anholt & R. Koetsier (2021). *De kracht van gebiedsgebonden politiewerk. Een internationale literatuurstudie*. Politie Nederland/VU/NSCR.

Verwee, I. (2009). 'Wat doet de politie? Onderzoek naar de dagelijkse politiepraktijk.' *Cahier Politiestudies*, 2009/4, 13, p. 37-66.

Visscher, M. (2020). 'Risicospecialist David Zaruk: "Voorzorg is vergif"'. *De Volkskrant* 1 mei 2020.

Vugs, R. (2002). *In veel huizen wordt gerouwd. De Spaanse griep in Nederland*. Soesterberg: Uitgeverij Aspekt.

Wilderboer, G.R., F.F. Tuijt & B.A. Wassenaar (2006). *Politiestraatwerk in Noord-Nederland*. Leeuwarden: Noordelijke Hogeschool Leeuwarden.

Wood, J.D. & L. Beierschmitt (2014). 'Beyond police crisis intervention: Moving "upstream" to manage cases and places of behavioral health vulnerability'. *International Journal of Law and Psychiatry* 37 (5), p. 439-447.

Young, M. (1991). *An Inside Job. Policing and Police Culture in Britain*. Oxford: Clarendon Press.

Zedner, L. (2007). 'Pre-crime and Post-criminology'. *Theoretical Criminology* 2007/11(2), p. 261-281.

Bijlage 1   Protocol algemeen interview

1. **Introductie:**

- a) Voorstellen. Ik ben [naam] en ik werk als [functie] bij [instelling]. Vind je het goed om elkaar te tutoyeren? Ik wil nu graag het onderzoek kort introduceren. Als je een vraag hebt, kan je me uiteraard onderbreken.
- b) Introductie onderzoek. Dit onderzoek gaat over politiewerk op straat tijdens de eerste maanden van de coronacrisis: maart tot en met mei van dit jaar. Dat was de periode van de eerste coronabesmettingen en de zogenoemde ‘intelligente lockdown’ – de periode waarin mensen zoveel mogelijk thuis moesten blijven en afstand houden. Horeca en scholen waren gesloten, reizen en sportwedstrijden waren afgelast. Het was ook de periode van te drukke stranden en parken, de eerste protesten tegen de coronamaatregelen en boetes voor overtredingen. In de tweede helft van mei werden de eerste versoepelingen van de maatregelen aangekondigd.

Dit onderzoek gaat over gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde. Dat zijn gebeurtenissen op straat waarbij de politie optreedt en waarbij de coronacrisis op enigerlei wijze merkbaar aanwezig is. Het doel van dit onderzoek is om te leren over politiewerk in crisistijd, zodat de politie daarmee in de toekomst haar voordeel kan doen.

Het onderzoek loopt aan drie basisteams: Amsterdam Zuid-De Pijp, Groningen Noord en Heerlen. Een belangrijk deel van dit onderzoek is het houden van interviews met politiemensen over hun ervaringen. Op basis van die ervaringen willen we lessen trekken voor de toekomst.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Politieacademie, NHL Stenden Hogeschool en de Open Universiteit. Het wordt gesubsidieerd door Politie & Wetenschap.

Alles wat je in dit interview zegt wordt anoniem verwerkt. Van dit gesprek wordt geen geluids- of video-opname gemaakt. Tijdens ons gesprek typ ik meteen je antwoorden in mijn vragenformulier. Na ons gesprek werk ik dat verder uit. Ik wil graag die uitwerking ter goedkeuring aan je voorleggen, zodat je nog correcties of aanvullingen kan maken. Mag ik daarvoor je e-mailadres noteren?

INTERVIEWER: hier het interviewnummer noteren (zelf bedenken), mailadres in een ander word-doc noteren samen met dat nummer: Interviewnummer: [...]

Je mailadres komt uiteraard niet in het verslag van het interview te staan en nadat je je reactie op het verslag hebt gegeven, verwijderen we je mailadres uit onze gegevens.

Dit interview duurt ongeveer drie kwartier à een uur. Ik wil in die tijd graag twee gebeurtenissen met je doornemen van je optreden op straat in maart-mei dit jaar: een gebeurtenis tijdens de noodhulp en een gebeurtenis anders dan de noodhulp. Wil je beknopt antwoorden? Anders lopen we uit de tijd. We zijn op zoek naar de hoofdzaken. Aan het eind is gelegenheid om dieper in te gaan op wat eventueel is blijven liggen.

Vóórdat ik het wil hebben over de twee gebeurtenissen waarbij jij hebt opgetreden, heb ik een paar algemene vragen.

INTERVIEWER: noteren zonder te vragen:

respondent is man/vrouw [...]

Dit interview is afgenomen: 1. face-to-face; 2. telefonisch; 3. videobellen [...]

2. **Oz-vraag 9:** Hoeveel jaar ben je in dienst van de politie?
[...]
3. **Oz-vraag 9:** Wat is je functie binnen het BT?
[...]
4. **Oz-vraag 1:**
Wat is in een paar woorden kenmerkend voor het werkgebied van dit BT?
[...]
5. **Oz-vraag 2:** Is het politiewerk op straat in maart t/m mei 2020 als gevolg van corona anders dan een jaar geleden?
nee, want ...; 1. ja, te weten ...)
[...]
6. **Oz-vraag 4:** Kreeg je in maart t/m mei van dit jaar informatie over wat er vanwege de coronacrisis van de politie op straat werd verwacht?
nee; 1. ja, namelijk...)

INTERVIEWER: noteren: welke informatie? van wie/uit welke bron?

[...]

7. **Oz-vraag 4:** Gaf die informatie voldoende houvast voor het optreden op straat? nee, namelijk...; 1. ja, namelijk...)

[...]

8. **Oz-vraag 3&5:** Kan je een voorbeeld geven van een gebeurtenis op straat waarbij corona een rol speelde en waarbij jij hebt opgetreden?

Gebeurtenis 1:

- a) Wat was de gebeurtenis?

[...]

- b) Welke rol speelde corona in deze gebeurtenis?

[...]

- c) Hoe handelde je / de politie deze gebeurtenis af?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. advies gegeven; 2. hulp verleend; 3. een opdracht gegeven; 4. orde hersteld; 5. waarschuwing gegeven; 6. bekeuring uitgedeeld; 7. aanhouding verricht; 8. tijdens het optreden al opsporingsonderzoek gestart 9. anders, namelijk ... [INTERVIEWER: óók noteren waaruit advies/hulp/e.d. bestond.]

[...]

- d) Waarom zo?

[...]

- e) Is er een les voor de toekomst?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

10. **Oz-vraag 3&5:** Kan je nog een voorbeeld geven van een gebeurtenis op straat waarbij corona een rol speelde en waarbij jij hebt opgetreden?

Gebeurtenis 2:

- a) Wat was de gebeurtenis?

[...]

- b) Welke rol speelde corona in deze gebeurtenis?

[...]

- c) Hoe handelde je / de politie deze gebeurtenis af?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. advies gegeven; 2. hulp verleend; 3. een opdracht gegeven; 4. orde hersteld; 5. waarschuwing gegeven; 6. be-

keuring uitgedeeld; 7. aanhouding verricht; 8. tijdens het optreden al opsporingsonderzoek gestart 9. anders, namelijk ... [INTERVIEWER: óók noteren waaruit advies/hulp/ed. bestond.]

[...]

d) Waarom zo?

[...]

e) Is er een les voor de toekomst?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

11. **Oz-vraag 4:** Deze vraag gaat over informatie die je kreeg voorafgaand aan het optreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde. Het gaat nu dus niet uitsluitend over het voorbeeld dat je zojuist gaf, maar in het algemeen.

a) Hoe vaak kreeg je voorafgaand aan het optreden bij dergelijke gebeurtenissen de informatie die je voorafgaand aan het optreden nodig had?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. nooit; 2. soms; 3. geregeld; 4. vaak 5. altijd

[...]

b) Wat voor informatie kreeg je doorgaans mee vóórafgaand aan het optreden en (bb.) van wie / uit welke bron?

[...]

c) Had dat doorgaans effect op het optreden? Zo ja hoe?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

d) Was er doorgaans ook informatie die je vooraf had willen hebben, maar die je niet vooraf had?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

12. **Oz-vraag 4:** Deze vraag gaat over informatie die je kreeg tijdens het optreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde.

a) Hoe vaak kreeg je tijdens het optreden bij dergelijke gebeurtenissen de informatie die je tijdens het optreden nodig had? Het gaat hier niet alleen om informatie uit politiesystemen maar alle informatie die je kreeg, ook die van burgers bijvoorbeeld.

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. nooit; 2. soms; 3. geregeld; 4. vaak 5. altijd

[...]

- b) Wat voor informatie kreeg je doorgaans nog tijdens het optreden en (bb.) van wie / uit welke bron?

[...]

- c) Had dat doorgaans effect op het optreden? Zo ja hoe?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

- d) Was er doorgaans ook informatie die je tijdens het optreden nog had willen hebben, maar die je niet had?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

13. **Oz-vraag 4:** Had je bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde, de juiste hulpmiddelen?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. nooit; 2. soms; 3. geregeld; 4. vaak 5. altijd

[...]

- a) Wat voor specifieke middelen had je bijvoorbeeld?

[...]

- b) Waren er ook middelen die je miste?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

14. **Oz-vraag 3:** Hoe vaak was er bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde, sprake van:

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. nooit; 2. soms; 3. geregeld; 4. vaak 5. altijd

[INTERVIEWER: dit geldt voor a t/m f]

- a) Geweld?

[...]

- b) Personen met verward gedrag?

[...]

- c) Jeugd?

[...]

- d) Onwel persoon? Zo ja, wat?

[...]

- e) Aanwezigheid van andere hulpdiensten (brandweer, ambulance, etc.)?

[...]

- f) Aanwezigheid van leidinggevenden op straat?

[...]

15. **Oz-vraag 5:** Hoe gedroegen burgers in jouw basisteam zich over het algemeen *tijdens het optreden* bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde? Denk aan zowel overtreders als omstanders.

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. nooit; 2. soms; 3. geregeld; 4. vaak 5. altijd

[INTERVIEWER: dit geldt voor a t/m d]

- a) Hielpen ze de politie?
[...]
- b) Werkten ze de politie tegen?
[...]
- c) Bleven ze neutraal?
[...]
- d) Hielden ze 1,5 meter afstand?
[...]

16. **Oz-vraag 3:** Hoe vaak trad je alles overziend op bij typische coronagebeurtenissen zoals coronafeestjes, te drukke horeca of winkelstraten, anticoronademonstraties en dergelijke?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. dagelijks; 2. wekelijks; 3. twee-wekelijks; 4. minder vaak.

[...]

- a) Wat van dat soort gebeurtenissen kwam het vaakst voor?
[...]

17. **Oz-vraag 6:** Een korte vraag over wat corona persoonlijk betekende voor jou en je collega's, voor zover van belang voor het werk. *Je hoeft niet overal op te antwoorden.*

- a) Wat betekende corona persoonlijk voor jou?
(niets; 1. iets, namelijk ...; 2. wil niet zeggen)
[...]
- b) Beïnvloedde dat je optreden op straat?
(nee, want; 1. ja, want...; 2. wil niet zeggen)
[...]
- c) Wat betekende corona volgens jou persoonlijk voor je collega's?
(niets; 1. iets, namelijk ...; 2. wil niet zeggen)
[...]
- d) Beïnvloedde dat hun optreden op straat?
(niets; 1. iets, namelijk ...; 2. wil niet zeggen)

[...]

- e) Speelde vrees voor besmetting een rol bij jou of (ee.) bij je collega's?

INTERVIEWER: mogelijk kwam dit hierboven al aan bod. Dan zonder vragen invullen.

nee, want...; 1. ja, namelijk...; 2. wil niet zeggen)

[...]

- f) Beïnvloedde dat het werk?

nee, want...; 1. ja, namelijk...; 2. wil niet zeggen)

[...]

18. **Oz-vraag 7:** Had het politie-optreden tijdens corona in maart t/m mei 2020 realistisch gesproken beter gekund? Zo ja, wat/hoe?

nee; 1. ja)

[...]

- a) Wat had er beter gekund?

niets; 1. iets, namelijk ...)

[...]

- b) Hoe had dat beter gekund?

[...]

19. **Oz-vraag 10:** Deze vraag gaat over normatieve of ethische aspecten van politieoptreden. Daarbij kan je denken aan, als gevolg van corona: minder goed politiewerk dan je zou willen, privacyschending, ongelijke behandeling of het moeten afwegen van zwaarwegende tegengestelde belangen.

- a) Kende politieoptreden dergelijke aspecten bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde?

nee {GOTO vraag 19}; 1. ja, namelijk ...)

[...]

- b) Hoe ging de politie daar mee om?

[...]

- c) Is hierin een les voor de toekomst?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

20. **Oz-vraag 8:** Wat zijn alles overziend de belangrijkste lessen voor de toekomst, bijvoorbeeld voor politiewerk tijdens een 2^e corona-uitbraak?

[...]

21. **Oz-vraag xx:** Is er iets belangrijks blijven liggen? Wat wil je toevoegen?

nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

Bijlage 2   Protocol reconstructie-interview

1. **Introductie:**

- a) Voorstellen. Ik ben [naam] en ik werk als [functie] bij [instelling]. Vind je het goed om elkaar te tutoyeren? Ik wil nu graag het onderzoek kort introduceren. Als je een vraag hebt, kan je me uiteraard onderbreken.
- b) Introductie onderzoek. Dit onderzoek gaat over politiewerk op straat tijdens de eerste maanden van de coronacrisis: maart tot en met mei van dit jaar. Dat was de periode van de eerste coronabesmettingen en de zogenoemde ‘intelligente lockdown’ – de periode waarin mensen zoveel mogelijk thuis moesten blijven en afstand houden. Horeca en scholen waren gesloten, reizen en sportwedstrijden waren afgelast. Het was ook de periode van te drukke stranden en parken, de eerste protesten tegen de coronamaatregelen en boetes voor overtredingen. In de tweede helft van mei werden de eerste versoepelingen van de maatregelen aangekondigd.

Dit onderzoek gaat over gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde. Dat zijn gebeurtenissen op straat waarbij de politie optreedt en waarbij de coronacrisis op enigerlei wijze merkbaar aanwezig is. Het doel van dit onderzoek is om te leren over politiewerk in crisistijd, zodat de politie daarmee in de toekomst haar voordeel kan doen.

Het onderzoek loopt aan drie basisteams: Amsterdam Zuid-De Pijp, Groningen Noord en Heerlen. Een belangrijk deel van dit onderzoek is het houden van interviews met politiemensen over hun ervaringen. Op basis van die ervaringen willen we lessen trekken voor de toekomst.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Politieacademie, NHL Stenden Hogeschool en de Open Universiteit. Het wordt gesubsidieerd door Politie & Wetenschap.

Alles wat je in dit interview zegt, wordt anoniem verwerkt. Van dit gesprek wordt geen geluids- of video-opname gemaakt. Tijdens ons gesprek typ ik meteen je antwoorden in mijn vragenformulier. Na ons gesprek werk ik dat verder uit. Ik wil graag die uitwerking ter goedkeuring aan je voorleggen, zodat je nog correcties of aanvullingen kan maken. Mag ik daarvoor je e-mailadres noteren?

INTERVIEWER: hier het interviewnummer noteren (zelf bedenken), mailadres in een ander word-doc noteren samen met dat nummer: Interviewnummer: [...]

Je mailadres komt uiteraard niet in het verslag van het interview te staan en nadat je je reactie op het verslag hebt gegeven, verwijderen we je mailadres uit onze gegevens.

Dit interview duurt ongeveer drie kwartier. Ik wil in die tijd graag twee gebeurtenissen met je doornemen van je optreden op straat in maart t/m mei dit jaar: een gebeurtenis tijdens de noodhulp en een gebeurtenis anders dan de noodhulp. Wil je beknopt antwoorden? Anders lopen we uit de tijd. We zijn op zoek naar de hoofdzaken. Aan het eind is gelegenheid om dieper in te gaan op wat eventueel is blijven liggen.

Vóórdat ik het wil hebben over de twee gebeurtenissen waarbij jij hebt opgetreden, heb ik een paar algemene vragen.

INTERVIEWER: noteren zonder te vragen:

respondent is man/vrouw [...]

Dit interview is afgenomen: 1. face-to-face; 2. telefonisch; 3. videobellen [...]

2. **Oz-vraag 9:** Hoeveel jaar ben je in dienst van de politie?
[...]
3. **Oz-vraag 9:** Wat is je functie/rol binnen het BT?
[...]
4. **Oz-vraag 9:** Heb je in de periode maart t/m mei van dit jaar opgetreden bij gebeurtenissen waarbij corona een rol speelde?
nee, EINDE INTERVIEW; 1. ja)
[...]
a) Hoe vaak was dat?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. dagelijks; 2. wekelijks; 3. tweewekelijks; 4. minder vaak

[...]

TEKST VOOR EINDE INTERVIEW: Helaas moet ik dan het interview eindigen. De rest van de vragen gaan over de reconstructie van gebeurtenissen waarbij jij

optrad en waarbij corona een rol speelde. Deze vragen zijn irrelevant als deze gebeurtenissen niet hebben plaatsgevonden. Bedankt voor jouw tijd en deelname aan het onderzoek.

VOORLEZEN: Ik wil nu graag twee van die gebeurtenissen met je doornemen, het liefst: (a) één gebeurtenis uit de noodhulp, en (b) één uit ander politiestraatwerk.

RECONSTRUCTIE GEBEURTENIS I:

1. **Oz-vraag 9:** De gebeurtenis.

- a) Wat is jouw eerste gebeurtenis waarbij corona een rol speelde? Wil je in een paar woorden zeggen waarover het ging:
[...]
- b) Speelde dit zich af tijdens de noodhulp?
nee, te weten ...; 1. ja)
[...]
- c) Wat was de aanleiding tot de gebeurtenis / hoe ontstond die?

- a) VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. ongeval/onwel worden; 2. onenigheid tussen burgers; 3. samenscholing; 4. feest; 5. anders, namelijk; 9. weet niet

[...]

- d) Waar speelde het zich af?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. buiten op straat; 2. buiten in bos, park e.d.; 3. buiten op industrieterrein; 4. in een woning/tuin; 5. in ander gebouw; 6. online; 7. anders, namelijk ...

[...]

- e) Hoe zou je de situatie typeren die je aantrof toen je ter plaatse kwam?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. mensen zijn rustig (praten, lezen, e.d.); 2. mensen zijn druk bezig (feest, spel, sport); 3. mensen hebben onenigheid; 4. mensen hebben een probleem; 5. anders, namelijk ...

[...]

- f) Hoeveel burgers waren er ter plaatse aanwezig?
[...]
- g) Hoeveel politiemensen waren ter plaatse aanwezig?
[...]
- h) Was er sprake van drank en/of drugsgebruik?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. drank; 2. drugs; 3.drank en drugs; 4. weet niet/niet zeker; 5 nee; 6. anders, namelijk ...

[...]

2. **Oz-vraag 3/5:** Wat was de aanleiding voor de politie om in actie te komen?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. melding van een burger; 2. eigen waarneming op straat; 3. verzoek van collega; 4. vervolg op eigen werk; 5. anders, namelijk ...

[...]

3. **Oz-vraag 3:** Was er tijdens het politieoptreden sprake van:

(Steeds: 0. nee; 1. ja, namelijk ...)

- a) Geweld?

[...]

- b) Personen met verward gedrag?

[...]

- c) Jeugd (18-)?

[...]

- d) Onwel persoon?

[...]

- e) Andere hulpverleners of handhavers ter plaatse (brandweer, ambulance, boa, etc.)?

[...]

- f) Waren er chefs aanwezig tijdens het optreden op straat? Zo ja, wat voor een functionaris?

[...]

4. **Oz-vraag 5:** Hoe heeft de politie de gebeurtenis afgehandeld?

(Steeds: 0. nee; 1. ja, namelijk ...)

- a) advies gegeven?

[...]

- b) hulp verleend?

[...]

- c) een opdracht gegeven?

[...]

- d) orde hersteld?

[...]

- e) waarschuwing gegeven?

[...]

- f) bekeuring uitgedeeld?

-
- [...]
- g) aanhouding verricht?
[...]
- h) ter plaatse meteen een opsporingsonderzoek gestart?
[...]
- i) anders?
[...]
5. **Oz-vraag 5:** Hoe gedroegen burgers zich?
(Steeds: 0. nee; 1. ja, namelijk ...)
- a) Hielpen ze de politie? Wie hielpen de politie? Hoe?
[...]
- b) Werkten ze tegen? Wie werkte de politie tegen? Hoe?
[...]
- c) Bleven ze neutraal?
[...]
- d) Hielden ze 1,5 meter afstand?
[...]
6. **Oz-vraag 9:** Ik loop nu een paar dingen langs die van invloed zouden kunnen zijn op het optreden.

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn steeds: 1. Dat hielp mij in het optreden; 2. Dat had geen betekenis voor het optreden; 3. Dat maakte het optreden lastig; 4. In bepaald opzicht hielp het mij in het optreden en in bepaald opzicht maakte het het optreden lastig; 5. Ik weet het niet.

- a) informatie die je kreeg voorafgaand aan het optreden?
[...]
- b) informatie die je kreeg tijdens het optreden?
[...]
- c) informatie die je miste?
[...]
- d) hulpmiddelen?
[...]
- e) kabinetsbeleid?
[...]
- f) politiebeleid?
[...]
- g) sturing door chefs?
[...]
- h) betrokken burgers?
[...]

- i) anders ...?
[...]
- 7. **Oz-vraag 5:** waardoor werd uiteindelijk de wijze waarop de politie optrad bepaald?
Was dat door:
(Steeds: 0. nee; 1. ja, de aanwezigheid van ...; 2. ja de afwezigheid van ...)
  - a) informatie?
[...]
  - b) hulpmiddelen?
[...]
  - c) kabinetsbeleid?
[...]
  - d) politiebeleid?
[...]
  - e) sturing door chefs?
[...]
  - f) betrokken burgers?
[...]
  - g) andere omstandigheden/zaken?
[...]
- 8. **Oz-vraag 10:** Een vraag over normatieve of ethische aspecten van politieoptreden.
Daarbij kan je denken aan, als gevolg van corona: slechter politiewerk dan je zou willen, privacy-schending, ongelijke behandeling, of het moeten afwegen van zwaarwegende tegengestelde belangen.
  - a) Kende het optreden bij deze gebeurtenis van dergelijke aspecten?
nee {GOTO vraag 10}; 1. ja, namelijk ...
[...]
  - b) Hoe ben je tijdens dit optreden daarmee omgegaan?
[...]
  - c) Zou je dat een volgende keer weer zo doen?
nee, want ... ; 1. ja, want ...
[...]
- 9. **Oz-vraag 7:** Had het politie-optreden bij deze gebeurtenis realistisch gesproken beter gekund?
nee {GOTO vraag 11}; 1. ja
[...]
  - a) Wat had er beter gekund?
[...]
  - b) Wat was daar voor nodig geweest?
[...]

---

10. **Oz-vraag 9:** Was je alles met elkaar tevreden over het politieoptreden bij deze gebeurtenis?

VOORLEZEN: de antwoordmogelijkheden zijn: 1. zeer ontevreden, 2. ontevreden, 3. neutraal, 4. tevreden, 5. zeer tevreden.

[...]

11. **Oz- vraag 8:** Bevat deze gebeurtenis een les voor de toekomst?

(0. nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

12. **Oz-vraag xx:** Is er iets belangrijks blijven liggen? Wat wil je toevoegen?

(0. nee; 1. ja, namelijk ...)

[...]

RECONSTRUCTIE GEBEURTENIS II: Herhaling van vraag 1 t/m 12

VOORLEZEN: Hiermee zijn we aan het einde van het interview. Binnen 14 dagen zal ik het uitgewerkte verslag toesturen en wil ik aan jou vragen om het verslag te lezen en aan te geven of er nog zaken aangevuld, genuanceerd of verbeterd moeten worden. Hartelijk bedankt voor je tijd en je deelname aan het onderzoek.

Bijlage 3   Enkele kerncijfers over de drie onderzoeksgebieden

Tabel B3.1 Enkele kerncijfers van de basisteams (BT's) en landelijk

Gebied	Km ²	Inw. [^]	Inw/km ² *	%Vr.	%Migr. W	%Migr. NW	Ink.x1K#
BT Zuid-De Pijp	3,7	65.000	17.500	52,0	21,6	19,6	34,3
De Pijp	1,5	35.300	23.700	50,9	22,9	23,0	33,1
Rivierenbuurt	2,2	29.700	13.400	53,4	20,1	15,6	35,7
BT Groningen Noord	71,5	95.800	1.300	50,5	11,1	14,6	21,2
Oud Noord (cl. I)	2,7	26.700	9.900	50,7	12,4	15,0	20,3
Noord-West (cl. II)	5,5	29.000	5.300	50,9	13,4	20,0	20,1
Noord-Oost (cl. III)	63,3	40.000	600	50,0	8,7	10,3	22,6
BT Heerlen	44,9	86.800	1.900	50,3	18,6	9,7	22,9
Hoensbroek	7,9	18.900	2.400	50,3	18,0	7,4	21,6
Heerlerheide	10,9	19.300	1.800	49,5	21,0	9,5	19,8
Heerlen-Stad	17,0	39.000	2.300	50,3	18,4	11,2	24,5
Heerlerbaan	9,2	9.500	1.000	52,2	16,5	9,0	24,8
Nederland	34K	17M	500	50,4	10,1	13,1	26,0
Bron: CBS (Kerncijfers wijken en buurten 2018). [^] Afgerond op honderdtallen. * Berekend met landoppervlakte in 2 decimalen, daarna afgerond op hondertallen. # Gemiddeld inkomen per inwoner.							

Tabel B3.2 Leeftijd van inwoners, arbeidsparticipatie* en uitkeringen (Bijstand, AO en WW samengenomen) van de drie basisteams en landelijk

Gebied	%0-15	%15-25	%25-45	%45-65	%65+	%Arbpart	%Uitk.
BT Zuid-De Pijp	11,0	11,4	42,9	22,4	12,4	72	9,6
De Pijp	9,8	11,5	44,4	23,1	11,3	71	10,8
Rivierenbuurt	12,5	11,1	41,1	21,5	13,8	74	8,1
BT Groningen Noord	13,8	20,3	30,4	23,1	12,3	62	13,5
Oud Noord (cl. I)	9,8	28,6	37,0	17,1	7,4	62	15,3
Noord-West (cl. II)	12,0	24,1	31,2	18,6	14,0	56	14,3
Noord-Oost (cl. III)	17,9	12,0	25,4	30,4	14,3	66	11,6
BT Heerlen	12,8	10,5	23,5	30,8	22,4	59	15,6
Hoensbroek	12,5	9,8	22,5	32,5	22,6	57	17,2
Heerlerheide	14,5	10,9	22,9	32,1	19,7	57	17,6
Heerlen-Stad	12,3	10,6	24,9	29,3	22,8	60	14,8
Heerlerbaan	12,3	10,4	20,6	31,1	25,5	60	12,0
Nederland	16,0	12,3	24,6	28,2	18,9	68	8,6
* De arbeidsparticipatie (netto) is vermeld als percentage van het totale aantal personen van 15 tot 75 jaar. Bron: CBS (Kerncijfers wijken en buurten, 2018).							

Tabel B3.3 Woonsituatie in de drie basisteams en landelijk

Gebied	Totale aantal huish.	Totale aantal huishoudens, waarvan:			gem. huish.-grootte	% éénggezins-wo- ning
		% éénpersoons huish.	% huish. zonder kinderen	% huish. met kinde- ren		
BT Zuid-De Pijp	40.410	61,0	21,8	17,2	1,6	1
De Pijp	22.685	63,5	21,1	15,5	1,6	1
Rivierenbuurt	17.725	57,9	22,7	19,5	1,7	1
BT Groningen Noord	54.960	57,2	21,3	21,4	1,7	40
Oud Noord (cl. I)	18.400	70,2	17,7	12,1	1,4	16
Noord-West (cl. II)	18.200	65,0	18,8	16,2	1,6	29
Noord-Oost (cl. III)	18.360	36,6	27,4	36,0	2,2	75
BT Heerlen	45.030	45,7	27,5	26,7	1,9	63
Hoensbroek	9.585	41,7	30,1	28,3	2,0	70
Heerlerheide	9.610	42,0	27,4	30,9	2,0	71
Heerlen-Stad	21.125	50,3	25,7	22,9	1,8	56
Heerlerbaan	4.660	41,8	29,7	28,9	1,9	65
Nederland	7.857.914	38,1	28,8	33,0	2,2	64
Bron: CBS (Kerncijfers wijken en buurten, 2018).						

Tabel B3.4 Opleidingsniveau in de basisteams en landelijk

	Opleidingsniveau		
Gebied	Laag *	Middelb. **	Hoog ***
BT Zuid-De Pijp	16,6	22,9	60,6
De Pijp	20,0	23,5	56,6
Rivierenbuurt	11,9	22,1	66,0
BT Groningen Noord	23,3	42,0	34,7
Oud Noord (cl. I)	16,6	40,3	43,1
Noord-West (cl. II)	22,7	39,5	37,8
Noord-Oost (cl. III)	26,3	43,8	30,0
BT Heerlen	36,7	41,4	21,8
Hoensbroek	41,0	42,1	16,9
Heerlerheide	45,5	43,3	11,2
Heerlen-Stad	31,9	39,4	28,7
Heerlerbaan	30,2	44,8	24,9
Nederland	28,4	41,4	30,2
Bron opleidingsniveau: CBS (Bevolking 15 tot 75 jaar; opleidingsniveau, wijken en buurten, 2019).			
* Basisonderwijs, vmbo-b/k, vmbo-g/t, havo-, vwo onderbouw, mbo1, praktijkonderwijs.			
** Mbo 2, 3 of 4 en havo-, vwo bovenbouw, hbo en wo propedeuse.			
*** Hbo, wo, postacademisch en doctoraat.			

Tabel B3.5 Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2021: eerste tien partijen in de gemeenten Amsterdam, Groningen en Heerlen, en landelijk

Amsterdam	%	Groningen	%	Heerlen	%	Nederland	%
1. D66	22,8	1. D66	23,0	1. PVV	20,1	1. VVD	21,9
2. VVD	12,7	2. VVD	13,6	2. VVD	15,5	2. D66	15,0
3. GL	10,3	3. GL	10,5	3. SP	12,1	3. PVV	10,8
4. PvdA	7,5	4. PvdA	8,4	4. D66	10,0	4. CDA	9,5
5. PvdD	7,0	5. SP	7,6	5. FvD	9,8	5. SP	6,0
6. DENK	6,7	6. PvdD	6,0	6. CDA	7,2	6. PvdA	5,7
7. Volt	5,9	7. PVV	5,7	7. PvdA	7,0	7. GL	5,2
8. BIJ1	5,8	8. CDA	5,6	8. PvdD	4,4	8. FvD	5,0
9. PVV	5,1	9. Volt	5,5	9. GL	4,2	9. PvdD	3,8
10. SP	4,9	10. CU	4,0	10. 50+	1,6	10. CU	3,4
Totaal deze 10	88,7	Totaal deze 10	89,9	Totaal deze 10	91,9	Totaal deze 10	86,3
W.v. Links*	70,9	W.v. Links*	65,0	W.v. Links*	37,7	W.v. Links*	39,1
W.v. Rechts	17,8	W.v. Rechts	24,9	W.v. Rechts	54,2	W.v. Rechts	47,2
PVV/FvD	7,8	PVV/FvD	9,4	PVV/FvD	29,9	PVV/FvD	15,8
CDA/CU/SGP	4,0	CDA/CU/SGP	10,0	CDA/CU/SGP	8,2	CDA/CU/SGP	14,9
Coalitie**	39,4	Coalitie**	46,2	Coalitie**	33,5	Coalitie**	49,8
Bron: www.verkiezingsuitslagen.nl							
* Als linkse/progressieve partijen zijn aangemerkt: D66, SP, PvdA, GroenLinks, PvdD, CU, DENK, Volt, BIJ1.							
** De (demissionaire) coalitie bestaat uit: VVD, D66, CDA en CU.							

De verkiezingsuitslagen zijn beschikbaar per gemeente en per stembureau, maar zijn niet ingedeeld voor precies de geografisch gebieden van de basisteam. Enkel voor Heerlen geldt dat gemeente en werkgebied van het basisteam overeenkomen. Om de politieke stemming in de basisteam Zuid-De Pijp en Groningen Noord te peilen, kijken we naar de uitslagen van twee stembureaus uit Zuid-De Pijp (één uit De Pijp en één uit de Rivierenbuurt, daarbinnen willekeurig) en twee stembureaus uit Groningen Noord (één uit Oud Noord en één uit voormalig gemeente Ten Boer, daarbinnen willekeurig). In Zuid-De Pijp gaat het om stembureau Rustenburgerstraat in De Pijp en stembureau Rivierenschool in de Rivierenbuurt. In Groningen Noord gaat het om stembureau Kerkstraat in het dorp Eursinge van de voormalig gemeente Ten Boer en stembureau Korreweg in Oud Noord; zie tabel B3.6.

Tabel B3.6 Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2021: eerste tien partijen bij de stembureaus Rustenburgerstraat (Zuid-De Pijp, wijk De Pijp), Korreweg (Groningen Noord, wijk Oud Noord) en Kerkstraat (Groningen Noord, dorp Eursinge)

Zuid-De Pijp				Groningen Noord				Nederland	
De Pijp		Rivierenbuurt		Oud Noord		Noord Oost			
Rustenb.str.	%	Rivierenschool	%	Korreweg	%	Kerkstraat	%	Nederland	%
1. D66	30,3	1. D66	27,9	1. D66	27,2	1. D66	20,1	1. VVD	21,9
2. VVD	13,4	2. VVD	13,8	2. GL	15,8	2. CDA	18,6	2. D66	15,0
3. GL	9,4	3. Volt	8,8	3. Volt	9,9	3. SP	10,6	3. PVV	10,8
4. Volt	9,1	4. GL	8,8	4. VVD	8,4	4. VVD	10,0	4. CDA	9,5
5. PvdD	8,5	5. PvdA	8,7	5. PvdD	4,9	5. GL	9,2	5. SP	6,0
6. PvdA	5,6	6. PvdD	8,2	6. PvdA	4,2	6. PvdA	8,9	6. PvdA	5,7
7. BIJ1	5,2	7. SP	6,0	7. SP	3,4	7. PvdD	7,2	7. GL	5,2
8. SP	3,7	8. PVV	3,3	8. FvD	2,9	8. PVV	5,4	8. FvD	5,0
9. DENK	3,0	9. Bij1	3,1	9. CDA	1,9	9. CU	4,0	9. PvdD	3,8
10. PVV	2,7	10. CDA	3,0	10. CU	0,3	10. FvD	2,9	10. CU	3,4
Totaal deze 10	90,9	Totaal deze 10	91,6	Totaal deze 10	78,9	Totaal deze 10	96,9	Totaal deze 10	86,3
W.v. Links*	74,8	W.v. Links*	71,5	W.v. Links*	65,7	W.v. Links*	60,0	W.v. Links*	39,1
W.v. Rechts	16,1	W.v. Rechts	20,1	W.v. Rechts	13,2	W.v. Rechts	36,9	W.v. Rechts	47,2
PVV/FvD	5,3	PVV/FvD	5,9	PVV/FvD	4,8	PVV/FvD	8,3	PVV/FvD	15,8
CDA/CU #	2,8	CDA/CU #	4,0	CDA/CU/SGP	2,4	CDA/CU/SGP	22,9	CDA/CU/SGP	14,9
Coalitie**	46,5	Coalitie**	45,7	Coalitie**	43,4	Coalitie**	52,7	Coalitie**	49,8
Bron: https://maps.amsterdam.nl/tweedekamer2021/ ; https://gemeente.groningen.nl/uitslagen-verkiezingen ; https://allecijfers.nl/buurt/thesinge-groningen/ * Als linkse/progressieve partijen zijn aangemerkt: D66, SP, PvdA, GroenLinks, PvdD, CU, DENK, Volt, BIJ1. # SGP valt op de site : https://maps.amsterdam.nl/tweedekamer2021/ onder 'overig'. ** De (demissionaire) coalitie bestaat uit: VVD, D66, CDA en CU.									

Tabel B3.7 Criminaliteit in de drie basisteams (aantallen delicten per 1.000 inwoners)

Gebied	Diefstal uit woning/schuur e.d.	Vernieling, misdrijven tegen openb. orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
BT Zuid-De Pijp	3	3	6
De Pijp	3	4	8
Rivierenbuurt	2	3	4
BT Groningen Noord	4	6	6
Oud Noord (cl. I)	3	6	7
Noord-West (cl. II)	4	7	7
Noord-Oost (cl. III)	4	6	4
BT Heerlen	5	7	7
Hoensbroek	4	5	6
Heerlerheide	8	7	7
Heerlen-Stad	4	7	8
Heerlerbaan	6	5	5
Nederland	-	-	-
Bron: CBS (Kerncijfers wijken en buurten, 2018). Het CBS presenteert deze cijfers zonder decimalen.			

Bijlage 4   Gereconstrueerde gebeurtenissen vergeleken met eerdere observaties

*Tabel B4.1 Plaatsen van eerder observatieonderzoek naar politiestraatwerk (basissurveil-
lance/noodhulp)*

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	01. Wageningen-1991	283	4,3	4,3	4,3
	02. De Pijp-1991	211	3,2	3,2	7,6
	03. Wageningen-1992	296	4,5	4,5	12,1
	04. De Pijp-1993	271	4,2	4,2	16,3
	05. Groningen-1992	223	3,4	3,4	19,7
	06. Maastricht-1993	176	2,7	2,7	22,4
	07. Haarlem-1993	267	4,1	4,1	26,5
	08. Zevenaar-2001: NH	171	2,6	2,6	29,1
	09. Woerden-2001: NH	288	4,4	4,4	33,5
	10. Wagening-2001: NH	199	3,1	3,1	36,6
	11. De Pijp-2001: NH	215	3,3	3,3	39,9
	16 Leiden Midden 2002/3	283	4,3	4,3	44,2
	17 Leiden Noord 2003	253	3,9	3,9	48,1
	18 Gouda Centrum 2003	398	6,1	6,1	54,2
	19 Gouda Oost 2003	342	5,2	5,2	59,5
	20 Haarlem 2003: NH	327	5,0	5,0	64,5
	22 Turnhout NH 2005	121	1,9	1,9	66,3
	24 Groningen NH 2005	281	4,3	4,3	70,6
	26 Assen NH 2005	175	2,7	2,7	73,3
	28 L'den NH 2005	171	2,6	2,6	75,9
	30 Roskilde NH 2006	136	2,1	2,1	78,0
	32 Hillerød NH 2006	246	3,8	3,8	81,8
	34 Aarschot NH 2006	152	2,3	2,3	84,1
	36 Brussel NH 2006	191	2,9	2,9	87,1
	38 Bochum NH 2006	167	2,6	2,6	89,6
	40 Münster NH 2006	129	2,0	2,0	91,6

44 D'monde NH 2006	109	1,7	1,7	93,3
46 Oostende NH 2006	106	1,6	1,6	94,9
47 Oslo 2007 NH	199	3,1	3,1	98,0
49 Lillestrøm 2006 NH	133	2,0	2,0	100,0
Total	6519	100,0	100,0	

Tabel B4.2 Gereconstrueerde gebeurtenissen vergeleken met eerdere observaties van basissurveillance c.q. noodhulp-surveillance

	30 observatiestudies à plm. 20 diensten 1991-2007			Reconstructies 2020
Kenmerk gebeurtenis #	Totaal	Twee Laagste	Twee Hoogste	Corona (N = 58)
Politie-initiatief (N = 3.880)/(N = 54)	50,2	33,6 - 37,6	71,5 - 74,0	36,4
Geweld (N = 2.789)/(N = 57)	4,1	0,0 - 0,7	10,7 - 11,1	24,1
Jeugd (N = 2.297)/(N = 57)	13,3	2,8 - 3,0	22,0 - 23,7	27,6
Verward persoon (N = 3.884)/(N = 57)	4,0	0,0 - 0,4	10,7 - 12,9	13,8
Chef t.p. (N = 1.391)/(N = 56)	2,6	0,0 - 0,6	6,8 - 14,7	29,8
Waarschuwing (N = 3.884)/(N = 57)	23,5	7,9 - 12,1	43,5 - 40,3	25,9
Proces-verbaal (N = 3.884)/(N = 57)	7,7	1,5 - 1,7	20,9 - 22,8	22,4
Aanhouding (N = 3.883)/(N = 57)	5,3	1,7 - 2,0	9,5 - 10,4	20,7
Eén van deze drie (N = 3.884)/(N = 57)	36,4	20,5 - 22,9	49,1 - 48,9	69,0
Verkeer (N = 3.880)/(N = 57)	40,4	21,1 - 21,7	59,3 - 63,2	1,7
# Waarschuwing, proces-verbaal en aanhouding zijn elkaar uitsluitende en in ernst opvolgende categorieën, waarbij voor een gebeurtenis enkel de zwaarste afhandelwijze telt.				

Tabel B4.3 Gereconstrueerde gebeurtenissen vergeleken met eerdere observaties van basissurveillance c.q. noodhulp-surveillance, exclusief verkeer

	Exclusief 'verkeer'			
	30 observatiestudies à plm. 20 diensten 1991-2007			Reconstructies 2020
Kenmerk gebeurtenis #	Totaal	Twee Laagste	Twee Hoogste	Corona (N = 57)
Politie-initiatief (N = 3.880)	31,0	14,4 - 19,4	43,6 - 46,2	35,2
Geweld (N = 2.789)	7,2	0,0 - 1,4	14,1 - 14,9	* 24,6
Jeugd (N = 2.297)	14,2	0,0 - 4,8	21,7 - 32,0	* 28,1
Verward persoon (N = 3.884)	6,7	0,0 - 1,0	18,9 - 21,8	14,0
Chef t.p. (N = 1.391)	4,0	0,0 - 1,1	8,3 - 18,4	* 30,4
Waarschuwing (N = 3.884)	10,7	3,3 - 3,9	17,0 - 18,5	* 26,3
Proces-verbaal (N = 3.884)	1,5	0,0 - 0,0	5,2 - 9,9	* 21,1
Aanhouding (N = 3.883)	7,5	2,2 - 3,4	11,6 - 12,1	* 21,1
Eén van deze drie (N = 3.884)	19,8	10,5 - 11,3	30,1 - 31,0	* 68,4
* p < 0,001 (Z-score voor properties: https://www.socscistatistics.com/tests/ztest/default2.aspx). # Waarschuwing, proces-verbaal en aanhouding zijn elkaar uitsluitende en in ernst opvolgende categorieën, waarbij voor een gebeurtenis enkel de zwaarste afhandelwijze telt.				

Bijlage 5   Aantallen politiecijfers

Tabel B5.1 Aantallen gebeurtenissen in GMS, maart-mei 2019 en maart-mei 2020, en verschillen tussen 2019 en 2020 in aantallen

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-
Gezondheid	82	57	-25	107	123	+14	146	102	-44	335	282	-53
> onwel/ziekte	62	34	-28	0	7	+7	1	2	+1	63	43	-20
> reanimatie	13	12	-1	19	15	-4	34	25	-9	66	52	-14
> poging zelfdoding	6	9	+3	8	14	+6	3	4	+1	17	27	+10
Leefmilieu	596	653	+57	758	1012	+254	844	1055	+211	2198	2720	+522
> conflict	110	95	-15	204	249	+45	284	306	+32	598	650	+52
– burenruzie	14	7	-7	54	73	+19	65	91	+26	133	171	+38
> overlast	472	550	+78	524	723	+199	515	682	+167	1511	1955	+444
– geluid	147	265	+118	207	379	+172	200	275	+75	554	747	+193
– jeugd	27	29	+2	76	87	+11	82	80	-2	185	196	+11
– persoon	292	250	-42	167	210	+43	182	255	+73	641	715	+74
Ongeval	112	71	-41	146	90	-56	202	171	-31	460	332	-128
> wegvervoer	90	56	-34	126	77	-49	189	154	-35	405	287	-118
Verkeer	43	28	-25	112	146	+34	111	86	-25	266	260	-6
> wegverkeer	41	27	-26	103	143	+40	109	84	-25	253	254	+1
Veiligheid en op. orde	564	565	+1	585	902	+317	505	830	+325	1654	2297	+643
> aantasting op. orde	23	29	+6	20	208	+188	8	155	+147	51	392	+341
– samenscholing	0	10	+10	0	200	+200	0	149	+149	0	359	+359
– demonstratie	1	1	-	1	0	-1	0	0	-	2	1	-1
> geweld	175	192	+17	110	130	-20	104	109	+5	389	431	+42
– mishandeling	99	129	+30	34	44	+10	45	59	+14	178	232	+54
> verdachte situatie	360	333	-27	441	534	+93	366	526	+160	1167	1393	+226
– lijkvinding.	4	9	+5	6	11	+5	10	11	+1	20	31	+11
– gebouw	21	12	-9	22	30	+8	27	37	+10	70	79	+9
– persoon	227	226	-1	69	92	-23	51	76	+25	347	394	+47
– geen specificatie	64	50	-14	303	332	+29	213	304	+91	580	686	+106
> zedenzaak	5	7	+2	6	5	-1	8	5	-3	19	17	-2

Bezitsaantasting	286	183	-103	273	232	-41	297	262	-35	856	677	-179
> diefstal	166	84	-82	122	109	-13	127	113	-14	415	306	-109
– winkeldiefstal	92	36	-56	72	48	-24	68	53	-15	232	137	-95
– fraude/oplichting	5	0	-5	1	9	+8	0	5	+5	6	14	+8
> inbraak	78	60	-18	94	72	-22	116	88	-28	288	220	-68
– woninginbraak	53	35	-18	47	34	-13	63	49	-14	163	118	-45
> overval	2	4	+2	8	3	-5	4	5	+1	14	12	-2
Totalen												
Totaal hfd-categorieën	1683	1557	-126	1981	2505	+524	2105	2506	+401	5769	6568	+799
TOTAAL GMS	1943	1769	-174	2450	2950	+500	2955	3304	+349	7348	8023	+675

Tabel B5.2 Aantallen gebeurtenissen in GMS, maart-mei 2019 en maart-mei 2020, en verschillen tussen 2019 en 2020 in percentages

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	+/-%	2019	2020	+/-%	2019	2020	+/-%	2019	2020	+/-%
Gezondheid	82	57	-30	107	123	+13	146	102	-30	335	282	-16
> onwel/ziekte	62	34	-45	0	7	++	1	2	+100	63	43	-32
> reanimatie	13	12	-8	19	15	-21	34	25	-26	66	52	-21
> poging zelfdoding	6	9	+50	8	14	+75	3	4	+33	17	27	+59
Leefmilieu	596	653	+10	758	1012	+34	844	1055	+25	2198	2720	+25
> conflict	110	95	-14	204	249	+22	284	306	+11	598	650	+9
– burenruzie	14	7	-50	54	73	+35	65	91	+40	133	171	+29
> overlast	472	550	+17	524	723	+38	515	682	+32	1511	1955	+29
– geluid	147	265	+80	207	379	+83	200	275	+38	554	747	+35
– jeugd	27	29	+7	76	87	+14	82	80	-2	185	196	+6
– persoon	292	250	-15	167	210	+26	182	255	+40	641	715	+12
Ongeval	112	71	-37	146	90	-38	202	171	-15	460	332	-28
> wegvervoer	90	56	-38	126	77	-39	189	154	-19	405	287	-29
Verkeer	43	28	-58	112	146	+30	111	86	-23	266	260	-2
> wegverkeer	41	27	-63	103	143	+39	109	84	-23	253	254	+0
Veiligheid en op orde	564	565	0	585	902	+54	505	830	+64	1654	2297	+39
> aantasting op orde	23	29	+26	20	208	+940	8	155	+1838	51	392	+668
– samenscholing	0	10	++	0	200	++	0	149	++	0	359	++
– demonstratie	1	1	0	1	0	-100	0	0	0	2	1	-50
> geweld	175	192	+10	110	130	-18	104	109	+5	389	431	+11
– mishandeling	99	129	+30	34	44	+29	45	59	+31	178	232	+30
> verdachte situatie	360	333	-8	441	534	+21	366	526	+44	1167	1393	+19
– lijkvinding	21	12	-43	22	30	+36	27	37	+37	70	79	+13
> zedenzaak	5	7	+40	6	5	-17	8	5	-38	19	17	-11

Bezitsaantasting	286	183	-36	273	232	-15	297	262	-12	856	677	-21
> diefstal	166	84	-49	122	109	-11	127	113	-11	415	306	-26
– winkeldiefstal	92	36	-61	72	48	-33	68	53	-22	232	137	-41
> fraude/oplichting	5	0	-100	1	9	+800	0	5	++	6	14	+133
> inbraak	78	60	-23	94	72	-23	116	88	-24	288	220	-24
– woninginbraak	53	35	-34	47	34	-28	63	49	-22	163	118	-28
> overval	2	4	+100	8	3	-63	4	5	+25	14	12	-14
Totalen												
Totaal hfd-categorie-en	1683	1557	-7	1981	2505	+26	2105	2506	+19	5769	6568	+14
TOTAAL GMS	1943	1769	-9	2450	2950	+20	2955	3304	+12	7348	8023	+9
'++' Er is een toename vanaf 0 en het toenamepercentage kan dus niet berekend worden.												

Tabel B5.3 Aantallen gebeurtenissen in BVH, maart-mei 2019 en maart-mei 2020

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-
Gezondheid												
>E14 poging zelfd.	3	4	+1	7	6	-1	8	2	-6	18	12	-6
>E30 ongeval/onwel p.	31	23	-8	47	22	-25	25	25	0	103	70	-33
Leefmilieu												
>M22 geluidsh. overig	49	81	+32	202	286	+84	167	201	+34	418	568	+150
>E13 huiselijke twist	19	31	+12	16	19	+3	45	55	+10	80	105	+25
>E12 burenruzie	15	18	+3	51	64	+13	70	75	+5	136	157	+21
>M062 geluid evenem.	0	0	0	1	0	-1	0	0	0	1	0	-1
>M061 geluid horeca	2	0	-2	7	0	-7	1	1	0	10	1	-9
>E16 ruzie/twist	88	88	0	242	208	-34	191	181	-10	521	477	-44
>I79 sociale wijkprobl.	0	1	+1	117	85	-32	38	24	-14	155	110	-45
Verkeer												
>D20-D72 diversen	97	121	+24	149	204	+55	248	206	-38	494	531	+37
– D72 ov. verkeersz.	39	46	+7	86	140	+54	98	90	-8	223	276	+53
– D43 geen rijbewijs.	19	26	+7	16	30	+14	48	43	-5	82	99	+17
>D13 doorrijden	53	21	-32	29	19	-10	12	44	+32	94	84	-10
>D74 verk.stremming	7	1	-6	7	3	-4	8	0	-8	22	4	-18
>D10-12 ongeval	74	27	-47	88	59	-29	129	63	-66	291	149	-42
>D73 parkeerprobl.	10	1	-9	36	7	-29	33	2	-31	79	10	-69
Veiligheid en op. orde												
>E35 overlast jeugd	31	9	-22	92	139	+47	96	126	+30	219	274	+55
>J12 verdachte sit.	43	66	+23	261	290	+29	107	101	-6	411	457	+46
>I912 politiewaarsch.	0	1	+1	0	16	+16	0	10	+10	0	27	+27

>E90-92 lijkvinding	5	9	+4	11	12	+1	13	13	0	29	34	+5
>F10-12 verst. op. orde	13	5	-8	14	34	+20	13	4	-9	40	43	+3
>E02 beg. demonstr.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
>F11-12 op. geweldpl.	8	2	-6	8	4	-4	10	2	-8	26	8	-18
>F90 cybercrime	9	22	+13	12	11	-1	32	2	-30	53	35	-18
>F550-551 mishand.	57	61	+4	72	51	-21	60	55	-5	189	167	-22
>E33 verward persoon	131	82	-49	127	134	+7	121	130	+9	379	346	-33
Bezitsaantasting												
>F620/636 fraude	20	42	+22	32	45	+13	68	31	-37	120	118	-2
>A/B* diefstal totaal	371	195	-176	336	187	-149	387	203	-184	1094	585	-509
– A/B# winkeldfst	93	38	-55	77	40	-37	84	64	-20	254	143	-111
– A/B^ woninginbr.	41	22	-19	39	31	-8	37	20	-17	117	73	-44
Totalen												
Totaal '>' in deze tabel	1136	911	-225	1964	1905	-59	1882	1556	-326	4982	4372	-610
TOTAAL BVH	1768	1334	-434	2977	3086	+109	3517	3128	-389	8262	7548	-714
* Diefstal omvat de BVH-codes: A10-A12, A20-A27, A30-A36, A40, A50, A60, A70-A76, A80-A81, A90, A95, B10-B12, B20-B27, B30-B36, B50, B60-B66, B70, B95. # Winkeldiefstal omvat de BVH-codes: A50 en B50 (niet B22 want die code betreft inbraak in een winkel). ^ Woninginbraak omvat BVH-codes: A20, A30, B20, B30. NB: er is geen BVH-code voor 'samensholing'.												

Tabel B5.4 Aantallen bekeuringen voor categorieën met in kolom TOTAAL 2019 of in kolom TOTAAL 2020 een totaal van 50 of meer (Digibon)

	Zuid-De Pijp			Groningen Noord			Heerlen			TOTAAL		
	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-	2019	2020	+/-
Algemeen												
Identificatieplicht	10	6	-4	11	25	+14	110	79	-31	131	110	-21
Openbare orde												
Op. dronkenschap	16	1	-15	20	6	-14	23	25	+2	59	32	-27
Behoeftedoen	19	13	-6	45	4	-41	61	18	-43	125	35	-90
Alg. pol.voorschrift	0	25	+25	0	55	+55	0	67	+67	0	147	+147
Geluidshinder	1	3	+2	1	19	+18	15	23	+8	17	55	+38
Totaal op. orde	36	42	+6	66	84	+18	99	133	+34	201	269	+68
Verkeer												
Rijbewijzen	24	34	+10	30	47	+17	83	79	-4	137	160	+23
Parkeren	25	39	+14	91	133	+42	34	6	-28	150	178	+28
Gebruik lichten	5	0	-5	12	20	+8	51	17	-34	68	37	-31
Autogordels	6	9	+3	45	37	-8	137	128	-9	188	174	-14
Helmen	9	34	+28	9	5	-4	10	12	+2	28	51	+23
Mobiel vasthouden	72	269	+197	46	256	+210	77	84	+7	195	609	+414

Geslotenverklaring	119	99	-20	75	22	-53	35	19	-16	233	140	-93
Parkeerverbod	9	4	-5	37	22	-15	29	20	-9	75	46	-29
Rood licht	116	157	+41	39	45	+6	31	33	+2	186	235	+49
Totaal Verkeer	385	645	+260	384	589	+205	487	398	-89	1260	1630	+370
Totalen												
Totaal deze tabel	431	693	+262	461	696	+235	696	610	-86	1692	2009	+317
Totaal bekeuringen	803	1047	+244	763	955	+192	1333	1138	-195	2899	3140	+241

Tabel B5.5 Overzicht van ontwikkelingen in politiestraatwerk op basis van interviews, door politiemensen vertelde gebeurtenissen en politiecijsers (GMS, BVH en Digibon)

Karakteristieken van politestraatwerk	Politiemensen		Politiecijsers		
	Indrukken	Casussen	GMS	BVH	Pvb's
Wijze van werken is anders	+	+			
> gebruik officiële waarschuwingen	+				
> afstandelijkheid	+	+			
> repressief optreden		+			
Inhoud straatwerk is anders	+	+			
> coronastraatwerk is niet-verkeer		+			
> meldingen anders in Groningen Noord	+				
Openbare orde					
> rust op straat	+				
> openbare dronkenschap					-
> wildplassen					-
> openlijke geweldplegingen				-	
> handhaven nu ook op corona*	+	+	+	+	+
> ordeverstoringen			+		
> overlast jeugd	=	=	=		
Leefmilieu					
> verdachte situaties			+	+	
> geluidsoverlast			+	+	+
> huiselijke twist	=			+	
> burenruzie				+	
Gezondheid					
> verwarde personen	=	=	=		
> ongeval/onwel persoon			+/-		
> reanimaties		+	-		
> pogingen zelfdoding (\$)					
Criminaliteit					

> winkeldiefstallen			-	-	
> woninginbraken			-	-	
Verkeer					
> parkeerproblemen				-	-
> verkeersongevallen			-	-	
> stremming				-	
> gebruik lichten					-
> geslotenverklaring					-
> rijden zonder helm					+
> vasthouden mobiel				+	+
* Handhaven op de anderhalvemetermaatregel en groepsvorming: social distancing. Specifieke vorm is 'coronafeestje'. Doet zich zowel buiten voor als in de woning of in de horeca.					

Bijlage 6   **Korte chronologie van de coronacrisis van januari t/m mei 2020**

Bronnen: www.tijdlijn-coronavirus.nl, www.nu.nl, www.nrc.nl.

JANUARI

- **6 januari:** De NOS maakt melding van een nieuwe mysterieuze longziekte in China.
- **28/29 januari:** Het reisadvies naar China wordt aangescherpt. KLM schrapt vluchten naar China vanwege gedaalde interesse.

FEBRUARI

- **14 februari:** Terwijl minister Bruins meldt dat het inkopen van mondkapjes door de overheid niet nodig is, heeft de Nationale Politie voldoende voorraad ingeslagen.
- **27 februari:** De eerste besmetting in Nederland wordt vastgesteld. Het gaat om een 56-jarige man uit Loon op Zand. Diezelfde nacht wordt een tweede besmetting geconstateerd in Diemen.

MAART

- **5 maart:** Een Twitteraccount met nepnieuws over corona heeft de aandacht van de politie en verdwijnt.
- **6 maart:** Eerste officiële dode in Rotterdam. Situatie in Noord-Brabant onbeheersbaar. OMT-advies: geen handen meer schudden, scholen dicht. Horeca en sportclubs sluiten. Openbaar vervoer platleggen. Thuiswerken. Geen bijeenkomsten met meer dan 10 of 50 personen.
- **9 maart:** Op een persconferentie van premier Mark Rutte en RIVM-baas Jaap van Dissel wordt opgeroepen om geen handen meer te schudden.
- **10 maart:** Evenementen in Noord-Brabant worden afgelast.
- **12 maart:** Iedereen moet thuiswerken als dat kan, behalve mensen in 'vitale functies'. Alle evenementen met meer dan honderd mensen worden afgelast, iedereen met klachten moet thuisblijven en het contact met kwetsbaren en ouderen moet vermeden worden. De maatregelen gelden in elk geval tot 1 april. Er wordt gehamsterd.
- **15 maart:** Het hamsteren is verminderd. Restaurants, cafés, sportclubs, sauna's, seksclubs en coffeeshops in Nederland moeten sluiten. Ook scholen en kinderopvangcentra worden gesloten, behalve voor kinderen van ouders in vitale beroepen. Social distancing: anderhalve meter afstand. Burgers wordt gevraagd om zelf verantwoordelijkheid te nemen. Er is nog geen lockdown.

- **17 maart:** Het EK wordt verplaatst naar 2021. Er komen steunmaatregelen voor bedrijven en zzp'ers. De NS bouwt treinverkeer af. Reizen naar het buitenland wordt afgeraden. Rechtbanken doen alleen urgente zaken.
- **23 maart:** Alle bijeenkomsten en evenementen tot 1 juni worden verboden, ongeacht het aantal deelnemers. Daarnaast krijgen gemeenten de bevoegdheid om drukke plekken en winkels te sluiten. In het weekend van 21/22 maart trekken mensen massaal naar stranden, parken en bossen. Volgens minister Grapperhaus is dat 'slordig, laconiek en asociaal'. Daarom: blijf zoveel mogelijk thuis en houd anderhalve meter afstand. Er komen boetes voor wie zich niet aan de regels houdt en alle evenementen met een vergunnings- en meldplicht worden tot 1 juni 2020 verboden. Als iemand in een huishouden koorts heeft, moet het hele huishouden binnenblijven. Contactberoepen, zoals kappers en schoonheidsspecialisten, mogen tot 6 april hun werk niet meer uitoefenen. Volgens Rutte is het een 'intelligente lockdown' en zou een totale lockdown de volgende stap kunnen zijn. Handhaving wordt opgevoerd. Er komen boetes.
- **29 maart:** De politie in Noord-Brabant maakt een eind aan een aantal feestjes.
- **31 maart:** Rutte: alle maatregelen worden tot minimaal 28 april verlengd. De scholen zullen in de praktijk nog langer dicht blijven vanwege de meivakantie die tot en met 3 mei duurt. De uitbraak van het coronavirus bevindt zich op een hoogtepunt: 31 maart wordt de dag met de meeste bij het RIVM gemelde overledenen: 165.

APRIL

- **1-20 april:** Gedurende de maand april volgen er geen nieuwe maatregelen. Op de IC's wordt het spannend, maar die kunnen het aan. Rutte roept op om vol te houden en is tevreden met het rustig verlopen paasweekend. Ook laat hij weten dat terug naar normaal een weg van lange adem zal zijn en dat Nederland zich moet voorbereiden op de 'anderhalvemetersamenleving'.
- **4 april:** Er worden nog steeds feestjes gegeven, waar ook wordt ingegrepen. Parkeerplaatsen bij diverse natuurgebieden worden afgesloten. De eerste zendmast wordt in de brand gestoken.
- **5 april:** In Rheden wordt een kapper betrapt die aan het werk is. Er is irritatie over groepen motorrijders die erop uit trekken en de intelligente lockdown negeren.
- **7/9 april:** Er worden maatregelen aangekondigd tegen de overlast van pleziermotorrijders. Het kabinet denkt aan invoering van apps. Het Limburgse Heuvelland wordt afgesloten voor toeristen.
- **10 april:** Bij vier telefoonzendmasten is brand gesticht. Dit heeft mogelijk te maken met de complottheorie dat 5G bijdraagt aan de verspreiding van het coronavirus.
- **11 april:** Bij Gouda zijn reizigers uit de trein gezet, omdat het te druk is in de trein.
- **12 april:** In Rotterdam worden twaalf boa's belaagd en twee het ziekenhuis ingeslagen nadat ze een groep bekeuren vanwege overtreding coronaregels.
- **13 april:** Tijdens dit Paasweekend zijn er 1.800 boetes uitgedeeld.

-
- **16/17 april:** Pride Amsterdam wordt afgeblazen. Er is een Facebookpagina tegen de anderhalvemetersamenleving. Burgemeesters willen tot zeker 1 september een verbod op evenementen.
  - **18 april:** Vijftien Vindicatstudenten zijn op de bon geslingerd en geroyeerd. In Zaandam wordt een illegaal pokertoernooi beëindigd.
  - **19 april:** Er zijn op diverse plaatsen boetes uitgedeeld (390 euro): Amsterdam-Zuid-oost (20), Hoogeveen (11), Nijensleek (1), Rotterdam (27), Goes (28). Veel dagjesmensen in Zuid-Limburg.
  - **21 april:** De politie heeft tot nu toe 5.500 bekeuringen uitgeschreven vanwege de noodverordening. Minister-president Rutte geeft 's avonds weer een persconferentie. De basisscholen en de kinderopvang gaan na de meivakantie per 11 mei (deels) open. Het voortgezet onderwijs kan mogelijk per 1 juni open. Kinderen krijgen minder beperkingen op het gebied van buiten zijn en beweging. De rest van de lockdown wordt verlengd. Geen evenementen tot 1 september. Dus o.a. geen Zwarte Cross, betaald voetbal, PinkPop, Lowlands en Nijmeegse Vierdaagse. Alle andere maatregelen worden verder verlengd tot 20 mei: dus zoveel mogelijk thuis blijven en thuiswerken als het kan. Restaurants en cafés blijven dicht en in verpleeghuizen blijft bezoek niet toegestaan.
  - **22 april:** Op sociale media, via radio en kranten geven enkele opiniemakers hun mening dat ze het niet eens zijn met de maatregelen. Tandartsen en mondhygiënistenvervangen de reguliere zorg.
  - **26 april:** Het coronavirus wordt vastgesteld bij twee nertsenfokkerijen in Noord-Brabant. Het is dit weekend als vanouds druk in sommige winkelstraten.
  - **27 april:** Koningsdag. De buitenactiviteiten zijn geannuleerd. Er komt een spoedwet nu de noodmaatregelen langer duren. In Rotterdam schiet de politie op een auto na overtreding van coronaregels
  - **28/29 april:** IKEA gaat weer open. De Bijenkorf opent haar vestigingen. Sportclubs mogen weer open voor kinderen. De start van de Vuelta in Utrecht is van de baan.
  - **30 april:** Poppodia en nachtclubs moeten tot 1 september dicht blijven.

MEI

- **2 mei:** Buschauffeurs hebben de laatste tijd steeds meer te maken met agressieve passagiers die bussen bekogelen of spugen in de bus.
- **3 mei:** In Arnhem wordt een huisfeest met veertig personen beëindigd. Parkeerplaatsen bij het strand van Hoek van Holland worden vanwege de drukte gesloten.
- **4/5 mei:** KLM start de vluchten binnen Europa langzaam weer op. De Dodenherdenking in de avond is speciaal. Op de Dam is geen publiek aanwezig. Ook Bevrijdingsdag vieren we thuis. Bij een demonstratie tegen de coronamaatregelen in Den Haag zijn tientallen personen opgepakt.
- **6 mei:** Rutte: 'We moeten de overgang gaan maken naar de anderhalvemetersamenleving.' Maar: 'We kunnen Nederland alleen van het slot halen als iedereen zich verstandig gedraagt.' Vanaf 11 mei is het niet meer 'blijf zoveel mogelijk thuis' maar 'blijf thuis bij klachten' en 'vermijd drukte'. Ook mogen vanaf dan contactberoepen

en buitensporten weer uitgeoefend worden en samenkomsten tot tien man zijn toegestaan. Vanaf 1 juni mogen restaurants, middelbare scholen, musea, theaters en bioscopen weer open. Ook is het per 1 juni verplicht om mondkapjes te dragen in het openbaar vervoer. Per 1 juli mogen campings en vakantieparken weer open en zijn bijeenkomsten met maximaal 100 personen toegestaan. De sportscholen, seksclubs en sauna's volgen op 1 september.

- **7 mei:** Betaald voetbal zonder publiek start per 1 september. Een volle trein bij Weesp wordt stilgezet.
- **9 mei:** Vooral winkelgebieden, bouwmarkten en recreatiegebieden trokken deze dag veel mensen. De treinen naar Zandvoort zijn te vol.
- **10 mei:** Moederdag. De boodschap 'blijf thuis' werkt steeds minder. Op straat en de weg wordt het steeds drukker. In Nederland zijn de afgelopen tijd 8.800 coronaboetes uitgedeeld.
- **11 mei:** Diverse maatregelen worden vanaf deze dag versoepeld. Scholen gaan weer open. Kappers, therapeuten en rijsscholen starten weer op. Bij KLM is vanaf vandaag een mondkapje verplicht.
- **15/16 mei:** De stad Utrecht voert eenrichtingsverkeer voor voetgangers in. Nederland verlengt het inreisverbod voor mensen van buiten Europa tot 15 juni. In Purmerend is een winkelcentrum ontruimd vanwege grote drukte. In Rijswijk en Zoetermeer werden de parkeerplaatsen afgesloten om de toestroom te verminderen.
- **17 mei:** In Venlo en Roermond was het te druk.
- **19 mei:** Amsterdammers vinden dat de maatregelen in de stad onvoldoende worden nageleefd. Rutte: versoepelingen in de periode tot 15 juni voor horeca en bijeenkomsten. Feestcafés, discotheken en clubs blijven dicht. Theater, bioscopen, concertzalen en musea kunnen deels open. Het OV gaat voluit rijden, met ruimte voor 40% van de passagiers. Op perrons is een mondkapje niet verplicht. De diverse scholen gaan geleidelijk open.
- **19 mei:** Rutte: restaurants, cafés, bioscopen en theaters mogen vanaf 1 juni open met een maximum van 30 gasten. Ook middelbare scholen, musea en terrassen gaan dan weer open en vanaf 15 juni mogen verpleeghuizen weer bezoekers ontvangen.
- **20/21 mei:** De Efteling is weer open. Het is Hemelvaartsdag. Op stranden is het druk. Enkele toegangswegen naar stranden worden afgesloten. Parken en plassen in het binnenland zijn ook druk. In IJmuiden worden twee boas het ziekenhuis in geslagen. De veiligheidsregio's zijn ontevreden.
- **22/23 mei:** Advocaten roepen op om in verzet te komen tegen coronaboetes. In Eindhoven wordt geïntermediëerd tegen de coronamaatregelen.
- **24/25 mei:** Het Suikerfeest is begonnen. Verschillende attractieparken en dierentuinen openen.
- **27/28 mei:** Rutte: sportscholen, casino's en sauna's mogen op 1 juli open. Waar mogelijk de zomervakantie uitstellen. Er is een vervoersverbod ingesteld voor nertsen.

-
- **29/30 mei:** Gemeenten maken bekend nauwelijks te gaan handhaven als maandag de terrassen open mogen. Meerdere personen gearresteerd bij een antilockdown-protest in Den Haag. In Rotterdam wordt het Vroesepark ontruimd.
  - **31 mei:** Eerste Pinksterdag. Drie parken in Rotterdam zijn 's avonds en 's nachts gesloten. De trein naar Zandvoort is te druk.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. em. dr. ir. J.B. Terpstra Radboud Universiteit Nijmegen
Leden	mr. drs. C. Bangma Politie, Eenheid Midden-Nederland mw. mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Justitie en Veiligheid dr. P.P.H.M. Klerks Raadadviseur Parket-Generaal, Openbaar Ministerie mr. drs. C. Loef Adviseur Gemeente Amsterdam mw. J. Overeem Politie, Eenheid Midden-Nederland prof. em. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieonderwijsraad Koninginnegracht 62 2514 AG Den Haag Postbus 25842 2502 HV Den Haag www.politeenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. ***Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen***
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. ***Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk***
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. ***Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl***
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. ***Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord***
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. ***Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit***
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. ***Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy***
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. ***Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg***
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. ***Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding***
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. ***Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net***
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. ***Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen***
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003

- 10b. ***Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie***
R. van Overbeek, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003
11. ***Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs***
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. ***Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden***
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. ***Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Mening en ervaringen van politiemensen***
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. ***Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing***
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. ***De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk***
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. ***Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen***
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. ***Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie***
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. ***Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel***
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. ***Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg***
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. ***Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht***
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004 Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller

-
21. ***Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek***
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)
  22. ***Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek***
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/ Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
  23. ***De sociale organisatie van mensensmokkel***
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
  24. ***In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België***
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
  25. ***De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking***
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
  26. ***Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie***
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
  27. ***Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten***
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
  28. ***Zedenmisdriven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens***
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
  29. ***Groepszedenmisdriven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus***
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
  30. ***Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie***
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
  31. ***De strategische analyse van harddrugscenes. Hoofdpijnen voor politie en beleid***
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006

- 32a. ***Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiekbestuurlijke relaties van de politie***
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. ***Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie***
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006
- 32c. ***Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk***
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politie-academie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
33. ***Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling***
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006
34. ***De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning***
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
35. ***Naar beginselen van behoorlijke politiezorg***
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. ***Asielmigratie en criminaliteit***
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. ***Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers***
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. ***'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit***
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
37. ***Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker***
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
38. ***Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg***
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
39. ***Niet verschenen***

-
40. ***Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie***
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
41. ***Opsporing onder druk***
C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
42. ***Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval***
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. ***Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken***
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. ***De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie***
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg***
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid***
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. ***Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten***
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. ***Belediging en bedreiging van politiemensen***
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijzen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. ***Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties***
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. ***Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk***
J. Terpstra, 2008
47. ***Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing***
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. ***Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, daderkenmerken en aanpak***
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009

49. ***Het betwiste politiebesteding. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebesteding in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales***
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochims, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. ***Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers***
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010
- 51a. ***Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. ***Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
52. ***Lokale politiek over politie***
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. ***Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren***
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. ***Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren***
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. ***Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk***
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. ***Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingsservaring op de schietprestatie onder druk***
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
54. ***Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw***
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
55. ***Managing collective violence around public events: an international comparison***
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011

-
56. ***Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores***
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
57. ***De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap***
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
58. ***Proactief handhaven en gelijk behandelen***
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011
- 59a. ***De sterkte van de arm: feiten en mythes***
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. ***Blaauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen***
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
60. ***De nachtdienst 'verlicht'***
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
61. ***Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten***
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
62. ***Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedendelinquente)recidive***
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
63. ***Hoe een angstaas een jokkebrok herkent***
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
64. ***Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen***
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
65. ***Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak***
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
66. ***Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen***
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
67. ***Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap***
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
68. ***Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal***
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
69. ***Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen***
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013

70. ***Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar***
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
71. ***Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen***
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. ***Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland***
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troszianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. ***De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden***
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. ***Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie***
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. ***Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving***
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. ***Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders***
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. ***Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte***
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. ***Politie mensen over het strafrecht***
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. ***Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren***
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. ***De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren***
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. ***Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische exgedetineerden***
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. ***Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland***
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

-
83. ***Demonstratieve kampementen***
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. ***Private ordebewaarders bij betogingen***
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. ***Spelen met weerbarstigheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams***
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. ***'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel***
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. ***Politie en GHB-problematiek op het platteland***
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. ***Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk***
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. ***Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal***
A. Vredevelde, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. ***Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders***
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. ***Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden***
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. ***VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk***
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. ***De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
- 93A ***Focus. Evaluatie pilot bodycams Politie Eenheid Amsterdam 2017-2018***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019
- 93b ***Evaluatie bodycams Landelijke Eenheid; Proeftuin bodycams Dienst Infrastructuur 2018***
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019
94. ***Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad***
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
- 94a. ***Interveniëren in criminele families***
A. Boer, R. Ceulen, H. Moors, T. Spapens, EMMA/Tilburg University, 2020

95. ***Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken***
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017
96. ***Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing***
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, Tilburg, 2017
97. ***Horen, zien en zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap***
E. Bervoets & M. Bruinsma, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
98. ***Geweld tegen hulpverleners in de psychiatrie. Aard, omvang en aangifte bij de politie***
J.M. Harte, I. van Houwelingen & M.E. van Leeuwen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
99. ***Geëiste en opgelegde straffen bij de strafrechtelijke afhandeling van georganiseerde criminaliteit. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit***
C.G. van Wingerde & H.G. van de Bunt, Erasmus School of Law, Rotterdam, 2017
100. ***Doorgroei in de misdaad. De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict***
V. van Koppen, V. van der Geest & E.R. Kleemans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
101. ***Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs***
A. Blokland, W. van der Leest & M. Soudijn (m.m.v. E. Kleinheerenbrink & I. van Die), Leiden Law School, Leiden, 2017
102. ***Verdachten van terrorisme in beeld. Achtergrondkenmerken, 'triggers' en eerdere politiecontacten***
F. Thijs, E. Rodermond & F. Weerman, Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2018
103. ***Burgemeesters in cyberspace. Handhaving van de openbare orde door bestuurlijke maatregelen in een digitale wereld***
W. Bantema, S.M.A. Twickler, S.A.J. Munneke, M. Duchateau & W.Ph. Stol, NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden; Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2018
104. ***Een bittere pil. Het fenomeen en de aanpak van illegale medicijnenhandel***
I. van Leiden, A. Lenders & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2018
105. ***Vastzitten zonder straf. Over in verzekeringstellingen en schadevergoedingen op basis van artikel 89 Sv***
P. Kruize & P. Gruter, Bureau Ateno, Amsterdam, 2018
106. ***'Ik hou het hier wel uit, hoor'. Mentale weerbaarheid binnen de districtsrecherche***
H. Sollie, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2018

-
107. **Bestuurlijke bevoegdheden, politie en de lokale aanpak van onveiligheid**
R. Salet & H. Sackers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
108. **Politie en actief burgerschap: een veilig verbond? Een onderzoek naar samenwerking, controle en (neven)effecten**
V. Lub & T. de Leeuw, m.m.v. A.S. Leerkes & R.J. Kleinhans, Bureau voor Sociale Argumentatie, Rotterdam; Erasmus Universiteit, Rotterdam; Bureau voor Maatschappij, Veiligheid & Deviantie, Rotterdam, 2019
109. **Wijkagenten en veranderingen in hun dagelijks werk. Verslag van een onderzoek**
J. Terpstra, m.m.v. A. Evers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
110. **Naar een efficiëntere noodhulp? Een verkennend actieonderzoek**
A. Scholtens & I. Helsloot, m.m.v. S. Kraaijenbrink, J. Vlagsma, M. Jürgens, D. Mouris & M. Eising, Crisislab, Renswoude, 2019
111. **Bestrijding van Outlaw Motorcycle Gangs. Een rechtsvergelijkende studie naar de aanpak van onrechtmatige organisaties in rechtsstatelijk perspectief.**
J. Koornstra, B. Roorda, M. Vols & J.G. Brouwer, Rijksuniversiteit Groningen, 2019
112. **Politiestraatgezag en (on)gehoorzaam burgergedrag**
A. Scholtens, M. Helsloot, I. Helsloot, Crisislab, Renswoude, 2019
113. **Verkeershandhaving op Nederlandse autosnelwegen; Evaluatie van de werkwijze van het Team EVT, de effecten en de acceptatie van politiecontroles**
Ch. Goldenbeld, A. Stelling-Kończak, S. van der Kint, SWOV, Den Haag, 2019
114. **Virtual reality als onderzoeksmethode om inbrekers te doorgronden**
I. van Sintemaartensdijk, J.L. van Gelder, P.A.M. van Lange, M. Otte, J.W. van Prooijen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2019
115. **Wanneer blaffende honden bijten. Een vergelijking tussen fataal en niet-fataal huiselijk geweld**
P. Aarten, C. Boelema Robertus, L. Alink, M. Liem, Universiteit Leiden, 2020
116. **Kijk naar het systeem. Begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken**
W. Landman, R. Kouwenhoven, M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2020
117. **Verbeelding in de verhoorkamer. De invloed van het gebruik van beeldmateriaal in het verhoor op verhoortechnieken en proceshouding**
W.J. Verhoeven, G. Vanderveen, L. van Dillen, S. Kruit, Erasmus Universiteit, Universiteit Leiden, 2020
118. **Met gepast geweld. Politiegeweld in Nederland in 2016**
M. Kuin, F. Kriek, J. Timmer, m.m.v. Y. Bleeker en E. Verbeek, Regioplan, Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
119. **De rol van bodycambeelden in de opsporing en bewijsvoering**
A. Vredeveldt, L. Kesteloo, A. Hildebrandt, Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
120. **Slachtoffer van onlinecriminaliteit, wat nu?**
S.G.A. van de Weijer, E.R. Leukfeldt, S. van der Zee, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2020

- 121 ***Een alternatief voor jeugdige hackers? Plan- en procesevaluatie van Hack_Right***
J.A.M. Schiks, M.S. van 't Hoff-de Goede, E.R. Leukfeldt. De Haagse Hogeschool, Centre of Expertise Cybersecurity, Den Haag; Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
- 122 ***Criminaliteit en huiselijk geweld: twee kanten van dezelfde medaille? De relatie tussen criminaliteit en huiselijk geweld***
S. van Deuren, J. Kroese, M. van Dijk, V. Eichelsheim, A. Blokland, S. van de Weijer. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
- 123 ***Oververtegenwoordiging verder ontcijferd. Een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskans en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland***
W. Bezemer, A. Leerkes. Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2021
- 124 ***Gebiedsgebonden politiewerk in ontwikkeling. Onderzoek naar basisteams in een digitale en superdiverse samenleving***
J. Terpstra, R. Salet, I. van Duijneveldt, T. Havinga, Radboud Universiteit 2021
- 125 ***Slimme(re) opsporing. Een verslag van de ontwikkeling en pogingen tot implementatie van een handreiking voor efficiënte opsporing door de politie***
I. Helsloot, P. van Lochem, C. Kijne, Crisislab, Renswoude 2022
- 126 ***Politiewerk op het web. Een verkennend onderzoek naar online gegevensvergaring door de politie***
Wouter Landman, Sanne Groothuis, Twijnstra Gudde, Amersfoort, 2022
- 127 ***Living apart together? Publiek-private relaties in de bestrijding van interne financieel-economische criminaliteit***
Dr. C.A. Meerts, Prof. dr. mr. W. Huisman, Prof. dr. E.R. Kleemans, m.m.v. M. van Straten, MSc, VU-Universiteit, Amsterdam, 2022

Trefwoordenregister

A

aanhouding 40, 59, 60, 81, 84, 87, 104, 125
 anonimiteit 107
 arrestantenvervoer 118, 122

B

Black Lives Matter 101, 111, 119, 128
 briefing 89, 90, 91, 92, 94, 95
 burenruzie 44, 119
 burgemeester 36, 37, 101, 154, 155, 170, 171, 173, 178
 burgerparticipatie 30, 169, 173

C

Code zwart 143
 coronaboete 124, 132
 CoronaMelder 107
 coronatriage 93, 94, 95, 129
 crisis 9, 10, 11, 17, 18, 36, 120, 127, 128, 129, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 149, 151, 157, 158, 160, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 187

D

demonstratie 44, 101, 128, 153
 draaiboek 119

E

ethiek 100, 133

G

gebiedsgebonden politie 29, 30, 127, 128, 167, 169, 170, 173, 175, 178
 geweld 17, 39, 40, 41, 42, 44, 59, 84, 101, 103, 105, 107, 124, 145
 glocalisering 141, 158, 163
 governancestructuur 159
 GRIP 160

I

IC's 143, 145, 163
 informatiegebruik 17
 instrumenteel pragmatisme 134

J

jongeren 56, 95, 99, 101, 102, 105, 108, 112, 119, 122, 124, 133, 134, 170

L

lijkvinding 45, 97, 99
 lockdown 34, 104, 121

M

melding 40, 42, 61, 83, 85, 94, 99, 110, 119, 128, 129, 161

-
- meldkamer 36, 42, 43, 60, 85, 92, 93, 94, 99, 119, 128, 129, 131
 mondkapje 84, 85, 91, 96, 97, 99, 102, 110, 113, 123, 125, 153
- N**
- noodverordening 36, 37, 40, 106, 111, 116, 124
- O**
- openbare orde 45, 47, 160
- P**
- Politie in verandering 29
 politieregistratie 41, 103
 politiewaarschuwing 84, 85, 92
 precautionary principle 144
 privacy 23, 100, 106, 107, 108, 133, 193, 200
- R**
- ramp 36, 139, 143
 reanimatie 40, 44, 45, 85, 87, 94, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 109, 118, 129, 130
 risicotolerantie 144
 RTIC 92, 94
- S**
- samenscholing 44, 45, 102, 109
 scenario 87, 131, 140, 143
 sensitizing concept 30
 SGB0 90, 119, 160, 164
 social distancing 81, 123, 124, 128, 146, 157, 164, 168
- V**
- vechtpartij 40, 59, 84, 86, 87, 97, 98, 104, 106, 118, 161
 veiligheidsregio 36, 37, 91, 139, 159, 160, 164, 170
 verdachte situatie 44, 45
 verwarde personen 31, 40, 41, 56
 viruswaanzin 119
 voorzorg 10, 147, 167
 voorzorgcultuur 144
- W**
- waarschuwing 41, 81, 82, 95, 106, 124, 129
- Z**
- zelfdoding 34, 44, 97, 114

Politiestraatwerk onder corona

Tijdens de coronapandemie moesten de basisteams van de politie de landelijke coronamaatregelen handhaven. Dit onderzoek toont hoe dat in de eerste maanden van de pandemie verliep en welke lessen daaruit volgen. De auteurs kiezen twee perspectieven. Het eerste is het alledaagse optreden van politiemensen. Aan bod komt dan onder meer hoe zij omgaan met het besmettingsgevaar en welke nieuwe werkwijzen zij ontwikkelen. Aandacht krijgt bijvoorbeeld het gebruik van hulpmiddelen, het belang van informatie, pragmatisch politieoptreden, creatief politieoptreden, en de rol van symboliek en ethiek. Het tweede perspectief behelst 'de politie in crisistijd'. De bevindingen omtrent alledaags politiewerk krijgen daarmee een bredere context. De coronacrisis is voor de politie speciaal omdat zij als taak had om een nieuwe sociale orde te handhaven, inclusief repressief optreden tegen een nieuwe doelgroep: gewone burgers die dingen doen die tot voor kort normaal waren (bijeengezamen), terwijl de te handhaven verboden onderwerpen van maatschappelijke discussie. De maatregelen waren ook voor politiemensen niet altijd even vanzelfsprekend. Met theorie over het voorzorgsbeginsel verklaren de auteurs waarom de maatregelen er kwamen en waarom ze met zoveel discussie gepaard gingen.

De belangrijkste les uit dit onderzoek voor zowel politie als politiek, is dat in het coronabeleid geen gebruik is gemaakt van het vermogen van de politie om vanuit haar GGP-concept ('gebiedsgebonden politie') lokaal maatwerk te leveren. De politietaken tijdens een pandemie zouden moeten zijn om de lokale samenleving te helpen door de crisis te komen. De auteurs presenteren twee hulpmiddelen daarvoor. Het eerste is een open uitwisseling van ideeën over morele keuzes en dilemma's binnen de politie. Het tweede is het in de lokale gemeenschap, onder gezag van de burgemeester en begeleid door politiemensen, organiseren van 'micro-fieldlabs' om te ontdekken wat lokaal wél kan om zo aan burgers een perspectief te bieden.

De reeks Politiewetenschap is een uitgave van het Onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap. Publicaties in de reeks Politiewetenschap betreffen in het algemeen studies met een meer theoretisch, verkennend of beschouwend karakter.

Meer informatie vindt u op www.politieenwetenschap.nl.

ISBN 978 90 12 40883 7

Sdu

9 789012 408837 >